

చెన్న పట్టణము, మార్చి ౧౯౩౧

సంపుటము ౮

ప్రమోదూత సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసము

సంఖ్య ౩

శ్రీసూక్తిసుధానిధి

శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు

(శ్రు తి వీ థి)

ప్రార్థనాతరంగము

౧

రేవైన మావైన తెప్ప వాల్చదు సుమీ నిడుదకన్నుల నీరు నించు గాని;
 తగులైన నెగులైన దలఁపుఁ ద్రిప్పదుసుమీ దరసుదర్శనలీల లరయుఁ గాని;
 మరులైన గుఱులైన మఱిపుఁ జెందదుసుమీ జలజాయతాక్షులఁ గొలుచుఁ గాని
 జాగైన వేగైన శయ్య వీడదుసుమీ విరహగ్నికీలల వేఁగుఁ గాని;
 తఱుకు బేడినకన్నుల చెలువుగులుకు - చలువతరంగలకావేటికెలన నున్న
 రంగపురి నేలుకొన్న శ్రీ రంగశాయి, - ఈయబల నేమి నేయఁగా నెంచితోయి ?

౨

తామరసాక్ష, నీ దయఁ జూపు మని కోరి కన్నీటిమున్నీటఁ గళవళించు;
వటపత్రశాయి, యీ నటన లేమని కుండి నిట్టూర్పుగావ్వలఁ గొట్టుకాడు;
శ్రీపతి, నాపాపమా పల్కవనిపిల్చి వలకాఁకసోకుల జలదరించు
నీరదశ్యామ, నా నేర మేమని వేడి తగులంపునెగులునఁ దల్లడిల్లు;
నీత్రవిక్రమలీలనే వ్యరించి - నీజగత్కారణకృతినే భజించు
నీయబల నేమి నేయఁగా నెంచితోయి, - రంగపురి నేలుకొన్న శ్రీ రంగశాయి!

౩

ప్రేడ యొకింత లేక పలవించును నీకయి, మింటివెంట నీ
జాడలె చూచు, నోయసురసంహర, కేవల, యంచు వేడి, క
నోడుచు, ని న్నగోచరుని మూర్తిగఁ గాంచఁదలంచు, నిక నీ
చేడియఁ దేర్చుటెట్లా దయచేసి వచింపుము రంగనాయకా!

౪

సకియవెందొడలపైఁ జూచినచరణముల్ చూచినట్లే యుండె జలజనేత్ర!
ఎఱుక లేకయె మోడ్చి యెత్తినకేల్లోయి యెత్తినట్లే యుండె నీశ్వరేశ!
ఆశ చెడ్డదిగదా యనుచు నాచినపల్కు లూచినట్లే యుండె నమరవంద్య!
ఎద నిల్చి నినుఁ గొల్వ నెంచిమూసినకన్ను మూసినట్లే యుండె మోహనాంగ!
నిర్దయఁడవని యెఱిఁగియు నిన్నుఁ గోరి - పరవశాలనయై మూర్ఛ పడినయట్టు
లోడ లెఱుంగకయే పడి యున్నదోయి, - రంగశాయి, మాచెలిఁ బ్రోవ రావఁటోయి!

౫

ఎడఁదఁ బగల్చి సంజ నసురేశ్వరుఁ గూల్చిన నిన్ను మెచ్చి, పా
ల్కడలిని వెన్నఁ గొన్న నినుఁ గాంక్షయొనర్చి పరిభ్రమించి, ప్రే
ముడి పలపించు నీకుఁ గయి మోడిచి వేడుచు మూర్ఛ గన్న యీ
పడఁతుక నెట్లు ప్రోచెదో కృపారససాగర, రంగనాయకా!

౬

చేసితి వెన్నోచిత్రములు, చెల్వమనోధనముక హరించి వేం
చేసితి, వాల్మీకైభవముచే పలపించి, తపించి కుండఁగాఁ

జేసితి, వింత చేసి దయ సేయకయుంటి విదేమొ కాని నీ
చేసినలోపమో యబల చేసిన పాపమొ రంగనాయకా!

2

పాలమున్నీట నీపజ్జఁ బండినయట్లు ఘనఘనశ్యాము ని న్నైననట్లు
సుఖదుఃఖదాయ నీ సొమ్ము తా నైవట్లు కాలవ్యూహపు నిఁ గాంచినట్లు
అర్చావతారు ని న్నర్థిఁ గొల్చినయట్లు దరచక్రధరు నిన్ను దరిసినట్లు
ప్రజసార్వభౌము నిఁ వలచి కైకొన్నట్లు శ్రీరంగధాము నిఁ జేరినట్లు
తన్నుఁ దలపోసి, కాకున్నఁ దనువు రోసి-కాంతలెడఁజేసి, వలపోసి కన్నుమూసి
యొడ లెఱుంగకయే పడి యున్నదోయి, రంగశాయి, మాచెలిఁ బ్రోవ రావఁటోయి!

౩

కొండను మోచి గోవులను గోపాలఁ గాచినయట్లు, దాసులఁ
రండని ప్రోచునీకు దయ రాదని మిన్నులు సూచి మ్రొక్కుచుకొ
గుండెలు గొట్టనిట్లుమరుఁ గుట్టునురై పడియున్న జాభువా
కొండను మాకుమారిఁ గయికో భరమయ్యెనె? రంగనాయకా!

౪

సిరి నివసించు వేరురమాచేత నిలాసతి కొల్వ సేయు సుం
దరరదనంబుచేత నిరతం బెడఁబాయని నీకొకఁగిట
దిరమగు మేనిచేత గడిదేజిన నిన్ను వరించి యన్య మే
మెఱుంగకయున్న మాయబల కేగతి సూపెదొ రంగనాయకా!

౫

భవనత్రయంబైనఁ బూసఁజాలని నిన్నుఁ జెలువంపుఁగొగిట నిలువఁ గోరి
చతురాననంబైన శ్రుతులఁ జూడని నిన్ను జలిబిలిపలుకులఁ దెలుపఁ గోరి
అనమాంబకుండున నరయఁజాలని నిన్నుఁ గడకంటిచూపులఁ గాంచఁ గోరి
సిద్ధనంయములైనఁ జేరఁజాలని నిన్నుఁ బ్రాణనాయకునిగాఁ బరయఁగోరి
అభిమతార్థంబు సిద్ధించు నాన లేక-దొరలుమాచెలి కింక శ్రీచరణసేవ
దొరక దనుకొంటిఁ గాని నీ బిరుదు నిలిపి-రమణిఁ గైకొంటివోయి! శ్రీరంగశాయి!

సంస్కృత వాఙ్మయమునందలి ప్రాచీనాలంకారికులలో రుద్రభట్టుకూడ నొకఁడుగఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నాఁడు. నవమ శతాబ్దియందు గుర్రటఁడును (కావ్యాలంకారికర్త), రుద్రభట్టు నొక్కఁడే యని వాదపివాదములు చాల కాలము క్రిందటనే వెలువడి యున్నవి. వీబర్ (Weber) పండితుఁడును, పిస్సెల్ (Pischel) విద్వాంసుఁడును వీరిరువురు నొక్కఁడే యని¹ వాదించియున్నారు. కావ్యమాలాసంపాదకుఁడగు² దుర్గాప్రసాదపండితుఁడు, జాకోబీ (Jacobi) పండితుఁడును వీరిరువురును వేరువేరుగాని యేకవ్యక్తియే కాదని వాదించిరి. రుద్రటని కావ్యాలంకారమును, రుద్రభట్టుని శృంగారతిలకమును బాగుగఁ బరిశీలించి చూచినచో వీరిరువురును వేర్వేరు వ్యక్తులని బోధపడక పూనదని. కానేమహాశయులు (P. V. Kane) తమ “అలంకార వాఙ్మయచరిత్ర” మందును, డి. మహాదయులు (Dr. S. K. De) తమ “సం

స్కృతాలంకార చరిత్ర” మునందును నిరూపించి యున్నారు. ఇయ్యదియే సిద్ధాంతితమై సర్వజనామోదితమై యలరారుచున్నది.

ఇరువురి గ్రంథములనుబట్టి చూచినను వారిరువురును విభిన్నులనియే తోచక తప్పదు. వృత్తభేదముకంటె మఱియొక భేదము సమానములగు విషయములందుఁ గావ్యాలంకార శృంగారతిలకములయందు దగవడదనుట సర్వవిజ్ఞవేద్యము.

ఇట్లిరువురును వేతేవ్యక్తులైనను, వారియందు దెవ్వరు ప్రాచీనులో, ఎవ్వ రర్వాచీనులో యొకింత విచారింపవలసియున్నది. రుద్రభట్టు రసములు తొమ్మిదియని యుద్భటునిమతమునే యవలంబించెను.⁴ మఱియు భరతముని రసములను నాట్యముకొఱకే చెప్పటచేఁ దానాలోచించి వానిని కావ్యమునందుఁ బ్రతిపాదించుచున్నట్లు చెప్పకొనెను. రుద్రటఁడు⁵ పది

1 Introduction to Srngaratilaka, P. 5, ff. Z. D. M. G. 42, 1888, P. 296.

2 See foot-notes on Srngaraprakasa, Kavyamala Edn.

3 Voj, 1888, Vol. 2, P. 151-56, and Z. D. M. G. 42, PP. 425-35.

4 ప్రాయో నాట్యం ప్రతిప్రాక్తా భరతాద్యై రపస్థితః, యథావతి మయా క్షేపా కావ్యం ప్రతివిగత్యతే.

శృంగారహాస్యకరుణా రౌద్రవీరభయనకాః, లీలతాన్యశృణ్వతాశ్చ నవకావ్యై రసాః స్మృతాః.

—శృంగారతిలకమ్, 1 - 5, 6.

5 శృంగారవీరకరుణాల్లిఖ్యై రసకాన్యతాహాస్యః, రౌద్రః కావ్యః ప్రేమా నితి మన్తవ్యా రసాః సర్వే.

—కావ్యాలంకారః, III—8.

రసముల సంగీకరించినాడు. రుద్రభట్టు నాల్గు వృత్తులనే యంగీకరింపగా, రుద్రటుడు ఐదు వృత్తుల సంగీకరించినాడు. ఈ విషయములం బట్టి రుద్రభట్టు రుద్రటునికంటె గొంచెము ప్రాచీనుఁ డేమో యని సందియము కలుగ వచ్చును. కాని రసవృత్తుల సంఖ్యాపరిమాణ ముంబట్టి కేవలము రుద్రభట్టు ప్రాచీనుఁ డన వలనుపడదు. పరిశీలించి చూచినచో రుద్రటుని గ్రంథమును జూచియే శృంగారతిలకము రచి యింపఁబడినట్లు తెలిసికొన వీలగును. రుద్రభట్టు సమర్థుడగు నాంకారికుఁడు కాఁడనియు, గవి యనియు, రుద్రటునినుండి విషయములను దొంగి లించి యొక గ్రంథము రచియించితి నని యని పించుకొనె ననియు నిప్పటికొందఱి విమర్శ కాగ్రగణ్యులయూశయము. కాని రుద్రభట్టు తటి యసమర్థుఁడు కాకున్నను దర్వాతియాలంకారికులలో మొదటివాడు [అనఁగా ధనికుని కాలమువఱకును] ఆతనిం బేర్కొని యుండక పోవుటను, రుద్రటునిమాత్ర ముగ్గడించుట

చేతను, రుద్రభట్టు రుద్రటునికంటె గొంత యర్వాచీనుడనియే చెప్పవలసియున్నది. దా నింబట్టి రుద్రభట్టు క్రీ. శ. 1100కంటె బ్రాచీ నుఁ డనిమాత్రము నిశ్చయింపబడినది.

కాని రుద్రభట్టు కేవలము కొందఱును చున్నట్లు చేతఁగానివాఁడు కాఁడు. అనంతమగు నీ కాలగర్భకుహరమున నతనిగ్రంథము లెన్ని పడి యజ్ఞాతవాస మొనర్చుచున్నవో తెలియ కున్నది. ఎట్లు విమర్శించి చూచినను శృంగార తిలకముకంటె బ్రాచీనమగు గ్రంథమున నింతటి పులముగ రసము విచారింపఁబడియుండలేదు. రసవిషయక మగు విచారము రుద్రటుని కం టె బ్రాచీనకాలమునఁ బ్రత్యేకస్వరూపమును దాల్చి యుండలేదు. కేవల రసవిషయకమగు గ్రంథము శృంగారతిలకముకంటె ప్రాక్తనము లేదనవచ్చును. రసమునకును, అందు శృంగారమునకును రుద్రభట్టు సంగిన ప్రాముఖ్యము జ్ఞాఘ్నమైనది.

6 కైశికభట్టి చైవ సాక్ష్యతీ భారతీ తథా, చతసో) వృత్తయో జ్ఞేయా రసావస్థాః సూచకాః.

—శృంగారతిలకమ్, I-19.

మధురా ప్రాధా పరమ లలితా గ్రామ్యేతి వృత్తయః పంచ.

—కావ్యాలంకారః 11-19.

7 ధనికుఁడు తన దశరూపక వ్యాఖ్యానమున (IV-60) “ఉత్పన్నాయితో యథానుద్రస్య-‘నిర్మగ్నై నభయం భవే’ అను శ్లోకము నుదాహరించి యున్నాడు. కాని యయ్యది శృంగారతిలకమునఁ గానరాదు. హేమ చంద్రుఁడు రుద్రభట్టుని “యత్పాదీర్ష నిపారితః” మొదలదాహరించెను (కావ్యానుకాశనమ్ 304, 305). దర్పణ కారుఁడుకూడ రుద్రునిశ్లోకములఁ జాల నుదాహరించెను.

8. ప్రతీహారేందురాజు “రసనా ద్రసవ్య మేహమ్” అను దానినట్టుంకించెను (మా. కావ్యాలంకార పంగ్ర హసార లఘువృత్తి, పే. 49). అది రుద్రటుని కావ్యాలంకారమునఁ (III-4) గలదు. రాజశేఖరుని కావ్యరూపాం శులో “కాకుర్వక్రో క్తిర్నామ శబ్దాలంకారోఽయ మితి రుద్రటః” అని యున్నది

(మా. కా.వి. పే. 81) (కావ్యాలం. 11-16.)

శృంగార తిలకమునందలి చివర పద్యమునుబట్టియు, శృంగారతిలకమునందలి తొలగిన యుదాహరణములం బట్టియు రుద్రభట్టు కవియని కూడఁ జెప్పవచ్చును.

ఇప్పుడు ముద్రింపఁబడియున్న శృంగార తిలకము సమగ్రమైనట్లే తోచుచున్నది. అది మధ్యాంతములం దెచ్చటను ద్రుటనము గల యట్లు గ్రంథప్రకాశకులు సూచింపనైన లేదు. కాన నయ్యది సంపూర్ణమగు గ్రంథమే యని మనకు భ్రమ కలుగుచున్నది. పరిశీలించినచో నయ్యది యసమగ్ర మనియే చెప్పవలెను. అందలి కారణము లిట సూచింపఁబడును.

i) ధనికుఁ డుదాహరించిన (దశరూపకము IV-60) రుద్రునియుత్స్వప్నా యితోదాహరణము శృంగారమునకే మిగుల సంబంధించి యున్నది. అది శృంగారతిలకమునఁ జొప్పించినచో గ్రంథాసంగతి యెంతమాత్రమును గలుగఁజాలదు. దర్పణకారుఁడును, అంతకంటె బ్రాచీనుఁడగు హేమచంద్రుఁడును రుద్రుని వని యుదాహరించిన పద్యములు శృంగారతిలకమునఁ గానవచ్చుచున్నవి.

ii) ప్రతాపరుద్రయశోభూషణకర్త యగు విద్యానాథపండితుఁడు తన కుఁకరించు ననేక టను గానరాకున్నవి. అందు విభావాను

భాగములను శృంగారతిలకమున నుండి దీసికొనెను. అందు రసవిరోధమునుంగూర్చియు, రసమునుండి రసాంతరముయొక్క యుత్పత్తింగూర్చియు, దత్తద్రవ్యములయందుఁ గల్గు¹⁰ వ్యభిచారిభావముల నిర్ణయముంగూర్చియుఁ జెప్పఁబడిన శ్లోకములతఁడు చెప్పినట్లే శృంగార తిలకమునందుఁ గానవచ్చు చున్నవి. కాని యతఁడు రసస్వరూప సామగ్రీప్రతిపాదనమున శృంగారతిలకములోని వని యుదాహరించిన

“ఆలమృనగుణైచ్చవ
తచ్ఛేష్టా తదలంకృతిః,
తటస్థశ్చేతి విశ్లేయ
శ్చతుర్థోద్దీపనక్రమః.
ఆలమృనగుణో రూప
యావనాది రుదాహృతః,
తచ్ఛేష్టా యావనోద్భూత
హావభావాదికః స్మృతః.
నూపురాంగదహారాది
తదలంకరణం మతమ్,
మలయానిలచంద్రాద్యా
స్తటస్థాః పరికీర్తితాః.”
—ప్రతాపరుద్రీయము, రసప్రకరణము-పే 169.

ఈరీతి శ్లోకములు శృంగారతిలకమున నెచ

9. త్రిపురవధా దేవ గతా ముల్లాస ముతాం సుసృజదీపనతామ్,
శృంగారతిలకనామ్నా పునరపి రుద్రః ప్రసాదయతి.
దీనింబట్టి యాతఁడు త్రిపురవధమున కాన్యమును రచించినట్లుాహించుట యుక్తమైన కారణము.
10. ప్రతాపరుద్రీయము, మద్రాసు నాగరీప్రతి, పే. 207-208. శృంగారతిలకము— [8-21-84]. కాశీ చివర శ్లోకమునందలి “రసః సర్వోఽపి సంపూర్ణస్తీ రోగదైరసాంతర” మ్మయ పాదపద్యయ మయ్యోడను, శృంగారతిలక మనఁ గానరాదు.

భావములవిషయ మేమియును గానరాకున్నది. తొలుత శృంగారాది నవరసముల పేరులుం జెప్పబడి యా వెనువెంటనే రత్యాదులయొక్క [11 స్థాయిభావములయొక్క]యు, బిదప వ్యభిచారి సాత్త్వికభావములయొక్కయుఁ బ్రతిపాదనము కానవచ్చుచున్నది.

భరతసూత్రముం బట్టి చూచినచో రస నిష్పత్తికి విభావానుభావ వ్యభిచారిభావములే కారణము. అందు ముఖ్యములగు విభావానుభావములు లేనిచో రసనిష్పత్తి కలుగఁజాలదు. రుద్రభట్టు విశేషముగ నాయికా నాయకు (ఆలంబనవిభావము)ల స్వరూపమును వివరించి యుండుటచే విభావమునకు కారణత్వమారఁడంగీకరించెననియే చెప్పక తప్పదు. కాన విభావానుభావ నిరూపణమును, విద్యానాథుఁ డుట్టంకించిన యుద్దీపన విభావ నిరూపణమును [ఈ గ్రంథభాగములు] శృంగారతిలకమున లోపించెననుట నిర్కువము.

విద్యానాథుఁడు శృంగార తిలకమును బేర్కొనుటయే గాక రెండు పర్యాయములు 12 రుద్రభట్టును బేర్కొనెను. ఆ విషయములు శృంగారతిలకమునం గానరావు. విషయవిచార

ముంబట్టి పరిశీలించినను శృంగారతిలకముతో వాని కెట్టి సంబంధమును లేనట్లు బోధపడక మానదు: ఆవిషయముల నిట వివరింతును:

i) “ప్రబంధమునందు నాయకుని వర్ణించినచో దానికే బ్రతిష్ఠ కలుగునని యందురు. రుద్రభట్టుఁడుకూడ నీవిషయమున నేకీభవించుచున్నాఁడు.” అని విద్యానాథుఁ డన్నాఁడు. శృంగారతిలకము కేవలము రసవిషయమునను, అందు శృంగారరసమునను సంబంధము కలిగి యుండుట నీప్రవిషయమం దెంతమాత్రమును సరిపడేయుండలేదు. మఱియు విద్యానాథుఁడుదాహరించిన వచనము గద్యరూపము. శృంగారతిలకమున నెచటను గద్యభాగము కాన్పించదు.

ii) గుణాలంకారములకుఁ గల భేదమును నిరూపించునెడఁ గావ్యశోభం గలుగఁజేయుటలో రెంటికిని సమానమగు కారణతయే గల దని, యందులకు విద్యానాథుఁడు రుద్రభట్టుని వచనమును ప్రమాణముగ నిచ్చెను. గుణాలంకార వివేచన మిందు (శృంగారతిలకమున) ఎచటను గన్పించకున్నది. కావున నీ వచనముకూడ నిందు దేనిని సరిపడలేదు.

11. రతి హాసశ్చ శోకశ్చ శ్రోధోత్సాహాధయం తథా; జగుహ్యవిస్మయశ్చాః స్థాయిభావాః ప్రకీర్తితాః. నిర్వేకోఽభి తథా గ్లానిః శంకానూయా మదః శ్రమః * * * * * త్రయస్త్రైంశదశా భావాః ప్రయానిరసస్థితిమ్; సుధిః స్వేదోఽభశోమాంచ సర్వభంగోఽభ వేషః. వైవర్ణ్య మిద్రుప్రళయ ఇత్యుష్టా సాత్త్వికాః స్మృతాః. —శృంగారతిలకమ్, 1-10-15.

12 (1) రుద్రభట్టేనాపి కథితమ్: “ఉదాత్తరితి నిబంధనా ప్రబంధ ప్రతిష్ఠా” ఇతి.

—ప్రతాపరుద్రయము, మద్రాసుప్రతి, పే. 8.

(2) తదుక్తం రుద్రభట్టేన: “యో శూరుః కావ్యశోభాయాః సోఽలంకారః ప్రకీర్తితః, గుణోఽపి తా దృశో జ్ఞేయా దోషః స్యాత్ తద్విపర్యయః.” —గుణప్రకరణము, పే. 243.

దీనింబట్టి రుద్రభట్టు సమగ్రముగ కావ్య లక్షణాదికమును నిరూపించు గ్రంథాంతరము నేదైన రచించియుంకవచ్చునని తోచుచున్నది.

శృంగారతిలకము మనకు సమగ్రముగ లభియింపలే దని కొలది ప్రమాణములు చెప్పుచున్నను, ఈ మీఁది విషయములకు మాత్రము దానితో సంబంధము లేనట్లు తోచుచున్నది. ఇయ్యవికూడ నందే యూడ వలసియున్నచో విద్యానాథుఁ డొకయెడ “శృంగారతిలకము” అనియు, వేటొకయెడ “రుద్రభట్టు” అనియుఁ జెప్పవలసిన యవరమే లేదు. పైరీతి విద్యానాథవచనముకూడ రుద్రభట్టుని

గ్రంథాంతరమును సూచించుచున్నది. కాని యది యొకవఱకు సరియో నిశ్చయింప వలను పడకున్నది. అలంకార శాస్త్రనిషయమున నీవఱకుఁ బరిశోధనలు సల్పిన పండితప్రకాండు లీవిషయమును శ్రద్ధతోఁ బరిశీలించిన ట్లగ పడదు. శృంగారతిలక మనసమగ్రమైనదనియు నిరూపించఁబడినట్లు తెలియదు. ఇట్టి యసమగ్ర గ్రంథములంబట్టి రుద్రభట్టు చేతనైన యాలంకారికుఁడు కాఁడని నిశ్చయించుటయు ననుచితము. పరిశీలించి చూచినచో రుద్రభట్టు గ్రంథాంతరముల రచించినట్లు తోచుననియు, తద్గవేషణమునఁ బ్రయత్నింపవలెననియు విన్నవించుచున్నాను.

కృప*

నెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు (కవితాసమితి)

బ్రలిమిమైఁ గలుగనిది కృపాగుణంబు :
మృదులవర్ష ము ట్లది మింటిమీఁదినుండి
దిగువఁబడు ; సుఖదంబది ద్వివిధములను :
దాతను, బ్రతిగ్రహీతను, దనువును ; మఱి,
ఘనతమము ఘనతమములకా ; గద్దెనెక్కు
రాజులకుఁ గిరీటముకంటె రమ్యతరము ;
రాజదండంబు ధరను వారలకుఁ గలుగు

ప్రభుతఁడెలుపుచు, భయమును భక్తిఁగోలుపు :
దాననే భయంకరులుగదా నృపతులు ?
కృప నృపతిదండమునకంటె హెచ్చు : దాని
కవనిఁజతులస్వాంతములు సింహాసనములు ;
దైవమునకే లక్షణమది : దేవునియధి
కారమునుబోలి రాజాధికార ముంట,
న్యాయము కృపాసమన్వితమైనయపుడె.

3

విచక్షణులారా!

బాల సరస్వతీయ చింతామణిని నప్పకవీయ చింతామణిని గల పాఠ భేదములలో నొకదానిని బిరుదురించుచున్నాను.

A. "అద్యః క్రియాసు భూతార్థద్యోతన మాద్యగం వివా సర్వః" (బాలసరస్వతీయ చింతామణి).

B. "అద్యః క్రియాసు భూతాద్యర్థసముద్ద్యోతనం వివాసర్వః" (అప్పకవీయ చింతామణి).

A. 'పోయెన్, చనియెన్' మున్నగు భూతార్థకక్రియలును, 'యెవడు' మున్నగు పదాదిస్థలములును దప్పక దక్కిన యన్నిచోటులందలి యకారమును "అకార" వంతుమయి యుండునని బాలసరస్వతీయ పాఠమున కర్థము.

"క్రియాసు=క్రియలయందు, భూతార్థద్యోతన (నమ్?)=భూతార్థములఁ గనుపించునదియు, అద్యగఁ=నామాదినుండునదియు, వివా=కాక తక్కిన, సర్వః=సమస్తమైన, యః=యకారము, అత్=అకారము (అనఁగా) కలకట్టనుట, 'చనియె చనియె'నివి మొదలగు క్రియాభూతార్థ నితయకారములు 'యెలమి, యేమి, యేలగు, యెవటికి, యెంతి' యివి మొదలగు నామాది యకారములును దప్ప మిగిలిన యకారములన్నియుఁ దలకట్టుగాఁ దెలియునది." (బాలసరస్వతీయ టీక, నావిళ్ల రామస్వామికాస్తులు అండు సత్యవారి మాతృక).

B. "పోయెన్, చనియెన్" మొదలగు భూతార్థకాదిక్రియలు తప్ప సంకటనుకన్న యకారము 'అకార' వంతమై యుండునని అప్పకవీయ పాఠమున కర్థము. 'పోయెదన్, పోయెడి' మున్నగునవి మాత్రములోని యాదికృతముచే గ్రహింపఁబడినవై యున్నవి.

సీ. "అంధ్రోక్తి మొదల నాద్యం తస్య మంశదు, ప్రాణమై యది గమపట్టుఁ గాని

నడుగుల ననుచును గడన యా కెందును
దలకట్టు దక్క నెత్వెంటలు లేదు
యాకు భూతాదిక్రియాద్యోతనములఁ జూ
పట్టు నెత్వెము దలకట్టు గాదు....."
(అప్పకవీయము, 2 అ. ౧౯2 ప.)

2. 'పదాదినీయక్షరము లుండును. ఈయక్షరములుండవు' అనునీతిని దమిత్యాకరణములలో వలేదన వ్యాకరణమున నన్నయభట్టు చెప్పఁదలఁచి యుండలేదు. సంస్కృత శబ్దములను దెనుగులోనికీ దెచ్చికొనెడి పద్ధతులను జూపుటమాత్రమే ప్రధానముగఁ జేసికొని చింతామణిని రచించుచు నం దచ్చాంధ్ర విషయమున నాతఁ డేవో కొన్ని బహుస్థలోపయోగి సామాన్య విషయములను, సందేహ నిర్ణాయక విషయములను మాత్రమే స్మరించుచు వచ్చెను. అందుఁ బ్రకృత స్మృతి శ్రేయోకసంబోధమును దీర్చు విషయమున నుపదేశింపఁబడినది. యకారముపై నుండు 'ఎత్వము' వ్యవహారమున 'అత్వముగా' మాటుచుండును. కావుననే "నాని పోయను, అయలే, యాడై" మున్నగునవి వ్యవహారములోఁ బ్రచురములై వెలయుచున్నవి. ఇట్టి మాన్యును బట్టి యకారముపై "అత్వైత్వములలో" నేది నిల్చియున్నను నది "అత్వమా?" లేక "ఎత్వమా?" అను సందేహము పొడవయినచో యుండును. కావుననే నన్నయభట్టారకుఁ డట్టిసందేహమును దీర్చుటకయి పైమాత్రమును రచించి యున్నాఁడు. అట్లు స్మరించు సందర్భములోఁ బ్రాసంగికముగాఁ బదాదినీయకారస్థితింగీకారము సూచితమయ్యెనే గాని పదాదినీ యకారమున్నదని గాని లేదని గాని చెప్పుటయును, నది యెచ్చుటెచ్చట కున్నపు డేదోస్వరములతోఁ గూడుకొని యుండునో యావిషయమును తెప్పుటయుఁ గ్రంథకృత ద్వేషములు గావు. అట్టి యాద్వేషములతోనే గ్రంథకర్త యున్నాడని యంగీకరించు నెడల "చెయిది, చెయి

పులు, చేయి, చేయుట" మున్నగు చోటలందలి యకార ముపై నిత్యోత్పాదము నిల్చి యుండుట దక్ష మకవలసి వచ్చును గదా!

3. అప్పకవీరుపాతములో బాలసరస్వతీయ పాతమునగుల పదాది యకారస్థితి నూచనము తప్పిపోయి నది. ఇంతియ గాక యప్పకవీయమునఁ బదాదిని యకారాదులుండని ప్రశ్నోకముగఁ జెప్పఁబడిన నూత్రిముల పాత విశేషములును గలవు.

"వికృతిపదాదా ప్రథమాంశంస్థస్థితీయాను నాసికా నస్తః,...క్యదిదసి నస్త ఉదోతా దంతోష్ఠ భవస్య వికృతికబ్దాదా."

(అప్పకవీరు చింతామణి, ౨ ఆ. ౩౨౧).

ఈయప్పకవీరు పాత పక్షమున "అద్యః క్రియా" స్థిత్వాదిసూత్రములోఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన క్రియత్వానిర్ణయ ము తోఁచకుండ నట్లుగ నాది కబ్దమును నిల్చి నూత్ర శేషమున సర్యకబ్దమును బ్రయోగించుట యర్హమై విమారమై యున్నది. న్యాయముగా నిచటఁ గ్రియల లోని భూతార్థకములున, దధర్థార్థకములున దప్పఁ దక్కినచోట్లన్నల యకార మకారవంతమై యుండునని వాక్యరచనము చేయవలసి యుండును. కాఁగా గ్రంథ కర్త కిట్టి యభిప్రాయమును జెప్పుకలంపు లేదనియు, నతఁడు "అద్యః క్రియాను భూతార్థద్యోగిన మాద్యగం వినాసర్యః" అనెడి యర్థస్థితి భూషిత బాలసరస్వతీయ పాత వాక్యమునే రచించి యుండఁగాఁ బ్రక్షిప్త పాత కర్తలందుఁ దధర్థార్థకమలప్రతిష్ఠింపఁబడు తోనుట టకున, బదాదియకారాంగీకారమును ద్రోసి పుచ్చు టకును యత్నించి భండః ప్రతిబంధమున "అది కబ్ద మును దోచి 'అద్యగ' కబ్దమును ద్రోసి పయిరిని సరి పుచ్చుకొనిరా యని యాలోచింపవలసి యున్నది.

౪. మఱియుఁ బదాది యకారాంగీకారముగల బాలసరస్వతీయ పాతము నంగీకరించునపుడే చింతామణి సంధి ప్రకరణములోని "సర్యత్రాజ్యతార్థ్యం జ్ఞేయం యస్యద్రుత ప్రకృతికేభ్యః" అను సూత్రము సుసంగతము

కాఁ గలను. పదాదిని యకారమే లేనపుడు సంధి వేళలో నది లోపించి సర్యశేషమునను సర్థముగల ప్రై వ్రాసిన "సర్యత్రాజ్య"దిత్యాదిసూత్రమునకుఁ బ్రవీక్షియే యుండగు గదా! అచోబలపండితుఁ డిట్టి విశోధమును గని పెట్టియే యప్పకవీయవాక్యలో "సర్యత్రా జ్య"దిత్యాది సూత్రము లేనే లేదని వ్రాసియున్నాడు." ఇంతియ కాక "పూరు, వోడ" మొదలగు నానిలోని వకారము వలెనే 'యేప్పుడు, యేచది' మున్నగునానిలో పైతము యకార ముచ్చారణ పౌకర్మార్థక మగుచు న్యవ హారమునఁ బ్రవేశించింకమాత్రమున దానిని సత్వీయని యా, సహజమనియు సంగీకరింప నేల? మరల సంధివేళ లో దానికి లోపమును విధించుకొన నేల? అచ్చుట సర్వమే యున్నదనియు, దక్కిన సర్వరాది పదములకు వలెనే (తండ్రి + అతఁడు = తండ్రియతఁడు) దీనికి సంభ్య భావఫలమున సంహితయందు యకారము నిల్చుననియుఁ బ్రక్రియా లాఘవముగ నూర్ణించుట యుక్తము కాదా?. అని యిట్లు మూలశబ్దాన్ని విమర్శించి అచోబలపండి తుఁ డీ క్రిందిరీతిని వ్రాసియున్నాడు.

"అప్పకవి పుస్తకేతు 'అద్యః క్రియాను భూతా ద్యర్థసమద్యోగినం వినా సర్యః ఇతి పాత స్థితిః. ఆది కబ్దేన 'హయదన్, చనియెదన్' ఇత్యాదా జెక్వోంగీధమ్. పూర్వపాతే కేవలం గృహ్యతే. కల్పనాగౌరవ మతీ వాపాద్యతే. న చోచ్చారణలాఘవ మేవ తస్య ప్రయోజ నమ్, తదర్థం కల్పనాగౌరవ మంగీకార్యమితి వాచ్యమ్. తదభావేఽపి భాగకాభావేన, తదకేతు యాదికల్పనా గౌరవ స్యామచితత్వాత్. 'అద్యవర్ణాస్తు హస్త్యేన న గృహ్యంతే' కదాపి చే త్యభ్యర్థాచార్యస్య స్వనిర్ధాంత వచనాచ్చ. తస్మాదప్య కవిపుస్తకపాత ఏవ సాధు రితి ప్రతిభాతి. సర్యత్రాజ్యతార్థ్య మితిసూత్రంతు తత్త్వి స్తకేన దృశ్యత ఏవ. తేన 'ఎవ్వఁడు' ఇత్యాదా యక్యమా దానపండిత హృదయంగమమ్. కించ 'వికృతిపదాదా' ప్ర థమాంశస్థ స్థితీయానునాసికా నస్తః, క్యదిదసి నస్త ఉదోతా దంతోష్ఠ భవస్య వికృతికబ్దాదా' ఇతి ధత త్పుస్తకే స్థితమ్." (అచో. ౧౦౫౧౧౨౬ పుటలు).

౫. ఈ సందర్భములోని యహోబలపతి వ్యాకర్ణ మిక్కిలి ప్రామాదికమై యున్నది. సర్వత్రాజ్య దిత్యాది నూత్ర మిప్పుటి యప్పకవీయ మాతృక లన్నిటిలోను “ఆరయ చైకృతోత్తలః బదాదులయంచ యకార ముంధ దా, తీరున...” (అప్పకవీయము, ౫ ఆశ్వా. ౮౦ ప.) అను మొదలగు వివరణ పద్యములతోఁగూడ నగవడుచున్నది. అహోబలపతి వీనిని సరిగాఁ జూచుకొనకయే చెరిరిని వ్రాసినో లేక యహోబలపండితునకు దొంగిన యప్పు కవీయ మాతృకలో నావలకే యహోబలపండితునివలెనె విశోధమును బరిశీలించినచా రెన్నలేని యాసర్వత్రాజ్యది త్యాది నూత్రమును “ఆరయ చైకృతోత్తల...” మున్న గువివరణపద్యములనుదీసివేయుండితొ తెలియరాకున్నది. కాని సర్వత్రాజ్యదిత్యాదికారిక యధర్వణుని వాటికే చింతామణిలోఁ జేరియున్న పనక తీరదు. చింతామణిలో నట్లు సర్వత్రాజ్యదిత్యాదికారికయే యధర్వణుని వాఁ టికి లేనియెడల పద్దానిని సవరించుచున్న “వికృత్యాదిగతో యోత్రే” త్యాదికారిక వికృతి విశేషములో నుండియుం డదు. గదా! ఆసరణ మిదిలఁ జాపుచున్నాను. చిం తామణిలోని “సర్వత్రాజ్య”దిత్యాది శ్లోకములో “సర్వ త్రాజ్య త్కార్యం క్షేయం యస్య ద్రుతిప్రకృతికేర్థ్య” అను భాగము నొకనూత్రముగ విభాగించి ద్రుతిప్రకృతి కములకుఁ బరమైన పదాది యకారము లోపించి స్వర ము మిగులుననియు, నాస్వరము పూర్వస్థిఁ ద్రుతిముపై నిల్చుననియు దాని కర్థము చేసికొని యాపత్తమున ద్రుతి ప్రకృతికేతరముల కవంఁగాఁ (ముఖ్యముగా నుదంత) గగేల భుఁ బరమగునత్ర డజ్యద్భావము చెప్పఁబడికుండుటచేత “అతః డేత్రుడు” మున్నగు సాధుసంధిరూపములు సిద్ధింపక “అతః డేత్రుడు” మున్నగు నసాధుసంధిరూపములు నిల్చిపోవలసివచ్చునని కింతముకొని యధర్వణాచార్యుఁ డద్దానికి సవరణముగా “వికృత్యాదిగతో యోత్రేతి” కారి కమరచించియున్నాఁడు. కాఁగా నచ్చాంద్రపదాదినున్న యకారము ద్రుతి ప్రకృతికములతోనే గాక యేకబిము తో (కద్దాంతరయోగతః) సంధించినను యకారము లో పించి దానిపై నున్న స్వరము కేవలమునని చెప్పవలెనె “అతః డేత్రుడు” మున్నగు సాధుసంధిరూపములు సిద్ధించు

చున్నవి. అట్లే “అతః డేత్రుడు” మున్నగు నసాధు సంధి రూపములు నివారితము లగుచున్నవి.

పయి సందర్భమునబట్టి “వికృత్యాది గతోయో త్రే” త్యాదికమగు నీధర్వణ నూత్రముచే సవరింపఁబడు చున్న “సర్వత్రాజ్యత్కార్య” మిత్యాది చింతామణి నూత్ర మధర్వణాచార్యుని వాటికే యాంద్రతబ్బ చిం తామణిలోనుంకి యుండెడివనియు (“వికృత్యాదిగతో యోత్రే” త్యాదిగధర్వణకారికాగ్ధ మికప్పు డహోబల పతి యజుస్సట్లు ప్రకవిమతమే యైనను దాని నంగీరించి యధర్వణుండు వికృతినిశేషమున నుదాహ రించుటచేత నాతని కాలమునకే “సర్వత్రాజ్యది త్యాది నూత్రము చింతామణిలో నుండి యుండెడి దనుటకు సందియము లేదు) నట్లు పదాది యకా రాంగీకారమును బోధించెడి యా “సర్వత్రాజ్య”ది త్యాదినూత్రము చింతామణిలోనిదని నిర్ణిత మగుటంబట్టి యుండి సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదములోని “ఆద్యగంవివా సర్వ” అనెడి పదాది యకారాంగీకారబోధక భావపరస్పతీయ చింతామణిపాఠమే వన్నయధిష్ట ప్రాక్రమని నిర్ణిత మగు చున్నదనియు, నక్కారణమున నప్పకవీయ చింతామణి పాఠములు (పదాదియకారనిశేషకములు) ప్రక్షిప్తము లనుటకు సంతోహము లేదనియు సిద్ధాంతిత మగుచున్నది.

౬. మఱియు నహోబలపండితుండు “ఆద్యవ ర్ణాస్తు పాత్రేయ న గృహ్యం తేకదాపిచ” అను నధర్వణ కారికకుఁ బదాదిని యకార ముండిశీరదని చేసివయ్యము సరికాదని చెప్పక తీరకున్నది. ఈ యధర్వణకారిక కిట్టి యర్థమును లేనియు నహోబలపతి “వికృతిపదాదా” విత్యాదికమగు నప్పకవీయ పాఠములకు సాధుత్వము నె ట్లంగీకరించెనో తెలియకున్నది. చింతామణిలోనే యట్లు పదాది యకార కారక నిశేధము చెల్లయచున్న యెడల దానికే బరిష్ట గ్రంథముగు వికృతి విశేషమున “వికృ త్యాదా భవే మ్మ ణి” అనియు “ఆద్యవర్ణాస్తు పాత్రేయ న గృహ్యం తే కదాపిచ” అనియుఁ బునరుక్తముగ మరల మూర్తింపఁబడి యుండవుకదా!

“ఆద్యవర్ణా స్తి” త్యాదినూత్రమున కహోబలపతి చేసికొన్న యర్థము పైవేటి నప్పకవీయపాఠమునకు విరు

దమె యుండుటయే గాక బాలసరస్వతీయ చింతామణి పాశమునకును వినిర్ధమే యగుచున్నది. బాలసరస్వతీయ చింతామణి పాశముచే ప్రవహించుచున్న కారము నంగీకరించుచు నాపాశమును సవరించుచున్న యధర్వణుడు తిద్విపర్ధముగను, వికృత్యాదిగతోయోత్రేత్యాది స్వవచనమునకు వ్యాపూతముగను బదాదిని యకాగమే యుండదను వర్ధము గల “ఆద్యవర్ణాస్త్యి” త్యాదిమూత్రమును రచించియుండడుగదా !

2. అహోబలపతి యిట్టి విరోధమును గ్రహించియే కావలయును, జింతామణిలోని పదాదియకారాంగికార మూత్రమును సవరించెడి “వికృత్యాదిగతోయోత్రే” త్యాదికారిక నధర్వణుడు శ్రీకవి యను వేటొక పండితుని మతముగా నుపదేశించెననియు, “ఆద్యవర్ణాస్త్యి” త్యాది మూత్రమును స్వసిద్ధాంతముగా నుపదేశించెననియు పాంగత్యమును గల్పింప యత్నించెనని చెనుక నుదాహరించిన యహోబల పండితీయ గ్రంథములోని “స్వసిద్ధాంతవచనాచ్చ” అను (ర పేరా) వాక్యములన్నిటికనుచున్నది. కాని “వికృత్యాదిగతోయోత్రే” త్యాదికారికయొక్కయు, “ఆద్యవర్ణాస్త్యి” త్యాదికారికయొక్కయుఁ బ్రకారానిబట్టి మూత్ర మవి మతద్వయోప వ్యాసప్రతిపాదకముగ నున్నట్లగుపడలేదు.

ఇంక నవి కేలము విభిన్న విషయములనియే యెవరికేని తోచక మానదు. “వికృత్యాదిగతోయోత్రే” త్యాదిపర్ధకారిక “సర్యతాజ్యసి” త్యాది చింతామణి సంధిమూత్రమునకు సవరణ మగుచు వర్ధానిని సంబంధించుచున్నది. శ్రీకవి యను నాతఁ డాంధ్రపండితుఁడుగఁ బ్రసిద్ధి యగుపడదు. మఱియు పట్టికఁ దడవర్వణునిచేతనే చింతామణిని సవరించు గ్రంథమును రచించెననుట బొత్తి గ నిరాధారమై యున్నది. కాఁగా నందలి శ్రీకవిశిష్యము మహాకవి పర్యాయముగఁ గాని నన్నయభిప్రాయముగఁ గాని యధిగ్రహించిచేఁ బ్రయోగింపబడెనని గ్రహించుట యుక్తమై యున్నది. మఱియు వికృత్యాది త్యాదిమూత్రము పదాది మన్న యకారము సంధిలో నిల్చునా? లోపించునా? యను రెండుపక్షములలో నొకపక్షమును నవగా లోపింపుదు నను పక్షమును బోధించుచున్నది.

ఆద్యవర్ణాస్త్యిత్యాది కారిక యన్న నో పదాది స్వరము యకార విశిష్ట మగునా కాదా? యను రెండుపక్షములలో నొకపక్షము నవగా కాదన్న పక్షమును బోధించుచున్నది గదా యహోబల పండితుని యధర్వణు యొక్క పారాంశము. ఇట్టి సిద్ధిలో నీరెండును బక్షద్వయ బోధకములని యహోబలపతిపండితాఁ డెట్లు తలచెనో తెలియరాదున్నది. ఈరెండును వైరీని విభిన్న విషయకము లగుటచేతనే వికృత్యాదిత్యాది కారిక చింతామణి సంధి ప్రకరణములోని “సర్యతాజ్యసి” త్యాది మూత్రమునకు సవరణమై యుండఁగా “ఆద్యవర్ణాస్త్యి” త్యాది మూత్రము చింతామణిసంజ్ఞా ప్రకరణములోని “అద్యః క్రియా” స్విత్యాదిమూత్రమునకు సవరణమై యున్నది.

యకారముపై నిల్చునపుడు “అద్యము”ను “ఎద్యము, ను పండిగ్గప్రాయములై పరస్పరము మాటిపోవుచుండుటచే నట్టి సందేహమును దీర్చుటకై “అద్యః క్రియా స్విత్యాదిమూత్రము చింతామణి కర్తచే నుపదేశింపబడినది. కావున వర్ధానిని సవరించు నధర్వణకారికలుగూడ నట్టి సిద్ధిలో నే యుండి తీరవలయునుగదా ! “అద్యః క్రియాస్విత్య” త్యాది చింతామణి మూత్రమునకీ క్రింది మూత్రములు సవరణములుగా నధర్వణునిచే నుపదేశింపఁ బడియున్నవి:

క్లో. “భావిక్రియాను యద్య స్థా దేక్య మేవ ప్రయోగతః, డుద్వాదింశ్చే భూతాథ్థే చాపి తద్య ద్యచే శ్చనా. డోలాభూమోత్రీయాణి విచైత్యం నాస్తి మద్యమే, ఆద్యవర్ణాస్తు హస్త్యేవ ని గృహ్యంతే కదాపిచ”.

(అధర్వణకారికావళి, 23, 24 శ్లో.)

“ అద్యః క్రియాను భూతాథ్థవోత్థిత మద్యగం వినా సర్వః” అను చింతామణి మూత్రమునఁ బదాది యకారమును, భూతాథ్థకక్రియల యకారమును దప్రదక్కిన యెల్ల యకారములును “అకార” విశిష్టములైయుండునని చెప్పఁబడియున్నది. చింతామణిలో “ఎద, ఎడి, ఎదు” అనునవి చెప్పఁబడి యుండవలెదనుగా వలయును, ప్రతిసిద్ధములలోఁ జింతామణికర్త వానిని తేర్కొనలేదు. వానిని చెప్పవలసినవచ్చునపుడు “యెద, యెడి,

యెడల" అనియే చెప్పవచ్చును గాన వానిని బ్రతిష్ఠిద్దములలోఁ జేర్చు నేల యని యాతఁడు తలచియుండునని యూహింపవచ్చును. అధర్వణాచార్యుఁడు చింతామణిని సరియైన సందర్భమున వానిని పురాదులుగనే యుపదేశించి యుండుటచేత బ్రతిష్ఠిద్దములలో ధూతార్థములతోపాటు వానిని వైతముచేర్చుట యాంశ్విక మగుటచేత "భావిక్రియాశు.....పదా" అనుకారిక నుపదేశించి యున్నాఁడు. ఇతఁఁ గ్రీకుపదములు తప్ప దక్కిన శబ్దములలోఁ బదవ్యర్థమందున, బదాని మాత్రమే యవైక్యవిశిష్ట యకారములు కనఁబడుచుండుటచేత వాని విషయమున గూడ సందేహమును దీర్చుట యావశ్యక మని తలచి యధర్వణుఁడు తక్కిన "దోలాభూషే" త్యాదినూత్రమున, "అద్యవర్ణాస్త్యి" త్యాదినూత్రమును నుపదేశించి యుండెను. అందుఁ బదవ్యర్థమున "అయ్యోన, పయ్యోన, తాయోను" అనుచోటులు దప్ప నెల్ల యెవలను యకారముపై నెచ్చుటను "విత్వము నిలువనేర"దని దోలాభూషే త్యాదినూత్రము సందేహానిష్ఠుని జేయుచున్నది. ఇతఁ బదిదాయందలి యకార మెన్నఁడును "అత్వ" విశిష్టము కానేరదని మూలధూత చింతామణి మాత్రముగోని "అద్యంగవిశే" త్యాదినాశ్వికముచేతనే విశద మగుచున్నది. అట్లయినను "తంద్రీ యతఁడు" మున్నగుచోట్లఁ బదాని నత్వవిశిష్ట యకార మగపడుచుండుటచేత నట్టియెవల విసంబడు యకారము సంహితలో నుచ్చారణ సౌకర్యార్థము వచ్చి పదచ్ఛేదకాలమున సంకరించునదే గావున వానిని బ్రత్యేకముగా వాడుఁపుడు ప్రాణిగా ననఁగా పొల్లుగాఁ బరిగణింపరాదనియూ, "అకార" స్వరముగనే వానిని బరిగణింపవలెననియు "అద్యవర్ణాస్త్యి" త్యాదినూత్రముచే నధర్వణుఁడుపదేశించి యున్నాఁడు. కాఁగా "అద్యవర్ణాస్తు = (అది + అద్యవర్ణాస్తు) పదాని వికరణకు 'అయఁడు' మున్నగువానిలోని 'అ' ఇత్తములన్ననో, పాల్వైవ = హ్రస్విష్టములుగా, కదాపిర = ఎన్నఁడును, న గృహ్యంలే = గ్రహింపఁబడవు" అని యానూత్రమున కర్థమును గ్రహింపవలయును. అట్లు వాక్యాదిని మున్నగుచోట్ల బ్రత్యేకముగా వాడఁబడవలెననఁగా

సంహితలో నిల్చునపు డట్టి పదానిని 'అ' కారము వైతము పాల్వముతోనే యనఁగా యకార విశిష్టముగనే పరిగణింపఁ బడుట "అయతి వసుకోభవాకృతి" (అయతి + వసుకోభవాకృతి; అ + అతివ + వసుకోభవాకృతి) మున్నగుచోట్ల నగపడుచుండుటచేత వైరితిని జెప్పవలసిన ప్రపక్తి గలిగెనని గ్రహింపవలెను. ఇట్టి యభిప్రాయమున "ప్రాదా త్వాచో లఘు ర్యస్సాత్సహస్మాన్చ క్వచిద్భవేత్, చేద్యత్వం తస్యో కల్ప్యం స్యాత్" అనెడి యనంతరకారికచే నధర్వణాచార్యుఁడు విశదీకరించియున్నాఁడు. వైరితి మున్న యాసందర్భములోని కారికాద్యయమువలన గల సాంగత్యమును బరిశీలించునపు డిహోబలపండితుని యర్థ మసంగతమని విమర్శకులకుఁ దోఁచక మానదుగదా! ఇట్టియు నీరీతి నర్థము చేయునపుడే యాకారిక చాలసరస్వతీయ చింతామణి పాతమునకైన సంగతి మగుచుఁ చింతామణితో నదుకు కొనఁగలపని గ్రహింపవలెను.

వైసందిర్భమునుబట్టి పదాని యకారాంగీకారమును ద్రోసి పుచ్చెడి "అద్యః క్రియాశు ధూతాద్యర్థ సముద్వోతినం వివా సర్వః" అనునట్టియు, "వికృతి పదాదప్రసమాంతస్థు తృతీయానువాసికా న స్తు" అనునట్టియు నప్పకవీయ చింతామణి పాతములు ప్రక్షిప్తములనియు, నవి యధర్వణాచార్యునివాటికిఁ జింతామణి నెక్కియుండ లేదనియు, నిట్టివలనవి ప్రక్షిప్తములై యుండవలయు విశద మగుచున్నది.

౮. వెనుక నుదాహరించిన రీతిని "సర్వత్రాజ్య త్కార్య" మిత్యాదికారిక చింతామణితో మండుట వారనియు నప్పకవీ యద్వానిని ద్రోసివేయక పదాని యకారము లేదని చెప్పుచున్న "వికృతిపదానా" మిత్యాదికారికకు విశోధము కలుగకుండునట్లు పదాని యకారము లేదనుట గ్రాంథికభాషా విషయమనియు, "సర్వత్రాజ్యది" త్యాదినూత్రము స్వరచోరమునఁ బదాని నగపడుచున్న యకారము సంధికాలమున గ్రాంథికభాషలో లోపించునని చెప్పుచున్నదనియు నిట్లు జేటొకరీతిని వ్యాఖ్యానముచేసియున్నట్లగపడుచున్నది. ఇంతియగాక 'యెవరు' మున్నగుచోట్ల స్వరచోరమున యకా

రము వివేచించుచున్నట్లు వూరు. మొదలగుచోట్ల నకారము నైతియు పదాదిని వ్యవహారమున వివేచించుచున్నను నట్టి యకార నకారములు గ్రాంథికభాషలో నంగీకరింపఁబడకుండుటచేతనే “వికృతిపదాదా” ప్రథమాంతస్థ శ్లోచియానువాది కా నస్త్ర, క్వచిపి నస్త్ర ఉదోతా దంతో వ్యభివస్థావికృతి శబ్దాదా” అను నూత్రిములు చింతామణిలో వెలయుచున్నవని యిట్లు “సర్వత్రాజ్య” దిత్వాది నూత్రిములకును, “వికృతిపదాదా” విత్వాది నూత్రిములకును సాంగత్యమును జూపినట్లుగ నాతని యాశ్రయించి యాంధ్రీకరణ భోగింపిన నగపదుచున్నది.

ఉ. “ఆరయ వైకృతోత్థలఁ బ
దాదులయందు యకార ముండదా
తీరనఁ బల్కు వ్రాత గలు
తింపఁగ నచ్చగుదాని దాపలక
నీరజపాధి నాంతములు
నిల్విన నచ్చటఁ బ్రాణసంధిఁ జే
న్నార నికిందు వైద్య వసు
ధాధిపు నే పడఁగించె నేఁ దనన్.”
(అప్ప. ౫ అ. ౪౦ ప).

క. “శ్లోగాంత్య వైకృతముల
సాంగత్యము వాకు నాంధ్ర సంస్కృతముల నా
దిం గలంగ నట్టి వ్రాత గ
రం గలయద్రుతాంతములను బ్రాణము లట్లన్.”
గ. మంగళములు నాలుగు
మంగరములు మూడు నేడు నొద్దానంబున్.
(అప్ప. ౫ అ. ౪౨, ౪౩ ప.)

పయితి నున్న యప్పకవీయ వివరణ మంతమాత్రమును సరియై యుండలేదు. నన్నయభట్టారకుని కాలమునగూడ నిప్పటివలెనే వ్యవహారమునఁ బదాదిని యకారవకారములపై రీతిపలులం దుండెడివని యంగీకరించినను నది యపధిప్తములనియ, వట్టిపదము లబ్బదు లేయనియు “వికృతిపదాదా” విత్వాది నూత్రిములను (అప్ప. ౨ అ. ౨౦. ప), “క్వచిపి నస్త్ర” ఇత్వాది నూత్రి

ములను (అప్ప. ౨ అ. ౨౦౫) శింతామణి కర్త చెప్పిన వివరణవచ్చును గాని యట్టి యపధిప్తాచ్చారములను మూలముగా గ్రహించి వానినందీ గ్రాంథికరూపములను సాధించుచు సంధి ప్రక్రియ “సర్వత్రాజ్య” దిత్వాది నూత్రిములతోఁ జెప్పినట్లు యుక్తముకాదు గదా! “రాముడుచేత” మున్నగు వ్యాకరణికరూపములను మూలముగాఁ జేసికొని “రామునిచేత” మున్నగు గ్రాంథిక రూపములను సాధించురీతి ప్రక్రియ చింతామణిలోనే గాక యే వ్యాకరణమునందును లేదుగదా! ఇంకొక కాక యట్టి యప్పకవీయ వివరణ పద్ధతియే చింతామణి కర్త యిచ్చెనని మొదలుపెట్ట నప్పుకవినిలేనే యాతడును “సర్వత్రాజ్య” దిత్వాది నూత్రిములచే “యెవరు” మున్నగు శబ్దములలోని పదాదియకారమునకు సంధికాలమున లోపమును నూత్రించినట్లే “వూరు” మొదలగు శబ్దములలోని పదాదియకారమునకు వైకృతము సంధికాలమున లోపమును నూత్రించుచుండఁదా? అదృష్టవశమునఁ బ్రక్షిప్తపాతకర్త రీ వివరణమున నంతగా జాగరూకతను దీక్షింపకుండుట కాంధ్రలోకము వారియెడల కృతజ్ఞము కావలసియున్నది.

వైకృతమునుబట్టి వైకృతమున వివరణము సరియై యుండలేననియు, “వికృతి పదాదా” విత్వాది కారికయు, “క్వచిపి నస్త్ర” ఇత్వాది కారికయు, “భూతాద్యర్థ సమన్వీతి” మును పాతాంతరమును బ్రక్షిప్తములని సిద్ధాంతికరించుటకు సందేహ ముండఁబోదుగదా!

గ. మణియు ‘వూరు’ మొదలగు స్థలములం దెట్లు పదాదిని నకారము వివేచించుచున్నను నది పదాదయవముగా నంగీకరింపఁ బడ లేదోయట్లే “యెవరు” మున్నగుచోటులందు వైకృతము పదాదిని వివేచించుచున్న యకారము పదాదయవముగా నంగీకరింపఁబడ రాదని ప్రక్షిప్తపాతకర్త లొకయుక్తిని వాపుచున్నట్లగపదుచున్నది. కాని “ఒకయూరు” మున్నగుచోటులందు నకారము లేకుండుటయే గాక దాని స్థానమున లఘు యకారము ఉచ్చయండుటచేత ‘వూరు’ మొదలగు చోటులందలి

పదాది ఏకారము కేవల మపభ్రాషితమని నిర్ణయించుట
మకరమైయున్నది. పదాది యకార మన్నచో యట్లుగాక
సంహితలోనది నిచ్చిన నిల్పుటయు, లేనియెడల లోపిం
చుటయు మాత్రమే గలదు గాని దానిచోట కేటాకయత్న
రము నిల్పుట లేదు. అకారముచే నది యపభ్రాషి
తమనుట కవకాశము లేదు. మఱియు ద్రావిడభాషాభేద
ము లగుటచే సహాదర భాష లనఁదగు తమిళాదులలో
“యెవరు” మొదలగు చోట్ల “యారు” మున్నగు రూప

ములు ప్రసిద్ధములై యుండుటచేత నట్టి యకారము
ప్రకృతి సిద్ధమని గ్రహించుట యుక్త మగుదున్నది.
“వూరు” మొదలగుచోట్ల నన్నచో తమిళాది భాష
లలో “వూర్” మున్నగు స్వరాదిరూపములై వెలయు
చుండుటచేత నచటి ఏకారము సహజమగుట కవకాశ
ము లేదు. పయి సందర్భమును బట్టి పదాది యకార
ఏకారమును సమాన కోటికములని వాదించుటయు
యుక్తియుక్తము కానేరదు గదా!

ప లి త కే శ ము

శ్రీ శివశంకరకావ్యిగారు

మహాహా[రాజ]

పాటలీపుత్రమువారలు
పంపినారు వికేషసుందర
వివిధపరిమాణాకృతుల్ గల
విమలదర్పణముల్.

వచ్చియున్నవి వింధ్యపర్వత
వనమదస్తంభేరమంబుల
దివ్యదంత వినిర్మలము లో
తెల్లదువ్వెనలున్.

రమ్యకోసలదేశ వివిధా
రామసీమలలో నపూర్వ
ప్రసవసారమునుండి తీసిన
ప్రథిత తైలంబుల్---

పెట్టియున్నవి చూడు చందన
పేటికాంతర్గత మనోహర
కాచపాత్రికలందు నంతయు
ఘూణపర్వముగన్.

త్వరితముగ బోవలయు రాక్షీ
దర్శనార్థం బోయుపాలీ!
చతురిమమ్మున కేశసంస్కృతి
నలుపు మీవేళన్.

పట్టుకొమ్మా కాంచనాకృతి
బద్ధనూతన వలయముకురము
నమ్ముఖంబుగ యవనబాలా,
జాగరూకతతోన్.

స్తంభనికటమునుండి తెమ్మా
సత్వరంబుగ నో సుభద్రా,
పసపుపచ్చని పట్టు దిండుల
పాదపీతంబున్.

కేశజాలము చెదరకుండగ
కేకిపింఛముతోడ వినదుము
మద్రచామరవాహినీ, యిటు
మంద మందముగన్.

పదవిలాస నమంచితంబై
భవ్యభావతరంగితం బగు
పాట పాడంగదె విశాఖా,
పంచమశ్రుతిలో.

వి శా ఖ

అఖిలభవనములం దకుంతిత
మా ప్రతాపముతో పలింగెడు
పంచసాయకు డొక్కడే నా
పరమదైవతము !

నకలయోగీశ్వరుల క్రగే
నరుడు ఫాలవిలోచనుండే
స్మరుడు దూరమునందు నిల్వగ
నంచలన మొందెన్.

ప్రసవబాణము తనువు మీదను
పడక మున్నే శివుడు గిరిజా
పదనబింబముపైన ప్రేమను
వార్చె లోచనముల్.

బాణపాతం బైనచో నా
భర్త డేమయి యుండువాడో !
పర్వతాత్మజ కష్ట డెంతటి
ప్రమద మబ్బెడిదో !

నిజగళంబున హరుడు విషమును
నిలిపి మృత్యుంజయుం డయ్యెను
అగ్నిదగ్ధుం డయ్యు బ్రదికిన
యాత జెప్ప రగున్ ?

నామతంబున, సాటి యెరుగని
నాయకుం డొక మనసిజుండే.
అతను డయ్యెను నడపు లోకము
లాత్మ పాలనలో.

అట్టియుజ్జ్వల చండశాసను
సర్పనమ్ము నిరంతరంబుగ
నిష్ఠ సలుపం దగిన కాలము
నిండు జవ్వనమే.

అహరహంబును వేచియుండును
యావనంబును మ్రింగివేయగ
జరయు వ్యాధియు వ్యాఘ్రమట్టులు
చండ విస్ఫూర్తిన్.

ఏదినంబున వలీపలితము
లేర్పడుం దనుమస్తకంబుల
నాదినంబున దొలగ మొదలిడు
నతను కృప కూడన్.

జవ్వనంబు హరించిపోవగ
సాగుకొలదిని వృద్ధి గాంచును
కామినులపై నక్కజంబుగ
కాంక్ష పురుషులకున్.

పలితమూర్ధ విలోకనంబున
ప్రాధమాంబును ధనము విద్యను
పరిగణింపదు యువతి విముఖ
భావనంగతయై.

విజయ మొందెడు గాక యా వన
విభ్రమోత్కర్షమ్ము మన్మథు
నిబిడ కరుణాకటాక్షమ్మున
నిఖిల లోకములన్ !

నిరత మానందాతిశయమే
నెగడు గావుత రూపనంపద
బాచబాణసమాను డగుమా
ప్రభువతంసునకున్ !

రా జు

ఎంత దివ్యం బహుహ దేహం
బెంత దివ్యం బహుహ యావన
మెంత దివ్యం బహుహ తరుణీ
హాస విభ్రమము !

ఎంత చక్కనిపాట పాడితి,
విది రచించిన కవివరేణ్యుడు
మనపురంబున నున్నచో బహు
మాన మంపుదునే.

వి కా ఖ

చరణసేవకురాలి నద్య
స్నాహసంబు క్షమింపవలయును !
పరకవిప్రోత్తంబు కా దీ
పాట ప్రభువర్యా !

కామనన్నిభు లైన దేవర-
గౌత్రసంహద్యలోకనమున
పాదసేవకురాలిముఖమున
బయలుపడె దేవా !

రా జు

ఆశుగతి నీలలితముఖమున
నవతరించిన గీతమా యిది !
హార మిదిగో వైతు రమ్మా
లంతికమ్మునకున్.

వి కా ఖ

దీప్తి గాంచు నమూల్యహారము
దేవ, యుష్మత్కంఠసీమనె.
అంత మన్నన కీతకస్విని
యన్దురా లగునే ?

రా జు

ప్రాకృతమ్మున నేటివరకును
పడతి కవనము చెప్పె తెరుగము:

కలిగె నర్హత నీకు ప్రభువా
కృమ్ముచే బాలా !

ఉ పా లి

దేవ, కంఠమునుండి హారము
తీయుచో నిదె చిక్కు వడినది
మూర్ధజావళి, సంస్కరించెన
మొదటిచందమునన్.

కలిగె గమనవిలంబనం నీ
ఘటనలో నొకయింత దేవా !

రా జు

పోనిలే, కానిమ్ము వేగమె
పూర్ణమండనమున్.

... ...

నిలుపు మోసి విశాఖ, నీదృఢ
నీలకుచబంధంబు మీదను
కానవచ్చెను ధవళరేఖా
కారమున నేదో.

వి కా ఖ

వాయువశమున ధవళతంతువు
వాలియుండగ నోపు దేవా !

రా జు

తీసి యిమ్మిటు, పలితకేశము
తెరగునం దోచున్ !

కంఠదేశమునుండి హారము
గ్రుక్కునం దొలగించువేళను
దాన లగ్నం బయ్యె నెట్లో
ధవళకేశంబు !

నలువ దేడులు నిండె మొన్ననె;
నడువయన్నున నున్నవానికి

ఉత్తమాంగమునందు పలితం
బుడయ మొందినదే !

గోచరించెను జరాసూచన;
కొన్ని నాల్గ్ కసంశయమ్ముగ
శిరము భవళం బగు హిమాలయ
శిఖరిచందమునన్.

ఉ పా లి

వేటకై చని మొన్న మొన్న నె
విసినభూమిని శూలముఖమున
వ్యాఘ్రహననము చేసియుంటిరి;
వార్ధకంబ ప్రభూ!

రా జు

భోగలాలసు లైన వారికి
పోవు నోజము సత్వరంబుగ
విషయసుఖములనుండి పురుషుడు
విరతి చెందదగున్.

జగము సర్వం బనిత్యంబే !
జనన మరణప్రవాహములో
కర్మబద్ధుం డగుచు పురుషుడు
శ్రమముగా దిరుగున్.

సకల సంసారమ్ములో నే
జాడ గాంచిన మనఃతో భము
గాఢవాంఛలు భూరిదుఃఖము
కానబడుచుండున్.

శాశ్వతం బగువస్తు వీ సం
సారమధ్యమునందు కలదా ?

చిత్త విఠో భోపశమన
స్థితియె చేకురదా ?

స్వాంతమందు నిరంతరము జా
జ్వల్యమానము లైన కోర్కెలు

శమము బొంది ప్రశాంతి కల్గెడి
సరణియే లేదా !

సకలకారుణికాగ్రగణ్యుడు
శాశ్వమునిసింహుండు జనులకు
ఈయనిత్యతయందు శాశ్వత
మేదా తెల్ప గదా !

పరమపూజ్యం డైన బుద్ధ
ప్రభువు కన్గొని దుఃఖితత్వము
దివ్యమగు నిర్వాణమార్గము
తెలిపి యుండె గదా !

దుఃఖసంవృత మఖిలలోకము,
దుఃఖమూలము తృష్ణ, దానిని
ద్రుంచివేసిన దుఃఖజాలము
తొలగి పోవు గదా !

లనుసరించినయెడల ఆర్యా
ష్టాంగమార్గ, ముచాసకాశి
భూరి నిర్వాణాప్తిః ఇదియే
బుద్ధశాసనము.
మందబుద్ధుల మగుటచేతను
మరచుచుండుదు మా తథాగతు
సమలబోధసుధాస్వరూపా
ష్టాంగమార్గంబున్.

... ..

ప్రకృతవేషం బింక మాచ్చెద,
పచ్చబట్టలు తె మ్ముచాలి !
సత్వరంబుగ బిల్వ సంఘము
స్థవీర ముద్గల్గున్.
శరణు చొచ్చెద బుద్ధదేవుని
శరణు చొచ్చెద బౌద్ధధర్మము
శరణు చొచ్చెద బౌద్ధసంఘము
శాంతి నా కింకన్ !

నమోతస్య భగవతో అరహతో నమ్మా సంబుద్ధస్స.

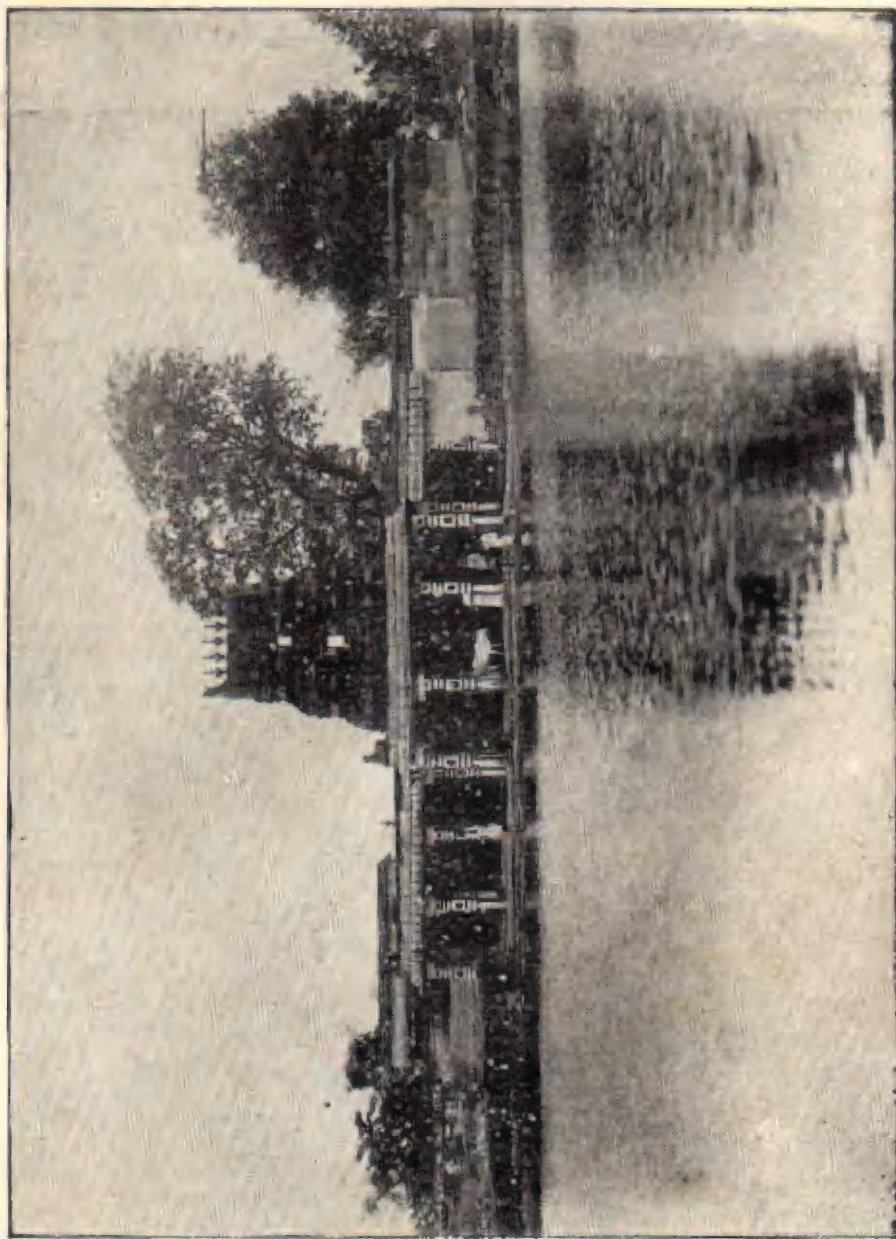
చిత్ర సంచయము

౧. తావేరిపాడలు (౧౯౩౦)

ఛాయాచిత్రకారుడు: శ్రీ యం. యస్. కపటస్వామి ఆయ్యర్ గారు.

౨. తిరుతలయూరు దేవాలయము - పెద్దతట్టాకము, తిరుచినాపల్లి జిల్లా.

ఛాయాచిత్రకారుడు: యస్. యస్. కుష్మస్వామి ఆయ్యరుగారు.

ఋతుసంహారము కాళిదాసు రచించినదని

కొండ టీ దేశమువారును, దేశాంతరములవారును మిగుల శ్రమపడి నిరూపించి యున్నారు. ఇట్టి కావ్యములకు మతియొకడు కర్త కాబాలడను తలంపుగొనియే విమర్శకు లిట్టి విమర్శములకు బూనిరని తోచుచున్నది. అందలి గుణదోషముల విచార మిట ప్రస్తుతము. కాని వారి యీ యూహ సంభావితమగుగాక, అసంభావితమగుగాక విమర్శమంతయు గాళిదాసుని కవితాగుణములను గుఱించియే వ్రాయబడియుండుట సంతసింపదగియున్నది. అయినను వినోదమునకుగా నేదో కొంత వ్రాయబూనితిని. అందలి విచ్ఛిత్తిని పాఠకు లనుభవించురుగాక!

శ్రీ వాల్మీకి రచిత రామాయణము, వ్యాసరచిత మహాభారతము రెండును గొప్ప యితీహాసములగుట యంద రెఱిగిన విషయమే. వీనిలో ఒరవ్వరిశేదకధగర్భములవలెనే సదృశ ధర్మములుగూడ ససంతములు. కేవలము సదృశాంశములగొని యీ రెంటికి నేకకర్తృత్వము నెవడేని నిరూపింపజాలునా? హాస్తికిన్ను అనుసరడు మహాభారతముపై తాను వ్రాసిన విమర్శయందు ఐతీహాసికగ్రంథములందు సంప్రదాయముగ నుపయోగించెడి వాగ్విశేషములు చాల కలవనియు, అవి యీ రెంటియందును సమానముగ నున్నవనియు నిరూపిం

చుచు నీ యితీహాసములు రెంటికిని గల సామ్యమును స్పష్టపరచుచున్నాడు. అంత మాత్రమున మహాభారతమును రచించిన యతడే కాలాంతరమున పరిణాదశయందు రామాయణమునుగూడ రుచిరముగ రచించెనని చెప్పవగునా? ఈరెంటి విషయమే కాదు, పెక్కు సంస్కృతప్రబంధములను విమర్శించుట పొసగినపుడును వానిని రచించినవారెవరో తెలియక ప్రసిద్ధుడగు నెవ్వయొక్కయో ఛాయ యందున్నదని యవి వారివని చెప్పట సమంజసము కానేరదు. ఋతుసంహారము కాళిదాసకృతమని యేదో యొక ప్రసిద్ధి నంగీకరించి యందుల కుపపత్తులజూప యత్నించుచున్నారు. ఇంతకంటె కాళిదాసీయవచనాదుల నాధారముగగొని యెవడో యొక కుశలమతి కాళిదాసీయచ్ఛాయ ననుకరింపబూనియు దదీయప్రాథత ననుకరింపనేరక మార్దవమాత్ర మెట్లో అనుకరించి యీ గ్రంథమును రచించెననియు, రచించి దానిని కాళిదాసకృతమని ప్రకటించెననియు నేల యొప్పుకొనరాదు? ఏదో పామరప్రసిద్ధి ననుసరించి యందలి దోషముల కుపపత్తుల పెదకి కాళిదాసే దీనిని బాల్యావస్థయందు బుద్ధి యింకను పరిణాతము కానప్పుడు రచించెనని శ్రమపడిచెప్పటకు ఫలమేమి? వత్సభట్టియో, మరియెవ డట్టివాడో ఋతుసంహారచ్ఛాయను

తులసి పూజ

తెలుగువాళ్ళ విశిష్టమనడి. చిత్రకారుడు: శ్రీ, వేంకటేశ్వర్లు గారు

“గీర్వాణవాక్యపంచచరిత” విమర్శము

[A Review on the 'Notes on the History of Sanskrit Literature']

యాయూర్జ్ఞి వేంకటపీఠరాఘవాచార్యులుగారు

[ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు]

గ్రంథము సాహిత్యశిరోమణి శ్రీయుత
పిన్నంరాజు వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శర్మగారిచే
'బ్రహ్మసింహ' బడినది. వాయుసంధవ ముద్రణాలయము,
కావలి; జూన్ 1928. మె. య. 1-4-0. శర్మగారు
కల్లూరుజిల్లాలోని అత్తిపూరునందు, జోర్డు పద్మమహా
శాలోలో వాంఛపండితులు. [2 + 185 + 129 +
xi పుటలు]. ఈ గ్రంథము 'వైదిక కాలికము', 'తాత్విక
కాలికము' అని రెండుభాగములుగా విభజింపబడినది.

సంస్కృతభాష సారస్వతాికభాషా సామ్రాజ్య
మున కర్త కీర్తవ్యము వహించు చున్నదని చెప్పవచ్చును.
గ్రీక్, లాటిన్ మొదలగు సుత్రాంత్రపాశ్చాత్యభాషల
కంటె గీర్వాణభాష విశిష్టమని పాశ్చాత్య విద్వాంసు
లును సుమారుచున్నారు.

"The Sanskrit language, whatever be
its antiquity, is of a wonderful structure,
more perfect than Greek, more copious than
Latin, and more exquisitely refined than
either". [Sir William Jones].

అని పాశ్చాత్య సంస్కృత పండితుడు, సర్ విలి
యమ్ జోన్సు నడిబిరుదున్నాడు. సారస్వతాిక సార
స్వతములలోగూడ గీర్వాణ సారస్వతము సర్వో
త్కృష్టమని పాశ్చాత్యపండితులు సంగీతించియు
న్నారు. అట్టి సారస్వతముయొక్క చరితమును వ్రాయు
టానుట సమద్రమున కేతమెత్తుటంటిది. గీర్వాణసార
స్వతము యొక్క వైపుల్యమును గాని, గాంభీర్యమును
గాని యరయఁబూనుట సాహసకార్యమే యనఁదగును.
గీర్వాణసారస్వత సాగరమునుండి యన్యుతముం బడయు

టకు సుమారు రెండుకల్యాణములనుండి సాగరక దేశము
లు తద్వాజ్యయవారిధిని ముగించుచుండిరి. ఈవాజ్యయ
విషయకములగు గ్రంథములు పరకృతముగఁ బ్రాచ్యపా
శ్చాత్య సంస్కృత పండితు లాయభాషలలో రచించి
యుండిరి. పాశ్చాత్యపండితు లీవాజ్యయమునకుఁ జేరిన
యఖండనీవ వర్ణనాతీతము. గీర్వాణసారస్వతకల్పకమున
నేకాఖను గుఱించియోగము గవేషణాత్మకములగు గ్రంథము
లు పాశ్చాత్యభాషలలో రచింపఁబడియున్నవి. గీర్వాణ
వాజ్యయచరితము రచింపవలె నన్నచో నట్టిపనిగి సాహి
త్యపరిషత్తులే పూనుకొనవలెను; లేక కళోరపరిశ్రమ
చేసి గీర్వాణసారస్వతసాగరమును ముగించిపై చిన విద్య
త్సారస్వహితులైన బూసుకొనవలెను.

కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రచురించు
చున్న భారత వర్ణ చరితము ('Cambridge History
of India') వలె, గీర్వాణసారస్వతచరితము వాయభా
గములఁ గూలంకష వ్యంసాయము నొనర్చి 'ఆదితీయా 2
స్థి' అనుటకు సమర్థులగు ప్రాచ్యవిద్యాప్రాథసరస్వతు
లచే రచింపించనగు. ఆంగ్ల సారస్వతమువంటి నవీన పా
శ్చాత్య సారస్వతచరిత్ర రచనమునకు విశేష సాధకము
లు గలవు. గీర్వాణసారస్వతమున కన్న నో యడుగుడుగు
నగు బాధక బాహుళ్యమే. సారస్వతాికకవులలో సగ్ర
గణ్యులలో నొకఁడగు కాళిదాసుని కాలము గాని, చరిత
ము గాని, నేటికిని నిర్దిష్టపాదముగఁ బరిష్కృతి నందలే
దనఁ దగ్గు. విషయములమాట చెప్ప నేల! పాశ్చాత్య
గీర్వాణపండితులలో నొక్కొక్క రొక్కొక్కభాషలోఁ
గూలంకషవ్యాసంగము చేసియుండుటచే వాయభాగ
లలో వారువారు ప్రామాణ్యము సందియున్నారు. జర్మన్,

ఫ్రెంచ్, ఇంగ్లీషు, హిందీ మొదలగు భాషలలో గీర్వాణసారస్వత చరిత్రాత్మకములగు గ్రంథరచయణులు బహుశములుగా నిర్మింపఁబడియున్నది. అందు నాంగ్లమున 18 ను, జర్మన్ భాషలో 5 ను, ఫ్రెంచ్ భాషలో 2 ను, సంస్కృతములో 3 ను, హిందీలో 2 ను, గ్రంథములు గలవు. తెలుగులో 1911 వ సంవత్సరమున శ్రీ మల్లాది సూర్యవారాయుని కాశ్మీగారు 'సంస్కృత కవిత్వచరిత్ర'ను వ్రాసియున్నారు; కాని మొన్నటివఱకు గీర్వాణవాఙ్మయ చరిత్రము తెలుగునరచింపఁబడియుండలేదు.

అందుచే బాహ్యశ్యాభావము గాని, హిందీ భాష గాని తెలియని పండితులకు గీర్వాణ సారస్వత చరిత్రము నెఱుఁగుట దుష్టముగా నుండెడిది. 'ఆర్య విద్యా సుధాకరము' (యజ్ఞేశ్వరచింతనభట్టకృతము) వైదిక సారస్వత విషయకమైనను వైదిక సారస్వత చరిత్ర మనుటకుఁ దగదేము! ఈవచనము, పి. పి. సుబ్రహ్మణ్య కాశ్మీగారు, M. A., B. L., యల్. వ్యాసరావు కాశ్మీగారును గలవీ, 'వైదిక సాహిత్య చరిత్ర' మను పేరితోఁ గీర్తితములగు వాచాస్పత్య 'మేకడానెట్' పండితుని గీర్వాణ సారస్వత చరిత్రమునందలి మొదటి కొమ్మని ప్రకరణములను సంస్కృతీకరించి పాశ్చాత్య భాషా వాసన గాని, హిందీభాషా చరిత్రయను గాని లేని గీర్వాణసారస్వత చరిత్ర జ్ఞానపుట మహాసకృతి నొనరింయున్నారు. కాని 'మేకడానెట్' పండితుని కృతిలోని లోకీక యధ్యాయములలో వివరింపఁబడిన సంస్కృత సారస్వత చరిత్రమును సంస్కృతములోని కెవ్వరు నవలించి యుండలేదు.

గీర్వాణ సారస్వతము వైదికము, సంస్కృతము నని రెండుభాగాలుగ విభజింపఁబడియున్నది. కాని కొందఱు గీర్వాణసారస్వతమును సంస్కృత సారస్వతమని, దానిని వైదికము (Vedic Sanskrit Literature), తాళికము (Classical Sanskrit Literature) అను రెండుభాగములుగ విభజించియున్నారు. వైదికసారస్వతము సంస్కృత సారస్వతముకంటెఁ బ్రాచీనము, విలక్షణము నగుటం జేసి యిట్టివర్గీకరణము, నామకరణము నపమంజసముగానే భోదయియున్నది. శిర్మగారి గ్రంథ

నామ మదితముగానే యున్నది. కాని 'లిటరేచర్' (Literature) అను పదము నకు సమానార్థకములుగా నకుప్పకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్న 'సారస్వత, సాహిత్య, వాఙ్మయ' శబ్దములను విడిచి, వీరు వాక్ ప్రవచనపదమును బ్రయోగించివారు.

ఈగ్రంథమున సారస్వత చరిత్ర లక్షణములు మృగ్యములు. వీరమకానివట్టు దీగ్రంథము 'గీర్వాణ భాషా చరిత్ర' (వైదిక తాళిక గ్రంథ విచారము?) గాదు. దీనిని గీర్వాణ కవి చరిత్ర మనుటయు సాధ్యము. ఇందు 'వైదిక తాళిక భాగములు సాధ్యమైంతివఱకుఁ బూర్వముగానే యున్నవిని వీరమకానిని, ఇది యుపశ్యమ కాదు.

ఈ గ్రంథము పూర్వభాగమునకు కీ. శే. 'మేకడానెట్' పండిత నిర్మితమున 'సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్ర' (Dr. Macdonell's 'History of Sanskrit Literature') లోని మొదటి 9 ప్రకరణముల మీఁద, సుత్తరభాగమునకు, యమ్. శృంగారాచార్యుల వారి 'సంస్కృత సారస్వతచరిత్రాసము' (Classical Sanskrit Literature' by M. Krishnama-charya, M. A., B. L.) మీఁద వాధారపడి యున్నది కప్పనను. శిర్మగారి రీతియయమును దెలుపలేదు. ఆచార్యులుగారి పుస్తకము 1903 లోఁ బ్రకటింపఁబడినది. దీనిని వారు మఱు విపులీకరించి, దోషముల నవరించి యిపుడు ముద్రింపించుచున్నారు.

ప్రకృతము ద్వితీయభాగమున తాళిక సారస్వత చరిత్రమునే వివరించెదను. ప్రథమాధ్యాయమున 8 ర మహా కావ్యములు విచారింపఁబడినవి; కాని బుద్ధ ఘోషుని 'పద్మమాదాని', యగన్మ్యుని (విద్యా వాధుని?) 'బాలభారతము', సన్యాకరనద్వి 'శామ పాల చరిత్రము', ధనంజయుని 'వ్యసంధానము', గంగా దేవి 'సుధురావిజయము' మొదలగు నశేకములు నామ మాత్రముచే నైన నూచింపఁబడవయ్యె. [1-80 పుటలు].

ద్వితీయాధ్యాయమున 12 భండ కావ్యములం గూర్చి వ్రాయఁబడెను. శృంగారాచార్యులవారి పుస్తక

ఫాల్గునమాసము]

మన వివరింపబడిన కావ్యములు కొన్ని యిందు విడువఁ బడినవి; అందు లేనివానిని గొన్ని కర్మగారు చేర్చి యున్నారు [81-50 పు.].

శ్రీమహాధ్యాయమున 6 గద్య కావ్యములం గూర్చి వ్రాయఁబడినది. [51-58 పు.].

మరీమహాధ్యాయమున 12 చంపువులం గూర్చి వ్రాయఁబడియును. [59-62 పు.].

పంచమహాధ్యాయము కలహరగంప. ఇందు దృశ్య కావ్యములం గూర్చియుఁ [63-105 పు.], గళలం గూర్చియు [105-111 పు.], కలంకారకాస్త్రము గూర్చియు [111-122 పు.] వ్రాయఁబడినది.

ఈమహాధ్యాయమున మొదటిభాగమున 37 నాటక నిర్వాహలం గూర్చి వ్రాయఁబడినది. 'యాపకమల్కము', 'వసుధాక్షి', 'మందమాల', 'అశ్వరథమాదామణి', 'శారీ పుత్రప్రకరణము' మొదలగుననేకములు స్మరింపఁబడలేదు.

పిమ్మట గతా గ్రంథసప్తకముం గూర్చి వ్రాయఁ బడినది. తరువాత 24 ను రాలంకారికలం గూర్చి వ్రాయఁ బడినది. కారదాతనయుని 'భావప్రకాశము' స్మరింపఁ బడలేదు.

మహాధ్యాయమున వ్యాకరణమును [123-27 పు.] నుటించియు, నిఘంటువు నుటించియు నిందుక వ్రాయఁబడినది [127-29 పు.].

తరువాత 'మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థి, శిరోమణి పరిశీలనం వొసంగిన భాషాపరిశీ (1) ప్రశ్న ములు' ముద్రింపఁబడినది [i-xii పు.]. ఈ ప్రశ్న ములు సంవత్సరక్రమమున సంకలనము చేసి యుండినను, లేక విషయమునుగూర్చియుగ సంకలనము చేసినను విద్యార్థు లకు విశేషసౌకర్యముగా నుండెడివి.

వీరు చరిత్రాత్మక కావ్యములం గూర్చి వ్రాయలేదు. కల్లుణుని రాజ 'తరంగిణి', హేమచంద్రుని 'కుమార పాలనరీతము', సోమేశ్వరచేపుని 'కీర్తికామణి' మొదలగు వానిం గూర్చి ప్రశ్నోత్తరముగ శోకయధ్యాయమున వ్రాయఁ బడియున్నది.

"గీర్వాణ, వాక్యపంచరీత" విచారము

నుభాషితగ్రంథములఁ బ్రశ్నోత్తరధ్యాయమున వివ రింపబడినది. సారస్వతవిషయములందలి క్లిష్టగ్రంథుల విడఁ గొట్టుట కీర్తి గ్రంథము లత్యంతము సవసరము.

వ్యాకరణము, నిఘంటువులం గూర్చి విభులముగా వ్రాయవలసినది.

ఈ గ్రంథమునందలి యపగ్రంథములలోఁ గొన్నిటి పీఠిక చేర్చినియెద.

గ. 'ప్రసన్నరాఘవ' రచయితయగు జయదేవుడు 'సోదశకళాద్రి'లోని అప్పజుడికీర సమకాలికుఁ డగు [గరిగ పు.]. ఏమీ పాపము! కృష్ణమాచార్యులుగారి వాక్యములే కిరికి పరమోపాదేయములు గావలయు, వా రిట్లులు వ్రాసియున్నారు:

"From an allegorical reference in the introduction to his drama, he (Jayadeva of 'Prasannaraghava' fame) is known to be a contemporary of Appayadikshita of the 16th century". (Page 108.)

పై యిరువురవాక్యములు సత్యేతరములు [1 అ. 37 శ్లో.]. "ప్రసన్నరాఘవము" నందలి

"గదగీ కవికి కరభః కరభః" అను శ్లోకము విశ్వ నాథకవి 'సాహిత్యరత్నావళి'లో [IV పరి. 3 శ్లో. నకు లక్ష్యము] నుదాహరించుకొని యున్నాఁడు. అందుచే నీజయదేవుడు విశ్వనాథకవి 11 శతాబ్దం పైఁ త్రాచి నుండే కాని యర్వాచీనుఁడు గాఁజాలఁడు. మనము వ్రాయు విషయమునకు సంబంధించిన గ్రంథము మనము ప్యయముగాఁ బరిశీలించుటకై గాని యితరులు వానిం గూర్చి వ్రాసిన వ్రాతలనే పరమోపాదేయములుగా శిరసావహింపఁ జనదు.

2. 'రఘువంశ'కాంతిమున నన్నిమిత్రుఁడను రాజా వర్ణింపఁబడినట్లులు వీరు వ్రాసియున్నారు [7 వ పుట లో 2 సారులు; 11 పు.]. ఇటు వర్ణింపఁబడినవాఁడు అన్నివర్ణుఁడుగాని యన్నిమిత్రుఁడు గాఁడు.

అరిడేర్ కీక్ పండితుడు “అగ్నివర్మ” యని వ్రాసియున్నాడు (History of Sanskrit Literature, P. 97). ఇది యుగ చరిత్రము.

3. కిరాతార్జునీయము ‘పదునేడుపర్వములు గల బ్రహ్మ తత్వ. [18 పు.]. ఇది పదునెనిమిది పర్వములు. లి యుండవలె.

౪. కుమారచానురి ‘బావీహరణము పదునైదు పర్వములుగలబ్రహ్మ. ఇదివలకు నిందు 14 పర్వములు పూర్తి గను, 15వ పర్వములోఁ గొంతయు ముడిపఱచినది. కాని కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట నీకావ్యమునందలి 20 పర్వములు పూర్తిగా మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయ మువారిచే సంపాదించఁబడినవి.

౫. గోవిందముఖి ‘హరిహరేశ్వర చరితము’ 28 పర్వములు గలవు. ఇట్లులే కృష్ణమాచార్యులుగారు వ్రాసిరి. కాని వీరు ‘ఈకావ్యము సంపాదించితిన్నట్లు’ వ్రాసిరి. [25 పు.]

౬. ‘భారవిని నుతించి వ్రాయు’ ‘కృష్ణగాంధీర్యమునందు శివపాలవర్ణకు సమముగా నున్నదని నెల విచ్చియున్నాడు [14 పు.]. ఇందుఁ గర్త లోపించినది. పైవాక్యముయొక్క యర్థగాంధీర్యము విచిత్రి పండితులు గుర్తింపఁజాలక దిగ్భ్రమ నొందిరి. ‘భారవే రథగార నిమ్మరి నూత్తి!’

౭. ‘కవిహాజరి రాఘవ పాండిత్య ప్రణేతకు విశదములు [18 పు.]. ఇది కవివాసుడే కాని విరుదము కాదు. తాను ‘కవిరాజ నూరి’ని కవియే కృతిలో వ్రాసికొని యున్నాడు. ‘నూరి’యని విరుదములకుఁ గాక నామములకే చేర్చఁబడును.

౮. వేదాంత దేశికుల ‘యాదవాభ్యుదయము’ నకు ‘రఘువంశము’ మాతృకయంట [24 పు.]. ఆదర్శ మని కాఁబోలు వీరి యభిప్రాయము.

౯. భట్ట శివస్వామి: ‘కప్పరాభ్యుదయము.’ [18 పు.].

“సుభాషితావళి”యందు చల్లభద్రేన కృతములని, యుద్ధకములన శ్లోకము లీకవికృతములే. అందుచే చల్ల

భద్రేంద్రుడు నామ విలివికఁ గలనని తెలియుచున్నది” అని వ్రాసిరి. ఇది తప్పు.

చల్లభద్రేను ‘సుభాషితావళి’ లో భట్టశివస్వామి కృతములని కొన్ని శ్లోకము లుద్దేశించఁబడియున్నవి. ఆ శివస్వామి ‘కప్పరాభ్యుదయ’ కారుడే యనఁదగు. కృష్ణమాచార్యులవారి వాక్యము నుదాహరించెద:

“The author calls himself Bhatta Sivawamin and is identical with the poet-quoted in the Subhashitavali of Vallabha deva.”

“ఈమహాకావ్యము శివపాలవర్ణకు నించుమించుగ నున్న”దంట. ఏమియున్నా? పరిమాణమువనా? ప్రాకేస్త్రమువనా? కృష్ణమాచార్యులుగారి వాక్యము: “It is a mahakavya and closely resembles Magha's work in diction and style”.

౧౦. రత్నాకరుని ‘హరివిజయము’ [16 పు.]:—

“రత్నాకరుడే రాజతరంగిణీ గ్రంథకర్తయను కల్పణుని కావ్యరరాజగా నున్న యవంతివర్మగారి తెప్ప చున్నాడు. కవిమాత్రము తాను జయపీఠుఁడని చెప్పి కొనుచున్నాడు. అవంతివర్మగానే యున్నయెడల, క్రీ. శ. 855-884 వలెనే యుండియుండవలెను. జయపీఠుఁడైనవా 779-813 వలెను నుండవలెను.” అని గ్రంథకర్త.

కృష్ణమాచార్యులుగారు “The author was a Kashmirian poet and according to Kalhana [Raj. V-34] became famous under Avanti-varman [855—884 A. D.] but his own statement that he was a servant of Brhaspati, i. e., Jayapida [779—813], would place him earlier”. అని వ్రాసిరి.

‘కావ్యరరాజీ’యందగు నీకవి యవంతివర్మ [855-884] యాస్థానమునండి కీర్తినడసెనని కల్పణుఁడు ‘రాజతరంగిణీ’ లో వ్రాసియున్నాడు; కాని కవియే తాను జయపీఠుని వ్రాలబృహత్పతియొక్క—779-813] యనుకీనినని చెప్పకొనియున్నాడు. అందుచే, క్రీ. శ.

855 కంటే నీకవి పూర్వజుడనియే చెప్పవలెను. అని కదా యుండవలెను.

౧౧. డేమేంద్రుని కలావిలాసము: [28 పు.]

19 వ పుటలో నీకవి ప్రకాశతార చరిత్రమును గూర్చి వ్రాయవలసివచ్చి యీవిషయములు వ్రాయవలసినది; పూర్వజుడను వ్రాయుట యుండవలయు కాదా? ఇటు ‘మమృత తిలకము’ను జూచినట్లులు నీరు వ్రాసేయొన్నారు. అట్లుబయ్య 118 వ పుటలో డేమేంద్రుని వృత్త లక్షణ గ్రంథమున దీనిని బేర్కొనక ‘కవికంఠాధరణము’ బేర్కొనిరి. ఏ రా యాకృతులం జూడక యొవ్వరి మాట లలో గ్రంథము చేసినట్లులే తోచెడిని.

పిమ్మట డేమేంద్రుని యుపలబ్ధ గ్రంథము లనుచుఁ దన్నిర్నిత కృతులం జాలవలెను బేర్కొనిరి: అందు, ‘అమృత తరంగము; కనకజావళి; చిత్రభారత నాటకము; నీరకల్పతరువు; పద్మకాదంబరీ; పవనపంచాశికా; ముక్తావళి; రాజావళి; లాహర్యవళి; వాత్సల్య యన నూత్రిపారము; వ్యాపాప్తకము; కళింక మహా కావ్యము’—డేమేంద్రుని కృతులలోని విలు ప్రములని వివర్ణించి నిర్ణయము. ఇది యొక్కడ నున్నవో తెలిపిరు తెలుపుదురుగాక!

‘లోకప్రకాశము’, ‘హస్తీజనప్రకాశము’ల, రచించిన డేమేంద్రుడు యదుకర్మనూనుడని, ప్రకాశేంద్రనూనుడను మన డేమేంద్రునికంటే భిన్నుడని ఈ విషయమును విరు తెలిపినారు కారు.

౧౨. డేమేంద్రుని ‘వారుచర్మా’ (?) (2 అ. 87 పు.).

దీనింగూర్చి యిటు వొక వాక్యము వ్రాయవలసినది. ఈ యధ్యాత్మముననే యీ కవియొక్క ‘సేవ్యసేవకోప దేశము’ గూర్చియు వ్రాయబడినది [46 పు.]. ఇట్లు లోక కవికృతులగు లక్ష్మణావ్యములంగూర్చియే యథే వ్యయగా నొక్కడొక్కడి వ్రాయుటలో సాధ్యము గ్రహింపఁ జాలవలెనది. [39 పు.]

౧౩. హంస సందేశము: వేంకటవాళకృత మనుట దక్క నుపసద్ధయగు నీ సందేశకావ్యముంగూర్చి రెండు వాక్యములైన వ్రాయకపోవుట శోచనీయము. అంతగాఁ

బ్రసిద్ధములగాని మాధవకవి ‘ఉద్దమహాతము’, విక్రమకవి ‘సేవిమాతము’, వ్రజనాథుని ‘మనోమాతీకావ్యము’ మొదలగు వానింగూర్చి కొంతవఱకు వ్రాయబడినది.

౧౪. విశ్వవాళకవిరాజా ‘రాఘవవిలాసము’ [39 పు.]: ఇది బుప్తము. దీనివంటి యొక్క శ్లోకమే ‘హాహస్య దర్శనము’న నుద్భవము. ఈశ్విరక్రంద నేవో కొన్ని సంగతుల వాక్యమట్లగును నీరు నెలవిచ్చియున్నాడు. అప్రసిద్ధము, బుప్తము నగు కావ్యముంగూర్చి యధికముగ నేల?

౧౫. భామినీ విలాసము [41 పు.]: పండిత రాజకృతికావ్యములలో బ్రమర ప్రచారముం బడసిన దీనింగూర్చి యేమియు వ్రాయలేదు. తక్కిన పండిత రాజకృతుల నిక్కడఁ బేర్కొనక యీ యధ్యాత్మకమున [48-49 పు.] బేర్కొనిరి.

భామినీ విలాసమునఁ “గామరూపాధి పతి (Assam—?) యగు ప్రాణ నారాయణునియై శ్వర్గారులు పల్లింపఁబడియున్న” వనిరి. ప్రాణ నారాయణుని వర్ణనము ‘ప్రాణాధరణము’నఁగదా యున్నది.

౧౬. మనోమాతీకావ్యము [42 పు.]: కవి ప్రకాశపాత్ర కర్మితములగు నశేకవిషయములను పల్లింపి యున్నాడని స్వకపాత్ర కర్మిత మన నర్థ మేమో తెలుప సంతర్వాణు లభ్యర్థింతులు.

౧౭. మార్యశీతకము [49 పు.]: మయూర కవికి “వృష్టి లేక యుండి మూర్ఖాభిమానుడై యాశత ముకను రచించిన చెమక దృష్టి విచ్చినదని వాడుక” యుట. ఇది యశ్రుత దృష్టపూర్వము. నయమూరఁ డంఘము గాఁడు. అతనికి మహారోగము సంప్రాప్తము కాఁగా నాతఁడు మార్యభగవానుని ‘మార్యశీతకము’ చే బ్రసన్నుం జేసికొని నీరోగుఁ డయ్యెనని యనపుత జనశ్రుతి గలదు.

(అ) “అదిత్యాదే ర్మయూరాదీనామి వానర్ధని వారణమ్”.—మమ్ముటుని ‘కావ్యప్రకాశము,’ I.

(ఆ) “అనోగ్యం భాషురా దిచ్ఛేత్.”

(ఇ) నయూరుని బాహ్యరోగము నూర్పుని కరుణలనను, నాంతర రోగము హరుని దయచేరిను బోయినవలె.

“భానుని చేజోని లోకపువ్వడచి

పూని మయూరుని పే నిచ్చె గాదె”.

—“విసవపురాణము, 55 పు. ప్రాతప్రతి.

(ఈ) “కేశకంబుఁ జెప్పి భాస్కరుని మెచ్చుఁగఁ జేసి యురుదేహుఁడైనమయూరుఁగొలుకు.”

—పెదపాటి ఎఱ్ఱాప్రగడ: “మూర మైవధము”.

౧౮. “జౌచిత్త్య విచారవర్మ” లో బాణుని ‘పద్యకాదంబరి’లోని శ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవిలు [50 పు.]. బాణుని ‘పద్యకాదంబరి’ లోని యొక్క శ్లోకము మాత్రమే ‘జౌచిత్త్యవిచారవర్మ’లో నుదాహరింపఁబడినది [యా. భారతి VII సం. 8 వ సంచిక, ఆగష్టు 1980: ‘విస్మృత సంస్కృత కావ్యాలి: 4 బై బాణుని పద్యకాదంబరి’ యీ. కేం. వీరరాఘవాచార్యుడు].

౧౯. కన్నడకవియగు నమోఘవర్మనిగ్రంథము ‘కవిరాజమార్గము’ గాని ‘కవిరాజ విజయము’ గాదు: [శర్మగారి పుస్తకము, 50 పు.]. [యా. “సృపతుండు, ‘కవిరాజమార్గ’ కర్తృత్వము” అను న్యాసము, క. వి. పాఠకరచిత్రము, ‘J. B. B. R. A. S.’ Vol. XXII.]

౨౦. ‘ప్రతిమానాటకముందు అయోధ్యాదికాండ పంచకకథ గలదు [70 పు.].

ఇది సరి కాదు. ఇం దయోధ్యారణ్య కాండముల కథమాత్రము స్వీకరింపఁబడెను.

౨౧. ‘శ్రీహర్షాదేర్ధావుకాదీనా మివధనమ్?

[82 పు.]

శర్మగారు ‘ధావుతుల’ దని నాలుగుపాఠాలు. క్రయోగించిరి. ‘ధావతుడు’ గాని ‘ధావుతుడు’ గాదు.

౨౨. ‘వాక్పతిరాజకృతికును ప్రాకృతగ్రంథ మొకటి గలదు? [84 పు.].

అది కుప్రదీప్త ప్రాకృతకావ్యములలో నొకటి యగు వాక్పతిరాజకృత ‘గాడవిధము’ ఈగ్రంథమును శర్మగా చెబిఁగొట్టులేదు.

౨౩. రాజ శేఖరుని ‘కర్పూర మంజరీ’ [90 పు.].

ఇది ప్రాకృతములో వ్రాయఁబడినది. ఇట్టి రూప కములు సుబ్బకము లనఁబడును. ఈవిషయములు వీరికిఁ దెలియకపోవుట విచార్యము. రాజ శేఖరుని భార్య అప్పైనువ్విరి. ఈమె విద్యప్రియణి; సాహిత్యాలంకార ములకుం దీ మెకు రాజ శేఖరుని ప్రజ్ఞతోఁ గుల్యమగు ప్రజ్ఞ కలదు. ఈమెకవయిత్రి. ప్రాకృతమున్న నీమెకుఁ బ్రాణము. ఈమె ప్రాకృతమున రచించిన శ్లోకముల హేమచంద్రుడు కన ‘చేరీ నామాల’లో నుట్టించిందు కొని యున్నాఁడు. రాజ శేఖరవర్మకు ప్రాకృత కవనము నందు విశేషమగు గలదు. ఈతఁడు కన సతీతోమణి మునకే యాసపట్టకమును నిర్మించెను. అలంకార రాస్త్రమున నీమెనుభిప్రాయములను రాజ శేఖరుఁడు పలు నాఱులు ‘కావ్య విహాంస’ యం దుల్లేఖించుకొని యున్నాఁడు.

౨౪. మురారి: ‘అనర్ఘ రాఘవము’ [91 పు.].

‘ఇతని శ్లోకముల రత్నాకరుఁడు’ దుదహరించి యున్నాఁడట. రత్నాకరుఁడు ‘హరవిజయము’, ‘వక్రక్రిపంచాళిక’ యను గ్రంథముల రచించెను. ఇం దారిఁ దేగ్రంథమున మురారి శ్లోకముల నుదాహరించు కొనినో? ఒక వేళ ‘హరవిజయము’ అలంకార గ్రంథ ముకొనిరా?

“శ్లో. అత్తై కునాటక ఇనోత్తమనాయకస్య నాశం కవి ర్వ్యభిరయ స్స మురారి రిక్తాః
ఆత్మాస్తకృత్స్నిభువనః క్వ గతి స్స దైత్య
నాథో హిరణ్యకశిపు స్సహ కన్దుభి ర్వ”

—‘హరవిజయము’, xxxviii సం. 67 శ్లో.

పైశ్లోకమునందలి యథోలేఖాంకిత పదముల ప్రకృతార్థ పరముగా మురారి కవించి చెప్పటంజేరి రత్నాకరునికంటె మురారి ప్రాక్షుఁడని కొందఱు, అట్లు

ఫాల్గునమాసము]

గాదని కొండలు విద్యాంశులు వివరించుకొని యున్నాడు. ఈవిషయమే కావలయు మీరు వ్రాయవలసినది.

౨౫. శ్రేష్ఠేశ్వరుడు, [98 పు.]:

శ్రేష్ఠేశ్వరుడు గాని శ్రేష్ఠేశ్వరుడుగాదు. కృష్ణ మాచార్యులవారు 'Kshemlsvara' [99P.] అని ౩౮ గానే వ్రాసియున్నారు.

౨౬. కృష్ణ మిత్రుని 'ప్రబోధ చంద్రోదయము', [94 పు.]:

ఈనాటికే మంత్రరథ కథావ్యక్తము ఇట్టి కావ్యముల నాంగ్లమున 'Allegorical poems or dramas' అందురు.

ఇట్టి కావ్యములు రూపకాతిశయోక్తిమూలక మలని యాలంకారికు అందురు. అందుఁ బ్రథమము

i. కీర్తి, ఘృతి, బుద్ధి మొదలగునవి ప్రాశ్రములు గాఁగల యశ్వసూక్తిమి నాటకము.

ii. శ్రేష్ఠిద్వర్తి కృతము, గద్య పద్యాశ్లేకము నగు 'ఉపమితిభవప్రపంచకథ', ఇది శైవమతిప్రతిపాదకము. [శ్రీ. క. 908].

iii. కృష్ణమిత్రుని 'ప్రబోధచంద్రోదయము' అదైవ తేజాస్తప్రతిపాదకము. [శ్రీ. క. 11 వ శతాబ్ది].

iv. యశోహిలారి 'మోహరాజ పరాజయము' శైవమత ప్రతిపాదకము. [12 వ శతాబ్ది].

v. వేదాస్తదేశికుఁ: 'సృగల్ప మార్కండేయము' విశిష్టాద్వైతమత ప్రతిపాదకము. [18, 14 శతాబ్దులు].

vi. కవిశర్మ పూరుడ: 'వైకృత్య చంద్రోదయము' వైకృత్య విశిష్టాద్వైతము. [16 వ శతాబ్ది].

vii ఆనందరాయనుభి: 'శేషాద్వైతము'.

viii. ,, 'విద్యాపరిణామము'.

పై రెండును శైవమతిభోధకములు [17, 18 శ.]

ix. గోపాలనాథుడు: 'అమృతోదయము'.

x. నృసింహకవి: 'అనుమతిపరిణామము'.

"గీర్వాణ వాక్యపంచరత్న" విమర్శము

xi. జాతవేదుడు: 'పురుషార్థ చంద్రోదయము'.

xii. రామానుజకవి: 'వివేక విజయము'.

xiii కాలీప్రసాదుడు: 'భక్తిగూతి' (అను కావ్యము).

xiv వరదాచార్యకవి: 'వేదాస్త విలాసము' ('శుభిరాజవిజయము').

పైవానిలో సిద్ధర్థి, కాలీప్రసాదుల కృతులు దక్క, మిగిలినవన్నియు నాటకములే. ఇందు iii, v, vi, vii, viii ఈ పంక్తిలు గల వానిని మాత్రమే శర్మ గారు పేర్కొని యుండిరి

౨౭. 'ఇది గాక తన కాదంబరీకథను పద్యరూపముగా బాణుడు వ్రాసివాడని బొదిత్తుచిరచర చర్చాది గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. [98 పు.].

ఇప్పటి కొక యాదిత్వవిచార చర్చకలననే బాణుని పద్యకాదంబరిం గూర్చి తెలియుచున్నది. మీరు ఆదిగ్రంథము లన నేనియో ?

౨౮. విశ్వేశ్వరుడు [105 పు.].

"శుద్ధ ప్రాకృతములో శృంగారమంజరి యను నాటకమును వ్రాసెను. రాజశేఖరుని కర్పూరమంజరీ చ్ఛాయ నియ్యది యను పరిచిక్షు తెలియుచున్నదట. శుద్ధప్రాకృతరూపములు పట్టకము లనఁబడునని తెలుప నలదా ?

౨౯. 'అవధానకథలు' [106 పు.]:

'అవధానకథలు' గాని అవధానకథలు గావు. 'శతావధానము, అష్టావధానము' అన్నట్లులు మీరు 'అవధానకథ'లనుకొనిరి కాఁబోలు. ఇది యచ్చు తప్పు కాఁజాలదు. 28 వ పుటలోఁ గూడ 'భోధిపత్త్యావధాన కల్పలతా' అని కలదు.

౩౦. 'భేతాళ పంచవింశతి' [108 పు.]

'వేతాళ' గాని 'భేతాళ' కాదు. మీరు 8 పాదము 'భేతాళ' అనియే ప్రయోగించియున్నారు. ఈ గ్రంథమునకు 'వేతాళ పంచవింశతి' యను నామాంతరమును గలదు గదా!

30. రాజానకరుయ్యకుడు [118 పు.];

రుయ్యకుని కృతి 'అలంకారమూత్రమలా'? అలంకార సర్వస్వ మంతయునా? యను విషయము వివాదాస్పదముగా నున్నది. ఈ గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాత 'జయరథుడు' గాని వీరు వ్రాసినట్లులు 'జయద్రథుడు' కాఁడు. రుయ్యకుడు 11 గ్రంథములను రచించెను. (i) అలంకారమూత్రములు (సర్వస్వము?); (ii) అలంకార మజ్జిరి; (iii) సాహిత్య మీమాంస; (iv) అలంకార వార్తికము; (v) అలంకారానుసారిణి; (vi) కావ్య ప్రకాశ సంతేతము; (vii) వాటక మీమాంస; (viii) వ్యక్తి వివేక విచారము; (ix) శ్రీకంఠ స్తవము; (x) సన్యాసము లీల; (xi) పార్ష చరిత వార్తికము. ఇందు i, x తప్ప మిగిలినవి లుప్తప్రాముఖ్యములు. శ్రీకృష్ణుడు ముదితము, నలంకార గ్రంథమునకు 'సన్యాసము లీల'ను శేర్మొనక లుప్త ప్రాముఖ్యములను iii, viii, xi, ఈసంఖ్యలు గల వానిని శేర్మొనరి.

31. గంగానాథుడు [120 పు.];

'గంగానందుడు' కాని 'గంగానాథుడు' కాదు.

32. అప్పయదీక్షితులు "వేదాంతదేశికుల గ్రంథములలోఁ గొన్నిటికి నుత్తమవ్యాఖ్యానముల వ్రాసినట్లు [121 పు.]. వేదాంతదేశికు 'యాదవాభ్యుదయ' మొనకు మాత్రమే అప్పయదీక్షితులు వ్యాఖ్య వ్రాసినట్లులు విద్యల్లోక మెఱుంగును. శ్రీకృష్ణుడు తక్కిన వ్యాఖ్యలం దెలుపఁగలరేమి?

33. విశ్వేశ్వరకుడు [122 పు.]; ఈ గ్రంథమున 'శేర్మొన'వలెదని యిదియిది యితరకృతులు: 'అలంకారకుల ప్రదీపము', 'రసచంద్రిక', 'కవిచంద్ర విరుదాలంకృతుఁడును', 'జయత్కరచంద్రికా' నిర్మాతయనునవి విశ్వేశ్వరుఁడు ప్రకృతగ్రంథనిర్మాతకంటె భిన్నుఁడని యిదిట తెలుపుట యుక్తము.

34. పాణినింగూర్చి 3 పుటలు వ్రాసియు, వీరు 'పాతాళవిజయము' 'బాంబనవీవిజయము' అను కావ్యముల రచించిన పాణినిరి స్మరింపవలెననెడు, వైయాక

రణ పాణినియే వైయాకముల రచించెనని కొందఱును, వైయాకరణపాణిని కవిపాణినికంటె భిన్నుఁడని కొందఱును విద్వాంసులు వివదించుకొనుచున్నారు. ఈ సంగతియే వీ రెత్తు కొనలేదు.

35. 'నిరుక్తి' [123, 127 పు.];

యామినిగ్రంథము 'నిరుక్తము' కాని, "నిరుక్తి" కాదు.

36. ధర్మహరివాక్యపదీయము అనుపేర పఠం జరి మహాభాష్యమును కాకిలుగా వ్రాసెను. [127 పు.].

ఇది సరి కాదు. మహాభాష్యమునకు ధర్మహరి వ్రాసిన వివరణము లుప్తప్రాముఖ్యమునందు. 'వాక్యపదీయము' వ్యాకరణతత్త్వ ప్రతిపాదికము ('Philosophy of grammar or speech').

37. హలాయుధుని 'అభిధానరత్న మాలా'

[129. పు.]

ఇది, క్రీ. శ 950 ప్రాంతమున వ్రాయఁబడెడి గాని 9 వ శతాబ్ది ప్రారంభమునఁగాదు.

38. మేదిని శోశము [129 పు.];

దీనిని రచించినవాఁడు మేదినికరుఁడు, కాని మేదినికారుఁడు కాఁడు.

రం. విశ్వేశ్వరము [129 పు.];

ఇది మహేశ్వర కృతము గాని, వీరు వ్రాసినట్లులు విశ్వేశ్వరము గాదు.

ఇతఁడు 12 వ శతాబ్దిలోనివాఁడు గాని, 13 వ శతాబ్దిలోని వాఁడు కాఁడు.

రం. సమయమునకు స్ఫురణమునకు రాని యొండు రెండు విషయములను వ్రాసెను. పశ్చిమబెంగాలుగదా విశ్రులు!

'చారపంచాంగిక' కవిత్య మంత క్లాప్తము కాదట, దిల్లసుని 'కర్ణ సుందరి' లోని కవిత. "అయినను అచ్చటచ్చట మందివర్ణనలు గల శ్లోకములు గానవచ్చుచున్న" వట [92 పు.].

ఫాల్గునమాసము]

‘కర్ణమందరి’ని వీరవల్లోపక దాని మీఁది విశుర్యముపై నఁ జూడక పీఠ దానిని గూర్చి యిట్లు వ్రాసివారు.

“Though with no originality in plot, the style displays a true poetic art. The language is highly imaginative and the descriptions extremely fanciful”

ఇవి కృష్ణమాచార్యులగారి వాగ్యములు. ఈవాక్యములకును శర్మగారివాక్యములకును గల భేదము పాఠకులు సుస్థింతురు గాక.

౪౩. పార్వ వర్ధనుని (నాలుగంకముల) ‘నాగానంద’ నాటిక [౪౦ పు.] ఇది ఆయినంకముల నాటకము. ఆచార్యులవారి గ్రంథమువలనాడ నీ కవియమున దోషము కానవచ్చుచున్నది:

“The Nagananda, in four acts.”

[81 పు.]

ఇది ప్రమాదము గానియ్యక.

‘గీర్వాణ వాక్యపందచరిత’ విమర్శము

౪౩. శ్రీమేంద్రుని ‘శనికంఠాభరణము’ వృత్తలక్షణ గ్రంథములు. కవి కంఠాభరణము కవి క్షేత్రగ్రంథము. ‘మన్వత్తెలికము’ వృత్తలక్షణగ్రంథము.

౪౪. చక్రకవి ‘ద్రాపది పరిణయము’ రీతింకముల నాటకములు [II భా. 104 పు.].

ఇది నాటకము గాదు; చంపువు. ఇది దాతాత్యాపములు గలవు.

గ్రంథవిస్తరభీతి నిలిటనాగుచుంటిని. మఱియు ననేకాంగ్ల పదములకు వర్ణక్రమము, అర్థము, సంస్కృత పదముల ప్యరూపము పరిగా లేవు. చరిత్రోద్ధానశ్లావము గ్రంథకర్తకుఁ బాలమిని విస్మయ విషయము లిట్టి ప్రమాదములకు లోనయినవి. గ్రంథము తెఱుమాటుగ నున్నది.

విద్యార్థి లోకమునకు పయోగపడవలయు నన్న నీ గ్రంథమునకు నామూల్యగ్రహ సప్కార మాంశ్యము.

ఈ గ్రంథముగోని వైదికసారస్వతచరితమును పూర్వభాగమును ముమ్మిందు విమర్శించెమిను.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ ‘చందాదారు’ సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన వనులను జరుపజాలము. చందాదారుసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల పెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, ‘భారతి.’

అమరుకములోని కొన్ని సన్నివేశములు

కవిస్థలము కృష్ణమాచార్యులుగారు, B.A., L.T.
Principal, S. V. S. College, Tirupati.
మిత్రమునందలి శ్లోకమును బరిశీలించినఁ
దెలియనగును:—

కుమారసంభవములోని యెనిమిదవ సర్గము
కాళిదాసుఁడు రచించినది కాదని యిటీ
వల కొందఱు విమర్శకులు నుడువ సాహసిం
చిరి. అందుఁ బ్రాకృతదంపతుల రతమునోలె
సప్రాకృతదంపతులగు పార్వతీఁరమేశ్వరుల
రతోత్సవసర్వస పైఁమర్మకుల మనమున
కసభ్యమని తోచునట్లున్నది. వారు రచ
యిత దృష్టిపథమును వ్యత్యస్తము గావించు
టచే నీయాశయభేదము కలుగుచున్నది కాని
మఱియేమియు లేదు. వస్తుతత్త్వమునఁ బ్రా
పంచికానురాగమునకు నిదర్శనముఁ జూపఁ
బూనియే కాళిదాసుఁడు కుమారసంభవము
నందలి యుష్టమనర్గరచనకుఁ గడంగెను.

ఆకాళిదాసుఁడే తనకాకుంతలమున నెట్టి
మార్గము ననుసరించెనో చూడుఁడు. నాయి
కానాయకులకుఁ బ్రథమము భామమగు కన్యా
శ్రమమున ననురాగోదయముఁ గల్పించెను.
ఆయనురాగముకూడఁ గేవలము ప్రాపంచి
కము. కవి నాయికానాయకులకుఁ దత్తమ
వియోగమును సమకూర్చి, వారిని గతోర
దూళిములకు లోనుగాఁ జేసి, తుదకు హేమ
కూటమున నాయనురాగమును దివ్యముగ
మార్చెను. కాళిదాసుని మతమున నుత్తమా
నురాగమన నెట్టిదో, ఈక్రింది మాళవికాగ్ని

అనాశురోత్కృతితయోః ప్రసిద్ధ్యతా
సమాగమేనాఽపి రతి ర్న మాం ప్రతి;
పరిస్పరప్రాప్తివిరాళయో ర్వరం
శరీరనాశోఽపి సమానురాగయోః.

నాయికానాయకులలో నొక రనాశురులు
(నిరనురాగులు); మఱియొక రుత్కృతితులు
(సానురాగులు). అట్టివారికి సమాగమము
కలిగినను అది శృంగార మనిపించుకొనునా?
అది కేవలము శృంగారాభాసము. అనాయికా
నాయకులలోనే యిరువురును సమానురాగు
లనుకొనుఁడు. అట్టివారికిఁ బరిస్పరము సమా
గమము కలుగకపోవుటచే దేహవియోగము
కూడఁ గలుగుఁగాక! అయ్యదియే శృంగార
మని కవియొక్క మతము.

అతఁడు రచించిన ప్రేమగీతము లన్నియు
నిట్టి శృంగారసభరితములై యున్నవి.

ఇట్టి యుత్తమముగను ప్రేమగీతము లా
ధునికవిమర్శకుల 'సంస్కృతమృగ్య'మగు
మనస్సును రంజింపఁజేయక పోవచ్చును. కాని
యంతమాత్రమున వానియందలి యాచిత్య
ములను బాటించక, వాని నపర్యాలోచిత

కీ. శే. తెర్కాలంకార వాగీశభట్టాచార్య-పట్టిపర్తి. నరకంఠీరవల్లస్త్రిగారాంధ్రీకరించిన యమరుకము నందిలి
పద్యములు గొన్ని యుపలబ్ధములయినవి. వానియందీ వ్యాసమున సున్న మూలశ్లోకములకుఁ గొన్నిటికిఁ గల పద్య
ముల నిందుఁ జేర్చితిమి, —సం. భారతి,

ముగఁ ద్రోసిపుచ్చక కవిహృదయ మెట్టిదో చక్కఁగ నెఱుంగ నగును.

ఒక కాళిదాసుఁడు రచించిన శృంగార కావ్యములనే కాక గొప్పగొప్పకవులచే రచించఁ బడి భారతదేశమున వాసిఁగన్న శృంగార కావ్యములను బడించుటలోను ఇట్టి సహృదయతయే యుండఁదగినది. అటులయివ నేర్పడతరబడిగ నెండఱో విమర్శకుల హస్తముల దాటి ప్రకృతము మన కందియున్న యీ కావ్యములందలి సౌందర్యము సంస్కృతమగు మనస్సునకు స్ఫురింపక మానదు.

ప్రాచీనాలంకారికులు నిట్టి కావ్యముల నుండి యదాహరణములఁ గైకొనియే తమ రచనలకు మెఱుంగువెట్టిరి. సౌందర్యవిశాసు పగువాఁ డెట్టిమార్గము ననుసరింపఁదగినో యట్టిమార్గమును వాడు మనకుఁజూపిరి. సహృదయుల హృదయముల రంజింపఁ జేయునవి కదా ప్రేమగీతములు!

సంభోగశృంగారభావములను విపులముగ వర్ణించుపద్యము లనేకములు ప్రత్యేకము గనో, మహాకావ్యముల సంతర్భూతములుగనో యున్నవి కాని యవి ప్రకృతము చర్చకురా నట్టివి. ఎచ్చటనో యట్టి పద్యము లున్నవని, యుత్తమశృంగారకావ్యములలోని పద్యములు నట్టివే యని భ్రమతో వానిని జర్పింపకుండుట న్యాయముకాదు.

అట్టి ప్రేమగీతములలో నుత్తమమైనది అమరుకశతకము. అది 'అమరుకక వేరేక'

శ్లోకః ప్రబంధకతాయతే' అని పేరుగాంచినది. తద్వ్యాఖ్యాతలలోఁగూడ నొక్కఁ డీఖ్యాతి ననుమోదించియున్నవాఁడు. ఈశతకమును రచించినవాఁ డమరుకుఁడుకాదనుటకు మనకుఁ దగిన యాధారములు కానుపించవు. అందొ కొక్కొక్కశ్లోకము నొకదానితోనొకటి సంబంధింపక ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్క యనుభావమును వర్ణించుటచే నర్వాచీనులు కొందఱమరుకుఁ డీ శతకమును బెక్కుగ్రంథముల నుండి సంగ్రహించెనేకాని స్వయముగ రచించలేదని పలుకఁ బూనిరి తొమ్మిదవశతాబ్దికిఁ దరువాతి వారగు నాలంకారికులు, కవులు, వ్యాఖ్యాతలు నెండఱో దీనిని రచించినవాఁ డమరుకుఁడే యని చెప్పుచుండ మన మటుకాదని చెప్పసాహసించుట పొసఁగదు. ఇక నాభ్యంతరఃకీలనఁ గావించినను, ఇందలి శ్లోకములకు భిన్నకర్తృకత్వము చెప్పవలను పడదు. శైలియంతయు నేకరూపమున నున్నది. శ్లోకములకుఁ బరస్పరసంబంధరాహిత్యమిచ్చోటనే కాక, ఏకకర్తృకములగు భక్తి, నీతికావ్యములలోఁ గూడఁ గాననగును.

ఇక దీని ప్రాశస్త్యమునకు నిరర్థనము, అదైవతవేదాంతాచార్యుఁడగు శంకరున కేతత్కర్తృత్వమునంటఁగట్టు వైతిహ్యమే. ప్రేమ తత్త్వము నెఱుంగ ననువగు గార్హస్థ్యము నవలంబింపకయే కేవలము బ్రహ్మచర్యమున నుండియే సన్న్యాసము నవలంబించినను శంకరుఁడు మనోహరమగు నిట్టి కావ్యమును రచించెఁజూడుఁడని లోకమున కెఱిగించుచుఁ దమ

యాదాద్యునకు సర్వజ్ఞత్వము నాపాదించఁ దదనుయాయులు కొంద టిమైలిహ్యమును గల్పించియుందురు. ఈ మైలిహ్యమును సమర్థించఁ బరకాయప్రవేశరూపమున మఱియొకటి కల్పించవలసినవచ్చినది.

మఱియు నూరుపేరులేని కొందఱు కవులేనో కొన్నిశ్లోకములు తాము రచించి యమరుకునివిగా లోకమున కెఱిగింప వాని సమరుకశతకమునఁ జేర్చియున్నారు. తత్త్వా శస్త్రమునకు నిదర్శనమే వలయుచో నిది మఱియు నొకటి.

చాలమట్టున కాలంకారికు లందఱును బలు విధములఁ బరఁగు సీశృంగారమును దరచితరచి కామిజనమన స్తత్త్వమును జక్కఁగ వెలువఱిచిరి. ఆలంకారికులు తమకుఁ బురాతనులు, విఖ్యాతులు నగు కవుల పద్యములయందలి యుర్ధ్వవైచిత్ర్యములఁ దమరచనలలో నుదాహరింపఁ యే వాని కందముఁ గూర్చిరి. ఆ యాలంకారికుల రచనలే తరువాతికవులకు మార్గదర్శకములమైనను. ఆలంకారికులకు, కవులకుఁ గల యీ పరస్పరసహకారమే యనేకశతాబ్దాల వర్ధిల్లి రసవంతములగు కావ్యములయందలి రసముల తరతమభావనిర్ణయమున కుపకరించినది. ఈవిధముగ విప్రలంభశృంగారమునకుఁ దక్కినశృంగారములకంటెను బ్రాధాన్య ముచ్చినది.

శృంగారరసమును జిందుచుండునట్టి శ్లోకములను గొన్నిటి సమరుకముననుండి యేఱి పాఠకులముం దివ సాహసించుచున్నాను. అందలి సారస్యమును పాఠకులే గ్రహింతురుగాత! ఈశ్లోకములన్నియు సమరుకమునందలి పెవ్వేలు భాగములనుండి గ్రహించినవి. ఇచ్చట గ్రథన మొక్క నిబంధనకు లోబడియున్నది. ఒకానొకనాయక లేనకాంతుఁ దస్యకాంతానర్తుఁ డగుట తానుగానో, ఒండె, మఱి యేవిధముగానో యెఱిగి ముగ్ధమధ్యప్రేభాదియవస్థల కనుగుణముగ నెల్లెట్లు ప్రవర్తించునో యట్టి క్రమమే యిచ్చోట నియమము.

1. ఇదిగో, ఒక ముగ్ధనాయక; ప్రణయ మన నేమియో యెఱుంగదు. కాని తనయిచ్చ చొప్పునఁ గాంతుని దంపించుచున్నది. వాఁడో, కడుఁజతురుఁడు. మఱియొకమా టిట్టి తెలివి మాలినపనినిఁ జేసితివా తగినఫలము ననుభవించునని వానిని హెచ్చరించుచున్నది:—

కోపా త్కోమలలోల బాహులతికా
పాశే బద్ధా దృఢం
సీత్యా మోహనమందిరం దయితయా
పైర్వరం గళనాం పురః ;
భూయోఽప్యేవ మితి స్థలస్మృదుగిరా
సంసూచ్య దుశ్శేష్టితం
ధన్యో హన్యత ఏవ నిహ్ను తిపరః
ప్రేయా రుదత్యా హనః. 1

1. అలంకార గాథముగా విలీలమృదు బాహుల్లి బంధించి నెచ్చెలు రీక్షించఁగఁ శరీరశృంగరియం జేరింక శేలాగ యం తెలమిం గదదకోత్తుంచెలిది దు శ్శేష్టం గరంబేడ్పు ను గృలిచే ధన్యుఁడు నిహ్ను ప్రయోజనముగా కాంతుండు కొట్టంబడుకొ.

కోపావేశమున నామె కాంతుని బాహులతల బంధించి కేళినికేతనమునకుఁ గొంపోయినది. చెలులననుక్షమున మాటలు తొట్టువడఁగనుల నీరుగార్చుచు నతనిని దూఱుచున్నది. అతఁడో నవ్వుచుఁ దన యపరాధమునంతయుఁ గప్పిపుచ్చుచున్నాఁడు.

2. నాయకునకుఁ దన తప్పదము తెలియును. కాని యందులకు రానున్న ఫలితము నెఱుంగఁడు. ఆమె మాసముఁ దాల్చినది. ఇతనికి యథాపూర్వము సంభాషింప వీలుకలిగినదికాదు. ఇట్లు కొన్నిక్షణములు గడచినవి. ఒకరినొక రోరచూపులఁ జూచుచున్నారు. ఏవో నెపమున నతఁడు నవ్వును; ఆమెకనుల నీరుగార్చును:—

పశ్యామో మయి కిం ప్రపద్యత ఇతి

పైర్యం మయాఽలంబితం

కింమాంనాఽలంబతీ త్యయం ఖలు శకః

కోపస్తయాప్యాఽఽశ్రితః;

ఇ త్యన్యోన్యవిలక్షదృష్టిచతురే

తస్మి న్నవస్థాంతరే

నవ్యాజం హసితం మయా ధృతిహరో

బాష్పస్థ ముక్త స్తయా.²

2. చూతి మిదేమిచేయు నమయం గయికొంటి దిబరమునేకా శిశు, నీతఁడు పల్కరింపఁదని యెంతయు నామె వహించె నక్క నీ రీతి మిథోవిలక్షితర దృష్టరంబున నట్టిచేక నేఁ గైతవృత్తి నవ్వరిని కాంతయిడెకా ధృతిమాల బాష్పయశా.

8. విముఖత నొక్కరాస్థుపయి నీతవహనీనిఁ గందుచుకా నుడిదమ కనునీతి కల్గియును దద్దయు గొరవవృత్తికందునా లమగ లహంగల్లవల లోచనము ల్గలయంగ నవ్వ పంధ్రమ పరిపృత్తకంఠపరి రంభములకాగతికోపులై నొగ్గె.

3. సందర్భము కొంత ముందుకు సాగినది. నాయకానాయకు లిరువురు నేకశయ్య నధిష్ఠించిరి. కాని పెడమొగము పెట్టియున్నారు. అనునయింపనేమో యిరువురికినిఁ గోరికయే. కాని యభిమాన మడ్డుతగులుచున్నది. గంటలు గడచినవి. సమాధానకాంక్ష యుదయించెను. మొగములు తిరిగెను. దృష్టులు కలిసెను. ఒక్కగాఢాలింగనముతోఁ గోపమంతయుఁ బలువిడచెను:—

ఏకస్మిన్ శయనే పరాబ్జుఖతయా

వీతోత్తరం తామ్యతో

రన్యోన్యస్య హృద్ధిస్థితేఽప్యనునయే

సంరక్షతో గ్గారవమ్;

దంపతోన్య శ్చనకై రహంగవలనా

స్మిత్రీధవచ్చక్షుతో

ర్భగ్నో మానకలిః సహసరభన

వ్యావృత్తకంఠగ్రహమ్.³

4. కాంతఁడు సావరాధుఁడై యుండుతఱిఁ గలిగిన హృదయతాపము నింతకంటెఁ జక్కఁగ పర్ణింపఁదరమా?—

మారా దుత్సుక మాగతే వివలితం

సంభాషిణి స్ఫూరితం

గుండ్లివ్య త్యరుణం గృహీతవననే
 కోపాందితభ్రూలతమ్;
 మానిన్యా శ్చరణానతివ్యతికరే
 బాహ్మంబుపూర్ణం త్వా
 చ్చక్షు ర్జాత మహాప్రసంచచతురం
 చాతాగసి ప్రేయసి.

ఆమెకనులు దయితుండు దూరముగ
 నున్నప్పుడు వానినెప్పుడు చూతునా యని
 తపాతపాపదును; దగ్గరకు వచ్చినపుడు ప్ర
 క్కకు మరలును; మాటలాడ నారంభించెనా
 విచ్చారును; కాగిలింపజోప నెట్టివారును;
 అంశుకగ్రహణమునకు బూనెనా బామలు
 ముడివైచును; తుదియన్నముకా కళ్లపై
 బడెనా-ఇక నేమున్నది-క్షణములో ఆశ్రువు
 లతో నిండిపోవును.

8. తనవిషయమున దయితుండు సాపరా
 ధుండగుటఁగాంచి నాయొక ఇంక నతనితోఁ
 బరిచయమే చేయరాదని నిశ్చయించుకొనును.
 దానినే మాటలలోఁగూడఁ చెలియఁజేయును.
 కాని పాపము, అంకలోనే యామెదృష్టులు కాం
 తుని యాగమనమార్గముఁ యి బాటినవి:—

స్ఫుటతు హృదయం కామః
 కామకరోతు తను తను
 న నఖ చపల ప్రేష్టా
 కార్యం పున ర్దయితేన మే,

ఇతి నరభనం మానావేశా
 దుదీర్యచ తత్ క్షణాద్
 రమణపదవీ సారంగాత్యై
 ముహుర్ముహు రీక్షితా.

నాహృదయము చీలిపోవుఁగాక! శరీ
 రము కృశించిపోవుఁగాక! చెలీ! ఇంక నాకీ
 చపలచిత్తునితోఁ బనిలేదు. అని యీవిధముగఁ
 గోపావేశమునఁబలికి మటుక్షణముననే యాకు
 రంగాక్షి రమణపదవికై చూఱుకల నిగిడ్చెను.

9. ఇదిగో, ఇటుచూడుండు. మరలఁ దన
 మనోహరుండు తనకడకు వచ్చినప్పుడు కోప
 మును నటించఁ బ్రయత్నించుచున్నది. కాని
 మాటిమాటికిని ఆమెప్రయత్నములన్నియు
 నేవోయొకవిధముగ భగ్నము లగుచున్నవి.
 తనశక్తికి మించినపు డామెమాత్ర మేమి
 చేయఁగలదు? పాపము! మాగ్ధ్య మెంతచేసి
 నది? నిరాశచేఁ జెలితో నిటులు పలుకు
 చున్నది:—

భూభంగే రచితేఽపి దృష్టి రధికం
 సోత్కంఠ ముద్వీక్షితే
 రుద్ధామానుషి వాచి సస్మితమిదం
 దగ్ధాననం జాయతే;
 కార్కరశ్యంగమితేఽపి చేతసి తనూ
 రోమాంచ మాలంబితే
 దృష్టే నిర్వహణం భవిష్యతి కథం
 మానస్య తస్మిన్జననే.⁴

4. పొనుమడి చెట్టిని గతులు పొల్చుగఁగాంచు పముక్కుకంటులై
 యమరఁగఁ బల్కుమానిన మా తాస్థ్యమునఁ జిటునవ్వుకల్లుఁ జి
 త్రము కలిగింబుఁ జేసినను దగ్ధము నెమ్మొయి పుల్కరించు శీ
 త్రమును మానరక్షణము కాఁగల దానిని మోముఁ గన్పొనక.

వేదాంతలలో రెండుతెగలు: ఏకత్వము
దైవములు నని. ఏకత్వతే అదైవములు.
ఎవరు పరమార్థమున నొకటేవస్తువును సర్వపరి
కల్పనాతీతముగను, భేదసంసర్గములు లేనిదానిని
గను, అద్యంతరహితముగను, తక్కినదానిని
సర్వమును ప్రాతిభాసికముగను, ఉపాధిశక్తిభేద
పరికల్పితముగను, పరమార్థమున నవిద్య
మానముగను అంగీకరింతురో వారు ఏకత్వములు.
ఎవరు తక్కినదానిని గూడ అవిద్యప్రమాణ
సిద్ధమై పరమార్థమున విద్యమానముగ నంగీ
కరింతురో వారు దైవములు. ఇరు తెగలవారికిని
స్వస్వప్రతిభాస్మితమగు నామ్నాయమే ప్రమా
ణము. ఈవిషయమునే అదైవతవాదమార్గా
భిషిక్తుడగు భర్తృహరి యీక్రింది శ్లోకమున
నిరూపించెను:

తస్యార్థవాదరూపాణి నిశ్చిత్య స్వవికల్పణాః,
ఏకత్వినాందైవీనాంచ ప్రవాదాబహుధాగతాః

ఏకత్వలలో కొందరు శబ్దాదైవతమును
మరికొందరు బ్రహ్మదైవతమును అంగీకరించి
తమతమ మతములను సమర్థించుచున్నారు.
భర్తృహరి మొదలగు నెవరు శబ్దతత్త్వము
నొక్కటినే వస్తుపీఠిని విద్యమానముగను, తది
తరము సర్వమును పరమార్థమున అవిద్య
మానముగను చెప్పుచున్నారో వారు శబ్దా
దైవములు. వారి మతసర్వస్వ మిది:—

అనాదినిధనం బ్రహ్మ శబ్దతత్త్వం యదక్షరమ్.
వివర్తతేఽర్థభావేన ప్రక్రియా జగతో యతః.
ఏకమేవ యదాత్మాత్వం భిన్నశక్తివ్యపాత్ర
యమ్,
అపృథక్త్వేఽపి శక్తిభ్యః పృథక్త్వేనైవ వర్తతే.

ఎవరు బ్రహ్మతత్త్వము నొక్కదానినే
సజాతీయవిజాతీయభేదగంధాసహిష్టువుగను, అ
సత్వాజ్ఞానా నానందవ్యాప్తముగను శుద్ధ
బుద్ధముత్పన్నశ్యస్వరూపముగను చెప్పుచున్నా
రో వారు బ్రహ్మదైవములు. భగవత్పాదాదు
లట్టివారు. బ్రహ్మదైవతవాదియగు మండనుడు
కూడ కొంతవరకు శబ్దాదైవతమును నమ్మ
తించియుండుట అతని గ్రంథములను పరిశీలిం
చిన విశదమగును:

‘తస్మాత్ శబ్దతత్త్వ మేకమేవ తథా
తథాఽవభాసత ఇతి సాంప్రతం’. ‘సర్వంజ్ఞేయం
వాగ్రూపాద్వితం గమ్యత ఇతి తద్విశార సద్వి
వర్తోవా’ అని చెప్పుచు ‘ససోఽస్తిప్రత్యయో
లోకే యః శబ్దానుగమాద్యతే, అనువిధమివ
జ్ఞానం సర్వం శబ్దేన భాసతే’ అని శబ్దాదైవ
తము సనుగ్రహించినాడు.

వారిలో శబ్దాదైవతవాదియగు భర్తృ
హరి తనదగు వాక్యపదీయమున శబ్దాదైవత
మును చక్కగ వివరించుచు తనకు శబ్దతంత్ర
ము వచ్చినరీతి నిట్లు చూపియున్నాడు:—

“పురా పాణినీయే వ్యాకరణే వ్యాఖ్యపరచితం లక్షగ్రంథపరిమితం సంగ్రహభిధానం నిబంధన మాసీత్, తచ్చ కాలవశాత్ సుకుమారమర్థి వైయాకరణా ప్రాప్య అస్తముషయత్ ఉస్మిన్నప్రాయ మభవత్. అథ వ్యాకరణతంత్రస్యాఽవిచ్ఛేద మభివాంఛాభగవాః పఠంజలిః మహాభాష్యం నిబంధన. ఏతచ్చ మహాభాష్యం పరరుచికృతివార్తికానాం వ్యాఖ్యానరూపం సంగ్రహసంక్షేపభూతమేవ. ఏతచ్చభాష్యం బాణిపాదపర్యాయాదిభిః శుష్కతర్కానుసారిభి ర్విప్లావిత మభూత్. దిప్త్యా కుతస్మిత్ సంప్రదాయ మధిగమ్య బ్రహ్మాంక్షసాక్షేనఽత్ చంద్రాచార్యవసురాతాదీనాం దత్తమ్, పసురాతేన భర్తృపరియేఽయం వ్యాకరణాగమః సముదద్భిః, తేనచ వాక్యవీధియం నామ కాండత్రయపరిమితం నిబంధనరత్న ముపరచితమ్.” ఇతి.

గ్రంథకర్త లనేకులు మహాభాష్యకారుడు పఠంజలిని చూర్ణికారుడని చెప్పుచున్నారు. అందులో సిద్ధర్థివారి యొకడు. అదిడు తాను రచించిన మహాభాష్యతిపాదీవ్యాఖ్య దీపిక యందు ఇట్లు వ్రాసినాడు:—

“చూర్ణికారస్తు భాగవతిభాగ మనాత్రిత్య కృత్స్నవన పర్గపిధయస్థాన, యథాభాష్ట్రీఃకవ్యః కిలోశీఃకవ్యశ్చ (తిలఃకవ్య) తత్ర ముఖవచనోఽప్యసా నాసికావచనోఽపి. యథాభాష్ట్రీఃకవ్యః కిలోశీఃకవ్యోఽపి (?) (తిలఃకవ్య) (పి)” అని ముఖనాసికాసూత్రమునందు. ఈమాటే సూత్రములో గూడ “తపరస్తత్కాలస్యభి

త్కాలానాం గ్రహణం యథా స్యాత్, కథం పున శ్చేదకత్వ ముదాత్తాదీనామ్? యావతా నకాదీనా ముదాత్తవచనభేదకత్వే జ్ఞాపక ముక్తిం చూర్ణికారేణ” అని కలదు. ఘనంజ్ఞాసూత్రమునగూడ “చూర్ణికారస్తు వికారాణామ్” అని యున్నది. ఈవాక్యములం దంతటను చూర్ణికారుడు మహాభాష్యకారుడే యని విషయసంవాదమునుబట్టి మనకు తెలియుచున్నది. ప్రతిహారేందురాజు రచించిన కావ్యాలంకార సంగ్రహవ్యాఖ్యానమున గూడ నొకవాక్యము కలదు: “చూర్ణికారస్య త్వేవమాదౌ తద్భావాధ్యవసానసమూత్రయేణ నాతిశయోక్తి భేదకత్వమే వేష్టమ్. యదాహ—న తిజుతే నోపమాన మస్తీతి”, “న తిజుతే నోపమానమస్తీ” అనువాక్యము భాష్యమున సన్నిధాయక సూత్రమున గలదు. ఇందుపలనను ఇట ప్రతిచోట చూర్ణికారుడన మహాభాష్యకారుడే యని చెప్పవచ్చును. చూర్ణియని మహాభాష్యమునకే నామాంతంముగ నుండవచ్చునని కూడ చెప్పవచ్చును.

వాక్యపరీయవ్యాఖ్యాత వృషభదేవుడు ‘సూత్రాణాం సానుతంత్రాణాం భాష్యాణాంచ ప్రణేతృభిః’ అనుకారికయందలి వృత్తి కిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసినాడు:— “అనేకత్వాత్ భాష్యస్యాఽఽహ సంగ్రహ ఇతి. చూర్ణికారే పఠింసంగ్రహపత్రత్ ఇత్యాది. తేన జ్ఞాయతే సంగ్రహప్రణేతా నిత్యత్వ మభ్యవగతిమితి” అనుతింత్రభాష్యఇతి పఠంజలభాష్యే” అని. “అనుతింత్రం వార్తికం, భాష్యాగా మితి చూర్ణికారేనామ్” అని మరియొకచోటగూడ గలదు.

భాష్యమునందు పవనశాస్త్రమున 'సం
గ్రహ ఏతత్ ప్రాధాన్యేన విచారితం నిత్యోఽ
నిత్యోవేతి' అనువాక్యము కనబడుచున్నది.
కావున చూర్ణికారుడన మహాభాష్యకారుడ
నియే వ్యపభదేవుని యాశయము.

నిజమారసిన భర్తృహరి త్రిపాదీవ్యాఖ్య
యందు కొన్ని స్థలముల భాష్యమనియు, మరి
కొన్నిచోట్ల చూర్ణియనియు వెవ్వేరుగ నిద్దే
శించియుండుటవలన పాఠంజలభాష్యము వేరు,
చూర్ణిగ్రంథమువేరు అని చెప్పవచ్చును. అది
గాక, భర్తృహరి మహాభాష్యమునకు వ్యా
ఖ్యానము వ్రాయుచు 'చూర్ణికారస్తు' అని
తుశబ్దనపాదరితమగు చూర్ణికారశబ్దముచే
భగవంతుడగు పఠంజలినే మతాంతరస్థితుని
వలె చెప్పినాడనుట హృదయంగమము కాదు.
కనుక చూర్ణి భాష్యము లనునవి రెండు వెవ్వేరు
గ్రంథములు. ఇప్పుడు దొరకుచున్న మహాభా
ష్యగ్రంథము అచ్చటచ్చట చూర్ణివాక్యసంప
లితముగనే కానుపించుచున్నది. అదికాక పా
ఠంజలభాష్యము అనుతంత్రవ్యాఖ్యానరూప
మని వ్యపభదేవుడు చెప్పుచున్నాడు. దొరకిన
యీమహాభాష్యమందో సూత్రవ్యాఖ్యానము
కూడ కావనగుచున్నది. కావున సీసమగ్రగ్రం
థము పాఠంజల మెట్లగునో విమర్శకులు విమ
ర్శింతురుగాక! చూర్ణిగ్రంథమును వ్రాసినవాడు
ఆచార్యకుణ్డియనియు నొక ప్రవాదముకలదు.

ఈసంపర్కమున విమర్శకులకు చెప్ప
దగిన దొకటి కలదు.—భర్తృహరిరచితమని
ప్రసిద్ధిగాంచిన వాక్యపదీయగ్రంథమున కారి
కలు వృత్తులు రెండును కలవు. భర్తృహరి తన
కారికలకు తానే వృత్తులను రచించి వ్యాఖ్యా
నము వ్రాసెను. తమకారికలకు తామే వృత్తు

లనువ్రాయుట ప్రాచీనుల కలవాటు. బ్రహ్మ
సిద్ధి మొదలగు గ్రంథము లీకోటికి శెందినవే.
మెక్కుడు గ్రంథకర్తలు కారికలుకాని వాక్య
ములనుకూడ వాక్యపదీయమునలినని యదా
హరించుచుచున్నారు. కాశీయందు ముద్రిత
మగు వాక్యపదీయగ్రంథమున బ్రహ్మకాండ
మందలి కారికలకు ఏదో యొకవృత్తి ప్రక
టింపబడియున్నది. అన్నతిని పుణ్యరాజకృత
మగు 'ప్రకాశ'మని పరిశోధకుడు చెప్పి
నాడు. బ్రహ్మ కాం డ ము తుదను 'ఇతి
శ్రీమహావైయాకరణ హరివృష భవిరచితవాక్య
పదీయప్రకాశే ఆగమనముచ్చయో నామ
బ్రహ్మకాండం సమాప్తం' అని ముద్రింపబడి
నది. నిజము విచారింప భర్తృహరి రచించి
నదే ఒకవృత్తికలదు, విస్తృతమగు నావృత్తినే
సంగ్రహించి యిందు ముద్రింపిరని తెలియు
చున్నది. మద్రపురియందలి రాజకీయప్రాచ్య
లిఖితపుస్తకాలయమున నీకారికలు భర్తృ
హరిచేరినే రచింపబడినవృత్తితోపాటు లభించు
చున్నవి దానియొక్క సంగ్రహమేముద్రితము.

వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిన వ్యపభదేవుడు
విస్తృతమగు వృత్తికి వ్యాఖ్యానము వ్రాసె
నని అందలిప్రతికములను గ్రహించుటచే స్పష్ట
ముగ తెలియుచున్నది. క్రొత్తగ దొరకిన పు
స్తకమందు బ్రహ్మకాండతుదను 'ఇతి హరివృ
షభమహావైయాకరణోపరచితే వాక్యపదీయే
ఆగమనముచ్చయో నామ బ్రహ్మకాండస్స
మాప్తః' అని యొకవాక్యము కావనగుచు
న్నది. భర్తృహరికే హావృషభాడనికూడ
నొకపేరుండవచ్చునని చెప్పవలెనున్నది. కావున
అతనివృత్తిని పరిశీలించినచో భర్తృహరిపాద్ధ
డను కొందరి ప్రవాదముకూడ తొలగును.

ఆంధ్రభాష, ద్రావిడభాష, ప్రాకృతభాష
యను ధర్మసందేశా మొకటి జిజ్ఞాసువు
లైన మనపండితుల బ్రహ్మతము పట్టి బాధించు
చున్న విషయము. పూర్వము, మనవైయా
కరణము, ఆంధ్రము తత్సమ తద్భవదేశ్యా
త్మకమనియు నందు, సంస్కృతసమ ప్రాకృత
సమములు తత్సమములనియు, సంస్కృ
తభవ ప్రాకృతభవములు తద్భవములనియు,
దేశ్యవహారసిద్ధమైనది దేశ్యమనియు నిర్వ
చించిరే కాని, యది ద్రావిడముగనునో కాదో
వారు విచారణ చేయలేరి. వారికాశంకయుఁ
బాడమియుండదు.

అట్లుండగా, బిషప్పకాట్టువెలు, తెలుఁగు
భాష, ద్రావిడభాషావర్గమున జేరినదనియు,
ఆవర్గము, సంస్కృతముకంటెను ప్రాకృతము
కంటెను స్వతంత్రమైన సంప్రదాయము కల
దనియు, చిల్లరబాసలటుండ, అఱవము, తెలుఁ
గు, కన్నడము, మళయాళము, అను నాల్గు
పెద్దభాషలు, తత్సంప్రదాయమునుబట్టి సజాతీ
యములనియు నొక సిద్ధాంత మేర్పడినది.

లోకమున, భాషాతత్త్వము లారసి, తజ్జ
న్యజనకభాషములను, సోదరభాషములను నిర్ణ
యించు పండితులెల్లరు సాధారణముగ రెండు
ప్రమాణముల నాధారముగఁ గైకొందురు.
అందు మొదటిది శబ్దసామగ్రి, రెండవది పద
వాక్యకల్పనాసరణి. కాట్టువెలు గూడ ఆ రెండు

ప్రమాణములు పురస్కరించుకొనియే పైన
పేర్కొన్న సిద్ధాంతము నేర్పడినది. ఆంధ్రా
దులైన నాల్గుభాషలలోని దేశ్యశబ్దజాలము,
కొంత నరూపమైయుండుటయు, ఆభాషల పద
కల్పనాపద్ధతియు, వాక్యమటనాసరణియు సమా
నమై, సంస్కృత ప్రాకృత సరణికంటె భిన్న
ముగా నుండుటనుబట్టి, యాపండితుడు ద్రావిడ
భాషలు స్వతంత్ర సంప్రదాయబద్ధములనియు,
సాజాత్యములనియు నిర్ణయించెను.

ఈ సిద్ధాంతము తాతినేల వేరు పాఠిన
వృక్షమువలె భాషాప్రపంచమున స్థిరముగా
నెలకొనెను.

ఇటీవల జాక్షరు చిలుకూరి నారాయణ
రావుగారు కొంత శ్రమచేసి, కాట్టువెలు సిద్ధాం
తము పూర్వపక్షముచేయు ప్రాకృతవాదమును
పెలియించిరి. ఆ ద్రావిడమనునదిగూడ నొక
ప్రాకృత విశేషమేయని వారిమతము. ఈమత
ము, నూతన భాషమగుటచే నింకను సర్వజన
సమ్మతము కాలేదు. సత్యదర్శనమే జిజ్ఞాసకు
లక్ష్యముగాన, ఆనారాయణరావుగారి మాట
లను ద్రోసిపుచ్చక, పండితులు విచారించ
దగుదురు.

ఆంధ్రమున దేశ్యముగా గ్రహింపబడిన
శబ్దజాలము, ప్రాకృతభవమే యని నారా
యణరావుగారు కొంతవఱకు సమర్థించి చూ
పిరి. ఆవిషయమై యింకను బరిశోధనలు సాగు

నేని దేశ్యశబ్దప్రపంచమంతయును ప్రాకృత భవమే యని తేలునేమో? అట్లే యగుచో, మన పదవాక్యకల్పనాదివిశేషములకును, ప్రాకృతపదవాక్యకల్పనాది విశేషములకును సామరస్యము పొసగునా, పొసగదా యను దానిని గూర్చి పిమ్మట విచారితము.

మొదలు, మనదేశ్యపదములు పోల్చి చూచుట యేప్రాకృతముతో? పద్విధప్రాకృతములలో నేది, ఆంధ్రమునకుగాని, సాధారణ ద్రావిడమునకుగాని, ప్రభవకారణమై యుండును? గాఢాస్త్వశబ్ద, సేతుబంధము లోనగు కొన్నిగ్రంథములు దక్క ప్రాకృత సాహితీగ్రంథములు పెక్కులభింపవు. కాగా మన మేప్రాకృతసాహిత్యమును ఆధారముగా గొని యీవరిశోధన చేయవలెను?

ప్రథమమున, పాళీభాష మనకు శరణ్యమగునని నాయభిప్రాయము. ఆభాష ప్రాచీనతరమైన ప్రాకృతము. అందు గ్రంథజాలమును విస్తారము గలదు. అదియు వౌద్ధిధర్మాశ్రయమగుటచే దొల్లిటినుండియు సహజశుద్ధస్వరూపమును గోల్పోక నిల్చియున్నది.

మఱియు నాగరాజులు, ఆంధ్రరాజ్యము పాలించిన కాలమున వౌద్ధమతమన కాశ్రయ మిచ్చిరి. అది క్రీ. పూ. ఐదాఱుశతాబ్దాల ము చ్చట. పిమ్మట క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దిని ఆంధ్రభృత్యుడను రాజాకడు మగధరాజ్యమును జయించి యేలెను. ఇది చరిత్రప్రసిద్ధములైన విషయములు. కనుక మనమును, మాగధులమును బూర్వకాలమున నన్నిహిత బంధువు

లము. మాగధులభాషయే మాగధి. అదియే పాళీభాషకు మొదలింటిపేరు. కాగా, పాళీభాషకును, ఆంధ్రభాషకును ఏమేని సంబంధముండునేమో విచారించుట లెస్స. ఓశికమై పనిచేయుచో బ్రయత్నము రిత్తపోవదు. వింత గొల్పు విషయములెన్నో బయల్పెడలుచుండును. సిద్ధాంతములు చేయుటనుగూర్చి పదపడి సమయమగునెడ విచారితము. నిదర్శనార్థము కొన్ని పదములు చూపెదను. చిత్తశింఖుడు.

1. బొంది=శరీరము. ఇది శబ్దరత్నాకరమున దేశ్యముగా నుదాహృతమై యున్నది. కాని యిది పాళీభాషలో నున్నది.

ఉదా—మహతి పత తే బొంది
నచక్షా రదూపికా—
(శుంశుమారబాతక గాథ)

అర్థము—నీశరీరము పెద్దదేకాని, ప్రజ్ఞతదనురూపము కాదు.

2. పస్తాయించు—శబ్ద రత్నాకరమున, నిది దేశ్యక్రియగా నీయబడినది. దీనికి అనిఘంటువున లేని యింకొకరూపముగూడ నున్నది. “పచ్చాయించు”అని ఆరూపము వాడుకలో నున్నది.

ఈ క్రియయు పాళీభాషలో నున్నది.
ఉదా—సుంసుమారో పచ్చాయంతో
అత్తనో నివేనపట్టానంగతో.

(శుంశుమార బాతకము)
—(మొనలి పస్తాయించుచు దన నివేశనస్థానమునకు బోయెను.)

3. ఓర—ఇది యుగళపదమనియు (కొన్ని యుగళములయందు దేశ్యమును, మఱి కొన్ని

యర్థమును నైకతమును నైవేద్యమును.)
దేశ్యమునపుడు “అంచు,” “ప్రక్క” అని
యర్థమనియు శబ్దరత్నాకరమున నున్నది.

“దిగవ” “అంచు” “ప్రక్క” అను శబ్ద
మున, పాళీభాషలోగూడ ఈనడమున్నది.

ఉదా—వీరకప్ప ఓరతో నదీమట్టే ఏకో
పిట్టి పాసాణో అట్టి. (వానరేంద్ర జాతకము)
(లంకాయోర, ఏతినడుమ, నీటిమట్టము
నకుపైగా నొకతాళిబాడ కలను.)

(4) కూల్పు=పడజేయు; చంపు.

(5) ఒడ్డు=పలుచు; ఒగ్గు; సాచు.

ఈక్రిమలును, దేశ్యమనియే శబ్దరత్నా
కరము. ఇనియు పాళీభాషలో కానవచ్చు
చున్నది.

ఉదా—పోట్టపాదో ముమ్మురే ఉపకూ
ళితో (పోట్టపాదుడు, దారిగుంటనిప్పులో
నూల్చబడెను).

ఉదా—మిగలుద్దకో, పానం ఓడ్డేత్వా
అగమాసి (మృగలుబ్ధకుడు పాశ మొడ్డి వెల్లెను).

ఇవి దిక్పదర్శనముగా జూపితిని. ఇట్టివి
మఱియెన్నేని కలవు. మఱియెన్నేని లభింప
వచ్చును.

ఇప్పుడు, మనలో, పెద్దలు కొందఱు
పాళీగ్రంథములు, తెలిగించుచున్నారు. అది
యంతేని ప్రశంసార్హమైన కార్యము. వారు,
ఆంగ్లశబ్దములతో సారూప్యముగల యిట్టి పద
ములను సేకరించి వ్రచురించెదరేని భాషా
చరిత్రకంటేని యుపయోగించును.

దిద్దు పాటు

ప్రమోదార నూఁగుమానపు భారతినందికలో ‘కాళిదాసుఁడు - ౨ ఋతుసంహారము’
అను వ్యాసమున ౨౨౮ పుటయందు ౨ వ కాలమున ౨౫ వ పంక్తిలో ‘మేఘసందేశమునందలి’
‘రతివిలాసమునకును’ అనుపదములకు నడుమ ‘ప్రియలంభమునకును, గుమార సంభవములోని’
అనుపదముల జేర్చి చదువుకొనవలెను.

—నం. భారతి.

3. అక్షర పుత్రసంకల్పము
["పైమ్య అఫ్ ఇండియా" ఉగాదిసంచిక (1981) యందలి ప్రెస్ ఫోటోగ్రాఫ్.]

ర. రాజా ప్రతాపసింహుడు - శ క్తసింహుడు
[ప్రైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా టిగాడినంటిక (1981) యండ్రి ప్రొడక్ట్స్ లిమిటెడ్.]

౧

నిరుటికన్న ఈ సంవత్సరం తనకిరము పెరిగి పెద్ద దయిందో లేక చికాకుచేత దిమ్మెక్కి పెద్ద రైసట్టు తోచిందో కాని, హెన్రీ తొనుకొన లేక పోతున్నాడు. అతనిని తలమీది గడ్డిబోపీమాత్రం చెడ్డ చికాకు పెనుతోంది. అది అతని ఫౌలభాగాన్ని బిగిసి కొని వుండడంచేత, కుట్టడం మొదలుపెట్టి, కంఠం లో చిన్న నొప్పిని లేపవైతింది.

అలభ్యచేత హెన్రీ Third Class పెట్టెలోకి, బ్రాపీటీసీ సామాను కామగోనికి బిగిరేసి, చేతికి ఉన్న Gloves, చేతిపెట్టె, పక్కను పెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. రైలుపెట్టె అసహ్యంగా ఉంది. దుర్వాసనలు చేరుతున్నవి, బండి కదలడాని కింకా పదినిమిషాలు వ్యూధి. ఎదురుగా Book-stall ఉన్నది. క్రొత్త పుస్తకములు చూడవలె ననే కాకుండా అచ్చటికి వెళ్లాడు.

చూర్యకిరణాలు స్టేషను గ్లాసు తలుపులమీద నాట్యమాడుతూ పంచరంగుల లేకర్ని చిమ్ముతున్నాయి. చిన్న కుర్రాడు సజ్జలో పెట్టుకొని గులాబీల నమ్మచున్నాడు. ప్లాటుఫారం ఇటూ అటూ పచారు చేయచున్న స్త్రీపురుషులతో కలకల్లాడుతోంది.

అది వసంతదినం. ఆకుభదినంలో ఆందరి చదనాలు చల్లని నవ్వువెన్నెలలనే చిమ్ముతున్నవి. వారిదేహములు పసిమిరిన్న చాల్చినవి. కంఠస్వరాల్లో మాధుర్య లాలుకు చున్నవి. లండను పట్టణపు జనులు నవకీవ కళలతో తారాడుచున్నారు. వారి కిరీరాల్లో క్రొన్నెత్తురు ప్రవహిస్తున్నది. ఆకాశాండపంచేస్తున్నది వారివృద్ధులు.

హెన్రీకి పుస్తకములన్న ఆసక్తి. ఐనను అతను చదివిన గ్రంథములే కొద్దిపాటి. వైగా అతని గ్రంథాలయ సర్వస్వమంతయు అరదజను పుస్తకముల కన్న ఎక్కువ

డవు. కాని గ్రంథ పకనాభిలాష కలవాడు కావడంచే ఏవనిమీద ఎక్కడికి వెళ్లినా, పొరుగునున్న పుస్తకాల యమునకు పోయి పుస్తకములు తిరుగ జేయడం అతని కలనాటు. అంచేత చదివివా చదవకపోయినా చాల పుస్తకముల పేర్లు అతనికి కంఠస్థము. హెన్రీ విమర్శన దృష్టి కలవాడు. రసజ్ఞుడు. ఏ పుస్తకములో నింత సత్యమున్నదో అధికారుల ఎదుటనే ఉగ్గడిస్తూ ఉండేవాడు. ఏ క్రొత్తపుస్తకం లభించినా రషమంతమైన ఖట్టులను ఏర్పికోవడంలో ఉపజ్ఞ కలవాడు.

అచ్చట కూర్చొని ఒక పుస్తకం తీశాడు. అది పద్య కావ్య సంపుటము.

నీ న్యురుకోమలామలయాప
దర్శనాభిరతిని, పుల్లనయి
రక్కల దాడిచి, పొక్కి పోలుచు
నీమ్రాల వ్రాలుదు * * *

ఎందుకో! ఈవ్యర్థ ప్రసంగము
లెందుకో! ఈయూహాపోవాలు
వేడియూర్పులె చెచ్చయూర్పురు
జేరుకొని యుండెన్ -

నీరవయోమినీహృదయాన
నియమకూనన్యం బయిన నిర్దుర
సన్దులో మృదులోత్త లాకుచు
నవ్వుకొనుచుందున్ * * *

మనకవేకువ కొసరుదూపుల
దెనుకొసలను దివుర జూచుచు
ఇవటనే! ఇవటనే! నీకొలక
పేదపడి యుందున్.

సుప్త సౌఖ్యము చూరగొనుమా
స్వప్న మాధురి ననుభవించుచు

అనిలవీచుల కనుల మాయాను
కలల చెలంగుచున్.

పై పద్యము చదువుకున్నాడు. మామూలు పద్యాల్లా దాన్ని చదివి చదివినేయలేకపోయాడు. పదముల కూర్పులో ప్రాధిమ్య లేకపోయినా దాని భావపరిపూర్ణమని అనందింప చేసింది. అలా చదివే పద్ధాదు. ఈ పద్యముకని తల్లిమమిద పండుకొని, ముందపపన కుమారులు ముసల్తూ ఉన్నపుడు, సూర్యభగవానుడు లేతకరాలతో ఆరిన్ని లేపుతూంటే స్వప్నావస్థ లోల్లా పోతూ, బాగ్రదవస్థ పొందుతూన్నపుడు వ్రాసినట్లుంది. "బాను. ఇది అంటే అయివుండాలి. ఈ పద్యము స్వప్న మావం పొంది చిరువపు చిలుకుతూ ఉన్నట్లుంది" అనుకున్నాడు మోగ్రీ. ఆ పద్యముకేసి చూస్తూ, ఏక పంక్తిగ్రహణము చేయ ప్రయత్నిస్తూ, జ్ఞాపకమునుండి దొర్లిపోయిన మాటలు మర్చి వల్ల వేస్తూంటే ఇంతలో రైలు కూలింది. బుస్సులు కొడుకులాన్న పాములా పారి పోతూంటే చూసి 'వీరిదేవుడా!' అనుకొని పుస్తకం ఆక్కడ పారేసి పరుగువారాడు. చేతిలో జెండా, కులపట్టుకొని పెట్టెమొగడల నిల్పున్న గార్డు ఎగరోజా కొనుమా వస్తూన్న మోగ్రీని దొరకపుచ్చుకున్నాడు.

* * *

మోగ్రీ గ్రాతపెట్టెలో కూర్చున్నాడు. అందు లో తనచేతి పెట్టె గాని, టోపీ గాని, Gloves గాని ఏమీ లేవు. కాని తన కడుగుగా ఒకమూల, పెట్టెగోడకు జేర్చబడి కూర్చున్నది. ఒకడివ్యయందరి, ఆమె అతనికేసి చూస్తున్నదని తెలియండి అతనికిమాత్రం ఆమెకేసి చూడడానికి దృష్టిం చాలిందికాదు.

"నే నేదో వీధివాడినని భావిస్తోంది కాబోయ్!— రైలులోనికి తోనుకువచ్చిపడ్డందుకు, టోపీయైనా లేకుండా,—అందులోను సాయంపయన" అనుకున్నాడు మోగ్రీ. తిన్న చూసి తనే నవ్వుకున్నాడు. సరిగాకూర్చుం డలేక పోయినాడు. మనస్సులో అందోళన తగింది. దాన్ని ఎల్లానైనా అణచుకుందామనే ప్రయత్నంలో నిర్లక్ష్యభావాన్ని నటిస్తూ, జేబుల్లో చేతులుపెట్టుకొని,

గోడకు వీదో లోమ్ముంటే దానికేసి చూస్తూ పెదవిదిరి చేసి 'బాగాలే' వన్నట్టుగా విడుపుతో చికాకు పడ్డాడు. ఇంతవేళూ ఆమె తనకేసి చూస్తూండడం కనిపెట్టి మోగ్రీ ఒకడిన్నవాలుచూపు ఆమెమీద ప్రసంగించాడు. చుట్టుప ఆమెమొగసు కిటికీవైపు తిప్పివేసికొన్నది. ఆమె తకుకాదుగళంలో మెరిసింది. ఆకాన్ని మోగ్రీ అదే జేరి పార చూడ్డం మొదలుపెట్టాడు. ఆమె కిరీరాం చలములు మడుచుకొని కిటికీని అంటి పెట్టుకొని కూర్చున్నది. పసిమిరంగు నరగ తరగల్లా అల్లాడుచున్న కేశములు చెక్కిళ్లపైనుండి భుజములమీదకు వడుతూంటే అల్లానే కిటికీలోనుండి పైకి చూస్తోంది సింగ్ Glove వున్న ఒకచేతిలో చిన్న బొట్టుపెట్టె బాంటిది వుండి తోలుది. దానిమీద ఎద్దా అని పేరు ఉంది. రెండవ చేతితో కిటికీని పట్టుకున్నది. అచేతికి Swiss గడిమార ముంది. ఆకుపచ్చని కోటు వేసుకున్నది. పువ్వులు ముడిచిన టోపీ గిరించింది. ఆమె ఆకృతి నఖిఖ పర్యం తము పరికిలిస్తున్నా అతను ఆపద్య చరణాలని మాత్రము లోలోన పొడుకుంటూనే ఉన్నాడు. "లండనులో ఏ దైనా స్కూల్లో చదువుకుంటున్నది గాబోయ్! లేక పోలే ఏదైనా ఆఫీసులోపనో" అని ఆమెగురించి తల పోస్తున్నాడు.

ఇంతవేళూ అతన్ని చుట్టూ ఆకర్షించినవి తరగల్లా జిగ్ జిగ్ మంటూ మెరసే ఆమె కేశములు. ఉత్తరే అదే తేరిపార వాటికేసి చూడ్డంచేత అతని నేత్రాలు మధువు గ్రోలి మత్తెక్కిన కుమ్మెదల్లా ఉన్నాయి. వాటికి రపు వాలు లేదు.

మోగ్రీ ఆ నిమగ్నుని తలపోసుకొంటూ ఉంటూంటే ఆమె ముఖ నటువైపు తిప్పింది. ఇద్దరి పరస్పరావలోకనాలు మధ్యే మార్గములోనే, చుందించు కొన్నవి. అంత ఆమెలో అనందం ఉలిగింది. అది ముఖం మీద ప్రకృబ మైంది. దాన్ని వాచేద్దామని కల వాల్చి కొన్నది. ముఖము త్రోవముగ మైచింది. చెక్కిళ్లు కంపె క్కినవి. ఇదంతా చూసి మోగ్రీ, సిగ్గుతో, నవ్వుకున్నాడు.

"మీతో మాటాడాలి, ఆడాలి, ఆడాలి" అంటూ పారబాటున ప్రక్క నున్నదనుకొని, టోపీమీదకు చెయ్యి

పోవితూ 'అమ్మో' అని తన మందనుటికి నవ్వుకున్నాడు. ఆనవ్వు కొంత అతనికి ధైర్యము కూర్చింది.

"క్షంతివ్రతము, నాకు చాల విచారంగా ఉంది నేను చేసిన అపరాధానికి. మీతో పాటు ఒక్క పెట్టెలోనే మాక్కుని ఇంటికెళ్ళకూ ప్రయాణం సాగితూ మీకునే నెందుకు కంట తొందరగా బండి ఎక్కానో—ట్రాఫిక్ లైన్ లోనే ఉంటే—అసంగతి చెప్పలేక పోయాను. అంత గుడుగుతవంగా చేలోనికి రావడం కొంత మిమ్మల్ని కలచి వుంటుంది నేను మీ కేసి మాన్యువ్ ను, క్షమించాలి. నాకు మనుష్యులకేసి లేరి పాత మాన్యు ఉండడం మోరు రలవాటు, నేను అల్లా మీ కేసి చూడడం గురించి కాక, నేనంత తొందరగా పెట్టెను కక్కానో ఆవిషయం!" అంటూ నవ్వుతూ మాట్లాడుచున్నంత నేపూ ఆమె ట్రాఫిక్ కేసి చూస్తూ, "రప్పక చెప్తాను" అన్నాడు.

ఒక నిమిషం నేపు ఆమె మరేమి మాట్లాడలేదు. తరువాత సిగ్నల్ సన్నంగా "మరేమి ఫర్వాలేదంటే" అన్నది. రైలు లండను పట్టుపు ఇక్కా, ఫ్యాక్టరీ గొట్టాల దాటి రంయే మని బెల్లి పోతున్నది. చల్ల విగాలి పిస్తూఉంది. ఫోలముగట్టూ, రుద్దల చేతకాలు దాటి నడుస్తూ ఉన్నది రైలు. మార్కాప్రకాయము, హెన్రీ యెడలోని కొదలు రైలు బ్లక్ బ్లక్ కబ్బానికి గ్రుతులు వేస్తున్నాయి. హెన్రీకి అనిశ్చయం కుర్చరంగా ఉన్నది. ఆమె ముగ్గురే ముట్టిన ముగ్గుకప్పలా మురుస్తున్నది. ఆమె ఉతికే కూర్చుని తన గురించి చెడ్డ ఆపోవాలు పెంచుకుంటున్నదేమో! అని భయపడుతూ హెన్రీ తాను అనియ్యడని ఆమె కార్మికుతో తెలియజేయ పూనుకొని నుందుకు వెళ్ళి, చేతులు మోకాళ్ళకు పెనవేసి మాట్లాడడం మొదలు పెట్టాడు: "ఇల్లా చూడండి నేను, నాచేతిపెట్టె అన్నీ Third Class పెట్టెలో పెట్టుకొని ఎదురుగా ఉన్న book stall ఒకసారి చూద్దామని పోయాను" అంటూ తన సాదంతా ఆమెకు చెప్పాడు. హెన్రీ చెప్తూ ఉన్నంత నేపూ ఆమె రిలీక్షుకొని నింటున్నది హెన్రీ ఆమె నీలబ్బాంటి కళ్ళు చూస్తూనే చెప్తున్నాడు తన సాదంతా ఆమె పెట్టెలోంచి దిరునవ్వు తొంగిచూస్తూ ఉన్నది. "ఓహో! మోహాల! ఎంత ఆనంద వాయి

నివే నీవు" అంటూ హెన్రీ హృదయం ఆమెను చూస్తూ ఉన్నంతనేపూ పాడుతూనే ఉంది. పాడిపాడి హృదయ ముద్రిక్తమయింది. ఆ ఉద్దేకంలో ఉచ్చాస నిశ్వాసాలు విడిచిస్తే ప్రాణా లెగసిపోతాయేమో అనే భయంచేత కొంతనేపు ప్రాణాయామం పట్టాడు హెన్రీ.

"అచేతిపెట్టెలో మరేమీ నిలువైన నస్తువులు లేవుగదా!" అందామె సన్నగా, గంభీరంగా.

పెదరి విరిచి, "ఎమీ లేపు. ఏవో నేను రానివని కొన్ని పిచ్చిపిచ్చి బొమ్మలున్నాయి. అసీసు నంది ఇంటికి పట్టుకు పోదావని అందులో పెట్టాను. పోలే పోయినవి..... కాట్రాఫి పోయినందుకు మాత్రం నే కు తోమి చూసుకుంటున్నాను. ఇప్పుడు ముఖంగా ఉంది బాటు. అది పెట్టుకున్నంత నేపూ నోక్కి, కుట్టి చెడ బాధపెట్టే" అన్నాడు హెన్రీ. "అవును. అదిగో పాపం! అక్కడ మచ్చుకూడా పడింది" అని అతని ఫాలు భాగం కేసి నేలుతో చూపిస్తూ నవ్వించాడు. ఓహో! ఆమె అన్నమాట లెన్ని పుటితుట్టి చేశాయి. మేరువేరు భావగతులకు లోనయ్యాడు. ఆనందోవృత్తుల పలె నున్నాడు. కొంతనేపు నిమ్మకు నీరైతివట్టు కూర్చున్నాడు. నిశ్శబ్దం. విలే నేమి! ముచెచ్చని గాలిల్ని ఇస్తూ కీవాః పోనే నిశ్శబ్ద నది. హెన్రీ అనిశ్చయంలో ఎంత ఆనందం అతభరించాడో! 'అదుగో! పాపం! అక్కడ మచ్చుకూడా పడింది' అన్న ఆమెమాటలు వారిద్దరకూ ఒక అపూర్వమైన సంబంధం ఏర్పరిచాయి. ఇప్పుడు వారు నూత్న పరిచిత ప్రయులులా ఉన్నారు. ఆమె ఉతికే మనిమని నవ్వులు కురిపిస్తోంది. ఆమె నవ్వు మొదట కళ్ళలో కనిపించి, ఎక్కువకే తెలియకుండా చెక్కిళ్ళపైకి వారి, పెంపులపై అట్టెనింది పోతూ ఉంటుంది. హెన్రీ చెవికి కేర్ల బడ్డాడు.

'ఓహో! నీవితం అమృతం, దీప్తం.' అన్నమాటలు అతని రుద్ధ కంఠాన్ని వీడి, రైలు ఘోష వీడి రైలు పడ్డాయి. అంతలో రైలు తొలిచిన కొండల్లోంచి పోతూ ఉన్నది. ఆమె ముందుకు వెళ్ళి అతనితో మాట్లాడుతూ ఉంది.

“నే అల్లా అనుకోకు, జీవితము నా కప్పుతం, చిత్రం అనిపించడం లేదు. నాకు జీవితంలో నిరాశ, నిష్పృహ తప్ప మరేమీ లేదు. అందులో కొన్ని కలలనుంచి నాకు జీవితం వెగటుగా రోస్తోంది” అంటామె.

తాత్కాలికంగా పెట్టెనిండా చీకట్లు క్రమ్మాయి. హెన్రీ “ఏమిటి! అల్లా అంటాడు” అన్నాడు.

“ఒక్కో!.....” అంటూ ఆమె ముడుచుకొని, నవ్వుతూ తల త్రిప్పేసింది. తా నీరైలు రోడ్లో మాట్లాడలేక పోతున్నానని.

“సరే” అంటూ కలూపి అతను వెనక్కి జేర్లబడ్డాడు, కొంతనేపటికి రైలు కొండల్లోంచి తైలవడింది. అక్కడక్కడ చూరాన్ని దీపాంశు, ఇల్లు కనబడుతున్నాయి. హెన్రీ ఆమె మాట్లాడుతుండేమో అని చూస్తున్నాడు. కాని ఇంకెలా? ఆమె లేచి కొలుబోత్రాడులు పెట్టుకొని, బోపి చేతులతో స్వయంకంటా ఇంటా అంటూ కొద్దిసేపు, “నే నిక్కడ దిగిపోతాను” అంది. ఆమెవెళ్లి పోవడం మంటే హెన్రీకి చాలకష్టమనిపించింది. రైలు నింపాదిగా స్టేషను చేరుతుఉన్నది. పరిసరములోని దీపాలదగ్గర పడడంచేత కలకల్లాడుతున్నాయి. ఆమె పెట్టె పొడుగునా నడచి తలుపుకు చేరింది.

“ఇల్లా చూడండి, మల్లీ మిమ్మల్ని చూడలేనా” అని దగ్గర్తికతో నంటూ హెన్రీ తానుమాడ లేచి ఒక చేతితో సామాను కానుపట్టుకొని,

“అబ్బా! మల్లీ మిమ్మల్ని చూడాలండి” అన్నాడు. బండి ఆగుతున్నది. ఆమె నుక్క తిప్పుకోకుండా, “నేను రోజూ పాఠశాలనుప్పుడు లండనునుండి వెళ్లిపో నవ్వుంటాను” అంది.

“మీరే! మీరే! మీరే నిజంగా!”

అతని తొందర ఆమెను భయపెట్టింది. దాన్ని ఎంతో అణచివేయాలని ప్రయత్నించాడు. ఇంకెలా? ఆమె వెళ్లి పోతున్నది గదా! కరపర్య చేద్దామా? వద్దా? అని అదో సందేహంకలిగింది. రైలు ఆగిపోయింది. ఒకచేతిలో చిన్న పెట్టె ఉంది. రెండవ చేత్తో తలుపు

గొట్టేయ పట్టుకొని దిగిం దామె. మరి మాటా చూస్తూ ఏమీ లేకుండానే ఆమె తొందరలో చల్లగా నడచిపోయింది.

౨

తనివా రాదివారాలు. అశీషుకు సెలవురోజులు. సోమవారం పాఠశాలము పగలంతా పనిచేయడంచేత అలవుతో హెన్రీ స్టేషనుకు వచ్చాడు. హెన్రీ అశీషునుండి స్టేషనుకు దారిపట్టుతూ ఉన్నంతసేపూ కొన్ని వెర్రి భావా లతని హృదయాన్ని కలుస్తూ, వెన్నంటి పుస్తానే ఉన్నాయి.

“ఈ బండిమీదే నస్తానని చెప్పలేదే!”

“తీరా నేను బండక్కడం, ఆమె మరో బండి మీద నా కెదురవడం తటస్థించదు గదా!”

“నురంబూ ఆమెప్రక్క నుండదు గదా!”

“నిన్ను కరించే ఈ రెండు రోజులూ తలపోసిందనుకుంటా వెందుకు? పిచ్చిగా!”

“ఆమె కనుపిస్తే ఏమి మాట్లాడుదా మనకుంటున్నావు?”

చివరకు హెన్రీ ధ్యానగీతి పాడ్డం మొదలుపెట్టి, -
దేవా! దేవా!

నన్నామె కనుసన్న వెలుగులో

మెరసిపోనీ వోయి దేవా! దేవా!

అని దీనంగా పరిశుద్ధాత్ముడు వేడుకున్నాడు.

స్టేషనులో ఇంటా అంటూ జనం నడచుతున్నాడు. బొగ్గు చేసకున్న ఇంజనులు తెల్లని పొగలను తెరలు తెరల్లా చిమ్ముతున్నాయి. అది చిరికి తెల్లమే మూలా ప్రాక ఆకాశాని కందాన్ని చేమారుతున్నాయి.

హెన్రీ చాల చికాకుపడ్డాడు. ఆమెకాదేవా కనబడదు. పాపం! మర్రిత్రంకం కలిగింది. ఉపకాంతి కోసం కాసేపు కళ్లు మూసుకొని కూర్చుండా మనకుంటున్నాడు. ఇంకెలా? ఆమె ఒకచేతితో తోలుపెట్టె పట్టుకొని, మందగమనంలో హెన్రీ ప్రక్కనుంచే రైలు వైపు వెళ్లుతున్నది. హెన్రీ ఆమె గాలి పోకడంతోనే

దిగ్గవ మేల్కూని లేచి ఆమెతోసం చూస్తున్నాడు. దగ్గరకు వచ్చి తన్ని పలకరిస్తుంటే! లేనా! చూద్దామని.

ఆమె అతన్ని చేరి సిగ్గుతో నింపాడిగా "అవి మళ్ళీ దొరికాయా?" అంది.

"ఆ, నీదయవల్ల — మీదయవల్ల అన్నీ దొరికాయి" అంటూ హెన్రీ నవ్వుతూ, పోయి దొరికిన తన చేతి పెట్టె, gloves ఆమెకు చూపించాడు.

ఇద్దరూ ఒకరిప్రక్క నే ఒకరు నడుస్తూ ఒక భాగిపెట్టెలోని కక్కారు. ఒకరి కడుగుగా ఒకరు కూర్చున్నార. మాటలు సరిసరి. ముసిమసి నవ్వులు. రైలు కదిలింది. నింపాడిగా స్వీడు పోచ్చింది. రంయ్ మరి పోతోంది. హెన్రీ ముందు మాట్లాడడం మొదలు పెట్టాడు.

"చాలా ఆస్వాదం సుమీ! కేనింతవరకూ నీపేరు తెలుసుకోకుండా ఉండడం" అన్నాడు. భుజం మీద పడిన కేశములు వెనక్కి సుద్దుకుంటూంటే ఎందుచేతనో ఆమెచెయ్యి వంతుతున్నది. అది కనిపెట్టాడు హెన్రీ. బొటనమోపుగా మోకాళ్ళు మడుచుకొని కూర్చున్నది. హెన్రీమాడ అల్లాగే కూర్చున్నాడు. ఇద్దరూమాడ కిరీరకంపనాలను అలాచిపెట్టుకుంటామనే ప్రయత్నంలోనే ఉన్నారు.

అప్పుడామె "నాపేరు ఎద్దా" అంది. అంత హెన్రీ "నాపేరు హెన్రీ" అన్నాడు.

కొంతసేపు నిశ్శబ్దం వారిసంభాషణకు దొంగిలింది. ఆకాశనవ్వులో వారిద్దరూ ఒకరిపేరు ఒకరు పిలిచుకుని వ్యవయ పేజీకల్లో పదిలపరచుకున్నారు.

తల ఒకప్రక్కకు వాల్చి హెన్రీ "మరోసంగతి నిన్నడనాలని వుంది. నీవయ స్సంతి?" అన్నాడు.

"పడవోరు బాటాయి. మీతో!" అందామె.

"దగ్గరగా నాకు పడెనిమి దుంటాయి" అన్నాడు.

"అబ్బా, చాలనేటిగా ఉండే" అంటూ ఆమె చేతులకున్న gloves తీసేసి చేతుల్లో చెంప లెట్టుకుంది.

ఇప్పుడు వారిశ్రేణములు వెరపును మావడం మానివేశాయి. ఒకరి నోకరు నిర్భయంగా చూసుకుంటూ కూర్చున్నారు. కాని వారికేరీరాలు మాత్రం కంపిత మాతూనే ఉన్నాయి. ముందుకు వారి బంగారపు సరిగండులా తిగితిగలాడే ఆమెకేశములు ముఖాన్ని సగం కప్పుతున్నాయి.

"నీ బింగుకు మం చెవరిపై నా ప్రేమించానా" అంది ఎద్దా.

"ఎప్పుడూ లేదు. నవ్వు?" అన్నాడు హెన్రీ.

"నా జీవితంలో ఎప్పుడూ లేదు." అంటూ తల త్రిప్పేస్తూ, "అదెప్పుటికీ నీలంకూడ కాదనుకునేవాన్ని" అందిమాదాను. హెన్రీ మాట్లాడడం మొదలుపెట్టాడు. మాటలు ధురీవేగంతో పారయతున్నాయి.

"అయితే నవ్వు మొన్న శుక్రవారంతుంటే నీమి చేస్తున్నావు. కనివారాదివారాలు. ఇవ్వేళ్ల ఇంతవరకూ నీమి చేస్తున్నావు చెప్పతా?" అన్నాడు హెన్రీ.

ఆ ప్రశ్నలకు సమాధానమే లేదు. ఈమాత్రం ఆడించి నవ్వుతూ, "ఉహూ. నవ్వు ముందు చెప్పు" అంది.

"నేనా?" అంటూ హెన్రీ తానుకూడా చెప్పలేననుకున్నాడు. దుర్బర క్షేతంలో తుడుకానివచ్చిన ఆచిరకావారిచి మళ్ళీ చాటడం ఎల్లాగ? అనిపించింది.

"అబ్బా! నే నేమీ చెప్పలేను" అంటూ తల త్రిప్పేకాడు. కాని నవ్వుతో మొగుతూ ఉన్న ముఖంతో "కాని అంతా చాలా, దుర్బర సంతాపం" అని మాత్రం అనగలిగినాడు.

అంత ఎద్దా చెంపలమంచి చేతులు తీసేసి గలగలా నవ్విడం మొదలు పెట్టింది. హెన్రీ మాడ నవ్వు మొదలు పెట్టాడు. ఇద్దరూ ఆయాసం విచ్చినదాకా నవ్వారు.

"ఓహో! నే నేం తెప్పను. అంత ఒక్కొక్కణంలో నాలో ఒక అపూర్వ భావ ముదయించింది. నీవు నా కిష్టుకు చిరపరిచితుమలా అనిపిస్తున్నావు హెన్రీ!" అంది ఎద్దా.

“నిజం. నాకు అల్లాగే అనిపిస్తోంది. ఇప్పుడు నాకు వసంతోదయ మైనట్టుంది. పట్టు రక్కెలపురు గోదో లోపలికి దూరి తన రక్కెలతో వీసనలు వేస్తూ ఉన్నట్టుగా; చూడు నా హృదయం ఎల్లా కొట్టుకుంటూ ఉందో” అంటూ హెన్రీ తన హృదయం మీద చెయ్యి వేసుకున్నాడు.

“అందులోను ఎక్కువ ఆశ్చర్యమైన విషయ మేమిటంటే, నే నెప్పుడూ మొగవారిని లెక్కచేయ మాడదని నిశ్చయించు కున్నాను. తక్కిన కాలేజీల్లో ఉండేవూడదని. అటువంటిది...” అంది ఎడ్వా.

“అయితే నువ్వు కాలేజీలో చదువుకున్నావా?”

ఆమె విసుపుతో తలవ్రేస్తూ, “ఏదో ప్రేమింకు కాలేజీలో నెక్రబరీ పరి చేర్చుకుంటున్నాను” అన్నది.

“నేనొక శిల్పకారుని ఆఫీసులో పనిచేస్తున్నాను. నూటయైభైమై డెక్కాలి మా ఆఫీసుకు. ఆకాశమంత ఎత్తు పెరిగిన చెట్లమీద కట్టుకునే పక్షులగూడు లాగుంటుంది” అన్నాడు హెన్రీ.

“నీ కాపని ఇష్టమేవా?” అంది ఎడ్వా.

“నా కిష్టము లేనిపక్షే! నాకసలే, పనేమి చేయాలని ఉండదు. నీకో!” అన్నాడు హెన్రీ.

“నాకు మరింత అసహ్యం. మా అమ్మ ఏమని పోతుంటోంది చేరాను కాని, ఆ కాలేజీలో నా కా చదువంటే మరలాము ఇష్టము లేదు” అంది ఎడ్వా.

ఆమె సహజ భోరణి హెన్రీతో మన నిద్రితన కష్టగుణాలు చెప్తూంటే, “నిజమే! అల్లాగే!” అంటూ అతను సంపూర్ణ పాపభూతిని చూపిస్తూవచ్చాడు.

“నేను, మా అమ్మ చాలా విషయాలలో భావైక్యత కలిగి ఉంటాము. కాని మానాన్నమా నామా ఒక్క విషయంలోనూ పోలిక లేదు. పాపం! ఆయన అనో మోషుడు మనిషి. ఒకరి తోలి సొంటి అక్కర్లేదు. కాని మా అమ్మలో మాత్రం వీర రక్తం పారుతూ ఉంటుంది. ఆ వీర రక్తమే నాలోపూడ అప్పుడతడు ఉబుకుతూ ఉంటుంది. ఈబ్రహ్మ నే నెంత అసహ్యించుకుంటానో

మా అమ్మనూడ అంతే” అంటూ కొంతసేపు ఆగి, ఒకమోస్తరుకోపంతో “ఏమైతే నేను? నా కింట్లో ఎన్నడోటీ పడెను, ఇది నీ కేమి వింతగా లేదు కదా! ఎంతసందడిగా మాయిల్లు ఉంటూన్నా నేను ఏకాకి వయో ఉంటూంటాను.”

హెన్రీ ఏదో చూశాడుకున్నాడు, ఆమె చెప్తూ ఉన్నది గదా అని. కాని అతని మన సంతా వేరేవోట ఉంది. ఆమె నొకటి కోరాడు, చాల సిగ్గుతో: “ఒకసారి! ఒకసారి నీ బోపీ తీస్తావు” అన్నాడు ఆమె ఉరికిర పడింది.

“నా బోపీయే! తీ వెయ్యి మంటున్నావు” అన్నది.

“అవును. నీ వేణిక. ఒకసారి నీ చెరిగిన కురులు పైకి తీసుకో. చూడాలని ఉంది” అన్నాడు.

ఆమె “శిశువు” అంటూ, “నా వేణి కేమి బాగుంది?” అని నవ్వుతూ బోపీ తీసిపి తల ఒకసారి ఎగతేసి, ముందుకు పడిన పెన్నెరులు వెనక్కి లాక్కున్నది.

“ఓహో! ఎడ్వా! నీకోపనితెత, మందరత గరింట్ ఏమనకు? ప్రపంచంలో నా కన్నీటికన్న ఆండాన్ని కూర్చేది నీకురులే” అన్నాడు హెన్రీ.

అనందంతో నవ్వుతూ ఆమె “అంత అందంగా ఉందా నా తలకట్టు” అంది.

పొడుచై, మృదుచై చాకులేకులా మెరుస్తూ భుజాలమీదకు చారిక ఆమెకేయలు ఒకమోస్తరు కోసుగా ఉండే పేరుగిరి శిఖరాకృతిని పొంది ఉన్నాయి.

“నా బాట్టు రంగు చూచి పాధారణంగా నవ్వరివా రుండరు. అటువంటిది నీ కెల్లావచ్చింకో నా కర్మమండం లేదు.” అంది ఎడ్వా. హెన్రీ ఆమెకుటులు నవ్వులేదు. మోచేతులు మోకార్ల మీద కాకుళిని, అరచేతుల్లో బుగ్గల నిమిచ్చుకొని రోమరువడయై ముందుకు కూర్చొని; “నా కెప్పుడైనా కోపం వచ్చి లోలోన కుములుతూ ఉన్నప్పుడు నే నిల్లాగే కూర్చుంటాను. ఇల్లా అంటూంటే నీకు నవ్వుటాలుగా ఉండేమిటి” అన్నది ఎడ్వా. “నీమోస్తరుది కాబోలు! ప్రపంచంలో జరుగుతుండే చా

ఈనీచుగ కార్యమును దీవించి పోవుచు వచ్చినదానికి నీచేతిలో నున్న ఆయుధ మదికాదోలు, అనుకుంటున్నానుగాని నే నెప్పుడూ మరలా అనుకోను. ఛా! ఛా! " అన్నాడు హెన్రీ.

"అవును. ఇది నీ కెల్లా తెలిపింది? ఈవిజయం నీ వెల్లా గ్రహించావు?"

"ఏదీలేవుదా! ఇంతమాత్రం తెలుసుకోలే ననుకున్నావా? మన మిక్కడే ఉన్నాము. ఒకరి నొకరు చూసుకుంటున్నాము. ఇంతే! అనుకున్నావా? కాదు. మనం ఒకరి నొకరు తెలుసుకున్నాము. మనం ఇంతవరకూ అమాయకంగానే కీచయూత్ర చేస్తున్నాము. కాని ఇంతలో ఏదో ఒక అమేయ కేత్ర మన మిద్దరమూ బాల్కన్యక దాట లేదని తెలిసికొన్నది కాదోలు! మనలను ఒక్కరికి చేర్చింది. అంతేనా?"

"నిజం. నిజం. నేనుకూడ ఇల్లాగే అనుకుంటున్నాను" అందామె చాల ఆశ్రయంతో.

"మనమల్లని నియమించే నియమాలన్నీ ప్రపంచం ఇల్లా వుంది. ఎప్పుడైతే నీవీ మానవ కానినాలమంది విడిచిపెట్టే స్వేచ్ఛగా ఉంటావో అప్పుడే నీకు గుళి ముంది. నీజీవితం అప్పుడు అపూర్వమయం అవుతుంది" అన్నాడు హెన్రీ.

"ఈవిషయాల గురించి నేను చాల తీవ్రంగా ఆలోచించాను."

"ఎరే నువ్వుకూడ వాలాగే ఉన్నా వన్నమాట!" అంటూ ఆశ్చర్యంతో లోతు తెలియని నవ్వు కోసేటిలో మునిగిపోయాడు హెన్రీ. కొంతసేపటికి తెప్పిరిల్లి, "విజంగా మన మిద్దరమే అనుకుంటాను. ఈవికాల విశ్వంలో, కీచింతింపించి ఇంత తీవ్రంగా ఆలోచించేది. నే నెవరికీ అర్థమవదు. నాకు నేనే ఏదో వింతలోకంలో బ్రతుకు తున్నా ననిపిస్తూ ఉంటుంది. నీకో?" అన్నాడు.

"నాకూ ఎప్పుడూ అంతే. అల్లాగే అనిపిస్తుంది" అంది ఎడ్వూ.

"మళ్ళీ రైలు ఆగిందలోయలోనికి వచ్చేస్తున్నది ఒక్కనిమిషంలో. అందుచేత ఎన్నా! ఒకసారి నీచేతిక ముట్ట నివ్వతూ?" అన్నాడు హెన్రీ.

చుట్టుకున్న ఆమె మనస్సు తేరడమింది.

"ఉహూం. అదికూత్రం వల్లగాదు" అంటూంటే ఇంతలో రైలు లోయలోంచి పోతున్నది. చీకటి ఆన రిందించి పెట్టె వంతా. ఎడ్వూ చల్లగా బాగా చెప్పిజరిగి పోయింది.

3

"ఎడ్వూ! నేను టిక్కెట్లు పుచ్చుకున్నా. నీనింత డబ్బు పెట్టి టిక్కెట్లు ఎల్లా కొనగలిగావో! అనిమాత్రం సంగీతభవంలోని బుకింగ్ క్లర్కు తెల్లలోలేదులే! సంగీతభవ అయిపోయిన తరువాత నన్ను నేలు దగ్గర కలుసుకో. అర్బా! ఆస్కెనియూలు మేరీ ముసుగు వేసుకొని, ఆమెత్యాలహారం మెడలో వేసుకుంటూ! ఎంతో మద్దు వస్తూ ఉంటావు. ఉత్తరాలు నీకు కాలేదకి వ్రాయడం నా కిష్టములేదు. కాలేతలోని పిల్లలు మనప్రణయ రహస్యాలైట పెడతారేమో! అని నా లెంగ. లైట పెడితేమాత్రం మనకి భయ మేమిటి? ఏమంటావు చిట్టి! నువ్వు ఎల్లాగైనా అదివారం రాగలవా? ఆఫీసులో ఉన్న నీపే పోతురాండ్రను కలుసుకోదానికి వెస్తున్నానని ఇంట్లో చెప్పు. తరువాత మన మెక్కడో సంతకేతస్థలంలో కలుద్దాము. ఎడ్వూ! అర్బా! నిశ్చే! నిశ్చేప్రేమిస్తా. నీవు లేకపోతే అదివారాలు గడవడం దుర్భరం. అదివారం తప్పకుండా రావాలిమీ! టీ! ఎక్కడైనా పుచ్చుకుంటానేమో! వద్దుగుమా: తప్పకుండా రావాలి. చిట్టి! నేను వల్లె వస్తాను."

"తప్పకుండా నేను వస్తాను గా హెన్రీ! నేను కనివారమే వస్తాను. అదివారం మాడ ఉండిపోవడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఇంట్లో నాకెంతో స్వేచ్ఛ. నీనివ్వడేతోటలోంచి వస్తున్నాను. ఈవేళ పాయంకాలు మంతా ఆక్కడేచాలపోయిగా గడిపాను. హెన్రీ, నాకు గడపారగా కూర్చొని ఏప్రీచేయాలని ఉంది. నిన్నీ కాలికి వడలేను. నేను కుర్రతనంగా అంటున్నా నేమిటి? నాతో ఏది

వచ్చివా కష్టమే హెన్రీ! నుఖంగా ఉంటే అదే నవ్వు వేరుదం, విచారంగా వుంటే అంటే అదే ఏడ్పువేయడం. మనం ఎంతో చిన్నపిల్లలమైతే ఒక్కళ్ళ వొక్కళ్ళం గ్రహించుకున్నాంకదూ? నీవితోకూమైనా ఇక్కడ ఉంటే బాగుండు ననిస్తోంది. నువ్వైతే రాజా! పెలత్రి. నేను వెళ్లి వస్తాను."

౪

"ఆ, ఆ. ఇక్కడ కాగానే ఉం, నుఖంగానే కూర్చున్నా. అప్పుడుమళ్లీ హంగైవనోలే దొరికింది" అంటూ ఎడ్వూ ర్నకోటు తీసుకుంటూ నుంచుంది. హెన్రీ ఆమెకోటు తీసివెట్టడాని కామెను చేరాడు.

"నీ కండుకు శ్రమ. అయిపోయిందిలే. నేనే తీసుకున్నాను" అంటూ కోటు కన నీటులో వేసుకొని దాని మీద కూర్చున్నది. హెన్రీనూడ ఆమె ప్రక్కనే కూర్చున్నాడు.

"హెన్రీ! అక్కడి నీచేతులోవి. వుత్తులా?"

"ఆ. రెండు గులారీలు. చిన్నవి" అంటూ అవి ఆమె ఒకలో వడ్డేశాడు హెన్రీ.

"నా ఉత్తరం బాగైతగా అందుకున్నావా" అంటూ ఏనో కాగితాలకున్న పిన్ను తీస్తోంది ఎడ్వూ.

"ఆ. అందింది."

ముంసురులు వెక్కిరి తీసుకుంటూ హెన్రీని ప్రాగ్రాం కాగితం ఇమ్మని అడిగింది.

"ఇదిగో! నువ్వు నేను కలిసి చదువుదాం. నేను పట్టుకుంటాను నవ్వు చదువుకు గాని" అన్నాడు హెన్రీ.

"ఉహూ, అది నా కిచ్చేయి. నా క్యావారి."

"ఏకే నేను చదువుతాను. నువ్వు నిను."

"తరువాత నువ్వు చదువుకుండు గాని, ముందు నా కియ్యి."

"అబ్బా! ఏమిటి ఎడ్వూ!" అన్నాడు హెన్రీ నెయ్యితిగా.

"అబ్బా! ఇక్కడ వస్తు బాబూ! చాల నుంది జనం ఉన్నారూ" అంది ఎడ్వూ.

హెన్రీ! ఆమెకు ముట్టుకోవాలని బుద్ధి పుట్టడ మెందుకు? దాని కామె అంత అభ్యంతర పెట్టడ మెందుకు? ఎప్పుడు వాళ్లిద్దరు కలిసినా హెన్రీ కామెను ముట్టుకోకలసి, చేయిచేయి కలుపుకుంటూ పాలము గట్టువ పోయిగా చల్లగాలిలో ఆమెతో పికారు చెయ్యాలనీ ఉంటుంది. పాపం! అతని కామెమీద భుజము భుజము తగిలేట్టుగా వాలుకూ నడకాలని ఉంటుంది. అదేమో కాని ఇతను దగ్గరకు వెళ్లకొద్దీ ఆమె వెక్కిరిక్కిరా చూడరాదు, నన్ను ముట్టుకోయ్! అన్నట్టుగా వెళ్లిపోతూ వస్తూ ఉంటుంది. ఆమె దూరంగా ఉన్నంతవేళూ హెన్రీ హృదయం ఆమెనుగూర్చి ఉన్నదంతగా పరిపించి పోతూ ఉంటుంది. ఎడ్వూ ప్రక్క నుంచే ఆమె ఉద్యమ మందమలయోనిలా లై హెన్రీ అద్దరిహృదయానికి కనుకంగా వినవలు వేసినట్టే ఉంటుంది, కాని అతనికా అదృష్టము పట్టలేదు. ఎప్పుడూ ఆమె అతన్ని తాకని వ్వలేదు. కాని ఆమెకుహిత్రం అతని యందు నిడిదరక్తి అని అతనికి తెలుసు. అటు వంట పుగు అత నామె కరస్పర్శ చేయవలెనని ఉద్యుక్తుడైనప్పుడల్లా ఆమె వెక్కిరి జంకిపోవడ మెందుకు? ముట్టుకుందామని ఆమెను చేరినప్పుడల్లా ఎడ్వూ బాధను వెలువరిస్తూ దీపంగా శీతలదృష్టి క్రిందకు జారేచి. వారిద్దరునూ, ప్రేమావగుంతువము బాధ్యుకొని, పరస్పరావలోకనాల్లో కళ్లు కాగిరించుకొని, అవంధ బాహ్యులు బాణవాదుస్తూ ప్రణయ రహస్యాలు మాట్లాడతూ, యుగయుగాలు గడిపివేయగలరు. ముట్టుకోవడానికి మాత్రం ఆమె హెన్రీమీద ఆంక్ష పెట్టింది. ఇంతెందుకు! ఆమె కోటు తీసి వెట్టడానికైతే అతనికి చనువిచ్చింది కాదు.

ఆమె వింత చెయినవలు, ప్రేమ లోడికనలారే జరిగితిమంటల భోరణి అతన్ని భావహస్తాని చేయాయి.

"హెన్రీ!" అని ఆమె అనడంతోనే అతను ముందుకు వ్రాలాడు. అతని అధరములురెండూ అలింగనం చేసుకున్నాయి.

“నీ కోసంగతి చెప్పాలని ఉంది. గానపథ అయిన తెరువారి చెప్తును. తప్పకుండా చెప్పుతానే” అన్నాడు హెన్రీ.

“సరే!”

కాని ఆక నింకా మనోన్యధలు చెందుతూనే ఉన్నాడు.

“అల్లా విచారంగా ఉన్నా వేమి?” అంటామె.

అతను తల తిప్పికొడు, లేచుట్టగా.

“కాదు హెన్రీ, ను క్వెల్లాగో ఉన్నావు.”

“లేదు, నిజంగా లేదు.” ఆమెచేతుల్లో పడిఉన్న గులాబీలకేసి చూస్తున్నాడు.

“ఏలే నువ్వు ఆనందంగా ఉన్నావా?”

“అహా! విను. గానపథ ప్రారంభ మవుతున్నది” అని ఆమెమాటల ధోరణి తిప్పికొడు హెన్రీ.

గాన పథ ముగిసేటప్పటికి కను చీకటిగా ఉంది. నీలిరంగు బలుతురు వీధులను, ఇండ్లను ముసిరింది. రంగు మేఘాలు వెల్లకొండవీరిన తేల్తా ఈడుకొని వస్తూ ఉన్నాయి. ఎడ్వా పరిచయమైన తెరువారి ప్రభువు పర్యాయము ఇవ్వేళనే అతని హృదయం బరువెక్కింది.

“హెన్రీ!” అని కేకవేసి అతనికేసి తేరివార చూస్తూ ఉండి ఎడ్వా.

“హెన్రీ! నేను నీతో వైదమకు రాదలచుకొన లేదు. వాణిసం చూస్తున్నావా దేమిటి? వద్దు. వద్దు. నేను రాను. నన్ను విడిచిపో బాబూ!”

“ఓరికోపుడా!” అంటూ ఆశ్చర్యంతో, “నే నేం చేశాను? ను వ్యిల్లా గున్నా వేమిమ్మా ఎడ్వా? చెప్పవూ” అన్నాడు.

“ఏమీ లేదు. నువ్వు వెల్లిపో!” అంటూ ఆమె వెనక్కి తిరిగి ప్రక్కవీధిలోకి పారిపోయి లాంటిరు ప్రంభానికి తేర్లబడి చేతులతో మొగము కప్పకొన్నది.

“ఎడ్వా! ఎడ్వా! వావెరిపట్టి. అరేమిటి! ఏడవున్నావా? అయ్యో! కెరికుట్టి! ఏమి? ఏమి?”

చేతులతో ప్రంభానికి అనుకొని వెక్కి-వెక్కి కెరిగా ఏడుస్తోంది ఎడ్వా.

“ఎడ్వా! ఏడవకమ్మా. తప్పంతా నాదే. నేను వట్టిమాథుణ్ణి. తెలివి మాలినవాణ్ణి. నీ విరామకాల మంతా పొడుచేశాను. నా తెలివితక్కువ ప్రవర్తనతో నిన్ను చాల జోభిపెట్టాను. అదే కారణం కదూ? క్షమించు. క్షమించు.”

కన్నములు ముగంటూ, “అబ్బా! అది కాదు హెన్రీ! నీమనస్సు వాణారకై జోభించడం నాకు చాల ఆప వ్యంసా ఉంది. ఎప్పుడు నువ్వు నన్ను...నన్ను...మట్టుకుండా మనుకున్నా...మద్దు...పెట్టుకుండా మనుకున్నా...నేను నిన్ను అడ్డు పెట్టడం తలచుకుంటే నన్ను నేనే కోసేనుకుండా మరిపిస్తున్నది నాకు నేనే ఆశ్చర్యవం లేదు. ఏమిటో! ఎందుకో అల్లా నే అడ్డు పెట్టడం? నీవంటే భయంవల్ల కాదుకుమా! నీవంటే నాకు భయం కూడా లేదు. అబ్బా! నీజేబురు ఈ లేడీ!” అనడంతోనే జేబులోంచి రుమాలు తీసి ఎడ్వా కిచ్చాడు హెన్రీ.

“సంగీతపథ అవుతూ ఉన్నంతసేపూ ఈవిపరీత భావముకురించి సంకయాలు నన్ను కలగిస్తూనేఉన్నాయి. ఎప్పుడు మనం కలుసుకున్నా దీని గురించి ప్రసంగిస్తామని నాకు తెలుసును. ఎంచేర్చినో కాని మనం ఒకసారి అది చేశామంటే—ఏదో నీకు తెలుసుకుగా—చేయి చేయి కలుపుకొని మద్దు పెట్టుకుంటే—అబ్బా! అంతా మారి పోతుంది హెన్రీ! ఇప్పుడున్నంత వ్యేర్భగా ఉండలేమే మో! ఏదో రహస్యమైనపని చేసిన వాళ్ళువుతామే. మన మింక చిన్న పిల్లలు ఉండము. కామా? నవ్వుకున్నావా నా వాకెలికనం చూచి? ఆప్పుడింక నేను వెలిలి నై పోతాను. పిగ్గ ఎక్కు వాతుంది. నువ్వు నేను, నేను నువ్వు కాబట్టి మన కటువంటిది వద్దు హెన్రీ!” అంటూ ఎడ్వా అతని కేసి తిరిగి అకర్ని గట్టిగా చూస్తూ తన అలవాటు ప్రకారం చేతులతో బాగ్గులు నొక్కుకున్నది. ఆమెకు వెనక తట్టిన ఆకాశమూది మనక కన్నేసుకొని చంద్రుడున్నాడు ప్రకృతిలోడిగిన మొగ్గులు దాగ్రుని కాగిలిలో ఉండడంచేత నిదనవే లేదు. అల్లా నిలుచుని అతను ప్రాగ్గాం కాగిరిం ఊరికే మెలిపెడుతున్నాడు.

“పాత్ర! నేనిప్పుడే నా నీకర్థమయినా ఏమిటి చెప్ప” అంది ఎద్దా.

“అ, ఆకర్థమయినా మనుకుంటున్నాను, కాని శేనంబే, చెప్ప, ఇంక నీవు భయపడవుకదా!” అంటూ నవ్వు బోయారు.

“మనము అదంతా మరచిపోవము. దాన్ని గురించి మరి లేల పెట్టాద్దు ఈ విషయంగా నీవు ప్రణయ ప్రబంధ ములో నుంచి తుప్పించేదాము. ఏమంటావు?” అంటూ అసలీ ముఖమిలాపాలు పరిశీలిస్తూ.

“ఈపంకతి విన్నవలవారినన్న ప్రేమించడం తగ్గిపోతుంటా ఏమిటి పాత్ర! నీకు” అంటామె.

“ఛా! ఛా! ఈ ప్రపంచంలో ఏమీకూడ నాకు నీయించున్న ప్రేమను క్షింపలేవు. ఎవ్వరికిరనూ కాదు మన ప్రేమప్రవాహాన్ని అరికట్టడానికి కాని, దాని అన కట్ట వేయడానికి కాని” అన్నాడు పాత్ర! ఆహుటల్లో పదిత్రతి వర్ణింపింది, ఉత్సాహం, ఉద్రేకం పొంది పోర తింది.

✽

లండను వారిక్రీడాస్థలమయింది. నెలవైకోతల్లా మట్టమధ్యాహ్నమనగా బయలుదేరి అదే తిరిగేవారు. క్రొత్త దారులు కనిపెట్టేవారు. తిరిగి తిరిగి వారు సమంగా నాళ్ల తోరులాంటి తోరునే చేరుకున్నారు. ఆక్రండితాపులూ, మికాయిలంకమలూ, బ్లీక్స్టులూ, విథులూ అన్నీ కూడ వాళ్ల తోరునే పోలిఉన్నాయి. కాని ఆ తోరుచేరు కొంత వింతగా ఉంది. తోరుచేరు క్రొత్త గాను, వింతగాను ఉండడంచేత ఆ తోళ్లో ఉండిపోదా మని వారికి కాకుకం వుట్టింది.

ఆ తోరులో చాలమంది సముద్రముమీద ఓడలో పనిచేసి చీలిపోయిన ఓడపల్లయ్యలు. నేలబారుయిట్లు. తోరుమట్టా నీరు ప్రవహిస్తూఉంది. ఈ ఓడపల్లయ్య లందరూ చేతికర్రలు దగ్గర పెట్టుకొని వాళ్ల పూర్వోని ఇట్లు కాపలా కాస్తూ ఉంటారు.

వీరు ఆ తోరు చేరుకునేటప్పటికి నీకటిపడినూ యింది. అంచేత అతీరి ప్రజలను, తోరివింతలను చూడ

డానికి వీలు లేకపోయింది. నది, దాని పరిసరములో ఉన్న ఇట్లా, హెథులూ వాటిలో వెలుగుతూన్నదీ పాలు మాత్రమే కమ్ములు కరవు దీరా చూచారు. ఒక ఇంట్లో తుట్టుమిమనమీద పనిచేసుకుంటున్నది ఒక స్త్రీ. మిమనచప్పుడుబట్టి, దీపంల గోడమీదపడ్డ ఆమె నీడనుబట్టి, ఆమెను పోల్చుకో కలిగారు వీ రిరువురూ. “ఓ, ఈఇల్లు ఎక్కువ పరిశుభ్రమైన ప్రదేశంకూడాను” అన్నాడు పాత్ర.

ఇట్లు దిన్నవై నా వాటిమట్టా పూలతీగలున్నాయి. ఇంటియందగ నీలిపండ్లు. కొన్ని ఎత్తులన్నా రెక్క దానికి కర్రమెట్టు వేకారు. ఇల్లెన్నీ కూడ రాజనీధిని అంటి పెట్టుకొని నకనగా తీరిఉన్నాయి. గోడ్డు కన తలివై పున నది, నదిగట్టు, గట్టుక్రిందిను పీకారుపోవడా నికి చక్కనికాల్ బాట, బాట కిరుత్రక్కలూ నురుగుగా నీరుచింతమొక్కలూ పెరిగి ఉన్నాయి. మధ్యమధ్యకు ‘ఓకు వృక్ష’లున్నాయి.

“ఈ ప్రదేశం చాల మనోహరంగా ఉంది. పైగా ఇక్కడ అద్దెకోయిల్లుకూడాఉంది. మనం బాగుచేయక ఈ ఇల్లు అద్దెకు వుచ్చుకొని ఇందులో వుందామా?” అన్నాడు పాత్ర.

“హాయి, ఇక్కడంటే మనకింకేమి కావాలి? చక్కా ఉంటుంది” అంది ఎద్దా ముద్దుగా.

ఇద్దరూ కలిసి ఒక చెట్టుకు తేల్లబడి ఉండిపోయే యింటికేసి నవ్వుతూ చూస్తున్నారు.

“ఇంటికి వెనకత్తువైన చిన్న తోటకూడా ఉంది. ఇంకే! పచ్చని తినాసిలాంటి కాద్యలస్థలమూ, గోడకు ప్రాకుతూన్న పూలతీవలూ, నురుగుగా పెరిగిన జుట్లతో చిన్న చిన్న చెట్లూ, దొడ్డి అంతా బాగానే ఉంది. రాత్రి అయితే నక్షత్రాలు ఆచెట్ల పంతులనుంచి చూస్తూఉంటే ప్రమోల్లో వెలుగుతూన్న చిన్న చిన్న దీపాల్లా ఉంటాయి కదూ ఎద్దా! ఇంటిలోపలి భాగంకూడ బాగానే ఉంది గుమీ! మీదక్రింద రెండగమ లున్నాయి. పైన పెద్దగది. గదిపైన చిన్నదాదాకూడా ఉంది. నుట్టగది

బామల ముడివెట్టితిని. కాని యేమిలాభము? కనులేమో ప్రేమదృష్టుల నీనుచున్నవి. మాటల సరికట్టితిని. కాని యీ పాడు మొగమున నవ్వదయించుచున్నది. హృదయమునఁ గాత్ర న్యము వహించితిని. కాని శరీర మూరకుండునా? గగుర్పడుచున్నది. ఇంక నేమిగతి? వాని నమక్షమున నాకోపము నఫలతఁ గాంచుటెట్లు? పాప మెట్టి దీనదశలోఁ బడినది!

7. ముందువలెఁ గాక నాయొక కోపమును నటించఁ బరిచయముచేసి యిప్పుడు జయము గాంచినది. జయముతోపాటు గర్వము సంకురించినది. కాని ఫలవిషయమునమాత్రము దైవమువయి భారము వయచినది.

భూభేదో గుణిత శ్చిరం నయనయో
రభ్యస్త మామీలనం
రోద్ధం శిక్షిత మాదరేణ హసితం
మానేభియోగః కృతః;
ధైర్యం కర్తృ మపి స్థిరీకృత మిదం
చేతః కథంచి న్మయా
బద్ధో మానవర్జిహ పరికరః
సిద్ధిస్తు దైవేస్థితా.

అత్రిప్రయాసచేతఁ బామలు ముడివడఁ జేసితిని. కనులు మూతవడఁ జూచితిని. నవ్వు నాఁపుకొంటిని. నోటి సరికట్టితిని. హృదయ మునుగూడ ధైర్యముగొనఁజేసితిని. కావల

సిన సామగ్రిసంతయు నమకూర్చితిని. కాని ఫలితము దైవాధీనము.

‘దైవంచైవాత్ర పంచమమ్’ అని భగవద్గీతయందు నిరూపించఁబడిన వేదాంత తత్త్వము నప్రయత్నముగనే యీమె నిరూపించినది.

8. సాధనలు ముగిసినవి. కార్యక్రమ మారంభమాయెను. చాలభాగము జయము గాంచినది. కాని హృదయతోభము మితి మించినది. కోపనటన మంతరించెను. అంతతోఁ దన యధీరత నొప్పుకొన్నది. ఏమిచెప్పుచున్నదో గమనింపుడు—

తద్వక్త్రాభిముఖం ముఖం వినమితం
దృష్టిః కృతా పాదయోః
తస్యాఽలంకృతాహలాకులతరే
క్రోతే నిగుద్ధే మయా;
పాణిభ్యాంచ తిరస్కృత స్సపులకః
స్వేదోద్గమో గండయోః
నఖ్యః, కింకరవాణి యాంతి శరణా
మత్కంచులీనంధయః. 5

అతనికెదురుగ నాముఖము వాల్చితిని. చూపులు పాదములపైఁబడిను. అతని సంభాషణకై తహతహపడుచున్న చెవులను మూసికొంటిని. గండములం దుదయించిన స్వేదమును జేతులఁ గప్పిపుచ్చితిని. కాని నాహృదయ

5. మొగమువ్యాంచితి వానిమోమెడటఁ జూపుంగాళ్ల యందుంచిక
దగ వాకిసులమాసిలింగదగి త త్స్వల్లాపలోలంబులక
మిగులం తెక్కులం తెప్పుటం బులకలక గలక వెనక గప్పిక
వినియం గండుక ముగ్ధం గుట్టువదలక నీవేమిసేకుంతె!

ముప్పొంగి పగిలిపోవునటులున్నది. ఏమి చేయవచ్చును ?

ఆమెపంపు గనికరించని కఠినహృదయుఁ డెవఁడని యుండురా ?

9. జయ ముచ్చినది. అనుకొన్నటులు కోప నటన సాగినది. దగ్గఱినకాంతునిఁ ద్రోసిపుచ్చెను. నిరాశచే నరఁడు పెనుదిరిగెను. ప్రేమ యేమైనది ? ఆమె సంతోషమున నున్నదా ? లేదు, ముమ్మాటికిని లేదు. పశ్చాత్తాపపడినది. ఇట్టిదశకుఁ గొనివచ్చిన నఖిలను దూఱినది:—

నిశ్వాసా వదనం దహంతి హృదయం
నిర్మాణ మున్మథ్యతే
నిద్రా వైతి నశ్యశ్యతే ప్రియముఖం
నక్షందివం రుద్యతే ;
అంగం శోషమువైతి పాదపతితః
ప్రేయాం స్తదోపేక్షితః
నఖ్యః, కం గుణ మాకలయ్య దయితే
మానం వయం కారితాః.

వేడినిట్టూర్చులు ముఖమును మాఁచి పయించుచున్నవి. హృదయము చీలిపోవుచున్నది. నిద్ర రాదు. ప్రియముఖము కానరాకున్నది. రేయిబలులు దుఃఖము తప్పకున్నది. అంగములు శోషిల్లినవి. దగ్గఱకు వచ్చిన కాంతు నుపేక్షించితిని. చెలులారా ! ఏమి

లాభము నాశించి నన్ను నాదయితునిపంపుఁ గోపింపఁజేసితిరి ?

ఈయాపదల పిదప నామె జాగ్రత్తతో మెలఁగుచువచ్చినది. ఇఁకముం దిట్టివి సంభవించినను నామె యెటులయిన నోర్చుకొనఁగలదు.

10. ఇదియొక ప్రాథ, శత్రుఁడగు నాయకుఁ డిఁకముందు తనచెంతకు రాదటస్థించి నచోఁ దానెట్లు మెలఁగవలయునో, ఎందులకట్లు మెలఁగవలయునో ఆమె చక్కఁగా నెఱుఁగును. ఒకరి యుపదేశవాక్యము లామె కనావశ్యకములు. తన మానభంగము నకుఁ దగినప్రతిక్రియఁ జేయ నామె యెఱుఁగును. నాయకుఁడు పెనుకనుంపి మెల్లమెల్లఁగ వచ్చి యామె నాలింగనము చేసికొనఁబోవును. ఆమె యతనిచేతులను వదలించుకొని కలువచనముల నిటులు పలుకును:—

అజ్ఞానేన పరాఙ్ముఖం పరిభవా
దాశ్లివ్య మాందుఃఖతాం
కిం లబ్ధా శత,దుర్నయేన నయతా
సాభాగ్య మేతాండశామ్;
పశ్యైతద్దయితాకుచవ్యతికరో
స్మృష్టాంగరాగరుణం
వక్షస్తే మమ తైలపంక మలిన్దై
ర్యేణేపదైరంకితమ్.⁶

6. అనవసరం గుండుచుకొని ముఖ వైవ పనుకొనితనా యెఱుంగుచుకొని గవుణియింద విగతి నొ ప్పొందికాక మఱేమి కల్గె నీ కవితయ, చూడఁమా యిదిగో యాచెలి నెమ్మెయిపూత నెట్లుగా నపు త్వదురంబు తైలకల నానీతవేణిపదంబులం తెలిక.

నాకుఁగలిగిన పరాధవమువలన నేను దుఃఖించుచుండ నిటులు వెనుకనుండివచ్చి నన్ను నీ బాహువుల బంధించితివే, దీని నీకుఁ గలిగిన లాభమేమి? గాఢాలింగనముచే నీదయిత యురముననుండి నీయురమున సంక్రమించిన యంగరాగము—పాపము!—తైలమలినములగు నాజడల యల్లికల యొత్తికిచే జెడరిపోయినదే!

నాయకునకుఁ దగిన ప్రతిఫల మిచ్చినది. అప్పటికిని, అతఁడు రసికుఁడయ్యెనేని తన్ను ధన్యాత్మునిఁగ నే భావించుకొనుచు.

11. ఆమె హృదయమును గోప మింకను వీడలేదు; కాని దానివిషయమున నామెకు చింతయే లేదు. కోపమును బ్రకటముగఁ దెలుపు వయసుకాదు; గుప్తముగ నుంచుకొనునంత యనుభవము కలదు. కావుననే నాఁలంఠప్రవేశమహణ ద్విగుణ వచాఽఽనీ దాచుప్త రోపపరుషాణి నచాఽఽక్షరాణి; సా కేవలం సరళసత్కృతి రక్షిచాతైః కాంతం విలోకితవతి జననిశ్చేషమ్.

అతనిని లోనికి రాకుండ నడ్డగించలేదు. పెడమొగముకూడఁ బెట్టలేదు. కటువచనములఁ బలుకలేదు. కాని తన చుట్టప్రక్కలనున్న తక్కినవారినిఁ జూచినటులే యతినినిఁ గూడఁ జూచినది.

అపరాధిమనసు నొప్పించ నింతకంటె వే తాయుధము కావలయునా?

12. నాయకకుఁ గలిగిన యాయనుభవము లన్నియు నొక్కశక్తిని నేర్పక ఊరకపోవునా?

అపరాధిని లొంగఁదీయుటకు వట్టి యాదాసీ న్యము పనికిరాదు. అతఁడు వచ్చినప్పుడెల్లఁ బ్రతికూలముగ వర్తించుటయే తగిన సాధనము. ఆమెనుకూర్చి నాయకుఁడే యేమిచెప్పదు న్నాఁడో చూడుఁడు—

ఆశంక్య ప్రణతిం పటాంతపిహితే
పాదాకరో త్యాదరాత్
వ్యాజేనాఽఽత మాన్యజోతి హసితం
నస్పృష్ట ముక్తితే;
మయ్యాలాపవతి ప్రతిపవచనం
సఖ్యాసహోఽభాషతే
తన్వ్యాస్తీగ్ధతు నిగ్భరప్రణయితా
మానోఽపిరిమ్యారయః.

నేను నమస్కరింతునేమో యని తలఁచి యామె తనపాదములను తేలాంచుముచేఁ గప్పుచున్నది. ఉబికి వచ్చుచున్ననవ్వు నెటు లో యొకటులు కప్పిపెట్టుచున్నది. నావయివే చూచుటలేదు. నేను పలుకరింప సఖితో బదులు చెప్పను. ఆమె నిర్భగప్రణయ మిటు లుండుఁగాక! ఈకోపముకూడ మనోహరము గనే యున్నది.

అవును, నిజమే. నాయకునకు స్వాగతోపచారసుఖమునకు మాటుగ మఱియొక లాభ మిచ్చెను.

13. వట్టి యాదాసీన్యముకూడ నొకప్పుడు ఫలింపవచ్చును; ఒకప్పుడు ఫలింపకపోవచ్చును. కాని యా యాదాసీన్యమే నాయకునకు జమత్కారముగాఁ గలుగఁజేసి యపార్థము చేయగూడని బాహ్యవ్యాపారమునుగలుగఁజేసి

నచో నిజముగఁ జక్కని ఫలితము నిచ్చును. అటులనే యామెకు గౌరవముకూడ నాపా దించును. కావుననే

ఏకత్రాఽఽననసంగతిః పరిహృతా
ప్రత్యుద్గమా ద్ధూరతః
తాంబూలాహరణచ్చలేన రభసా
శ్లేషోఽసి సంవిఘ్నేతః;
అలాపోఽసి నమ్నిశ్రితః ప్రియజనం
వ్యాపారయంత్యాఽంతికే
కాంత్యప్రత్యుపచారత శ్చతురయా
కోఽః కృతార్థికృతః.⁷

అశనిని గౌరవించునట్లుగా లేది యేకా ననమును జరిపించెను. తాంబూలాహర

ణము నెవముగఁగొని గాఢాలింగనమున కెడ మియ్యలేదు. పరిజనము నాయాపనుల నియోగించుచు సంభాషణమునఁగూడ పాల్గొనలేదు. చమత్కారముగనిట్టిస్వాగతము నిచ్చి యామె తనకోపమును సఫలము జేసికొనెను.

ఈ కొన్ని యుదాహరణములవలననే యీకవి ప్రణయకోపము నెట్లు పోషించెనో, వీని యారచనయందు జీవకళ లెల్లువ్పటిల్లుచున్నవో పాఠకులకుఁ దెలియకమానదు. విమర్శకులుకూడ శృంగారమసినమాత్రమున లజ్జాచకితులుకాక సహృదయతతోఁ గవిహృదయము నెఱుఁగునెడల నాతని రచనయందలి సౌందర్యము వారికిని స్ఫురించక మానదు.

‘శుశ్రూషస్వ’

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ శ్రీధులు గారు

శుశ్రూషస్వ గురూః కురు ప్రియసఖ
వృత్తిం సవత్సీజనే
భర్తృర్విషకృతాపి రోషణతయా
మాన్య ప్రతిపం గమః,
భూయిష్టం భవ దక్షిణా పరిజనే
భాగ్యే వ్యయత్సేకిసి
యా న్యేవం గృహిణేవదం యువతయో
వామాః కులస్వాధయః.

వినయవతి వయి గురుల సేవింపు మమ్ము!
సవతులసమక్షమున నిష్టనఖవి గమ్ము!
భర్త నినుఁ గోపగించినప్పటికి నీవు
కసలి ప్రతికూలురాలపు గాకుచుమ్ము!
పరిజనులయెడ దాక్షిణ్యవతివి గమ్ము!
భాగ్యములఁ జూచుకొని గర్వపడకుమమ్ము!
ఇటులు మెలఁగెడి యువతులే గృహిణు లమ్ము!
వామవృత్తులు కులమనోవ్యాధులమ్ము!

7. ఒకవోఁ గూర్చునియుంటఁ బోవడఁచెఁ బ్రత్యుద్ధానమంటే నీ
టికఁదేబోవు నెపంబుచేఁ దవుల నెట్టెన్ సంప్రమాణేషమం
రికనం దాసుకుం బనుల్ గరభురీతిక బిడ్డలల్ మానె జా
గత్యుత్థానం పొనరించె నప్పు డుకన్యాభోపచారమ్ములన్

మాత్రం చాల దిన్నది. చీకటి కూడాను, చీకటుంటే నీకు భయం కాదా ఎదూ?"

"పానీ! ఏమి అనుకోక ఒకసారి దీపం చూచి స్తానా? 'యూఫీమియా' నిస్సంతా బాగా ఆర్యేసిందో లేదో చంటింట్లోకి వెళ్లి చూచి వస్తాను" అంది ఎదూ.

"హోయి! మన పడకగది బాగా ఉంది. చెండు కిటికీలున్న మేడమోది పెద్దగది కదూ? ఎంతో బాగా ఉంది. గదిలో ఉంటూన్న పువ్వులు నీళ్ళబ్బంలో నదిపాడే చిరుపాటలు విసపడుతూ ఉంటాయి కూడాను. సంగీతపు చెట్లు యింట్లోం శబ్దం మనం నిద్రలో కలలు కంటూ ఉన్న పువ్వులు విసపడుతూ ఉంటుంది కాదు 'పానీ!'"

"నీకు రిలీజేస్తున్న జేమిటి ఎదూ?" అన్నాడు ఆ కెంతో 'పానీ'.

"లేదు. లేదు. పట్టలేని ఆనందం పొందుతున్నాను" అంది ఎదూ.

'పానీ' నవ్వుతూ, "మేడమోది పెద్దగది నీకు. అగది నీకు పరిపాతుంది కాదా? అందులో ను వ్యాధుల కోరికగానే చిన్నచిన్న మచ్చి బొమ్మలున్నాయి. కున్నీ కూడ ఉందిలే. అందులో కూర్చుని వెగడు వేసుకొని తల దువ్వుకుంటూ ఉంటే వెగడు మంటలో నీవేటి బంగారపు దాకుతేకులా రిశ్మిల లాడతూ ఉంటుంది. ఆది శేను మాత్రా ఉంటాను. హాయిగా ను వ్యక్తజే ముకొని చాలునడ వేసుకో వస్తును. శేను క్రింద గదిలో ఉన్న కంబళిమీద పడుకుంటూ, నాకు బద్ధక మెక్కువకూడాను. 'యూఫీమియా'—మనకు పనిచేసేది—పగ లేగా ఇక్కడ ఉంటుంది? అది వెళ్లిపోయిన రెండు వారాల మనమిద్దరమూ చంటింట్లోకిపోయి టేబిల్ మీద కూర్చుని ఏయాపిలో తిండాము, లేకపోలే దర్జాగా టీ కాదుకొని, సరదాగా పుచ్చుకుందాము. టీ కాచడమంటే నా కెంతో సరదా. టీ నీళ్లు మరుగుతూంటే వసంతిబురువులోని ఉదయ కాలంలా వాటిపాట నా కెంతో ఆనంద మిస్తుంది ఎదూ."

"జేను నాకు తెలుసు. ఆకాలంలో రకరకాల పక్షుల కిలకలాదములు చెవుల కెంతో ఇంపుగా ఉంటాయికదూ!" అంది ఎదూ.

ఇట్లు వీరిద్దరూ భావి ఆనందమునుజీవితం గురించి ఊహ ప్రపంచములో తేలిపాతూ ఉంటే ఇంటి కటకటాల్లోంచి కోడ్డు మోడకు ఒకపిల్లి పరుగెత్తుకుని వచ్చింది. ఎదూ "కెట్టి! కెట్టి!" అని దాన్ని రమ్మని నిలుస్తూ చేతుల క్రిందకు చాపింది. అపిల్లి కూస ఆతివమవుతూ ఎదూదగ్గరకు వచ్చి ఆమె కాళ్ళను రాసుకోవడం మొదలు పెట్టింది.

'పానీ' కొంత క్రమంగా నవ్వుతూ "మన మింక పి కారు వెళ్లి పోదాము. పిల్లిని ఇంట్లో వదలివేద్దాము రా! నాదగ్గర ఇంటితాళం ఉంటుంది" అన్నాడు.

ఇద్దరూ కోడ్డు దాటి ఇంటికేసి వెళ్లారు. ఎదూ పిల్లిని ఒకటి పెట్టుకొని ముద్దులాడుతూ నిలబడింది. 'పానీ' గబగబ వెళ్లి మెల్లన్నీ ఎక్కి, నాహా! ఇంటితాళం తీసేవాడిలాగే తలుపు దగ్గర నిలుచున్నాడు.

మళ్లి గబగబ క్రిందకు దిగి, "ఎదూ! ఇంక పూ, మనం వెళ్లిపోదాము. ఇంకా ఉంటే మన మింతారా అనుభవించింది ఇంకా ఇంకా వట్టిదే, స్వప్న రూపం పొంది ఆఖరుకి గడ్డి నున్నా అయిపోతుంది" అన్నాడు 'పానీ'. * * * *

రాత్రి చీకటిగానే ఉంది గాని వెచ్చగా ఉంది. వారి కింటికి వెళ్ల దాని కిష్టం పుట్టడం లేదు.

"ఎదూ! నాకెల్లా ఉండంటే! ఇప్పుడే వెళ్లి మన మాయింట్లో ఉండిపోవాలని ఉంది. మనమెప్పుడూ వేటికోసం కను పెట్టుకొని ఉండటాడను, కాల మేమిటి? అది పసిపాప. ఏకజాని కాక్షణమే అదీ మనం కూడ పెద్దవార నువుతున్నాము. నా కంపిస్తుందిగా! మన మెప్పుడూ ఏదైనా పొందాలంటే అనుకూల మైన పరిస్థితులకోసం, చిక్కె-ఆవకాశం కోసం వేనియ్యండమాడదని. ఎప్పుటికో సాంసుతామని దానికోసం కను పెట్టుకుంటే కాలాంతమువరకూ కను పెట్టుకొని ఉండడమే అయిపోతుంది. నువ్వు పొందాలన్న బద్ధువుకోసం కాలంకన్న ముందు పరుగెత్తి దాన్ని ముంగురులు పట్టుకుని లాక్కొని వెచ్చ సంపాదించుకోవాలి గాని గ్రుక్కెట్లు

ప్రొంగుకుంటూ కనుపెట్టుకొని ఉండగూడదు. అంతేనా? నిజమేనా?"

"కాని హెన్రీడబ్ల్యూ! మనం డబ్బు చూసుకోవా లిగదా మరి!" అంది ఎడ్నా.

"ఛా! డబ్బుకేమి. డబ్బులో ఏమంది డబ్బు వస్తుంది, పోతుంది. భనం చాల చుంఛం. మన కేమి కావా లంటే అది వాటంకెల అతే వస్తుంది. పోనీ! రాకపోకే. మనకి తెంకే లేదుగా!" అన్నాడు హెన్రీ.

అతే వస్తుదాని కామె సమాధాన మియలేదు. ఆకాశంకేసి చూస్తూ, "అబ్బా! నాకీ ప్రదేశం వదలి ఇంటికి పోవాలని లేదు బాబూ" అంది.

"నిజంగా నానూ అల్లాగే అనిపిస్తోంది. మనం ఎల్లాగెనా పరే ఇక్కడనుంచి కదలవద్దు. అయ్యో! ఈ పాటికి మనం ఇంట్లోకి వెళ్లి, ఈ నవీల్లికి చిన్న పుల్లె మొకటి పెరికి పాలకుండ్లలో మిగిలిపోయి మిగడతరగలు దానికి పెట్టవలసిందే! నాకు వచ్చు రావడంలేదు ఎడ్నా! నా కిప్పుడు సుఖంగావుండ లేదు, నీ కోసం తెంకగా వుంది. ఎడ్నా! ఒకసారి మనసారగా నాతల నీ ఒడిలో పెట్టుకోనివ్వతూ? కానిస్తే నీ చెక్కిలి నాచెట్టలో దాచుకో. అబ్బా! ఒకసారి మనసారగా ఏదీవేయ నియ్యి" అన్నాడు హెన్రీ నింపాడిగా.

"కాని హెన్రీ" అంటూ నింపాడిగా హెన్రీ దగ్గర గావచ్చి, "నేంంటే నీకు నన్నుకం లేదూ? మనకి తప్పకుండా ఒకయిల్లు దొరుకుకుందంటే నమ్మతూ? అప్పుడు మన కేది కావాలంటే అన్నీ దొరకుతాయి. ఏమంటావు?" అంది ఎడ్నా.

"ఉహం! అంతేకాదు అల్లా అంటే నాకే సరి పోయి. నాకు పోయిగా ఆమెట్లుమీద కూర్చుని ఇప్పుడే నా కాలిజోళ్లు విస్తోకోవా లనిపిస్తున్నది. ఏమంటావు ఎడ్నా? ఎప్పుడో ఆయింట్లో ఉంటానునే ఆర్యో? ఎంతకాలం గడవడం బాబూ? నా కళ్లు కాదు. ఇప్పుడే కావాలి" అన్నాడు హెన్రీ.

"అయ్యో! మనం చాల చిన్నవాళ్ల మై పోయి నామే! లేకపోతేనా! ఈపాటికి" అంటూ ఎడ్నా

అతనికేసి దీవంగా చూపు పోస్తూ, "లేదు లేదు. నేను పెద్దదాన్నే. ఇప్పుడు నా కిరైయ్యావీడు."

౩

హెన్రీ వెల్లికిలా కబురుగా పెరిగిన డెల్ల ప్రక్కనే ఉన్న పచ్చిక బయల్లో పడుకున్నాడు. ఇటూ అటూ ఒత్తిగిల్లుతూ ఉంటే క్రింద ఉన్న ఎందుటాకులు గలగల చప్పుడు కేస్తూఉన్నవి. లేతనూకల్లని కలుసులో వైనున్న చెట్లకులు, ఆకుపచ్చని నీళ్లలా, జలజల ప్రవిస్తూ ఉన్నట్టు కనపిస్తున్నవి. ఎక్కడో హెన్రీపైకి దూరంగా ఎడ్నా పువ్వు లేరుకుంటూ ఉంది. హెన్రీకి ఎందుచేతనో మందకొడి ప్రార్థనమంటే చురలే లేరు. జోనుతూ, కలలు కంటూ, అల్లాగే కందుకోడం వల్ల ఎడ్నా మల్లే, పువ్వు లేరడంలో ఎంత ఆనందం వుందో తెలుసుకో లేకపోతున్నాడు.

"ఎడ్నా! నీవు పోయిరా! పువ్వులకి - నేను రాచేనీ. నాకు చాల బద్ధకంగా ఉంది" అన్నాడు.

తన టోనీ క్రింద పాకేనీ ఒకసారి అతని ప్రక్కనే సాగిలపడి చల్లగా ఆమె బెదిలిపోయింది. తోలుంతా చాల నిక్కబుంగా ఉంది. కాని మధ్యమధ్యకు ఆకుల గల గలతో చప్పుడయ్యేది. హెన్రీ ఎడ్నా ఎంతో దూరంలో లేదని తెలుసుకొని, చల్లగా ఆమె ఉన్న చోటుకు వెళ్లి అక్కడ క్రింద మాంధ్యంగా పడు కున్నాడు. అతనికి ఇవ్వేలే లేనికప్పుటినుంచీ లేచినట్టే లేదు. మల్లీ పడుకుంటాడు. మల్లీ పడుకంటాడు. పొరికే అతనికి వేళ స్వప్నములు తెరంగిత మవుతున్నాయి. బాగవద్దలో నుంచి నిద్రావస్థలోకి, నిద్రావస్థలో నుంచి స్వప్నావస్థలోకి అస్తమానమూ అతని ఊహలు బండిప్రకారమై పరిభ్రమణ మాతూనీ ఉన్నాయి. కొంతకాలం ఎడ్నాయే అతనికో కలలా అనిపించేది. ఇప్పుడిద్దరూ మడి కలిసి స్వప్న ప్రాయమైన సుఖమే పొందుతున్నామని అనిపిస్తున్నది. ఇంతలో ఇంకొక స్వప్నం అతన్ని అప్పుడే తన చెరగులోనికి లాగికోనాలని కారు చూపు చూస్తూ ఉన్నది.

“కాని నాకు మనం కలలా అనిపించడం లేదు. మనమా, మన తీవ్రతలు, మన ఆనందమా కలే అయి నట్టయితే ప్రపంచమే కల అన్నమాట. మనం లేకపోతే ప్రపంచమా ఉండదు. మన చుట్టూ ఉన్న చెట్లూ చేమలూ, ఆకాశాన్ని పారు పక్షులూ, నీలిమేఘలూ, ఎల్లాగ మనస్థుల దృష్టికి నూర్చు దృష్టికి కూడ పత్యంలా కన బడు తున్నాయో అల్లాగే మన మిదగమూ కూడ చాలి కాల విశ్వంకో నిజా, నిర్మల” అన్నాడు హెన్రీ.

ఎన్నాలేని కోరికలను తనస్మృతిపథములో పెట్టుకొని వాటినిగురించి నిజంగా తోహించుకొని మనోనే గ్రం ఎదుట చూసుకుందామని. ఎంత ప్రయత్నించినా చూడలేకపోయాడు. ఆమె పలవుచెరగుతో వాటిని కప్పి వేసింది. హెన్రీ ఆమె దివ్యమంగళ రూపంలో నిండిపో యాడు. మరి చేటికి ఆతనితో తావు లేదు. అతను ఆమె లో లీనమై పోయినాడు. వ్యక్తిత్వము పోవాడు బ న్నాడు. అతను ఆమెను వాయువులా ఆహ్రూణిస్తున్నా డు ఆమె సాంఘిక్యాన్ని తనిది తీర క్రోలుతున్నాడు. ఆమె ప్రేమనే మృష్టాప్త ముక్తింద భుజిస్తున్నాడు. నడు మ్నాఉంటే ఎన్నా ఒక దివ్యమంగళ కాంతి అయి అతని లో కలసి అతనికి జ్యోతిఃప్రభ నిస్తూ ఉంది. ప్రపంచ మంతా ఎన్నా వెలుగుతో నిండినట్లుగా కనిపిస్తున్నది. ఏడుపువును తాకినా ఎన్నా పుర్వపక్షై దాకి ఉజ్వల త విస్తున్నది.

“మత్స్య సత్సేవితరువాత చాలనేపటిచకూ నీన వ్యవస్థల నాకు ఎల్ల ననం ఇస్తూనే ఉంటుంది. నీన వ్యవస్థల నాహృదయ వీణకు పాటలు వేర్చుతూనే ఉంటుంది. ఇటుంటి తీయని అమభివాల పొందుతూ ఉన్నప్పుడు కూడా మనం ఓటి కలలమా! మన ప్రేమ, మన తీవ్రతం వ్యక్త ప్రాయమా? చాల్లే!” అన్నాడు హెన్రీ చాల ఉద్రేకంతో.

ఇంకలో హెన్రీ కళ్ల ఎదుటనే ఎన్నో దృశ్యాలు పెట్టే బొమ్మల్లా ఒకటి తరువాత ఒకటి కనువడ్డవి: తనూ, ఎన్నా చిన్న చిల్లా పిల్లల్లో నడుస్తూ ఉండడం, టెక్సిల్లోనుంచి డ్జెల్లోని! కొం పెత్తనంగా తొంగిచూడ డమా, దారిలో అమ్మచ్చే బొమ్మలు కొడుకొని

వాటితో ఆడుకుంటూ ఉండడమా, మాట్లాడుతూ పక పక నవ్వుతూ కేరింతలుకొడుతూ ఉండడమా—ఇవన్నీ చూసేసి ముఖం త్రిప్పేసి బోర్లా వదుకుని ముఖాన్ని ఆకుల చాలలో దాచివేసికొన్నాడు—ఆరనికోరిక బదులులేన సోటిపోయిట్టుగా—పాపం! హెన్రీ గట్టిగా ఆమె నెద నెద నడుమకుంటూ, విడిని కాగిలిలో ఇముడుపుకొని, ఆమె చెక్కిరిం తన ముఖాన్ని చేర్చి, ఊపిరై నా ఆడవందా ప్రేమ చుంబనాలు పెట్టు కుండా మని కోరిక.

“అత్తా! ఇల్లా నా కాకలి దహించుకొని పోతూ ఉంటే నేను మనడం ఎలా?” అంటూ పడుకున్న వాడు పాతాత్తుగా లేచి ఎన్నా చెవు పరుగెత్తు కొని చెల్లాడు. ఆమె చాలదూరం వెళ్లిపోయింది తువ్వ లేకునూ. వచ్చగా ఉన్న కల్ల ప్రదేశంలో ఆమె ముందుకు కంగి తువ్వలు కోస్తూ హెన్రీని చేతులెత్తి పిలుస్తూ, “హెన్రీ! క్వరగా రావాలి. రావాలి. చూడు ఎంత అందంగా ఉన్నాయో! నే నప్పుడూ ఇటువంటి తువ్వలు చూడలేదు. రా!” అన్నది.

ఆమెను చేరుకున్నాడు. తన ఆశ్రంలో ఆమెను కాగిలించుకొని ఆమె అనందాన్ని భగ్నం చేయడం ఇష్టం లేక కొంచెం చెవక్కిళ్ళ నిలచున్నాడు. ఎన్నా ఎంత వింతగా ఉంది! మాట్లాడుతూ ఉన్నంతనేత్రా ఆమె కేత్రములు నవ్వుచెక్కిలలు చిలుకుతూనే ఉన్నాయి. అనవ్వు తన్ను చూసి కటి రిస్తూ ఉన్నట్టున్నది హెన్రీకి. పాలిల్లల్లా ఉన్నాయి ఆమె చెక్కిళ్లు.

“నా కేమీ ఆయాసంగా లేదుమీ! నా కంకు లేకుండా ప్రపంచముత్ర చేసివేయాలని ఉంది. హెన్రీ! నడు. ఇరచరా నడు హెన్రీ! హెన్రీ! నేను నడుస్తూ నడుస్తూ వై కాగిపోతే, నా కాళ్ళు పట్టుకొని నువ్వు క్రిందికి లాగుతావు కమా? లేకపోతే నేను మట్టి క్రిందికు రాను నుమీ! అల్లాగే ఆకాశంమీది కాగిపోతాను. ఓహో! నా కీతేళ ఎంతో ఆనందంగా ఉంది హెన్రీ! అబ్బ! ఈపట్టరాని ఆనందంవల్ల నే కాబోలు, కొంత భయం చూడ కలుగుతున్నది హెన్రీ!” అని ఎన్నా చెప్పుతూ ఉండగానే ఇద్దరూ రెజ్లుదుబ్బులు దట్టంగా పెరిగిన ప్రదేశాన్ని

చేరుకున్నారు. మధ్యాహ్నము కావస్తున్నది. మార్గము తీర్థంగా లేదు. గాలి చల్లగానే వీచున్నది.

“ఇక్కడ కానేవు మార్పుచేయవచ్చు?” అంటూ ఎడ్వా గలురుగా పెరిగిన శబ్దమొట్టమొదటికి తరువంటూ పోయి మెత్తని ప్రదేశంమీద మేను వచ్చింది.

“హెన్రీ! ఈ ప్రదేశము ఎంతవరకు ఉంది. ఆకాశము, ఎగురుతున్న చిన్న పక్షులూ తప్ప మరేమీ కనపడడం లేదు.” అంది ఎడ్వా.

హెన్రీ కూడ ఆమె పక్కనే వారి ఆమె పూల పట్టణంలో ఉన్న పువ్వులు ఎడ్వా మెడకు సరిపోయేటట్లుగా ఒకవేరం గ్రచ్చాడు.

“నాకు నిద్ర వస్తున్నది బాబూ!” అంటూ ఎడ్వా నింపాడిగా హెన్రీ కాళ్ళపై పూకుమారేగితో మొగాన్ని కప్పించి అతని ప్రక్కను పడుకుంది.

“హెన్రీ! ఇక్కడ మనం ఉండడం నిశ్చయపాటిలో ఉన్నట్లుగా ఉంది. చాల పోయినా ఉన్నది కదూ!” అంది.

“ఔను విజంగా అట్లాగే ఉన్నది” అన్నాడు హెన్రీ అప్పట్లో.

“నిన్నొక దేనిని చేసి నాక్రమమేదోపై ప్రతిష్ఠించుకుంటాను ఎడ్వా” అని హెన్రీ అంటూంటే ఎడ్వా లేచి కూర్చుని, “లోపలికి వెళ్లుదాము, రా” అంది.

మళ్ళీ రోడ్డుకి చాలదూరం నడిచారు ఇద్దరూ. ఎడ్వా అగి, “అబ్బా! నే నింక ఈ ప్రపంచయాత్ర సాగిందలేదు. నాకాళ్ళు పాగిపోయినాయి. నే నలిసిపోయినాను” అంటూనే రోడ్డు అంచునున్న పచ్చగడ్డిమీద కాల్చివేసుకుంటూ నడుస్తూ, “మిత్రు, నేనుకూడ అసి పోయినాము. ఇంకా ఎంత దూరం” అంది. రోడ్డుకేసి కంటిచూపు ఆసేవరకూ చూస్తూ, “ఏమో నాకు తెలియదు కాని నచ్చివేళాము అట్టే దూరం లేదులే” అన్నాడు హెన్రీ. ఇద్దరూ మూల మంటి లేకుండా మరికొందరూరం నడిచారు.

ఆఖరికి విసుగుతో ఎడ్వా, “అబ్బా! ఇంకా చాలాదూరం ఉంది. నాకు కాళ్ళు నీకుతున్నవి. నైగా

ఆకలి దహించి వేస్తూఉంది. ఈ పూల పట్టణ మిత్రుపట్టణంనూ” అంది. హెన్రీ ఆమెకేసి చూడకుండానే అపజ్ఞ ఆమెచేతిలోంచి తీసుకున్నాడు.

చివరకి ఒకపల్లె చేరుకున్నారు. ఒక పూరింటి గుమ్మానికి “టీ యవ్వబతును” అనే బల్ల కట్టి ఉంది.

“ఇదే శేను అనుకున్నది. ఇక్కడికి నే చాలాసార్లు వచ్చాను. అదిన్న బల్ల మీద మాకోసం. నేను లోపలికి పోయి టీ తెచ్చుని చెప్తాను” అన్నాడు హెన్రీ.

ఆమె పాపము అలపు తీర్చుకుంటూ బల్లమీద కూర్చుని చుట్టూ ఉన్న తోలలోని తెల్లని, పచ్చని, పువ్వులకేసి చూడసాగింది.

ఒక స్త్రీ ఎవరో నచ్చి గుమ్మానికి వేళ్ల బడి కిరియ వ్రూ ఫలహారం చేస్తూఉంటే చూస్తూ నిలుచుంది.

హెన్రీ ఆమెకు ఏవో కొన్ని కుశలప్రశ్నలు చేసి మంచివా డిజించుకున్నాడు. కాని ఎడ్వా మాత్రమే ఆమెతో ఒకపలుకైనా అడలేదు.

“యూగనోము పట్టివావా ఏమిటమ్మా. పలుకే బంగారమా?” అంటామె, ఎడ్వాను పలుకరిస్తూ.

“లేదమ్మా. ఈకోల ఎంతో అందంగా ఉంది! దీనికేసి చూస్తున్నాను” అంది ఎడ్వా.

“దాగుందీ!” అంటూ హెన్రీకేసి చూసి, “ఆమె మీ చెల్లెలా?” అంటామె.

“ఔను.” అని లిలూపుకూ హెన్రీ, హల్వా వోడిలో వేసుకున్నాడు.

“ఔను. ఇద్దరికీ పోలిక ఉంది” అంటూ ఆమె తోలలోకి పోయి నాగగు తెల్ల గులాబి పువ్వులు కోకు కొని వచ్చి ఎడ్వా కందిచ్చింది.

“మీకు తెలియదు కాని, అయినా మీయెరుకను యిల్లు కావలసిన వాళ్ళుంటే చెప్తా? మాచెల్లికి జబ్బు చెయ్యడంల్ల, ఇల్లు విడిచివేసి ఆమె వెళ్లిపోయింది. దాన్ని అద్దే కిచ్చివేయాలని చూస్తున్నాను” అంటామె.

“చాలాకాలం ఉండాలా అండీ?” అని చాల మర్యాదగా ఆమె నడిగాడు హెన్రీ.

“అది ఉండేవాళ్లను బట్టి చెప్తాను” అన్న రామెన ముగుతూ.

“సరే! నా కాక నా తెలిసినవారంటారులేండి! మన మొకసారి పెళ్లి ఇట్లు ఉద్దాహరణ?” అన్నాడు హెన్రీ.

“ఓ. అల్లాగే, కాని కేమి! ఎంతో దూరం లేదు, ఆ వీధిలో చెట్లు కనబడుతున్నాయే, అయితే, థండరుగుల దూరం. తాళం పట్టుకుని వస్తానుండండి” అంటూ ఆమె లోనికి పోయింది.

హెన్రీ ఎద్దాలో, “నువ్వు వస్తావా?” అంటే ఆమె “సరే. పది” అంది.

వారందరూ రోడ్దక్కి గేటు దాటి ఇంటా అంటా చెట్టున్న గడ్డిదారివీధుగా అయిల్లు చేరారు. అది చాల చిన్న ఇల్లు—క్రింద రెండు, పేడవీధి రెండూ, గదులున్నాయి.

ఎద్దా పేడవీధిగది కిటికీలోనుండి క్రిందకు చూస్తూ ఉంది. హెన్రీ క్రిందవీధిగుమ్మంవద్ద నిలుచుని “ఎల్లా ఉంది; నీకు వచ్చిందా!” అన్నాడు.

“చాలా బాగా ఉంది. ఇల్లా రా. ఇక్కడనుంచి చూడు, ఎంత బాగా ఉందో!” అంటూ అతన్ని పైకి రమ్మని పిలిచి కిటికీలో తనోప్రక్కకుజరిగి అతనికిమాడ చోటు చేసింది. హెన్రీ పైకి వచ్చి కిటికీలోనుంచి అసతి లికి వంగివట్టూ ఉన్న ప్రదేశాన్ని చూస్తున్నాడు. వారికి క్రిందుగా సన్నగాలికి తలుపు పంక్తిగా చెట్లున్నాయి. ఈపన్నగాలికే ఎద్దా ముంగురు లెగిరి హెన్రీకళ్ల మీద పడ్డాయి. వాల్లిద్దరూ అక్కడనుంచి కదలేదు. అది సాయంసమయము. ఆకాశపు నీలల్లోనుంచి నక్షత్రాలు కుకుమిస్తున్నాయి.

“చూడు! చూడు! అవిగో నక్షత్రాలు” అంటూ ఎద్దా కదలవట్టు కనపడుతూనే నింపాదిగా హెన్రీ భుజముమీద వాలింది. అత నామెను ఒక చేతితో గద్దరకు తీసుకున్నాడు. “క్రింద కనబడుతూఉన్న పన్నీ ఏంచెట్లు” అని దగ్గుతికతో ఆమె అడిగింది.

“ఈ కనుచీటి నువలని మోసపుచ్చకంచేత అనే వో చెట్లలా కనుపడ్డవి. కాని కొన్ని చెట్లనిండా నేవతలున్నారు, మరికొన్ని చెట్లనిండా చిక్కిబాదంకాయలున్నాయి” అని కొంటేసంగా హెన్రీ అనడంతోనే ఎద్దా నిట్టూర్చి, “ఇంకనువం ఇక్కడ ఉండవద్దు. పెళ్లి పోదామురా బాబూ!” అంది.

హెన్రీ ఆమెను తన బాహుబంధంలో నుంచి విడుదలచేశాడు. ఆమె ఆగదిలోనే వదాచుకూ చెదరిన బొట్టు పైకి తీసుకుంది.

“ఏమి! ఈజేకంతా నువ్వుల్లా ఉన్నావే!” అని హెన్రీని ప్రశ్నించి అతనివమాధానంతోనం ఆగతుడగనే అతనిచెంతకు పరుగున వెళ్లి కంఠమాలగా తనబాహువులు వేసి అతనికిరము తినయేద కడుతుకున్నది.

ఉద్రిక్త వ్యాధయంతో, “హెన్రీ! నిన్నే ప్రేమించాను. అబ్బా! నన్ను గట్టిగా అరిమి పట్టుకుంటూ” అన్న రామె.

హెన్రీ ఆమెను తన కాగిలిలో అడుముకున్నాడు. ఆమె అతనిమీద అనుకొని అతని కళ్లలో కనులుపెట్టి చూస్తూ “ఈజేకంతా ఎంత దారుణంగా ఉంది! దీని కంటేకూ కారణం నాకు తెలుసును. నే నెన్నో విధాలు ప్రయత్నం చేశాను: నీకు చెప్పివేద్దామని—నువ్వు నన్ను మద్దుపెట్టుకోవడం నా కంతో ఇష్టమని—అబ్బ! ఎన్ని సార్లు! ఎన్ని సార్లు!” అన్నది.

“ఎద్దా! నువ్వు ధన్యవు. ధన్యవు ధన్యవు. ముమ్మాటికి ధన్యవు” అన్నాడు హెన్రీ ఆమె కన్నులలోకి చూస్తూ.

2

“సాయంకాలమువరకూ ఎల్లా లేచి ఉండగలనా అనుకుంటున్నాను” అన్నాడు హెన్రీ.

తేలులోనుంచి గడియారం తీసి గదిలోకి పోయి భ్రమ్యస్థాతిక వట్టుపై పెట్టాడు. పై మెంఠయింతో అని గడియారం వేసి ఏడుసార్లు చూచాడు కాని సరిగా ఎంతై మయిందో అతనికి జ్ఞాపకమేలేదు. మళ్లీ చూశాడు.

వారుగన్నర అయింది. ఆమె బండి ఏడుగంటలకి వస్తుంది. ప్రేమతో అరున్నరకే బతులుదేరిపోవాలి. ఇంక చెండు గంటల కాలం గడపాలి గదా!

మేడపైనుండి గ్రొంటి, గ్రొంతుండి పైకి మెట్లు దిగతూ ఎక్కుతూ, “ఇది చాల సరదాగా ఉంది” అనుకున్నాడు. తోటలోనికి పోయి తెల్లపువ్వులన్నీ చెండుగ్రొంథ కట్టి ఎడ్డా మంచం ప్రక్క ఉన్న పువ్వు పాత్రికలో పెట్టి హెన్రీ భావ ప్రపంచంలో ఎటో తేలిపోతున్నాడు.

“ఇల్లాకాలం వెళ్ళే బుచ్చిచెం చాల విసుగుగా ఉంది. ఛా! తపనని బాగా లేదు.....ఆమె మరిక రెండు గంటల్లో వస్తుంది. ఇద్దరూ కలిసి కులాసాగా ఇంటికి నడచి వచ్చివేస్తాం. నేను అవశంగా వంటింట్లో పేటిలు మీద ఉన్న తెల్లబాడీ వట్టుకొని పాల ‘విడ్డి’ యింటికి వెళ్లి పాలు పట్టుకొని తిరిగి వస్తాను. నేను వచ్చేటప్పటికి ఆమె వంటింట్లో దీపారాధన చేసి సిద్ధంగా ఉంటుంది. వీల్చిలా ఇంట్లోకి వచ్చి కిటికీలోనుంచి దీపం వెలుగులో ఆమె ఇటూ అటూ వంటింట్లో తర్వాడవం చూస్తాను. తరువాత భోజనం చేస్తాను. భోజనం అయినతరువాత (గిన్నెలన్నీ నేనేకడిగి వేస్తాను!) నెగడుకి మరి వాలుగు పుల్లలు పెట్టి ఇద్దరూ ప్రక్కమీద కూర్చుని అవి వండుతూఉంటే చూస్తూఉంటాను. అంత నిమగ్న నీరైతినట్లు ఉంటుంది—శివు కర్తల చిటమెల గ్వనీ, లోంగిలోంగి చూస్తూఉండే వలయ కూరారీకల కాలిదప్పులు తప్ప.....తరువాత మేము మరొక్కవత్తి దీపాలు కూర్చుంటాము. ఆమె మూడు పైకి వెళుతుంది. గోడమీద ఆమె నీలినీడ పడుతూ ఉండగా పైకివెళ్లి పోతూ ‘ఎడ్ వైట్’ హెన్రీ! అంటే నేను ‘గుడ్ వైట్’ ఎడ్డా! అంటాను. తరువాత ను మేడమెట్లు దిగుదు వప్పుడు చేస్తూ నామంచం మీదకురీకి, అమెగది తలుపుల పండులోనుంచి నాగడిలోపడే వెలుతురు నీలిక కేసి అది కనపడేదాగా చూస్తూ అది అరిపోయినతరు వాటి కట్లు మూసివేసుకొని ప్రార్థన్నరాక వడుకునే ఉంటాను. ఇంక మాకు శేపు, శేపురారి ఉంటాయి. నాలుగో అనుకుంటూ ఉంటున్నదా ఎడ్డాకుడా? ఎడ్డా! త్వరగా రా!

వాకే చిన్న రెక్కలుంటే
చేసే చిన్న పులుకువైతే
రిత్యరిత్యన వచ్చి
నీమోల వ్రాలనా!

ఎడ్డు వడ్డు ఎడ్డా!.....ఇల్లాగే ఉండాలి. నీరీ తుణేనే స్వర్ణపూజ్యమంది ఎడ్డా! నీకర్థమయినదా నే నన్నది! ఎప్పుడైతా చిన్న పూరింట్లో ఇంత అస్పృహం లాంటి శరీరం గడిపినవారిని ఎవరివైతా నువ్వెరుగుతువా? చూడు! యనం ఎల్లా ఉన్నామో!

హెన్రీ గ్రొంథ నుమ్మంబో కూర్చున్నాడు. చేతు లు రెండు మడుమకున్న మెకాల్లకు పెనవేసి. ఆరా త్రి వారిద్దరూ ఓడమెలయ్యల వల్ల రేరీనప్పుడు ఎడ్డా “నేనంటే వమ్మకం లేదు హెన్రీ!” అంది.

“అప్పుడు లేకు కాని ఇప్పుడు ఉంది. ‘పరమాత్మ మాం పరిపూర్ణం’ అని పిస్తున్నది నాకు ‘వేసే’ అన్నా డు హెన్రీ.

హెన్రీ తల నుమ్మంబూడకు వచ్చాడు. నే త్రాయ—నిద్రనుమ్మకల్ల మాత్రం కాదు. ఎందుచేతనో, మూతలు పడిపోతున్నాయి. అల్లా చాలాకాలం గడచి పోయింది. రోడ్డుమీద పైకి ఎగవీడతూ పెద్ద తెల్ల పట్టుపుగు గొకటి వెస్తూన్నట్టుగా మానెట్లు తలపోసుకు న్నాడు హెన్రీ. అదివచ్చి ఇంటికితి గుమ్మంమీదే వా రింది అది పట్టుపుగున కాదు. తెల్లగొను కేసుకున్న చి న్నబాలిక, ఎంత అందమైన పిల్ల! ఆతను హాస్యిస్తున్నాడు నిద్రలో. ఆమెమాడ నవ్వుతూ వెళ్ళి తక్కుతూ తారు తూ తన అడుగు బాడలు చూసుకుంటూ నడచి వెళ్లి పో యింది.

“కాని ఆమెమాత్రం ఈ ఇంట్లో పిల్ల కాదు. ఈ ఇల్లు మాది. ఇందులోకి ఇంకొకళ్లు రావడమే!—అనుగో! ఆమె వస్తూ ఉంది” అనుకుంటున్నాడు మళ్ళీ హెన్రీ.

ఆమె బాగా ఆతనిదగ్గకు వచ్చి గొంతులోనుంచి చేయి పైకి తీసి ఒకటెలిగ్రాము అతివి కీర్తి నవ్వుతూ వెళ్లిపోయింది.

హెన్రీ దానికేసి చూస్తూ, "మంచికాశ్చే... ఇది ఉత్తుర్తి బువ్వలూట పంటిది కాదుగదా! లేకపోలే ఇది లోపల పాము లుండే చాటి పంటిదై విప్పగానే పాములు చచ్చి వాకేసి పడగ కెత్తి దూసి బుప్పలు కొట్టవు గదా!" అనుకొని కలలోనే నవ్వుకుంటూ దాన్ని తాగత్రగా విప్పాడు. "ఇది పట్టిపడె లెలు పె

ట్టివ నెల్ల కాశితం". దాన్ని తెరి విప్పి అల్లా కదిలివేకాదు గాడికి.

అదోబలో నీలి నీడలు చాయలు చేరినవి. అనీడ లన్నీ కలసి చీకటి నూగు కట్టి అంగులో. ఆ ఇంటిని, చెట్లనూ, హెన్రీనీ, తెల్లగ్రామునూ దాచివేసినవి, కాని హెన్రీ మాత్రం అక్కడనుంచి కదలలేదు.

మీ రా బా యి

మున్నంగి లక్ష్మీనరసింహశర్మ గారు

ధర నభార్మికతా గ్రీష్మతాప ముడువ-సాధుజన మాననమ్ములఁ జల్ల పఱువ నుర్విసర్వము నూయెల లూఁచుచున్న-గాంధి దేవుని నత్తైయోగమ్ము మహిమ నమరనదిఁ బాలుచ్చ బంగారు కమల మట్లు-గగనతలమున కెల్లు నక్షత్రమట్లు పఱులె నీకర్మభూమిని భాగ్యవశత-సారనదమల మలయనమీర "మీర," పడమటిసీమయేడ! ధనవంతుని కూరిమి బిడ్డవేడ! చొ వ్పడిన విజేచ్ఛయేడ! యెల్లత్రాయమచేడ! సమస్త భోగ్యముల్ విడికిటిలోనివై యనుభవించఁగ నొల్లమి యేడ! అయ్యో! లే వడిఁ బరపాలకత్విమున వందురు భారతవర్ష మేడ! క ట్టిడివిధి యేల యిట్లు వికటింఁచెనో నీయేడ! గోచిపాతరా యందు, యెఱసాలలూ జివుకు నప్టదర్శిద్రుఁడు, గాంధి, ముక్తి నీ యొక నిడువంచు నమ్మి యిటు యోగినివైతివె పిచ్చితల్లి, నీ యడుగులకుం బడింబడిగ నంజలులం ఘటయింతు సోదరి!

ఏదో పురాణములో ఒక పతివ్రతకథ చదివాను. కుష్మంధోగపీడితుడైన తన భర్తను బుజముమీద ఎక్కించుకొని ఆమె ఆయన కోరినవేళ్ళయింటికి మోసుకొని వెళ్లినదని ఆయనకోరిక ఈ డేర్పడముకోసము ఆవేశ్యకు నేవకూడా చేసినదని చదివినప్పుడు నాశరీరము పులకరించిపోయినది. ఆ సతీమణి చరిత్రను మృదుమధురమైన భాషలో వ్రాసిన ఆకవి కృతార్థుడనుకొన్నాను. ఇంకా ఎందరో గొప్పగొప్పకవులు పతివ్రతల మహిమను పద్య కావ్యములుగా, నాటకాలుగా, నవలలుగా వ్రాసినారు. తన సతీసోదరిచరిత్ర వ్రాస్తున్నానని ప్రతికవికూడా గర్వపడిడింటాడు. ఎందుకంటే సర్వధర్మములూ నాశనమైనా ఈదేశమున హిమాచలముకన్న ఉన్నతముగా, స్థిరముగా నిలిచిఉన్నది పతివ్రతామహిమ. సతీమతల్లుల నిట్టూర్పులతో ఈదేశమందలి గాలి యశస్సరభములను ప్రపంచమందంతటా వెదజల్లుతున్నది.

ఇవి స్త్రీస్వాతంత్ర్యపురోహాలు. పురాణ కాలపునాటి పతివ్రతల చరిత్రలకు, నేటి స్వాతంత్ర్యవాదులు, ఆకాశము అసలు అబద్ధములనీ, స్త్రీదార్పణమునీ, స్త్రీత్వమునకు అవమానమనీ, ఇంకా ఎన్నోవిధాల వ్యాఖ్యానములు చేస్తున్నారు. ఈస్థితి సాచ్చిత్రీ చంద్రమతులు మొదలైన ఆదర్శకనతులకథలకు కూడా

తప్పలేదు. పురస్కారములో సతులకు ఈదేశమున ఎట్టిస్వాతంత్ర్యము ఉండేదో వీరు యోధులైనారు. ఇప్పుడు కావలసిన స్వాతంత్ర్యమేమో వీరికి తెలియదు. అందువల్లనే అనాలోచితములూ విరుద్ధములూ అయిన ఈవాద ప్రతివాదములు.

ఏవిషయములోనూ పురాణములలోని సతీమతల్లులకు తీసిపోని ఒక పతివ్రతకథనే నేను ఇప్పుడు వ్రాయదలచుకొన్నాను. ఇది నాస్వకపోల కల్పితముకాదు. వాస్తవమునకు ప్రతిరూపము. నేను ఏసతీనిగూర్చి వ్రాయబోతున్నానో ఆమె పౌరాణిక సతీమతల్లులవలె చిరస్మరణీయ; తేజస్విని. ఆత్మత్యాగమందు, పాతివ్రత్యమందు, సహిష్ణుతయందు ఆమె పౌరాణిక సతీమణుల సంతానమని అనిపించుకొన్నది. అందువల్లనే ఆమె అక్షరరూపముగా ఉండదగదని నాకు తోచినది.

ఆమె నాచిన్న ఆడుపడుచు. ఆమెపేరు దేవి. నేను వ్యక్తులైన మా అత్తవారింట ఆడుగుపెట్టినప్పుడే నాకు దేవితో ప్రథమచయము. అప్పటి కామెకు పదేండ్లు.

నా మామగారు గొప్పడాక్టరు. ఆచుట్టుపట్ల ఆయనకున్నంతపలుకుబడి ఎవరికీలేదు. ఆయనకు ముగ్గురు కొడుకులు ముగ్గురు కూతుళ్లు. అందులో మావారు పెద్దవారు.

ఏలాగో దేవి వివాహము జరిగిపోయింది. మా అత్తగారు అల్లుణ్ణి చూచి రహస్యముగా “మా బిడ్డ చందమామలాటిది. అల్లుడు మాత్రము అంత రూపసికాడు” అని అన్నది. నా అభిప్రాయముకూడా సరిగా ఆలాగే ఉన్నది. నా మనస్సులోకూడా విచారము లేకపోలేదు. పైకి ఎందుకు అనడము !! “ఏమో! దేవికికూడా ఈ సంబంధము అంత సంతృప్తి కరముగా లేదేమో?” అని నా మనస్సులో అనుకొనేదానను. ఎందుకంటే ఉమాపతి అంత రూపురేఖలు కలవాడు కాదుగదా!

దేవి అత్తవారింటికి వెళ్లి ఒక నెలరోజులు ఉండి తిరిగివచ్చినది. దేవికి “మొగుడంటే చాల ఇష్టమే” అని మేము అప్పుడు అనుకొన్నాము. ఒకసారి నేను ఏకాంతముగా ఉన్నప్పుడు “నీ మొగుడు నీకు తగినవాడేనే? నీకు ఇష్టమేనా?” అని అడిగినాను. ఆమె నవ్వి నా బుజముపట్టుకొని నొక్కుతూ, “పోలే నీవంతానూ? ఆడువార్లకు మొగుడికంటే ఇష్టు లెవరుంటారు?” అన్నది. నేను ఆమె రెండు బుగ్గలూపట్టుకొని నొక్కుతూ “అప్పుడే మొగుడంటే నీకు ఇంత అభిమానమేమిట! ఈ మమకారము మాకు ఇదంతా” — అని ఏమో అనబోతున్నాను. దేవి నానోరు మూసింది. నేను వెనుకకు తిరిగిచూచాను. అప్పుడే అత్తగారు దేవుడిఇంట్లోకి వెళ్తున్నది.

బహుశా ఆమె మామాటలు విని జింజిరించింది. అణచుకొంటూ ఉన్న ముసిముసి నవ్వు ఆమెముఖముమీద నాకు కనుపించింది.

మా అందరిమనస్సులలో నల్లమబ్బులాగు ఆవరించిఉన్న సందేహము ఇప్పుడు విడిపోయింది. పుట్టింటికివచ్చి ఎన్నో కాలముందేనవ్వుతూ దేవి మరల అత్తవారింటికి వెళ్లిపోయింది.

ఒక సంవత్సరము అయినది. ఒకనాడు మావారు నాతో “ఉమాపతి పరీక్షిపోయింది. ఇక చదవకట ఏదైనా వ్యాపారము చేస్తావని చెప్పినాడు. అందుకోసము అయిదువేల రూపాయలు ప్రస్తుతము కావలెనట. ఆమె తమ్ము తండ్రిని అడిగితే ఆమెన చాలాకోపపడి “మింగమెతుకులేదు మీసాలకునంపెంగనూనె” అని ఇంట్లోభర్త్యుకే నానాకష్టాలు అవుతుంటే నీకు అయిదువేలు ఎక్కడ దండుకొనివస్తాను ఇప్పుడు? నీకు ఇష్టమయితే ఇంత తిని ఇంట్లో పడిఉండు లేకుంటే పో” అని కనరి చీవాట్లు పెట్టి తిట్టినాడట ఆరూపాయలు నేను ఇద్దామనుకొంటున్నాను. ఏదోవిధముగా అతడు నాగ్గుడబ్బులు సంపాదించు కొంటుంటే ఏ ఇబ్బంది ఉండదు. అయిన సంసారము కానప్పుడు అన్నీకష్టాలే. దేవికేమైనా సుఖపడేగీత ఉన్న దేమోననే నాప్రయత్నము. అందుకే అడబ్బు ఇచ్చిచూతాము. ఆస్తీపాస్తీలేదు. తండ్రి కాకులకు ఎంగిలిచేయకూడా వినరని బాడతు. ఏమిచేస్తాము మరి?” అన్నారు.

నేను ఆమాటవిని మావారితో “నరే. దేవిసుఖముకోసము మీరేమిచేసినా నాకు ఇష్టమే. డబ్బుఇవ్వండి. కాని మీనాన్నగారితో కూడా కొంచెముచప్పి ఇస్తేమంచిది. లేకుంటే అడబ్బు తగలబడిపోతే—”

నామాట ఇంకా పూర్తి కాకమునుచే మామగారు నవ్వుతూ “ఎబ్బే, ఉమాపతి ఇంకో మోస్తరు మనిషి కాదు. మీ ఆడవాళ్ల ఆలోచనలు ఎప్పుడూ ఇలాగే ఉంటవి. ఏమయినా కానీ డబ్బు ఇవ్వడము తప్పదు.” అన్నారు. నేనేమీ మాట్లాడలేదు.

నాలుగురోజులయిన తర్వాత ఉమాపతి వచ్చి రెండుమూడురోజులున్నాడనుకొంటాను. ఆడబ్బు తీసుకొని వెళ్లిపోయినాడు. కొన్నాళ్లు అయినది. మామామగారు ఒక రోజున మావారితో “ఉమాపతి బియ్యపు వర్తకము ఆరంభించాడట! అతనికి డబ్బు ఎక్కడిదో?” అని అన్నారు. మావారు జబాబివ్వలేదు. “అతనికి నీవేమైనా ఇచ్చావా?” అన్నారు మరల మామగారు. “ఊ, చాలా నిర్బంధపెట్టాడు. పోనీ వ్యాపారముచేసి నాలుగుడబ్బులు పెనుకవేస్తే మనస్సిల్ల సుఖపడుతుందని—”

మాట ఇంకా ముగియకమునుచే మామామగారు ముఖము చిట్టించి చాలా తెలివి తక్కువవని చేతావు. వాడు వట్టి దొర్భాగ్యుడు. చివరకు మనస్సిల్లను గంగలో దింపుతాడు.” అని దిరాకు పడుతూ వెళ్లిపోయినారు.

కొన్ని నెలలు గడిచిపోయినవి. తొలి చూలు పురుడు పోసుకోవడమునకు దేవిపుట్టింటికి వచ్చినది. ఆమె ఒంటిని ఒకనగకూడా లేదు. నల్లపూసలూ మంగళసూత్రమూ మా

త్రము మిగిలి ఉన్నవి. అది చూచి మా అత్తగారు “నీ నగలన్నీ ఏమయినవే? చేతిగాజులు కూడా—” అని ఏమో అనబోయినది.

దేవి చాలా విరక్తితో “నగలున్నవి. అవి అమ్మకొని తినేవాళ్లుకారు వాళ్లు. ఒక వేళ అమ్మకొన్నా అవి వాళ్లసొమ్ము. ఏమి చేసుకొంటే మనము ఏమనగలము?” అని అన్నది.

మా అత్తగారు ముక్కుమీద వేలువేసుకొన్నది. ఆశ్చర్యపడుతూ దేవి ముఖముకేసి చూచినది. దేవి ముఖము కోపమువల్ల ఎఱ్రపడినది. మా అత్తగారు చాలా మనసునొచ్చుకొంటూ “ఎంతకోపము వచ్చిందే? అడగడమే తప్పా? వాళ్ల ఇంట పడ్డావని మేమంత పరాయి వాళ్లమై పోయినామటే తల్లీ?” అని అన్నది.

“అడునిడ్డ పరాయిఇంటిది కావడము కొత్తకాదు. కాని అంతా తెలిసి పేదవాళ్లకిచ్చివేసినతర్వాత చీటికిమాటికి ఇటువంటి మాటలలో వాళ్లను అవమానపరచడము అంత మంచిదికాదని చెప్పతున్నాను.” అని దేవి గంభీరముగా తల్లికి జబాబు చెప్పి గబగబ మేడమెట్లెక్కి పైకి వెళ్లిపోయినది. నిశ్చేష్టురాలైపోయి మా అత్తగారు ఉన్నచోటనే నిలుచుండిపోయినది. నేను మాత్రము నెమ్మదిగా మేడమీదికి వెళ్లి దేవిని నా గదిలోకి పిలిచి నెమ్మదిగా “మొగుడిపక్షము వహించి కన్న తల్లితో చెబ్బలాడడానికి నీకు సిగ్గులేదే, నీ సిగ్గుచిముడ! మొగుడంటే ఒకేసారే పడి

చచ్చిపోతున్నా వేమిటి? సిగ్గుమాలినదానా?" అన్నాను.

దేవి "కాదు వదినా? నేను చూస్తున్నాను కదూ! అమ్మకుగాదు, నాన్నకు కాదు, ఎవరికీ ఆయనంటే గిట్టదు. ఆయనమీద ఇష్టములేదు. 'మేము పేద వాళ్లము గనుక ఎన్ని తలవంపులైనా భరించితిరాలి' అని ఆయన ఎంతో దుఃఖపడుతుంటారు." అని అన్నది.

"ఏలాగైనా ఉమాపతి నిన్ను అమాంతముగా బుట్టలో వేసుకొన్నాడే. లేకుంటే ఇంత మమకారమూ ఇంత అభిమానమూ మేము ఎన్నడూ ఎరగమమ్మా!" అని నేను అన్నాను.

దేవి నవ్వుతూ "పోవే నీమాటలూనూ, నీపూను!" అని అన్నది. తర్వాత ఒకసారి నేను ఆమాటా ఈమాటా చెప్పతూ రహస్యముగా "నగలమాట ఏమిటే?" అని దేవిని అడిగినాను.

"ఎవరితో చెప్పవుగదా?" అన్నది దేవి.

"నాసంగతి నీకు తెలియదా ఏమిటి?" అన్నాను నేను.

దేవి తలవంచుకొని "వ్యాపారము చేయడమునకు మీ అన్నయ్యకు కావాలంటే ఇచ్చాను" అన్నది.

"నగలు అన్నీనా?"

ఆ. అవన్నీ అమ్మితే నాలుగువేలపైచిల్లర వచ్చినది.

"మఱి మీ అన్నయ్య కొంతడబ్బు ఇచ్చాడే వ్యాపారమునిమిత్తమై మీ ఆయనకు?"

"ఆడబ్బు వ్యాపారములో నష్టమై పోయింది వదినా?"

"అయిదువేలూనా?"

"ఆ. ఆయన చెప్పారు. చూడు ఈమాట మీ అన్నయ్యతోగాని చెప్పితే నన్ను చంపుకో తిన్నట్టే తెలిసిందా?"

"చెప్పను. ఎవరితో చెప్పను. కాని నీవు చాలా తెలివిమాలినవని చేశావుదేవీ? ఆడబ్బు వ్యాపారములో పోయిన దని నేను నమ్మను. ఇంకేదోవిధముగా—"

నామాట కడ్డువచ్చి దేవి "లేదువదినా? ఆయన ముఠామోస్తరు మనిషికాడు. ఆయనకు ఏ కళంకమూలేదు. అదిగాక నన్ను ఎంతప్రేమతో ఆదరిస్తున్నాడో నీవు ఊహించలేవు." అన్నది.

నాకు నవ్వువచ్చింది. నవ్వుతూ "నీవంటి తెలివివక్కువ దద్దమ్మను ప్రేమిస్తున్నట్లు నటించడము అంతకష్టమైన పనిగాదు." అన్నాను. దేవి వేళాకోళపు నవ్వునవ్వింది. ఆనవ్వులో ఆమెకు నామాటలమీద ఎంత అవేశానము ఉన్నదో నాకు తెలియక పోలేదు. ఆమెనవ్వుతూ తలదాపుతూ "వదినా? పోదు! నీమాటలూ నీపూనూ? నీతో ఏమాటా చెప్పగూడదనుకొంటాను. మరి చెప్ప

కుండా ఒక్కనిమిషమైనా ఉండలేను. అంత తెలివితక్కువకు నేనేమిసరిపెట్టిననుకొన్నావా? లేపో మాపో పిల్లలల్లిని కాబోతున్నాను. తెలిసినదా! నరేగని నీవు కొంచెమునేపు ఇక్కడనే కూర్చోనికొండు. అమ్మకు నామాట లకు కోపము వచ్చినట్లున్నది. నేను కిందికిపెళ్లి ఆమెను శాంతపరచి వస్తాను.” అని దేవికిందికి వెళ్లినది.

దేవి చెప్పినమాటలు నేను మావారితో చెప్పడమా? మానడమా? నేను ఆమె దగ్గర ఒట్టుపెట్టుకొన్నాను. కాని ఆఒట్టుమీద ఉండడానికి నామనస్సు సుతరాం ఒప్పుకోవడ ములేదు. ఒకవేళ మావారితో చెపుతాను. చెప్పితే మామామగారికికూడా తెలుస్తుంది. పెద్ద గండరగోళము కాక తప్పదు. ఉమాపతికి గట్టిచిక్కు వస్తుంది. పోనీ అంతకంటే నాకెందు కని ఊరుకుండా మంటే మనస్సు ఒప్పుకోవడ ములేదు. ఉమాపతి వ్యాపారము మీదా, అతని మాటలమీదా అతనివర్తనమీదకూడా నాకు బాత్తుగా సమ్మకము లేదు. అతని విష యములో నాహృదయము చాలా విరుద్ధ ముగా ఉన్నది. ఏమయినా నరే దేవి లాగు నేను ఈ వ్యాపారమును సమ్మి ఉండలేను. నమ్మి ఉండడానికి మనస్కరించడము లేదు కూడా!

ఒక నెలరోజులు గడిచిపోయినవి. దేవికి ఒక మగశిశువు పుట్టినాడు. ఆమె ఆనందానికి అంతూ పొంతూలేదు. కాని చూస్తూ ఉండ

గానే ఆనంతోప్రవాహము కన్నీటి పెల్లు వలో కలిసిపోయినది. ఆపుట్టినబిడ్డ పురుషు వెళ్లకుండానే మాతృహృదయములో ఆరని చిచ్చు రగులుకొల్పి మది, ఈలోకము విడిచి పెట్టి పోయినామ దేవి దుఃఖము మరిచెప్ప లేను. తర్వాత నేను ఆమెముఖాన సవ్య అన్నది ఎన్నడూ చూడలేను.

కొన్నాళ్లు అయిపోయినది. ఉమాపతి తనభార్యను తీసుకొని వెళ్లడానికి వచ్చినాడు. మామామగారు చాలా కోపపడుతూ దేవి దగ్గరికి వచ్చి “నీవిప్పుడు అక్కడికి వెళ్లవద్దు. ఈవచ్చిబంటితో అక్కడ బండచాకిరీ చేస్తే ప్రాణానికి కూడా ముప్పు రావచ్చును.” అన్నాడు.

దేవి మెల్లిగా “ఎప్పటికైనా అక్కడికి వెళ్లనలసినదాననే. వెళ్లుతాను నేను నాన్నా?” అని అన్నది.

మా మామగారి మనస్సు చిరుక్కుమ న్నది. ఆయన తన కోపమును అణచుకొంటూ “నరే, వెళ్లు. ఇక మరి నిన్నెప్పుడూ ఇక్కడికి తీసుకొనిరానని భావకము ఉంచుకో. నేను బ్రతికి ఉండగా నీవు రావడానికికూడా వీలు లేదు.” అని బయటికి వెళ్లిపోయినాడు.

ఆయన వెళ్లిపోయిన కొంచెముసేపటికి ఉమాపతి బండితీసుకొనివచ్చి ఇంటిముందు నిలువబెట్టించినాడు. భార్యను పిలిచినాడు. బండి ఎక్కబోయేటప్పుడు దేవి నా దగ్గరికివచ్చి నా కాళ్లకు దండముపెట్టి “చూడు నదినా?

నేను వెళ్లుతున్నాను. నాన్నగారికి నామీద ఎంతో కోపమువచ్చినది. అది పోగొట్టి యథాప్రకారమునకు తెచ్చేభారము నీది." అని కన్నులు తుడుచుకొంటూ బండిఎక్కినది. బండి కదలినది.

మా మామగారు రోగులనందరినీ చూచి రెండుబాములకు ఇంటికివచ్చినారు. రాగానే సావిత్రినండే 'దేవీ' అని పిలిచినారు.

ఆపిలుపు విని అత్తగారు లోపలినుంచి వచ్చి "ఆమె అప్పుడే అత్తవారింటికి వెళ్లి పోయినది." అని విచారముతో చెప్పినది.

మామగారు నిర్విణ్ణులైనారు. ఒక్క మామైనా మాట్లాడలేదు. కొంచెముసేపు అటూ ఇటూ పచారుచేసి నెమ్మదిగా బయటి సావిత్రిలోకి వెళ్లి యోచిస్తూ కూర్చున్నారు. ఆయనతో మాట్లాడడానికి మా కవరికి సాహసము లేకపోయినది.

2

ఒకసంవత్సరము గడచిపోయినది. మా మామగారు ఒకరోజున అకస్మాత్తుగా గుండె జబ్బువల్ల చనిపోయినారు. ఈసంవత్సరములో ఆయన ఎప్పుడూ దేవి సంకతి తలపెట్టనేలేదు. ఆమె కబురు తెలుసుకోవడమునకు యత్నించ నేలేదు. ఆయనముందు దేవి పేరు ఎత్తడానికి ఇంట్లో ఎవరికీ సాహసమే లేకపోయినది. కన్న కడుపుకాబట్టి మా అత్తగారు మాత్రము ఒక సారి సాహసించి మామగారితో "అమ్మాయి కబురే తెలియడము లేదు. ఒకవారి ఎవరినైనా

పంపి కొంచెము కనుక్కంటే బాగుండును" అన్నది. మామగారు ఆమెను కనరి నాలుగు చీవాట్లు పెట్టినారు. దానితో ఆమెకూడా ఆయనముందు మరికూతురి పేరెత్తడానికి సాహసించలేదు. మామగారు ఎంతో నెమ్మదైన వారు. కడగొట్టుకూతురంటే ఆయన ప్రాణానికి ప్రాణము. ఆయన మనసు ఇంతగా విరిగి పోవడము నాకే ఆశ్చర్యము వేసినది. అత్తవారింటికి వెళ్లడము విషయములో తండ్రికూతుల్లకు జరిగిన సంభాషణము విననివారికి ఆయన మనస్సు ఇంత మారిపోవడానికి కారణము ఏమిటో గ్రహించడము అశక్యము. ఆసంగతి తెలియకుంటే నేనుకూడా ఊహించనే లేక పోయి ఉండును.

తండ్రి చనిపోయినట్లు దేవికి తెలిసినది' ఆమె పదోనాడు పుట్టింటికి వచ్చినది. ఇదివరకు లాగున ఆమెను ఎవరూ ప్రేమతో ఆదరించ లేదు. దానికి కారణము మామగారు పోవడము. ఇంట్లో అందరూ విచారముతో ఉండడము. పాపము దేవికూడా అంటి ముట్టకుండానే అందరికీ దూరదూరముగా మనలేది. ఆమెపైకి ఎంతగంభీరముగా ఉన్నా పితృముఖమువల్ల లోలోపల కురులిపోతున్నదని ఆమె ముఖము చూచి కనిపెట్టవచ్చును. ఇతరులెవరూ తెలిసికో లేకపోయినా నేనుమాత్రము గ్రహించ గలిగాను. అమె తనదుఃఖమును ఎంతో లోలోపల అణచుకొంటున్నది. దేవి తనతండ్రిని ఎంత ప్రేమించేదో, ఎంత భక్తితో

గౌరవించేదో నేనెరుగుదును. అందరికంటె చిన్నకూతు రంటేనే మామగారికి పంచప్రాణాలు. ఆయనపట్టుదలా కోపమూ కలిసి అంత ప్రేమను కూడా ఇట్టే మార్చివేయగలిగింది. ఆయనపట్టుద! ఏమోకాని చనిపోయేటప్పుడు సైతము దేవిమాట తలపెట్టలేదు.

ఈమారు దేవినిచూస్తే నాకు కళ్లనీళ్ల పర్యంతము అయినది. ఆ అదమూ, ఆ చందమూ అంతా పోయినది, ఎన్నోళ్లనుంచో జబ్బుతో తీసుకొంటున్న మనిషిలాగు ఉన్నది. ఏమి వాలకముపడ్డది! బంగారమువంటి ఖరీదము మాడి పోయినది. కన్నులు లోతుకుపోయినవి. ఒంటనెత్తుచే కనబడడములేదు. నులకతాడు లాగు ఉన్నది.

పితృకర్మ ఏలోపములేకుండా జరుగు తున్నది. 'ఏకాహ' మప్పుడు నేను దేవిని నా గదిలోకి పిలిచి, నాచేతిగాజులూ, మెడలోని హారమూతీసి ఆమెకు పెట్టబోయినాను ఆమె నన్ను వారించి "ఎందుకివన్నీ వదిలే?" అన్నది.

"దుట్టాలూ పక్కాలూ చాలామంది ఇంటినిండా ఉన్నారు. నీవు మొండిచేతులతో, మొండిమెడతో, తిరుగుతావా మరి?"

దేవిముఖము చిన్నగోయినది. మర సులో ఉన్న విచారమంతా ఒక్కనిట్టూ ర్పుతో పైకివిడిచి తలవంచుకొన్నది. ఆమె గుడ్లనీరు గుడ్లకుక్కుకుంటున్నదని తెలుస్తూనే ఉన్నది. ఆమె తడికళ్లతో దీపముగా నాకేసి చూచి "ఈ ఎరవుసొమ్ములతో లేనివైధవము

నటించడము ఎందుకు? ఈ ఒక్కనాటితో వచ్చేదేమిటి పోయేదేమిటి వదినా?"

"వైధవము మాటకాదు ఇప్పుడు. నీవు ఈఇంటి ఆడుపడుచువు. నలుగురూ వచ్చి నవుడు కొంచెముగుట్టు నిలబెట్టుకోవడము మంచిది. ఒకనాటి కర్మమేమిటి? నీకిది ఎప్పు టికి ఇచ్చివేస్తున్నాను. నీకు మేము పరాయి వాళ్లమా ఏమిటే తల్లీ?"

దేవి మరి మాట్లాడలేదు. కనుగొలుకుల నుండి బారిన కన్నీటిబొట్లు ఆమె మనసును వెల్లడిచేసినవి.

శ్రాద్ధము ముగిసినది. ఒకరోజున మా వారు ఉమాపతితో అమాటాఈమాటా ప్రస్తా విస్తూ "అయితే నీ వ్యాపారము ఏవిధముగా నడుస్తున్నది?" అని మెల్లగా అడిగినారు.

ముఖము చిన్నపుచ్చుకొని చెప్పలేక చెప్పలేక ఉమాపతి "ఏమంత సరిగా-సరిగా లేదు. ధరలు పడిపోయినవి. రాబడినున్న చాలా నష్టమువచ్చినది" అన్నాడు.

మావారు నవ్వుతూ "వ్యాపారములోని సులువుబలువులు నీకు తెలియవు వ్యాపారము చేయడము నీవల్లగాదు. ఏదో ఉద్యోగమో సద్యోగమో చూచుకొని కాలక్షేపము చేయ డము మంచిది. లేకపోతే కొన్నాళ్లకు జైలు కూడా చూడవలసివస్తుంది." అన్నారు.

ఉమాపతి మాట్లాడలేదు. మావారు ఊరుకోక "మీ నాన్నగారు ఏమంటా?" అని అడిగినారు.

“అయినకూ నాకూ మాటలు లేక చాలారోజు లయినది.”

“ఎందు కంతవరకు వచ్చినది?”

“కారణమేమీ లేదు. నేల నెలకూ వందో, రెండువందలో పట్టుకొనివెళ్లి ఆయన దోసిటిలో పోస్తే నా అంతమందివాడు ఉండక పోవును. ఆయనకు మేము ఇంట్లో ఉండడమే గిట్టదు. లిందువల్లనే కొన్నాళ్ల పాటు మీ చెల్లెలిని ఇక్కడ అట్టపెట్టవలె ననుకొంటున్నాను. నేను ఏదో హోటల్లో భోజనము పెడతాను. కొన్నాళ్లు పోతే సంగతి సందర్భాలు చూచుకొని ఒకయిల్లు అద్దెకు తీసుకొని వేరేకాపురము పెడతాను.”

“ఆహోటల్లో ఈ హోటల్లో తిని నీవు మాత్రము బట్ల చెడగొట్టుకోవడ మెందుకు? ఇక్కడ నీకు ఇబ్బందిగా ఉంటే నీవుకూడా ఇక్కడనే ఉండవచ్చు. నా చెల్లితో పాటు నీకు కూడా ఇంతభోజనము పెట్టలేనిదే; స్థితి ఇంకా నాకు రాలేదు. నీవు వ్యాపారము చేయలేవు. ఏదైనా ఉద్యోగము చూడవచ్చును. నీకు ఏలాగు అనుకూలమైతే అలాగే చేయవచ్చు. అనవసరముగా మీ నాన్నగారితో తగాదా పెట్టుకోవడ మెందుకు? మనస్పర్థలు పెరగ సీయకూడదు.”

అప్పటినుంచి ఉమాపతి అత్తవారింటనే భార్యతోపాటు ఉన్నాడు. రోజూ మధ్యాహ్నము భోజనముచేసి బయలుదేరేవాడు. తిరిగి రాత్రి పన్నెండు ఒంటిగంటకు ఇల్లు

చేరేవాడు. ‘అదేమని ఎవరైనా అడిగితే ఏదో సాకు చెప్పేవాడు. ఇంటి అందరికీ అత సంటే అనవ్యము పుట్టినది.

అర్ధరాత్రమువరకు కాచుకొని ఉండి అతనికి ఎవరు తలుపు తీస్తారు? ఇంట్లో నాకరీ వాళ్లందరూ విసుగుకొనేవారు. వంటబ్రాహ్మణుడు ఈయనగారు వచ్చినదాకా కనుపెట్టుకొని ఉండేవాడుకాదు. అందరి భోజనాలు కావడముతోనే వెళ్లిపోయేవాడు. వండిన అన్నమూ కూరలూ తనగదిలో ఉంచి, దేని మాత్రము మేడవీధి వరాండాలో కనుపెట్టుకొని ఉండి, వీధివైపు రెప్పవాల్చుక చూస్తూ అర్ధరాత్రము వరకూ మేలుకొని ఉండేది. కాలిదప్పుడు కాగానే మెల్లగా మేడదిగివెళ్లి వీధిరలుపు తీసి అతనిని గదిలోకి తీసుకొని వచ్చి భోజనముపెట్టి అప్పుడు కొంచెము కునుకు తీసేది. ఇంతకుముందు ఒకటి రెండు సార్లు ఈసంగతి తెలిసి మావాడు కూకలేశాడు. లిందువల్ల ఇంతజాగ్రత్త అవసరమయినది. ఈవరుసచూచి ఉమాపతివిషయములో అందరికీ అనుమానము పుట్టినది. అతని ప్రవర్తనను గూర్చికూడా. కాని ఈ ప్రపంచములో ఏసందేహమూ లేనిది అతని భార్య ఒక్కతే. ఈవిషయమై మేమెవరమైనా ఏదైనా చెప్పితే నమ్మేదికాదు. కాని ఊరికే ఏడ్చేది.

ఉమాపతి అప్పుడప్పుడు భార్యద్వారా అత్తగారిదగ్గరనుంచో, లేకపోతే మావారి దగ్గరనుంచో ఏదై, అరవైరూపాయలు అడిగి తీసుకోవడము సాగించాడు. ఎందుకని అడిగితే

“నాపర్పు ఎక్కడనో పోయింది”దని ఒకసారి,
“తప్పకుండా ఈవేళ ఇస్తానని ఒకరికి వాగ్దానము చేసినాను. ఇవ్వకపోతే మర్యాదపోతుంది” అని మరొకసారి, అత్యవసరమైన పని ఉన్నది. ఇప్పుడీస్తే మళ్ళీ నాలుగురోజులలో తిరిగి ఇచ్చి వేస్తాను” అని వేరొకసారి ఇలాగే ఎన్నో చెప్పేవాడు. వ్యవహారము ముదిరినది. డబ్బుకోసము భార్యను వేపుకొనినడము ప్రారంభించినాడు. ఈసంగతి అందరికీ తెలిసినది. ఒకనాడు మా వారు “ఇక నేను డబ్బు ఇవ్వను” అని నిస్సంకోచముగా చెప్పివేసినారు. ఇవ్వవద్దని తల్లితో కూడా గట్టిగా చెప్పినారు.

కొన్నాళ్లు జరిగిపోయినది. ఒకనాడు మా రెండోవదినగారి మగడువచ్చినాడు. ఆ రోజుపగలు ఆయన కేబుల్‌లోంచి రెండు పదిరూపాయలనోట్లు పోయినవి. ఎంతో గందరగోళము జరిగినది. ఇంట్లో అందరూ ఎంతో మనసు నొచ్చుకొన్నారు. మాట్లాడకుండా మావారు ఆడబ్బు బాపగారికి ఇచ్చివేయబోయినారు. కాని ఆయన తీసుకొననేలేదు. పైగా చాలా అభిమానపడినాడు. ఆయన వెళ్లిపోయినతర్వాత మావారు ఇంట్లో నౌకర్ల మీద చాలా కోపపడినారు మొత్తం మేమేమీ ఎరగము, అని వాళ్లు ఒకటేగోల. అసలు సంగతి నౌకర్లు ఎవరూ మేడ ఎక్కనే ఎక్కరు.

అసలు సంజవేళ నాగదిలో నేను తల దువ్వుకొంటున్నాను. మెల్లగా దేవి అక్కడికి వచ్చినది. ఏవో ఆసంగతి, ఈసంగతి

మాట్లాడుకొన్నతరువాత హఠాత్తుగా దేవి ఏడుస్తూ “వదినా? చెప్పడానికి నాకు నోరు రావడములేదు. ఆడబ్బునేనే తీసుకొన్నాను. ఎంతో అవసరమని మీ అన్నయ్య అడిగినారు. ఏమిచేయను? నేనుచస్తే బాగుండును వదినా? నలుగురూమీటే ఏమంటారు?” అని నొసట కొట్టకుంటూ చెప్పినది.

నేను నిశ్చేష్టురాలనైపోయినాను. దేవి ఇంత అధోగతిపాలవుతుందని నేను ఎన్నడూ అనుకోలేదు. పెనిమిటి సుఖము కోసము తాను పదిమందినోళ్లలో పడడానికికూడా వెనుకీయలేదు. దేవిని నేను మెచ్చుకొననా? నిందించనా? ఆమెముఖముమూస్తే నాగుండె కొట్టుకొంటున్నది. దుఃఖముతో పశ్చాత్తాపముతో ఆమె హృదయము తగులబడి పోతున్నదని తెలుస్తూనేఉన్నది. చేసినవనినిచూర్చి ఆమెకు ధైర్యములేకపోలేదు. లేకుంటే తప్ప ఒప్పుకోవడమునకు సాహసించగలదా?

అనుతాప పరిపక్వమై ఆమెహృదయము పండిన గోరింటకాయవలె ఉన్నది. ఎంత తేలికమాట దానికి తాకినా చెక్కలైపోతుంది. అదిగ్రహించి నేను గబగబ గదితిలుపు గడియ పెట్టి ఆమెను ఓడార్చడమునకు ఆరంభించినాను. ఎవరికైనా ఈసంగతి తెలుస్తుండేమోనని నేను ఇంతశ్రద్ధ వహించినాను. కాని నాశ్రద్ధ పనికిరాలేదు. దేవి తనసేరము తానే ఒప్పుకొన్నసంగతి అందరికీ తెలిసిపోయినదని రెణ్ణాళ్లతర్వాత నాకు తెలిసినది. కాని నౌకర్ల

నందరినీ బెదిరించి ఎవరినీ నోరెత్తకుండా చేసింది అత్తగారు. ఇది పెల్లడిఅవుతేనేగాని తమ నిజాయితీ యజమానుడికి తెలియదని వాళ్ల యేడుపు. అందరూ దేవిని సంశయదృష్టులతో అవమానపరుస్తున్నారని తెలిసి నేను చాలా అసహ్యపడినాను. సంశయించడము నకు మరి అధ్యంతరము ఏముంటుంది?

ఆరునెలలు గడచిపోయినవి. రేపు మా అబ్బాయికి అన్నప్రాశనముహూర్త మనగా ఆరోజు సాయంకాలము మావారు నాగది లోకివచ్చి రెండువందల రూపాయలు నాచేతి కిచ్చి “నీకగ్గరిఉంచు. రేపు తీసుకొంటాను” అన్నారు.

ఆరూపాయలు తీసుకొని నేను నవ్వుతూ “ఇవి ఇక మీకు రావుమరి! వీటితో అబ్బాయి పెళ్లొకి గొలుసు చేయిస్తాను” అన్నాను.

“ఏమీ తోచకపోతే సరి! అవి ఖర్చు పెట్టడమునకు వీలులేదు. రేపు చాలాఅవసరము ఉన్నది.” అని మావారు వెల్లిపోయినారు.

దేవి అవ్వడు అక్కడనే ఉన్నది. నేను పెట్టితీసి నోట్లు, అందులోపెట్టి తాళమువేసి తాళపుచెవులగుత్తి పలుపుతలగడక్రిందపెట్టి కిందికి వెల్లిపోయినాను. ప్రాద్దుట మావారు వన్ను అడబ్బు అడుగలేదు. నాకుకూడా అసంగతి జ్ఞాపకము రాలేదు.

కుట్టవాడి అన్నప్రాశనము జరిగినది. నాలుగురోజులైనతర్వాత మావారు వచ్చి “ఏది? ఆవేళ నీకిచ్చినడబ్బు?” అని అడిగి

నారు. నేను పెట్టెతీసి చూచినాను నోట్లు కనబడలేదు. పెట్టెలో వస్తువులన్నీ తీసి కింద పార వేశాను. నాకు వణుకుపుట్టింది. నా వెదకడ మువక న చూచి మావారు చిరాకుపడడము మొదలుపెట్టారు. “ఆ రూపాయలు కనుపించ డములేదు” అని నేను నెమ్మదిగా అన్నాను. మావారు నామాట నమ్మలేదు. నమ్మక “ఉన్నచోటువదలి అక్కడా ఇక్కడా వెది కితే ఎక్కడఉంటవి? అడబ్బుతో చాలా అవ సరము ఉన్నదీ, గొలుసుగిలుసూ చేయించ డమునకు ఇప్పుడు వీలులేదు అని నేను మొద టనే నీతో చెప్పినాను. అందుకోసము—”

ఈ విధముగా ఎన్నో నిష్ఠురోక్తులు అన్నారు. నాకు ఎంతోకోపము వచ్చినది. “నేను తీసుకొనలేదో దేవుడా” అని ఎంత చెప్పినా ఆయన నమ్మకములేదు. ఏమి చేయను! ఉక్రోశమువచ్చి ఏడ్పు మొదలు పెట్టాను. మా అత్తగారు గబగబవచ్చి “ఎందుకు ఏడుస్తావుతల్లీ! గదిలోకి ఎవరు వచ్చి నారో, ఎక్కడపెట్టినావో కొంచెము యోచించిచూడు. పెట్టిలో పెట్టినవి ఏమవు తవి?” అన్నది. ఆరూపాయలు దాచుకొని పోయిన పని నేను అబద్ధమాడుతున్నాననే అందరి అభిప్రాయము.

మా అత్తగారి మాటలతో హఠాత్తుగా నాకు దేవిమాట జ్ఞాపకమువచ్చినది. ఎవ్వరు లేకుండా చూచి ఆమెను నాగదిలోకి తీసు కొనివెల్లి “వేళాకోళానికి నీవేమైనా తీసి దాచి నావా చేపి” అని అడిగినాను.

ఆమె రెప్పవేయకుండా నాకేసి ఒక మారు చూచినది. నేను కొంచెము జంకి పోయినాను. దేవికి ఎంత అభిమానమో నే నెరుగుదును. వెంటనే ఆమె తలవంచుకొని “అవును, నీపెట్టెతీసి నేనే ఆరూపాయలు తీసు కొన్నాను. మీ అన్నయ్య ఒక మార్వాడీకి అప్పు ఉన్నారట, వాడు చంపుకొని తింటున్నాడని ఆయన అదేవనిగా బాధపడితే నేనే ఆడబ్బుతీసి ఆయనకిచ్చినాను” అన్నది.

నేను ఒక నిట్టూర్పువడిచి “ఈమాట మీ అమ్మదగ్గర ఒప్పుకొంటావా?” అని గంభీరముగా అడిగినాను.

“అమ్మదగ్గరనేకాదు అందరిదగ్గర ఒప్పుకొంటాను. కాని ఆ మార్వాడీమాట మాత్రము చెప్పను.” ఈమాట అని గబగబ మేడదిగివెల్లి వాళ్ల ఆమ్మతో “వదినెపెట్టెతీసి ఆరూపాయలు నేనేతీసి మీ అల్లుడికి ఇచ్చాను. ఈమాట నీవు అన్నయ్యతోకూడా చెప్పవచ్చును.” అని చెప్పినది.

మా అత్తగారువెల్లి కొడుకుతో చెప్పినది. ఆయన నవ్వుకూ “దేవికి శుశ్రూషచేసి ఆమెదగ్గర పతిధర్తి నేర్చుకొమ్మని నీకోడలితో చెప్పు” అని ఆయన అన్నారు. ఏమి అననీ నామనసు కుదుటబడ్డది.

ఈసంగతి ఎవరికీ తెలియకుండా కప్ప పుచ్చనలెనని మావారునవ్వి ఊరుకొన్నారు. కాని మా అత్తగారు ఊరకొలేక పోయినది. అల్లుణ్ణి కూతురిని తిట్టిపోసినది. చాలా గండరగోళము జరిగినది.

ఆ మరునాడే మధ్యాహ్నము రెండు జాములవేళి ఉమావతి తనపెల్లాన్ని తీసికొని ఇంట్లోనుంచి వెళ్లిపోయినాడు. అత్తగారు కూతురుమొగాన ఇంతకుంకుమపు బొట్టు కూడా పెట్టలేదు. అసలు మాట్లాడనేలేదు. ఈ మట్టమధ్యాహ్నము ఎక్కడికే ప్రయాణమని ఎవ్వరూ అడగనైనా అడుగలేదు.

సాయంకాలము కచ్చేరీనుంచి వచ్చి మావారు ఈ సంగతి విన్నారు. వాళ్ల ఊరు కలుగుచేసినారు. వాళ్లు అక్కడనే ఉన్నట్లు కలుగు తెలిసినది.

3

రమారమి ఒక సంవత్సరమువైగా జరిగి పోయినది. ఈలోపల ఎన్నో మార్పులు తటస్థించినవి. నాకర్థము కాలిపోయినది. మావారు అకస్మాత్తుగా చనిపోయినారు. నా మనసంతా పాడయిపోయినది. చాలా జబ్బు చేసినది. పిల్లలకుకూడా శరీరములో స్వస్థత లేదు. మానాన్నగారువచ్చి నన్ను పిల్లలనూ తీసుకొని విశాఖపట్టణము వచ్చికిన్నారు. ఆ బ్రహ్మాండమైన జబ్బులో మంచముమీద ఉండగానే నాకు దేని మరణవార్త తెలిసినది. చచ్చిపోవడమునకు ముందు దేవి నాకొక బాబు వ్రాసినది. ఆబాబు ఇట్లున్నది.

పెద్దవదినే!

ఈ ఉత్తరము నీకు అందేలోపలనే నేను మరీ ఈలోకములో ఉండను, ఉండలేను. నాకు ఏలోకము వ్రాసిపెట్టి ఉన్నదో, ఏ చీకటిలో

కలసిపోతానో ఇప్పుడు ఊహించలేను. ఈలోకము విడిచిపెట్టడమును ముందు సీతో చెప్పుకొనవలసినమాటలు ఈబులో వ్రాస్తున్నాను. సీత సన్నుత కన్నతల్లిలాగు కడుపులో పెట్టుకొని ఆదరించినావు. తోబుట్టువువలె చేడోడు వాడోడువైనావు. ప్రియసఖవలె సహృదయములో తోటిచ్చినావు. దేవతవలె ప్రేమించినావు. నేనెప్పుడూ నీదగ్గర ఏపిషయమునూ దాచలేదు. ఇప్పుడూదాచను. కోరినా అంతట నేనే ఆత్మహత్య చేసుకొంటాను. ఇంతకన్నా నాకు మరొకమార్గములేదు. నేను బ్రతికి ఉండడము వట్టివిడంబనమని నాకు తోస్తున్నది ఈ మాటలనుబట్టి సీత నా మనస్సు పాడయిపోయినదని, కెజ్జిఎత్తినదని అనుకొనవచ్చు. కాని కొంచెము నామాట లన్నీవిని యోచిస్తే నా మనస్సు మెదడూ సరియైనస్థితిలోనే ఉన్నవని, నేను పిచ్చిదాననై పోలేదని నీకేతెలుస్తుంది. సీతమాత్రము సన్నుతమించు. ఆత్మహత్య మహాపాపమని సీత అనవచ్చును. కాని ఇప్పుడు పాపపుణ్యవిచారణ చేయడమునల్ల కాలపారణములేవు నాకు మరొక ప్రయోజనము కనబడడములేదు.

ఆవిచారతో నాకు అవసరమేలేను. నేను చచ్చిపోయినతిర్కాత దేవుడు నాకు స్వర్గమే వ్రాసిపెట్టాడో, సరకమే వ్రాసిపెట్టాడో, ఏదైనాసరే నాకర్మఫలమని నేను దానిని అనుభవిస్తాను. నేను బ్రతికిఉండగా దేవుడు నా అదృష్టముతో ఎంతభయంకరముగా ఆటలాడుకొన్నాడో నీపెరుగుదువు. ఇక చచ్చినతిగు

వారి విచారము నాకెందుకుచెప్ప? సరే. నా అదృష్టము చివరకు ఎట్లు పరిణమించినదో మాత్రము నీకిప్పుడు తెలుపవలెనని నా సంకల్పము.

మీ అన్నయ్య ఏదో ఆఫీసులో నాకరి చేస్తున్నాడు. ఆ ఆఫీసుకు సంబంధించినడబ్బూ దక్కము యావత్తూ మీ అన్నయ్యచేతిలోనే ఉంటుంది. అందులో మూడువేలరూపాయల వరకు రహస్యముగా ఆయన ఖర్చుపెట్టుకొన్నాడు. ఇది ఎన్నాళ్లనుంచి జరుగుతున్నదో ఏమో నాపాపములాగు నేడు బయటబడ్డది. ఆయనపేర వారంటిరుగుతున్నది. ఆయన దొరకకుండా ఎక్కడనో దాగుకొన్నాడు. ఎంతోరహస్యముగా నిన్నరాత్రి ఇంటికివచ్చి నాకు దర్శనమిచ్చినారు. నాచేతులు పుచ్చుకొని ఏమస్తూ మొదటినుంచి జరుగుతూ వస్తున్న తనపాపకథ ఆమూలాగ్రముగా నాతో ఏకరువెట్టినారు. ఆయన పంచెపుగుట్టపువరుగుతో ఒక స్త్రీవలలోకిడి ఉన్న సమస్తయూ దానిపాదాలకు సమర్పించుకొన్నారు. వదినే! ఈలోకములో ఇంత మోసము ఉన్నదని నాకు తెలియదు. నేను నాహృదయమందిరములో నిలుపుకొన్న దేవతామూర్తిని పాడుచేసినదెవరు? నేను నాభర్త కోసము ఎంత అవమానము పాలయినానో, ఎన్నినిహించినానో నీపెరుగుదువు. నాభర్త కన్న దేవుడులేడని మనసులో ఎంత సంకృప్తిని పొందేదానను? ఎంత గర్వజేదానను?

నీవు ఎన్నో పాదాలు ఎన్నో నాకు చెప్పినావు. కాని నేను నమ్మలేదు. అసలు వివరణలేదు. నాధర్మమీద నాకున్న విశ్వాసము నన్ను, అప్పుడు సత్యమును గ్రహించకుండా చేసినది. ఆయన మరొక ఆడుదానికి తన సర్వమూ అమ్ముకుంటాడనే మాటనే నేను నమ్మలేదు. నీకు జ్ఞాపకము ఉన్నదో లేదో ఒకనాడు మనము భారతిములోని 'సత్యాద్రావసీసంవాదము' చదివినాము. అందులో 'ధర్మపై భార్యకు అనుమానము పుట్టకూడదు. పుట్టితే మరి ఆనంసారము దుఃఖాకరము. ధర్మవిషయమై అవిశ్వాసమూ, అనుమానమూ కలిగిన ఆడుది తన సర్వనాశనమును తానే చేసుకొన్నదగును' అనుమాటలు నాహృదయమునకు పట్టిపోయినవి. పతిమోక అవిశ్వాసము కలిగి సర్వనాశనమైన వారికధలు ఎన్నో చదివినాము. అందువల్ల ఎవరు ఎన్ని చెప్పినా నేను నాధర్మను ఎన్నడూ ఏవిషయములోనూ సందేహించలేదు. ఆ సంశయచ్ఛాయను కూడా నాహృదయానికి అంటకుండా జాగ్రత్త పడినాను. నేను పరిపూర్ణవిశ్వాసముతో ఎవరిని ఆరాధిస్తున్నానో వారు ఇంత సీచకార్యమునకు ఒడిగట్టుతారన్నమాట నవ్వలూటకు కూడా అనుకోలేకపోయినాను. వదినే! ఈపాడు లోకము ఎంతనిష్ఠురము! కాని పురుషజాతి గర్వమునూ, కృతిఘ్నతనూ, నేను ఇప్పటికి కూడా ఊహించలేకున్నాను. ఇకంతా నావిధి అనుకొంటున్నాను. నాధర్మకోసము వృద్ధుడైన నాతండ్రిమనసు ఎంతనొప్పించినానో

నీవెరుగుదువు. అదే అతని మరణమునకు కారణము. నేను అందరినిందలకూ, అనవ్యూతకూ పాలయినాను. అంతవరకెందుకు? ఎన్నో పాదాలు నన్ను నేనే అనప్యాయకౌనేదానను. ఏమయితేనేది? సర్వమూ నిష్ఫలమై పోయినది. నిష్ఫలమైనదని ఇప్పటికీ అనుకొనలేకుండా ఉన్నాను. మావారు ఏమిస్తూ నారెండుచేతులు పట్టుకొని "దేవీ! నీవే నన్ను బ్రతికించవలె. జైలుకు వెళ్లితే చావుతప్పదు. డబ్బు ఇస్తే పోలీసులు మరి కేసువెట్టరు." అని అన్నాడు. ఆయన కన్నీటితో నా మానాభిమానాలు తుడుచుకొనిపోయినవి. అవమానమన్న మాటే మరిచిపోయి నేను ఈనేత్రప్రాద్దుటనే మాలిమ్యదగ్గరికివెళ్లి సంగతి అంతా చెప్పివేసినాను. చిన్నన్నయ్య దగ్గరికివెళ్లి కాల్సాకడుపూపట్టుకొని బ్రతిమాలినాను. కాని వారు నావై పేచూడలేదు. ఒక నిట్టూర్పుకూడా వదలలేదు. వైగా మా చిన్నన్నయ్య సంగతి అంతా విని నిర్దాక్షిణ్యముగా "నాడు జైలుకు వెళ్లడమే ముందిది" అన్నాడు. ఇక మా అక్కయ్యల సంగతి చెప్పవలసినదేమన్నది? అందరూ వేళాకోళాలూ ఎద్దేవాలూ మొదలు పెట్టారు. అక్కడ మరి నేను ఉండలేకపోయినాను. వెంటనే వచ్చినదారి పట్టినాను. ఈసమయమున నాతండ్రిలేడు. పెద్దన్నయ్య లేడు. నీవుకూడా పుట్టెడుజబ్బుతో దూరాన ఉన్నావు. నీవు ఉంటేమాత్రము ఏదోదారి చూపెట్టేదాననే. చివరకు మీతండ్రితో చెప్పి అయినా డబ్బుతీసుకొనివచ్చి నన్ను గట్టెక్కిం

చేదానవు. మీతండ్రి ఘరానామనిషి. ఉదా
రుడు. నేను ఆయనకు కూతురువంటిదాననే.
మీరుంటే ఏలాగైనా కాపాడేవారు.

కాని మరి నాకు ఆ ఆశలేదు. మీనాన్న
గారుకూడా నీదగ్గరనే ఉండిపోయినారు. నీవు
ఘాయలామనిషివి. పుట్టెడుదుఃఖములో తల
మునిగి ఉన్నావు. ఇంతకూ నేను నిర్భాగ్యు
రాలను. నాకు ఈజగత్తు సర్వమూ శూన్యము.
మా ఆడుపడుచు లందరూ నన్ను చూచి ముసి
ముసినవ్వలు నవ్వుతున్నారు. మామామగారి
మాట ఇక చెప్పవలసిన పనిలేదు. అసలే ఎడ
మొగము పెడమొగము. ఇప్పుడు మరింత.
నేను ఏమిచెయ్యను వదిలే?

ఇప్పుడు రాత్రి ఒంటిగంట కావస్తున్నది.
ప్రపంచమంతా హాయిగా నిద్రపోతున్నది.
ఒక్క నేనుమాత్రమే నాభవిష్యత్తును ఆలో
చించుకొంటూ బాగరము చేస్తున్నాను. నాభర్త
వచ్చేవేళ అయినది. డబ్బు ఎక్కడను దొరక
లేదని ఆయనతో చెప్పడము ఏలాగు? ఇప్పటి
ఆయన వాలకమూ, ఆయన దుఃఖమూ
చూస్తే నీవుకూడా ఏడువకుండా ఉండలేవని
చెప్పగలను. చిక్కులోనుండి బయటపడడము
నకే అను, పశ్చాత్తాపమే అను, ఏమైనానకే
ఆయనస్థితిచూచి నేను భరించలేక పోతు
న్నాను. ఆయనకంటికి కడవెడుగా ఏడుస్తూ
“దేవీ! నాకు తల్లిలేదు. ఉన్నతండ్రికూడా
లేనివాడితో సమానము. నీవుతప్ప నాకు
ప్రపంచములో నా అన్నవారు ఎవరూలేరు.
ఏరితిగానైనా నన్ను బ్రతికించు.” అని అంటూ

ఉంటే నావ్యసయము చెక్కలైపోతుంది.
“డబ్బు కావలసివచ్చినపుడు ఆయనకు నీవు
కావలసివస్తావు. అరనంత స్వార్థపరుడూ, కృత
ఘ్నుడూ మరి పంపబోడు” అని నీవనవచ్చును.
వదినీ! న్నాతుకులో స్వార్థమునేది నశించి
పోయినది. సర్వమూ ఆయనకోసమే. తన
ప్రయోజనముకొరకు కావలసినంతమట్టుకు
నన్ను వినియోగించుకొన నియ్యడముకన్న
నాకు కావలసినదేమిటి? స్వార్థమునీ, లభి
మానమనీ, నేను ఇప్పుడు సమయము దొరికి
నదిగదా అని ఆయనను ఉపేక్షించి ప్రాయ
శ్చిత్తముచేయనా? అంత కాలిన్యము స్త్రీజాతి
లోలేదనే నానమ్మకము. ఇప్పుడు మా అత్త
గారు బ్రతికిఉంటే తన కొడుకును కష్టనమ్మద
ములో విడిచిపెట్టి ఆమెచూస్తూ ఉండగలదా
చెప్ప! ఎవడైనా కూనీచేస్తే ప్రపంచమంతా
అతనిని నిష్ఠురముగా చూచి అనహింసించుకొన
వచ్చును. కాని నిల్లిమాత్రము తన సంతాన
మును రక్షించుమని భగవంతునికి కోటి
మొక్కులు మొక్కుకొంటుందనే నానమ్మ
కము. నేనుకూడా అట్టితల్లుల సంతానమును.
నిజము చెప్పతున్నాను ఆయనమీద నాకిష్ట
టికీ కోపముగాని, దుఃఖముగాని, కసిగాని
లేదు. ఆయన వ్యాపారమునుగురించి నేను
విచారించలేదు. ఇప్పుడుకూడా విచారించను.
నాలో ఏభోపములేకుండాఉంటే అంతేనాకు
సంతృప్తి. ఇప్పుడు నామనస్సులో ఏమున్నదో
నేను వ్రాయలేకపోతున్నాను. ప్రపంచమంతా
ఒకపక్షము. నేనొక్కతేనే ఒకపక్షము. ఇప్పటి

కైనా నాకున్న ఆధారము, ప్రపంచమున కంతటికీ అపరాధి అయిన నాభర్తగారు. లోకములోకమంతా ఆయనను తిట్టి చుమ్ము దూళి ఎత్తిపోసి నాశనము చేయడమునకు తన నోరు తెలుచుకొని ఉన్నది. నాకున్న కాస్తపిసరు కూడా ఇప్పుడు వదలివేయడము చారిత్రమా! కాని ఆయనను రక్షించేసామర్థ్యము నాకు లేదు. రేపు నాదగ్గరనుంచి నాభర్తను పోలీసులు పట్టితిమికొనిపోతారు. నేను కన్నులు తెరుచుకొనిచూస్తూ నిలబడి ఉండవలసినదేనా? ఉండలేను వదినే! ఏది నా ముఖ్యకర్తవ్యమో దానిని నిర్వహించేతక్కి నాకు భగవంతు డియ్యలేదు. నా అశక్తిని నాభర్త గ్రహించడమునకు ముందే అసలు నేను ఈలోకమును విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోతాను. ప్రాణములతో ఉండి నేను ఆయనను విపదదేవతకు ఒప్పించలేను. దౌర్బల్యమనీ, వైచ్యమనీ, తెలివితక్కువ అనీ నన్ను గురించి లోకులు ఏమైనా అనుకొననీ! తిట్టనీ, దీవించనీ, నేనుమాత్రము దానికి భయపడను, అనవ్యపడను. కాని ఒక్కదానికి భయపడుతున్నాను. ఈనామరణ వార్త విని నీవుగుండె చెక్కలయ్యెట్లు పడుస్తావు. నీకుకలిగే బాధ తలచుకొంటే నాకు ఇప్పుడు ఏడుపు వస్తున్నది. నీవు నామీద కోపగించకుండా ఉంటే నా కదే పదివేలు.

వదినే! ఈవేళ తిథి ఏమిటో తెలుసునా? ఫాల్గుణశుద్ధపక్షమి. సరిగా ఈరోజుననే నా భర్తను నేను మొట్టమొదట చేరుకున్నాను.

అది అంతా ఇప్పుడు నాకు జ్ఞాపకము వస్తున్నది. అప్పటివలెనే ఇప్పుడు వెన్నెలటికిలో నుంచి చంద్రుడు నావైపు చూచి నవ్వుతున్నాడు. వెన్నెల నామీద పడుతున్నది. ఆనాటిపాట మారంగక్కయ్యపాడినది. ఇప్పుడు జ్ఞాపకము వస్తున్నది.

ఏటికీ నాకింక జడుపు-ఒక్క

నాటికిని రాబోదె విడుపు-

నాహృదయనాధుండు, నాజంట విడకున్న నాకీప్రపంచమొనందనోద్యానమ్ము. ఏటి.

కాలమేఘాలు లోకాల కనుమూయనీ

మాయదేనాచందమామ చిరునవ్వు. ఏటి.

కటికచీకటి కాటుకలపూత పూయనీ

నన్ను బాదవునె పండు వెన్నెలల వెలుగు. ఏటి.

నిదురలో మరపులో నెనరు జాగరములో వదలిపోవనిశరద్యైభవ మ్మిదెయుండ ఏటి.

ఆహా అది ఒకరోజు. మరల ఇది ఒకరోజు. దానికి దీనికి ఎంతోవ్యవధానము! ఆనాటి వెన్నెలలలో నా హృదయోన్వయ పాదాల దగ్గర ఆశ్రయము పొందినాను. ఈనాటి వెన్నెలలలో మరల ఆ పాదాలదగ్గరనే ఆశ్రయము కోరుతూ వెళ్లిపోతాను. ఇప్పుడే పదినిమిషాలలో ఆయన వస్తారు. వదినే! నెలపు తీసుకొంటాను. నీకు వేనవేలు నమస్కారాలు. నన్ను క్షమించుసుమా! ఆయన వచ్చేవేళ అయినది. ఆయనముఖము చూస్తే నాకు మరల బ్రతుకుమీద ఆశపుట్టవచ్చును. రక్షించ

భా ర తి

లేని అశక్తులను. ఇక ఆలస్యము చేయను. ఆయనను ఉద్ధరించే భారము ఆయన దేవుని మీదనే పడవేశాను. ఈశ్వరుడు నన్ను పూర్తిగా పరీక్షచేశాడు. నా హృదయము ఎరుగును. మొన్న పత్రిక చదువుతుండగా చని పోవడమునకు దారి తెలిసినది. అది ఏ! గది మూల ఉన్న కిరసనాయిలుడబ్బా మృత్యు దేవతవలె నాకేసి చూస్తున్నది. జనన మరణములకూ, సుఖదుఃఖములకూ అతీతమైన జ్యోతిర్లోకములో, నిర్మళంకమూర్తిని నా దేవతను మరల పొందుతాను. నన్ను ఆశీర్వాదించు వదిలే! సెలవు.

అభాగ్యురాలు సీ'దేవి'

ఇక నేను వ్రాయవలసినదిలేదు ఈ క్షిత్తరము తండ్రిగారి కిచ్చినాను. ఆయన భాస్కర రామాయణములో నీత అగ్నిప్రవేశఘట్టము చదువుతున్నారు. నేను ఆయనను పిలువజోయేటప్పుడు చదువుతున్న పద్యములో నా దేవి మరణయూతన అనండి, లేకుంటే ఆనందమనండి నా మనోనేత్రమునకు గోచరించినది.

“ పవడపు రాశిలోని నవ

భర్మకలాకయుఁ జోలె, చారువ

బ్జవముల కుప్పలో నిడిన

లాలితచంపకదామ మట్లు, ర

క్షవనజరాజి హంసియనఁ

గా నరుణాశ్రములోన నున్న యా

నవళకిరేఖనోలె దహ

నస్థితయయ్యె విదేహానిన్యదాఁ.”

గ్రంథము మూసిపెట్టి మానాన్నగారు ఆ ఉత్తరము చదువ మొదలుపెట్టారు. నా అవస్థ వ్రాయలేను. దేవి భౌతికశరీరమును ఆకలిగొన్న అగ్నిహోత్రుడు సంతోషముగా తన జహ్వనప్రకమును చాచి ఆరగించి ఉంటాడు. కాని నాదేవి నా హృదయములోనే ఉన్నది. ఈ! దేవి! లోకము ఏమనుకొననీ, నీవు నాకు మాత్రము అపరసీతా దేవివి.

మానాన్నగారు ఉమాపతివిషయములో ఏమి ఏర్పాటుచేసినారో నే నడుగలేదు. బహుశా అడబ్బు ఇవ్వవచ్చును. అతనిని విడిపింపవచ్చును. కాని నాముద్దు మరదలు కనబడదు గదా!

ఉమాపతి ఎక్కడ ఉన్నాడో తెలియదు. తెలిసికొనవలెనన్న తలంపుకూడలేదు. ఏమి లాభము!!

తైనా నాకున్న ఆధారము, ప్రపంచమున కంతటికీ అపరాధి అయిన నాభర్తగారు. లోకములోకమంతా ఆయనను తిట్టి దుమ్ముగ్రాళి ఎత్తిపోసి నాశనము చేయడమునకు తన నోరు తెలుచుకొని ఉన్నది. నాకున్న కాస్తపినరు కూడా ఇప్పుడు వదలివేయడము చాలరమా! కాని ఆయనను రక్షించేసామర్థ్యము నాకు లేదు. శేపు నాదగ్గరనుంచి నాభర్తను పోలీసులు పట్టితీసుకొనిపోతారు. నేను కన్నులు తెరుచుకొనిచూస్తూ నిలబడి ఉండవలసినదేనా? ఉండలేను వదినే! ఏది నా ముఖ్యకర్తవ్యమో దానిని నిర్వహించేకర్తి నాకు భగవంతు డియ్యలేదు. నా అశక్తిని నాభర్త గ్రహించడమునకు ముందే అసలు నేను ఈలోకమును విడిచిపెట్టి వెల్లిపోతాను. ప్రాణములతో ఉండి నేను ఆయనను విపదదేవతకు ఒప్పించలేను. దౌర్బల్యమునీ, వైచ్యమునీ, తెలివితక్కువ అనీ నన్ను గురించి లోకులు ఏమైనా అనుకొననీ! తిట్టనీ, దీవించనీ, నేనుమూర్తము దానికి భయపడను, అనవ్యపడను. కాని ఒక్కదానికి భయపడుతున్నాను. ఈనామరణ వార్త విని నీవుగుండె చెక్కలయ్యేటట్లు ఏడుస్తావు. నీకుకలిగే బాధ తలచుకొంటే నాకు ఇప్పుడు ఏడుపు వస్తున్నది. నీవు నామీద కోపించకుండా ఉంటే నా కదే వదివేలు.

వదినే! ఈవేళ తిథి ఏమిటో తెలుసునా? ఫాల్గుణశుద్ధనవమి. సరిగా ఈరోజుననే నా భర్తను నేను మొట్టమొదట చేరుకున్నాను.

అది అంతా ఇప్పుడు నాకు జ్ఞాపకము వస్తున్నది. అప్పటివలెనే ఇప్పుడు వెన్నెలకిటికిలో నుంచి చంద్రుడు నావైపు చూచి నవ్వుతున్నాడు. వెన్నెల నామీద పడుతున్నది. ఆనాటిపాట మారంగక్కయ్యపాడినది. ఇప్పుడు జ్ఞాపకము వస్తున్నది.

ఏటికీ నాకింక జడుపు-ఒక్క

నాటికిని రాబోదె విడుపు-

నాహృదయనాథుండు, నాజంట వికకున్న నా కీప్రపంచమొసందనోద్యానమ్ము. ఏటి.

కాలమేఘాలు లోకాల కనుమూయనీ

మాయదేనాచందమామ చిరునవ్వు. ఏటి.

కటికచీకటి కాటుకలపూత పూయనీ

నన్నుబాదవునె పండు వెన్నెలలవెలుగు. ఏటి.

నిదురలో మరపులో నెనరు జాగరములో

వదలిపోవనిశరదైభవ మ్మిదెయ్యండ ఏటి.

ఆహా అది ఒకరోజు. మరల ఇది ఒకరోజు. దానికి దీనికి ఎంతోవ్యవధానము! ఆనాటి వెన్నెలలలో నాహృదయేవ్వరుని పాదాల దగ్గర ఆశ్రయము పొందినాను. ఈనాటి వెన్నెలలలో మరల ఆ పాదాలదగ్గరనే ఆశ్రయము కోరుతూ వెల్లిపోతాను. ఇప్పుడే పదినిముసాలలో ఆయన వస్తారు. వదినే! సెలవు తీసుకొంటాను. నీకు వేసవేలు సమస్కారాలు. నన్ను ఊమించునుమా! ఆయన వచ్చేవేళ అయినది. ఆయనముఖము చూస్తే నాకు మరల బ్రతుకుమీద ఆశపుట్టవచ్చును. రక్షించ

లేని అశక్తులను. ఇక ఆలస్యము చేయను. ఆయనను ఉద్ధరించే భారము ఆయన దేవుని మీదనే పడవేశాను. ఈశ్వరుడు నన్ను పూర్తిగా పరీక్షచేశాడు. నా హృదయము ఎరుగును. మొన్న పత్రిక చదువుతుండగా చని పోవడమునకు దారి తెలిసినది. అదిగో! గది మూల ఉన్న కిరసనాయిలుడబ్బా మృత్యు దేవతవలె నాకేసి చూస్తున్నది. జనన మరణ ములకూ, సుఖదుఃఖములకూ అతీతమైన జ్యోతిర్లోకములో, నిర్మలంకమూర్తిని నా దేవతను మరల పొందుతాను. నన్ను ఆశీర్వాదించు వదిలే! సెలవు.

అభాగ్యురాలు సీ'దేవి'

ఇక నేను వ్రాయవలసినదిలేను. ఈ ఉత్తరము తండ్రిగారి కిచ్చినాను. ఆయన భాస్కర రామాయణములో సీత అగ్నిప్రవేశశుభ్రము చదువుతున్నారు. నేను ఆయనను పిలువ బోయేటప్పుడు చదువుతున్న పద్యముతో నా దేవి మరణయాతన అనండి, లేకుంటే అనంద మనండి నా మనోనేత్రమునకు గోచరించినది.

“ పవడపు రాశిలోని నవ

భర్మశలకయుఁ బోలె, చారుప

ల్లవముల కుప్పలో నిడిన

లాలితచంపకదాసు మట్టు, ర

క్రవనజరాజి హంసియనఁ

గా నరుణాభ్రములోన నున్న యా నవతేజరేఖవోలె దహ

నస్థితయమ్యై విదేహాకిన్యదాన్.”

గ్రంథము మూసిపెట్టి మానాన్నగారు ఆ ఉత్తరము చదువ మొదలుపెట్టారు. నా అవస్థ వ్రాయలేను. దేవి భౌతికశరీరమును ఆకలిగొన్న అగ్నిహోత్రుడు సంతోషముగా తన జహ్వనప్రకమును చాచి ఆరగించి ఉంటాడు. కాని నాదేవి నా హృదయములోనే ఉన్నది. హా! దేవి! లోకము ఏమనుకొననీ, నీవు నాకు మాత్రము అపరసీతాదేవివి.

మానాన్నగారు ఉమాపతివిషయములో ఏమి ఏర్పాటుచేసినారో నే నడుగలేదు. బహుశా ఆడబ్బు ఇవ్వవచ్చును. అతనిని విడిపింప వచ్చును. కాని నాముద్దు మరదలు కనబడదు గదా!

ఉమాపతి ఎక్కడ ఉన్నాడో తెలియదు. తెలిసికొనవలెనన్న తలంపుకూడాలేదు. ఏమి లాభము!!

ఈ మృదునై కథఘ్నుల శయించిన నాస్రియురాలి మోహపుం
 ప్రేమలు నిండి ప్రత్యక్షువు పిల్చును నాయెద వేగిరింప; ఇం
 దామృతముగ్ధహాసము నవామృతముల్ కురియించెనేమొ, ఆ
 కామధురమ్ములై కదలుఁ జల్లనిగాలులు వీచినంత నే.

శ్యామలయామిసీ ప్రళయమందుఁ దపించిన వేళ నెన్నఁజో,
 ప్రేమదరిద్ర మీహృదయవీధిని మల్లియపూలతావులే,
 కోమలతారకాతరళ కోరక తోరణపంక్తులే, సుధా
 కాముదులే, సుమాంతర వికాసములే, నిముసమ్ము మాత్రమే.

ఒకనిముసమ్ములోననె వియోగములోని యనంతమైన ప్రే
 మకుఁ బరితృప్తి కందుటకు మాత్రమే జీవము నిల్చికింటి; మూఁ
 గ కనుల సైఁగచేయు నిసికాటుక చీకటి రేకలందుఁ దా
 రకల విధాన నెంత మధురంబులో యప్పటి సౌఖ్యభావముల్.

మిసిమివెలుంగు టందముల మించెడు మల్లియ కన్నెనంపదల్
 వినపు వెలుంగుతోడఁ బలవించిన మృత్యువు పిల్చినంత నె
 క్కనమగు గాఢవేదనలఁ గ్రాఁగి తపించి కృశించు పోలికన్
 మసియునుపోయి యిప్పుడు కనుంగొనరానివి నీ స్వయావముల్.

ఈ మృత మృత్తికాగువుల నీమసిరాసుల యంతరమ్మునం
 దీ మధురా ర్చితీలి కురిగించిన కైశిర వేదనాశ్రుమా
 లామిహికాంబుపూరము లలంగరణమ్ములుగా గ్రహింతువా
 ప్రేమకు నోచుకోనివి దరిద్రము లయ్యవి యారిపోవునో?

ఈయెద యాఁగిపోదు భరియింపఁగఁ జాలని భారమేదియో
 మోయుచు మ్రోఁగు నూరకయ మూఁగతనమ్ము వహించి శీతల
 చ్ఛాయ వనంతమోహన నిశాసమయమ్మున గాలి వీచినన్
 బ్రాయపుఁ జిన్ని పూవులు ప్రభాతముకోసము వేగిరింపవో?

చెడరపు యామినీరమణి చీర మెరుంగులమోది చుక్కలున్
గడలికలంద వీయలలు కాని విషాదము నందు నిట్లు చ
క్కదనపుఁ జక్కనా విరహాకంఠము నందలి మూఁగ త్రోవలం
దొడిగి పడేపడే వెడలనూడెద వేటికి నశ్రు గీతముల్.

విడివడు వెన్నెలన్ దిసిమివెల్లులు తోచిన యంత సంధమై
యడరు ని శీఘయందు మృదుహాసము వెల్లువయైవెనంగు, నె
క్కడయిన ప్రేమవేదన మొగుడు వహించిన నాయెడంద కె
న్నడు నిక లేవుగా నమృతనాట్యముఁ జూపెను నీవిలాసముల్.

మెలకువలేని నిద్ర నిరమింపని యట్టి శ్మశానవాటికన్
గలఁచెను నాయెల్లుగు నిసికాటుక చీకటిచీల్చికొంచు, వె
ల్లుల పథమందుఁ బోవు ననుఁగూడునో, గాలుల సంతరించునో,
తెలిసికొనంగదే, అనువదింపఁగలేను మనీయభావముల్.

మిఁమిల వెల్లుబాట తుది మెట్టున నిల్చిన నీవు వెన్న చూ
పుల నిరుకైన యీ పుడమి మూలకుఁ ద్రిపుచ్చు, మ్రోడువారు నా
గళమునఁ బూలమాలికలుగా, స్వరవంత పవిత్రతేజ మీ
తలఁపులమీదుగాఁ బరపి దగ్ధమునీయుము, చాలు సంతియే.

నా కింకముందు జీవితమునన్ సుఖమన్నది శూన్య; మినిశా
భీకర తామసీవిలయ వీధుల పోలికఁగాని తావకా
లోకవిసేల దీధితివిలువ మనోహర కాంతి పుంజ శో
భాకుసుమాగత ప్రణయవాసవకే సుమి నాడు ప్రాణముల్.

జనసామాన్యం, ఒక చోటునుండి వేరొక చోటు నకు పోవలెనంటే, ముఖ్యముగా మూడు వాహనములనే విడివిగా వాడుచున్నారు. అనే ఎద్దుబండి, జట్కాబండి, మోటారుబస్సు. ప్రతి మూడింటినీగూడా ఇప్పుడు, ఏకో “రైయం” అని, చాలామంది బహుళువావాగా ప్రయోగించుచున్నారు. ఇప్పుడు మంత్రులు ముగ్గురేగనకు వారిని ‘మంత్రరైయం’ అంటున్నారు. ఈమధ్యే ముగ్గురు వింతగుప్తులు కలిసి కాఫీ దుకాణం పెట్టి, దానిని “విధనరైయం యొక్క విక్రాంతిభవనం” అని అనడంనూడా విన్నాం. ఇటీవలనే “సులక్షణ సారం” దగ్గర చెట్టుగొని, మనిషికి, సాదేలీను పద్యాలు అతికిన ఆసామీలు ముగ్గురు కలిసి, గ్రూపు ఫోటో తీయించి దానిని “కవిరైయం” అని చెప్పి ‘పేపర్లలో’ వేయించడంనూడా అందరూ ఎరుగనిదిగాదు. ఫిలాసఫీ బ్రాంచీలో బి. యే. పరీక్షకు రాజమండ్రి కాలేజి నుండి వెళ్లిన వాళ్లందరూ ప్యాసు అయినప్పటికీనీ, ముగ్గురుమాత్రమే ‘ఫేలయి, “విశ్వవిద్యాలయముయొక్క అక్రమములు” అనే కీర్తికక్రింద వారు ఒకవ్యాసం పేపర్లలో బనాయిస్తూ, క్రింద “పరార్థూతరైయం, రాజయండ్రి కాలేజి” అని అనడంనూడా చూశాం. దీనినిబట్టిచూస్తే అడ్డమయిన ప్రతి మూడింటినీగూడా ఏకో “రైయం” అని దబాయించ వచ్చునని తెలుస్తోంది. అందుచేతనే, ముక్కుపొడుం, చెక్కుపొడుం, కాఫీపొడుం కలిపి “భస్మరైయం” అని మనం వాడడంలో ఏమీతప్పులేదు. చుట్ట, బీడి, సిగరెట్టును కలిపి “సమీధరైయం” అని ప్రయోగించవచ్చు. ఆ విధంగానే, బీ, కాఫీ, కోకో, ని “కషాయరైయం” అని నిశ్చేషంగా వాడవచ్చు. అదేమహిరి, ఎద్దుబండి, జట్కాబండి, మోటారుబస్సుని కలిపి “వాహనరైయం” అని నేను నామకరణం చేశాను—భారసాలచేసి బ్రాహ్మణ సంకర్షణచేయక పోయినా.

ఈ వాహనములకన్న ప్రశస్తతమైన ఏకోప్లేను, తోడుగుడ్డల బగ్గీ, టైసికిల్ ఉన్న ఫ్లీటింగూడా, యీ వాహనరైయమునకు యింకా పేరు ప్రతిష్ఠలు పోలేదు. మెడలో గోలీలుగల పెద్దపీడెల్ల చెన్నపట్నం నంది రోజుకిరాయి!, అప్పుడప్పుడు మనవూళ్లు ఎచ్చివా గూడా, మనవూళ్లో ఉన్న పీడెల్లకు యింకా పేరుప్రతిష్ఠలు లేగనట్టు. పొరుగురు బోగంవాళ్లు మనవూళ్లకి అప్పుడప్పుడు ఎచ్చివాగూడా, యిక్కడి బోగంవాళ్లకి యింకా రాబడి తక్కువ అవనట్టు.

ఈ వాహనములను గురించి వ్రాయవచ్చుడు, నడుపు వారిని గురించి గూడా తెలిసికొనవలెను. నడిచేది ఎద్దయినా, బండియొక్క మంచి చెడ్డలు నడిచేవానివే—పనిచేసేది నుమాస్తాలే అయినా, పేరుప్రతిష్ఠలు కల్గురువే. పరీక్షప్యాసు అయ్యేందుకు, చెమటలు పీల్చేది అబ్బాయే అయినా, ప్యాసుకు కారణం పెళ్లాంలవే. “బండివాడిలో ఏముంది? ఎద్దు మొద్దయితే బండివాడు ఏంచేస్తాడు” అన్న వాళ్లకి పీడెల్ల గదలాయించి ఏమి చెప్తున్నారంటే, “భారతముద్దమే మనకు ప్రమాణం. దృష్టాంతరములు (Case law) లేక పోలేదు. పార్థసారథి అర్జునిని యొక్క రథాన్ని నేలలోకి దించెయ్యకపోలే, కర్ణుడు అర్జునిని తోసి రాజసేవాడే. కాబట్టి ఉన్న నజాఅంతా తోలేవాడిలోనే ఉంది” అన్నారు. తాని, మరికొందరు బండివాడు గూడా, అసలు బండిలో ఒక భాగమే అని అంటున్నారు. అదీ కొంతవరకు నిజంగానే కనబడుతూ ఉంది. ఏమీ అంటే బండివాడు కునికిపాటు పడుతూ ఉన్నప్పుడు గూడా బండి నడుస్తూనే ఉంటుంది. అప్పుడు బండివాడు తాత్కాలికంగా అచేతనమయి పోయి, బండిలో ఒక భాగమువలె బండి ఎలా నడిస్తే అలాపోతూ ఉంటాడు. అందుచేత బండి నడిచేవానిని గురించి గూడా కొంత చూడవలసి ఉంటుంది.

ఎద్దుబండివాడు సాధారణంగా వయస్సుగో కాస్త ముదిరినవాడై యంటాడు. అన్నీ ఉడిగిఉంటాయి. కాని జట్కూవాడు, అలా ఉండక, మంచి వయస్సులో ఉండి, ఒకరిని ఒకరెబ్బవేసినా, పడ్డా, కాస్త భృథంగా ఉంటాడు. బస్సుద్రోవరు, సాధారణంగా, పై యిద్దరికన్నా వయస్సులోనూ పిన్నయే, కాకతాంతరములెల్ల కఠిన చార్జ్ ధర్మములోనూ లాక్కే.

ఎద్దుబండివాడు అన్నీ తీరినవాడగుట వల్ల, అందంగా ఉన్నట్లు నటించడానికి ప్రయత్నాలు ఆటే చేయడు. దేహపోషణలోనూ, వెంట్రుకల పోషణలోనూ, కాస్త శ్రద్ధ తక్కువ. జాట్టు విషయంలో, దేశ చాళిగా అనుగ్రం పాతిక పసారా ఒకటి మంగుంచి, దానికి కాపలా నిమిత్తం, చెనకాకల ఒక ముడిని, డాఫీ దారు లాగున నింపే చెప్తాడు. కాని, జట్కూవానికి, బస్సు ద్రోవరుకీ, ఈదేశచాళి పద్ధతి నచ్చదు. వెంట్రుక సమస్య, విజ్ఞానియా హాస్టలు విద్యార్థులకు బాధ పెడుతూఉన్నట్లు, వీరినిగూడా చాలా బాధపెడుతూ ఉంది. వీరికి, ఏమిఉన్నా లేకపోయినా, క్రాపుమాత్రం ఏదో రకం, ఉండి తీరాలి. మరొక్కవిషయం. ఎద్దుబండివాని వెంట్రుక రాజములు, యజమాని యెడలగూడా అవిధేయత గనబరస్తూ, దువ్వెన్నకు సహితమూ లొంగవు. ఈ వెంట్రుకలయొక్క అవిధేయత Civil Disobedience అవుతో గాదో, గవర్నమెంటు వారిని కమ్యూనికేషన్ పూర్వము, ఎవ్వరును అభిప్రాయమును యిచ్చుటకు సాహసించుట లేదు. ఏది ఎలాఉన్ననూ, ఏ కాలమందు ఈతో జన్మించి, తనకు విడిచిపెట్టక, అనవరతమూ తనతోనే ఉండి, తనతోపాటు పెరిగిన సాటి వెంట్రుకలకీ, సొంతకీ ఒకమాటు సహితమూ మేలివేయక, ఎద్దుబండివాడు వెంట్రుకల యెడల ఆంత కాశిశ్యము నహించినపుడు, వెంట్రుకలు యజమాని యెడల అవిధేయత మాపడంలో ఏమీ తప్పులేదు. కాని, జట్కూవాడు, వారమున కొక సారెన్నా, కలకు, యింతనూనె శ్రువిని, కిరగ్గు మొదలవిన ముగిసిపర్ రోడ్డు భిష్టమును, యిరులకు కనబడకుండా చేస్తాడు. —వారమున కొకసారెన్నా ముఖమన బొట్టుపెట్టి, పెద్ద చదువులు చదివిన ఆచంగులు, తమ

అయిదునెలవమును జ్ఞాపకం చేసుకుంటూ ఉన్నట్లు. అయితే, బస్సు ద్రోవరు యొక్కకల సహజంగా విరుము అవడంవల్ల, యితనికి ఏవేమైవో, కనీసం, ఏ పెట్రోలు తెల్లియో, కావాలిగాని, ఉత్త కొబ్బరినూనె పనికిరాదు. బస్ వేగమునకు, క్రాపింగు, తరుచు చెదురుచూ ఉన్నప్పటికీనీ, ఈబస్సు ద్రోవరు ఎప్పుడో పిలుచేసుకొని, దానిని సరిచేస్తూ ఉంటాడుగాని, దాని దారిని అలా వదిలివేయకు—దూర దేశాల్లో ఉద్యోగాలయిన కొండరు పెద్ద ముఘ్ఘలు, భార్యా రత్నములను, వాళ్ల దారిని అలా యింటిదగ్గర వదిలివేసినట్లు. అదిగాక, జట్కూవాడు, ఏ ఉదయముననో ఒకమాటు దువ్వి ఉరుకుంటాడుగాని, బస్సు ద్రోవరు, దాల్లో ఏ అవసరం వస్తుందో అని చెప్పి, ఒక చిన్న అడ్డం, దువ్వెన్నాకి ఎప్పుడూ జేబులో అమరుగానే ఉంచుతాడు—పరీక్ష, వల్లే విద్యార్థులు నోట్సు కాగితాలు పంట్లాం జేబులో అమరుగా ఉంచినట్లు.

ఎద్దుబండివాడు గడ్డం తీయించడంలో శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణునికన్నా గూడా మనీ చేస్తాడు. మంచి రోజు దొరకక శ్రోత్రియునికి ఆలస్యమయితే, “గడ్డం మానే కొట్టుందా యేమిటి? చేసి అడ్డం?” అని చెప్పి, వాడు ఆలస్యం చేస్తాడు. అదిగాక, వాడు గడ్డం తీయించడానికి ఒక ముహూర్తం, ఏసారా గీతండానికి వేరే ముహూర్తం అంటూ రెండు కర్కణ నడవడు. “Two birds at one shot” అని పెద్దలు కెలవిచ్చినట్లు, రెండూ ఒకేసారి కానిస్తాడు—బొక్కలు, ఒకడు గుకీ, డెల్లికీ, వేరే వేరే ఖర్చు అవునండా, రెండూ ఒకే సారి కానిచ్చినట్లు. జట్కూవాడు వెంట్రుక నిర్మాణంలో ఎద్దుబండి వానికన్న శ్రద్ధ కనబర్చినా, బస్సు ద్రోవరుకీ అందదు. నిత్యక్షేత్రంలో మాత్రం బస్ ద్రోవరు, కాలేజీ విద్యార్థులకే, కొత్త షీ డ్లర్లకీ తీసిపోక, నిత్యమూ పరగడుపునకే, గడ్డం ఉడిచేయిస్తాడు.

దుస్తులు ధరించడంలో, ఎద్దుబండివానికి, కేవలమూ గాంధీ ఫక్కి. మతగడ్డ, మోటు వ్యవహారం. పాగా, పంచా, ఉంటాయిగానీ, చొక్కా ఉండదు.

కాని, జబ్బా-వానికి, బొత్తమునున్న లేకపోయినా, చొక్కా మాత్రం విధిగా ఉంటుంది—కొంతమంది అరవ ఉద్యోగస్తులకి, పట్టాముకి బొత్తములున్న లేకపోయినా పట్టాం మాత్రం ఉన్నట్టు.

కాలసకాన్ని, వస్తులేని సమయమున సహితము ఏ బరిగతు మీకో ఓర్చుకొని కాలకు కోటు ఒకటి చేస్తాడేగాని బరవంటికోటి అలా అట్టే ఉండదు.

ఎద్దుబండివానికి, జబ్బా-వానికి చేతిగడియారం సాధారణంగా వుండదు. బళ్ళు ద్రోసిపోతే మాత్రం, తిరగ నివ్వండి, తిరగకపోనివ్వండి, గడియారంమాత్రం వుండి తీరాలి — పెంకమట్టానులోయెక్కే కొంతమంది రైలు ప్రయాణికులకి, ఇంగ్లీషు రానివ్వండి, రానివ్వక పోనీ యుండి, ఇంగ్లీషు పేపరుమాత్రం చేతులో ఉన్నట్టు. అం పరిశీలించి యెవకు చూస్తాడేమిటి అని చెప్పి, బొత్తు గడియారంనూడా కొంతమంది ఉంచినట్టు. నీ చెట్టి ఎవకు చూస్తాడు అనే దౌర్యంతో కొందరు పెద్దయజ్ఞులు, చికిన వస్తువై, చిరుగు గనబడకుండా, కోటుతోడిగి, గాంధీర్యంగా పెద్దపెద్ద మీటింగులకు వెళ్లివట్టు.

యెద్దుబండివాని తత్వానికి వేడిపుట్టించాలంటే, స్వదేశంలో తయారయిన చుక్కరకం చుట్ట చాలు. ఇత గాడు, విదేశపువువాడక పోవడంలో గాంధీగారికి ముందువాడు. జబ్బా-వాని తత్వానికి వేడిపుట్టించాలంటే కాస్త యెక్కువ వేడిచేసేదిన్నీ, మహమ్మదీయ సాంప్రదాయమైనట్టిదన్నీ అయిన కరీం బాదీనీడీ అవు సరం. వీనికి హిందూ మహమ్మదీయ సమ్మేళనం అంటే, చెప్పుకోడుగాని, గాంధీగారికంటే ఎక్కువ యిష్టం. కాని, బళ్ళు ద్రోసినకి, పైరాదూ పడవు. ఇతడు విదేశపువైన వాని వీగరెట్టునే విరివిగా వాడతాడు. ఊ ర్కేనైస్తే, ఖరీదుగల సిసర్సు వీగరెట్టును కాల్చి దానికి నూడా ఇరినికి ఏ అధ్యంతరం లేదు. మొత్తంమీద, స్వంతవస్తువులన్నీ, పొరుగింటి వస్తువులలోనే మహా ఉండని ఇతని ఆభిప్రాయం.

చేరంచేస్తే, కిరాయి విషయంలో, ఎద్దుబండి వాడు, అడిగినదానికన్న, కాస్త తగ్గుతాడు. ధరలో

తగ్గువంతమాత్రమున తనకొరవం తగ్గుతుందని అనుకోడు— ధరలో తగ్గువంత మాత్రమున తమ తాబాకు ఆకృతకారము తగ్గుకొందరి పెద్దపీకెద్దు సహితము అడగోవట్టు. కాని జబ్బా-వానివద్దగ ఇలాంటివస్త్రాలు ఉండకవు. వాడు అడిగినంతో మనం యివ్వవలసిందేగాని, మనం యిచ్చినంత వాడు పుచ్చుకోడు.

ఎద్దుబండివాడు సహజంగా కొంచెం పాగు. అనుకున్న దానికన్న కాస్త మారం పోవలసివచ్చినా, వేరే ఓపని చెప్పినా, విసుపులేకుండా పనిచేస్తాడు—కష్టమయినా, విసుపు లేకుండా, చెప్పినమాట స్వంతపెళ్లొం విన్నట్టు. కాని, జబ్బా-వాడు, మరతుమించి పనిచేయకు సరిగదా, కాస్త బరువైన సామాను బండిలో పెట్టు మన్నాచర, కోడ్డుమీద నుట్టుం కంటే ఎక్కువ పారం చేస్తాడు—కొంచెపుతీరి పెళ్లడివ దొరపోని చేసేటట్టు. ఇహ, బళ్ళుద్రోసిన వేరే ఏ పని చేయకు సరిగదా, ఎక్కినవార్లతో మాటేమట్లాడడు. అందులో పురుషులైతే చూడేమాడకు!! అతని పూచీ అల్లా, ఒక్క బళ్ళుతోలడమే. అమాటకువస్తే బళ్ళుతోల్తా కొట్టిం చడం నూడా అతనిదే పూచీ అని కొందరు అంటున్నారు.

ఎద్దుబండి విషయ లో, ఎద్దు ఎంతపాధో తోలే వాడూ అంతపాగు. కోపం అనేది మొహంలోనూ లేదు, మాటలోనూలేదు. కొరడా ప్రయోగంలోనూడా వీనికి కోపం గనబడదు. కాని జబ్బా-వాడు మాత్రం ఉత్తబడిలో పంతులుమాదిరి కాంతి స్వభావం గలవాడు గాడు. అతనికి కొరడాలో ఎంతయరుగుతుందో వాలు కలో అంత చుక్కకు ఉంది. అతనికోపంలో ఉన్న ఎర్రకనం, తీడును అతని కళ్ళల్లో కనబడుతూ ఉంటుంది, అంతమాత్రమున, అతడు ఏదెన్నా పుచ్చుకుంటాడు అని అనుమానించడం నూడా అట్టే సమంజసం గాదు. ఇహ బన్ ద్రోసిన, సహజంగా మిత్రభాషి. ఇతడు, విద్యావిహీ నుడైన బల్లాతోర్లు ప్రెసిడెంటు లాగుననూ, నిరక్షర షి అయిన ముగ్గురిసిపల్ పైర్లును లాగుననూ వాళ్ళు రత్వంలో నమ్మకము లేనివాడు.

బస్సుకి కదిలేందుకు పెట్రోలు ఎంత అవసరమా, డ్రైవరుకి, ఫువర్మాన్నే పనిచేసేందుకు కాఫీ అంత అవుసరం. అదిగాక బస్సు డ్రైవరు కేవలము కాఫీ మత గుడగుటవల్ల ముఖ ప్రహేళిక ముంచా, కాఫీ వెనకాతలా, అన్న నియమం లేదు కొందరికి వివాహం ముంచా, బో పోననం వెనకాతలా అన్న నియమం లేనట్లు. కాని జట్కావాడికి, ఎద్దుబండివాడికి, యిలాంటి కాఫీ నియమములు లేవు. ఒకవేళ, ఎప్పుడెన్నా, పరదాపడి, సాయింత్రంవేళ ఏడెన్నా పుచ్చుకున్నా, అది ఒక నిత్య అపుసరములలో చేరిందిగాదు—ఎవరే నాగరకులకు నిత్య ఖైరం లాగున.

ఎద్దుబండివాడు కాస్తధూత దయగలవాడు. సంపాదనలో నుంచి తన యంతితిన్నా, యెద్దుకురూడా ఏవో పడేస్తాడు. అందులో, అన్న గారు సంపాదనములలో యిచ్చినట్టు వాటాయే యిస్తాడుగాని, మనువర్తిలాగున ఏవో రెండుపరకలు రాత్రి డిజిగ్గడు. కాని జట్కావాడికి తన సొట్టమీద ఉన్న శ్రద్ధ గుఱ్ఱం సొట్టమీద పున్నట్టు గనపడదు. గయ్యోలి అత్తగారు కోడలికి వేసి కట్టు ఏవో నాలుగుపరకలు, కోజువిడిచి కోజు రాలు పాడేగాని, దాని కడుపు నిండా పెట్టెం తీయ వినం. గడ్డిమోపుల ఆడవాళ్ళతో, కారణాంతరములవల్ల, చేరం కోజు చేసినా, గడ్డిమోపులు కోజు కొంటున్నాడు అందానికి రూడా అట్టే అవకాశంలేదు—లోభి నజ్జపు బండి పెడదామనే అభిప్రాయం యెప్పుడూ లేకపోయినా, గుఱ్ఱాలు అమ్మకానికి వచ్చినప్పుడు మాత్రం “డజుకు ఎలయిస్తావోయి” అని అడిగినట్లు. కాని, బస్సు డ్రైవరు, ఈవిషయంలో చాలా పురారస్యభావం గలవాడు. వట్టలాడేది బస్సు యజమానిగాబట్టి.

ఎద్దుబండి విషయంలోనూ, జట్కావిషయంలోనూనూడా తోలేవాడూ, యజమానీ, కలిసి ఒక్కడే— కొత్తగిద్దరు మొదలు కోజుల్లో గుమాస్తా, పీడరుగూడా తనే ఆయినట్లు, బంట్లోను, చెప్పినమాట విరకపోతే హెచ్చుమాడ్చురూ, బంట్లోకురూడా ఒకడే ఆయిట్లు, అందుచేతనే యజమాని అనిపించుట, తోలేవాడికి, ఎద్దున్నా, గుఱ్ఱం అన్నా, పరాజమైన ప్రేమ ఏర్పడుతుంది.

అవిగూడా, తోలేవాడు పరిగా మేరవా, నూనినా, వాడికి ప్రాణం యిస్తాము. కాని బస్సుకిమాత్రం యజమాని లేరు, తోలేవాడు లేరు—వెనకటికి, ఒక యిల్లానికి పెల్ల అయినచోటు వేరూ, ప్రేమపున్నచోటు వేరూ, అయినట్లు. అందువల్ల బస్సుకి, డ్రైవరుకి మధ్య ప్రేమానుబంధం ఏమీ ఏర్పడదు. ఈకారణంవల్ల నీ బస్సుయొక్క ఆయుర్దాయం జట్కాకన్ననూ, ఎద్దుబండికన్ననూ గూడా తక్కువే అని జ్యోతిషములుగూడెమీద చెయ్యి వేసి చెప్తున్నారు.

మొత్తంబాద స్వతంత్రవృత్తులు అన్నింటిలోనూ నిజమైన స్వతంత్రం పున్నటువంటి వృత్తి, యాబట్టి తోలేవాళ్ళదే అని చెప్పక తప్పదు.

తోలేవాడి ప్రేమం చూకాం గమక, యింక వాసనములను గురించి కొంత పరిశీలించడం అవసరం.

ఎద్దుబండి జట్కాబండి స్వదేశికం. బస్సు కేవలమూ విదేశీ. అందుచేతనే మనవాళ్ళకి బస్సుమీద మోజు బండిమీద లేదు—రిజర్వు సిగరెట్టుమీద మోజు నాటుచుట్టమీద లేనట్లు. అందులో, ఇంగ్లీషుముక్క వచ్చిన వాళ్ళకి బహిర్దేశంబాగేగాని మనమంచి అక్కరలేదు. వీరిని ఏమన్నా అంటే “ఆ ఎంతసేపూ సోఫా మేనా, అవతలవాళ్ళ బాగు కోరకక్కలేదా, అని గడచా యిస్తారు. ఎద్దుబండి, జట్కా స్వదేశీ అవడంవల్ల చాక. బస్సు విదేశీ అవడంవల్ల ప్రియం—స్వంతభార్య చిత్రక, పుంచుగన్నది ప్రియములాగున, ఎద్దుబండికి జట్కాకి, మెడీను ఎంతచాకయో మేరయూ అంటే చాక. బస్సుకి మెడీను ఎంతప్రియమో మేరయూ అంత ప్రియమే—చిన్న ప్రక్కోగనకులి జీతములు ఎంతతక్కువవో, లంచములూ అంతతక్కువనే. పెద్ద ప్రక్కోగనకులి జీతములు ఎంత పెద్దవో, లంచములూ అంత పెద్దవే.

ఈప్రపంచములో ఎక్కడ చూచినా చక్రము నకు గౌరవం యిస్తున్నాడు. శ్రీకృష్ణునియొక్క ఆధిక్యతనుగూరించి అభిప్రాయమిస్తూ, ఈమధ్య ఒకాయన, శ్రీకృష్ణునిలోని గొప్పతనం అంత ఆయన సుదర్శనచక్రంలోనే వుందిగాని, ఆయనలో ఏమీ లేదనిన్ను, ఆచక్రం

లాగునంటే ఆయన పస అప్పుడే తెలిసేది, అనిన్ని, అన్నాడు. మొన్న చట్టుకు మొన్న, ఒక జ్యోతిషుడు, హిందూదేశ నాయకులలో మేళనాంచిన ఒక అసామిని గురించి మాట్లాడుతూ, “ఆయనలో ఏమంది? ఆయన జన్మ చక్రంలో వుండిగాని, సింహులగ్నం; లగ్నంలో రవి, బుధ, కుజులు; ద్వితీయమందు గురు శుక్రులు, ఇంకేమి కావాలి. ఆ చక్రం వాకిస్తే ఆయనకన్న నేను గొప్పవాడినను” అని అన్నాడు. ఈయనో, ఒక సాముద్రిక కౌస్త్రజ్ఞుడగునా ఒక కల్పేరుగారి ఆరచేయించి, ఆయనకు అప్పిన అదృష్టం అంతానూడా ఆయన వేళ్లలోగల చక్రమలలోనే ఉన్నట్టు చెప్పియున్నాడు. షేక్సుపీయరు కవిగూడా ఈ అదృష్టమును ఒక చక్రముతో పోల్చియున్నాడు. అందుచేత చక్రమయొక్క గొప్పతనమును చులాగ్గా తీసివేయడానికి వీలులేదు. ఇప్పుడు వాహనముల విషయములోగూడా, చక్రమనేది చాల ముఖ్యమైన భాగము. బండియొక్క చురుకు తనం చక్రమును బట్టిగూడా ఉంటుంది. ఈ చక్రమయొక్క గొప్పతనమును చక్రాంకితములు లేనివారు సహితమూ ఒప్పుకోక తప్పదు. ఎద్దుబండియొక్క చక్రం పెద్దది, జబ్బా చక్రం దానికన్న కొంచెం చిన్నది. బస్సు చక్రాలు, అన్నింటికన్నా చిన్న చక్రాలు. అయితే, బస్సు చక్రాలు రెక్కిన వాహనముల చక్రములకన్న నైజాలో చిన్నవైవచ్చిటికిని, వడిలో మాత్రం, రెక్కిన వాటికన్న ఎక్కువ వేగము గలవి— రెండవ పెండ్లాముకి వయస్సు తక్కువైతా వా వాలుకలో మాత్రం వడి ఎక్కువ ఉన్నట్టు. వేగం విషయంలో జబ్బా-బండి ఎద్దుబండిని చూచిన్ని, ఎద్దుబండి పడవను చూచిన్ని, కాస్త ధైర్యం తెచ్చుకుని బ్రతుకు తున్నాయి గాని, లేకపోతే, బస్సు వేగం చూచాక ఈపాటికి చెంగతో మంచం ఎక్కిఉండాలసిందే.

మరొక్కవిషయం. మానవుని మంచి చెడ్డలు తెలిపేది జన్మచక్రం ఒక్కటే కాని, ఎద్దు బండికి జబ్బాకి రెండేసి చక్రాలు ఉన్నాయి. ఈ తోటకు లను అవాదిని కనిపెట్టిన మూలపురుషుని అభిప్రాయం ఊహించడం ఆటే కష్టంగాదు. మానవుని యొక్క

మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించేది మానవుడు ఒక్కడే గనుక వాని! ఒక్కచక్రం చాలను. కాని బండియొక్క మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించేది ఎద్దు బండివాడూ—రెండు అయి ఉన్నాయి. అందుచేత బండికి రెండుచక్రాలు అవసరం. దీనినిబట్టిచూస్తే బస్సుకి వాలుకు చక్రములు ఉండుటవల్ల, దాని యొక్క మంచి చెడ్డలు వాలుగింటి మీద ఆధారపడి యున్నట్టు కనబడుతుంది—ముగిసి పో రోడ్లు, తోలే డ్రైవరు, ఎదురుకుండావచ్చే బస్సు డ్రైవరు యొక్క మధ్యపాపముమీది అభిప్రాయములు, యజమాని బాగ్రత్త. అందుచేత దానికి వాలుగుచక్రాలు అవసరం.

అదిగాక “ఏకచక్రే మహాభోగీ, ద్విచక్రే రాజపూజితీ” అని పెద్దలు ఈ బండిచక్రములను గురించియే అవాదిని అన్నట్టుగా, ఇప్పుడిప్పుడు, రిసర్చి చేసిన వారు చెప్తున్నారు. దీనినిబట్టి చూస్తే, ఎద్దుబండివానికి జబ్బా-వానికి గూడా రాజపూజ్యత ఉండడంవల్ల వీరికి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఏ “బండిమహారా” దిరుదో రావచ్చునని సాముద్రిక కౌస్త్రజ్ఞులు అంటున్నారు. ఇంకలో కొందరు బాగా తెలిసినవారు బండివాడికే గాకుండా, బండి ఎక్కినవారికి గూడా రాజపూజ్యత గలగ వచ్చునని అంటున్నారు. ఈమాటను బట్టియే నిరుద్యోగులు మద్రాసులో ఉద్యోగప్రయత్న సందర్భములో బస్సులు ఎక్కుటమని జబ్బాలను ఎక్కువగా వాడు చున్నట్లు అప్పుడే తెలుస్తోంది.

ఎద్దుబండి, జబ్బా-కన్న, కొంచెం వికాలంగా ఉండడంవల్ల, లోపల మొగవాళ్లున్నా, ఆడవాళ్లున్నా, యిద్దరూ ఉన్నా, కాస్త, ఒకరినొకరు తగులకుండా, వికాలంగా మారోవడానికి అవకాశం ఉంటుంది. అందు చేత, అస్పృశ్యత (Untouchability) విషయంలో, శ్రోత్రియుల మాటే ఎద్దుబండిలో గౌరవింపబడు తుంది గాని, గాంధీగారి మాట పెద్దది. ఇహ, జబ్బా విషయం. ఇది అసలే యిరుగు. అందులో, జబ్బా-వాడు, ఎక్కింది మొదలుకుని, ఎక్కివచ్చాల్సి, “పైకిరా, పైకిరా” అంటూ బాధపెట్టడం వల్ల, ఆసలే యిరుగు వోటులో, వివరభాగం కొంత, ఎవరికో ముడుపు కట్టి

నట్లు పెదలికేసి, మిగిలిన కాస్త నోటులో, నలుగురూ ఇరుక్కోవాలి అందుచే, యిక్కడ, విధిగా, ఒకరి నొకరు మట్టుకుని తీరాలి. కావుననే యిక్కడ ఆస్పత్రికి విషయంలో, గాంధీగారి మాట కన్గోంది కాని, శ్రోత్రియుల మాట శరసావహింస బడబం లేదు. బస్సులో కూడా, పోలీసువారి ఆ ప్రసంగం త్రోవే జనము పర్యవేక్షిస్తోంది యందులనల్ల, యిక్కడ కూడా, ఆస్పత్రికి విషయంలో, గాంధీగారి మాట కన్గూ ఉంది.

ఎద్దుబండిలోనూ, జబ్బాలోనూ, సాధారణంగా, ఎక్కివాళ్లందరూ బంధువులో స్నేహితులో అయి ఉంటారు గాని, పంపిణీవాళ్లు ఉండరు. బస్సులో ఎక్కివారంతా, అట్లు బంధువులో స్నేహితులో అయి ఉండరు. కాని, ఎక్కివాళ్లుకు ఎట్టున్నూ, దిగేలోపక ఈ మధ్య కొందరు కొందరు స్నేహితులూ అవడమూ ఉంది. ఆమాటకు వస్తే, కొందరు కొందరు బాంధవ్యం చేసుకుంటూ వింటున్నాం—విద్యార్థులు, అంతకు పూర్వం పరిచితులు అయినా కాకపోయినా, పరీక్ష పోలులో మాత్రం, తాత్కాలికంగా, జవాబులు సంప్రదింపు కొరకు స్నేహితులై పట్టు.

ఇహ మరవిషయంలో, ఎద్దు శివునిపార్టీ అందు చేత ఎద్దుబండి ఎక్కివాళ్లు కేవలమా శిభిత్తులు అని చెప్పక తప్పదు. అందుకనే, విష్ణుభిత్తులు, సాధారణంగా ఎద్దుబండి ఎక్కక, ఎంతమార్ మైననూ నడిచి వెళ్లేదరు. అందులో, ఉల్లిపాయలు పల్లిప తినని వారైతే, ఎద్దుకే మాడేమాడరు.—దానిపేడ వాడడానికి ఆభ్యంతరం లేకపోయినా. కాని, ఈమాట పదకొండలో ఇంగ్లీషుముక్క అలపడ్డ కొందరు, ఇటీవలే బయలుదేరి, ఎద్దుబండి ఎక్కడం గమక మిక్కిలి ఆవసరం అయినప్పుడు, నామములు చెరిపివేసి ఎక్కవచ్చు నన్నా—తద్దినం నాడు ముఖప్రతిభనమందు కాఫీ, యిద్దెను పగయిరావుచ్చుకున్నా తప్పులేదని, పెద్దనదువులు దదివివ వారు ఈ మధ్య అంటావున్నట్లు.

గట్టం కలికి అవతారం యొక్క వాహనం అవడం నల్ల, జబ్బా ఎక్కివాళ్లు రాబోయే కలికి అవతారం

యొక్క భిక్షులరి తెలుస్తూనే ఉంది. అందుచే జబ్బా ఎక్కివారు విష్ణుభిత్తులే

కాని, బస్సులో ఎక్కివాళ్లకి, దుమ్ము తమకం నల్ల, ముఖమునందలి బొట్టు పూర్తిగా దుమ్ముచే కప్పుబడి యుంటుంటే, బస్సులో నారు నిలుపుబొట్టు వారో, అడ్డబొట్టువారో, ఫాంటెను కలం చుక్క బొట్టువారో నిర్ణయించడానికి అవకాశంలేదు. అట్లు ఈ బస్సు జనిత మైన భిక్షు—నీనినే కొందరు పామరులు గోడ్డు దుమ్ము అని అంటారు—బస్సులోని ప్రయాణికుల విష్ణుభిత్తులో శిభిత్తులో నిర్ణయించడానికి ఏమిలేకుండా చేయుట నల్ల, ఈ బస్సులో శివకేశవులకు భేం ఏమియూ లేదని తెలియుచున్నది. అందుకనే, బస్సులంటూ పెచ్చినతరువాత, తెలుగు దేశంలో ఎలా ఉన్నప్పటికీ, అరివ దేశంలో మాత్రం, అదివరలో అయ్యర్లకూ అయ్యంగార్లకూ ఉన్న పేరీలు సగం తగ్గి తోరుకున్నాయి.

ఎద్దుబండి ఎక్కిలే గమ్యస్థానానికి అనుకున్న దానికంటే ఒకపూట ఆలస్యంగా వెళ్లినా దేశానికి ప్రాణానికి ఆపాయముండదు. కాని జబ్బా గమక ఎక్కివెళ్లడం కలుపిస్తే, యింటికి చేరుకునేటప్పటికీ, మళ్లీ ఏ ఇడ్డీ ముగిరి (Interest barber) వో ఒకడిని వీలిపించి దేశానికి మరమ్మతు చేయిస్తేనేగాని మళ్లీ మూడుకోజలదాకా యాభాతికదేశం ఏపనియూ చేయలేని స్థితిలో ఉంటుంది. ఇహ బస్సుఎక్కి వెళ్లవలెనంటే, ఈ బస్సుబోల్తాబోల్తా, ఎక్కకమందే కాస్త దూరదృష్టితో, ఏ రెండు మూడు భీమాకంపెనీలలోనో (Life Insure) చేయించి ఓ చిన్న విల్లు ఒకటి వ్రాసి దగ్గర పెట్టుకొని, మరీ బయలుదేరితే మంచిది. గాని లేకపోతే వెవకాకలవాళ్లు చాలా యిబ్బంది పడవలసి వస్తుంది.

ఎద్దుబండి సాధారణంగా ముక్కుకి నూటిగా ఒకచైపుకే నడుస్తుంది—లంఠములు తినని తిల్లాబోద్దు ప్రెసిడెంటులూకున. కాని, గట్టం గమక వారూ చేయడం మొదలిడితే అది ముందుకే చెకకకీ గూడా నడుస్తుంది—ఈమధ్య ఇండిపెండెంటు పార్టీవారు స్వరాజ్యపార్టీ

వారి కొకమాటు, జప్తి కుపార్జి వారి కొకమాటు పట్టు వేసికట్టు. ఇలా బమ్మకి ముందు వనకలకి వెళ్లడం సహజమే. కాకపోతే అప్పుడప్పుడు కలలందుగా మొగ్గ మాత్రం వేస్తూ ఉంటుంది—స్వరాజ్యపార్జి వాడు జప్తి కుపార్జిలో చేరికట్టు.

ఎద్దుబండివాడికి, జట్కావాడికి గూడా పోలీసు యిస్సెవ్వురు గారితో పిల్లి పెచ్చినా, జిల్లాబోర్డు ప్రెసి డెంటుగారి ఎలక్షను రోజువచ్చినా ఏమీనష్టం ఉండదు. కాని బమ్మవానికి మాత్రం కారణాంతరములవల్ల అలాంటి రాబడి ఉన్నాయే.

మేక విషయంలో ఎద్దూ, నల్లం సుపదార్థమునూ, ద్రువదార్థమునూ గూడా. పుచ్చకుంటాయి కాని జీర్ణకోశం తిన్నగా పనిచేయక పోవడంవల్ల బమ్మకి సుపదార్థంపడదు. ఇతి ఫల్య (Liquid diet) మీదనే ఆధారపడిఉంటుంది. ఇలా బమ్మకి జీర్ణకోశం సరిగా పనిచేయక పోవడంవల్లనే తరుచు అది సంకర్మబ్రాహ్మణుని వలె నూత్తు ఉంటుంది అని చాలామంది డాక్టర్లు చెప్తున్నారు.

ఎద్దుబండినిన్నీ జట్కానిన్నీ లాగేది జీవజంతువు అడంబల్ల వాహనమును లాగువపుడు కాస్త దయచాచి ద్వారాలో మంచి చెడ్డలు ఆలోచించి దాక్లో ఉన్న పిల్లల మీదకుగాని, కదలలేని వృద్ధులమీదకుగాని అవి బండిని పోనియ్యవు. కాని బమ్మకి అవిలు హృదయ మనేదే లేకపోవడంవల్ల ద్వైర కాస్త ఏమరుపాటుగా ఉన్న సమయములలో అది ఏతెలియని చిన్న పిల్లల మీదకో, ఏకదలలేని వృద్ధునిమీదకో పోవడం కలుగిస్తుంది—పాతుమాప్తురు అమాయకులైన తెలుగు పంకితులమీదకు అనవసరంగా ఎగురుతూ ఉన్నట్టు.

ఈ వాహనములు స్థిరాస్థియా చరాస్థియా అను సంకర్మంలో అవి చరాస్థియే అని ఈమధ్య దాకా అందరూ ఒక్కకుంటూనే ఉన్నారు. కాని బమ్మలు వచ్చిన తరువాత అవి చార్లొ పాడయి చలనము వచ్చి దారికడ్డముగా పడియున్న పురు మాత్రం కొంచెం పొత నీడల్లు అవి స్థిరాస్థి కిందకువచ్చునని కొత్త

మునసముల దగ్గర యిటీవల దఖాయిస్తూ ఉన్నట్టుగూడా తెలుస్తోంది. ఈ అభిప్రాయమును మోకొట్టవారు ఎంత వరకుమన్నించెదరో యింకనూ చూడవలసియున్నది.

మొత్తంమీద, ఈవాహనములు, కానవసర సభ్యులవలెనూ, జిల్లాబోర్డు సభ్యులవలెనూ స్వార్థ పరత్వమును బూనియున్నట్టు కనబడవు. ప్రతీహాసపుడవనూ ఈ వాహనములవలన ఎన్నో విభముల లాభమును పొందుచున్నారు. మోటారు బమ్మలు వచ్చినతరువాతనేగదా అప్పులవాళ్లు వచ్చుచున్నారని తెలియగానే బాకిదార్లు పొతుకూళ్లు కు వెంటనే బమ్మలమీద వుదాయించేస్తున్నారు. జట్కా ఉండడంవల్ల నేగదా యవ్వనశ్రీ భార్యగాగల ముసలి మగలు కోర్టునుండిగాని, బహునుండిగాని, రోజునకు మూడు నాలుగు పర్యాయములు యింటికి వచ్చి, భార్యగర్భము అనూ ఉన్నదీ లేనదీ చూచుకొని పోవడానికి అవకాశం గలుగుతోంది. జట్కా ఉండడం వల్ల నేగదా, ముసలికోటికి ఏ పరాభవిమన్నా జరిగినప్పుడు డిప్లో పదిమందితోనూ, వెంటనే జట్కామీదవెళ్లి, సులువుగా తెలియపరచి రావచ్చు. వైద్యులకు, బమ్మల మూలమున ఏర్పడిన నూతన వ్యాధులను చికిత్సచేయుట వల్ల నేగదా మంచి రాబడి వచ్చుచున్నది. పల్లెటూళ్ల యందలి కమ్మ యువకులు పట్న వాసములో క్రాపింగు చేయించుకొనుటకునూ, కాఫీహాటలనకు వెళ్లుటకునూ గూడా, బమ్మలేగదా కారణము. జ్యోతిషులచే వాహనయోగం లేదని చెప్పబడ్డట్లు, స్వల్పబక్కులో వాహనయోగమును పొందుటకుగూడ యీ బమ్మలేగదా కారణము. ఇట్టి లాభములు యింకనూ ఎన్నియో ప్రజలు, యీవాహనముల వల్ల పొందుచున్నారు. అయిననూ యీవాహనములవల్ల నష్టములుగూడ, వెలికినచో గను పింకకపోవు. యీ బమ్మలు వచ్చిన తరువాత, మొలకభున్నూ, పురుడు కభుర్లూ, బొత్తిగా, మరీ వెంటనే తెలియడం వల్ల, ప్రజలు చాలా యిబ్బంది పడవలసి వస్తూ ఉంది. ఇప్పుడు, కుభకోణ నాడులకు మరీ పిలవడం తరువాయిగా, పొయిలు ఎత్తివేసి బమ్మ మీద బడిచ్చి, బాధువుల యిట్లు గుల్లులుచేసి చక్కాబోతున్నారు. బమ్మ బోలాలవల్ల పోయే జనసంఖ్య

ఎక్కువగ నుండుటవల్ల, భీమాకంపెనీలకు అపారమైన నష్టము కలుగుచున్నది. ఇట్టి నష్టములు ఏకోకొన్ని ఉన్ననూ, మొత్తముగాన ప్రజోపకారిగాను బస్సుని, జట్కాని, ఎద్దుబండిని ఎక్కేటప్పుడు పంతోమంగా అవసరముచేస్తున ఎక్కి దిగేటప్పుడు "అత్తే ఉత్తరెడన బస్సు, దెడన జట్కా వెనెబండి" అని అనడం ఎవరికి

గూడా సమంజసం కాదు. దిగేటప్పుడు అట్లు పోతన చేయడం ఈరోజులలో మిక్కిలి గొప్ప అంటువ్యాధి కింద పరిణమించింది. ఎందులోనైతేనూ, మొదటకున్న ఉబలాటం, చివర ఉండక పోవడమే, యీ దురభ్యాసమునకు కారణము.

నెలవాలుడు

జి. బామవకవి గారు

గగనకల్యాణి, గండభాగమున నిడ్డ - కాలపుగుమ్మనిగురునఖిలతమునోలె
మంచునవ్వుల నదె; చందమామబుడుత - జననమైనాఁడు, పశ్చిమశైలశిఖరి.
నిండు పున్నమనాఁటి కీనీటుకాఁడు-కళలు పయ్యాలునేచి గర్వపడును
అమరులు భుజితు రితని దేహమును గమిచి - యమననకుగానరాఁడితఁ డల్పజీవి.
కుముదము తేనెతో నెవరుకొన్నది పూజకు, చందమామ, యం
దముగలవాఁడు, చుట్టమని నాలుగుదిక్కులనుండి నర్వలో
కము తలయెత్తి, పిల్ల నెలగానికి వదన మాచరించె, సాం
ద్రములగు వీఁచూపు లమృతంబును జిందును శీతలంబులై.
చక్కపడంతి నీకొఱకు స్రుక్కుచున్న దమాననూడి కెం
పెక్కిన కన్నుమూసుకొనియె గుముదంబు నిశావధూటి నీ
చిక్కని మంచువెన్నెల భుజించుచకోరము కంటిసీరు న
ద్దిక్కులఁ జిమ్ముచున్నది, మదించి జగంబును మ్రొంగె జీకటల్.
పున్నమనాఁడు నీవు పరిపూర్ణశరీరుడవై సుధావిలా
సోన్నతి నవ్వయం బాడముచుండువు లోకిము సంతసినో
క్రొన్నెలబాల! యాటుపదిరోజుల జీవికి నవ్వవచ్చునే,
యన్నము వట్టునే, పరిహితార్థివి నీకు విచారమున్నదే!
అదుగో సింహికపట్టి నీతెరువులం దడ్డంబుగా నిల్చి, నీ
రదకుఁజంబునఁ బొందినాఁ డతనిదంప్ర్రల్ క్రూరముల్ సుమ్ము నీ
మృదుదేహంబును గాసిపెట్టుకొని యిట్లెన్నాళ్లులోలోనఁ గ్రు
ల్లెదవన్నా, ధరణిహితార్థము, సకాలిలావతివల్లభా?

బొమ్మ రిల్లు

సూరికి నీతికి పెంకికి ఆవారే వాళ్లమ్మ

తల నీళ్లోసి కాటికా బాట్టూపెట్టి
చాకలితెచ్చిన పరికిణీలు కట్టి అల్లరి చెయ్య
కుండా వడవలో అడుక్కోండి అని పంపిం
చింది.

అడుక్కోడానికి పెంకి తనలక్కపిడతలూ దొం
డకాయలూ తెచ్చుకొంది. నీతి బొమ్మలూ
నాగవిల్లి పిడితలు పట్టుకువచ్చింది. సూరితా
టాకు బొమ్మలు తీసుకొచ్చింది

వాళ్ల నాన్నకూరలు తేవడానికి బహుకు
వెల్లాడు. వాళ్లమ్మ అప్పుడే నీళ్లోసుకొని మడి
కట్టుకొంటోంది.

“సూరి, సూరి, నాకో తాటాకుబొమ్మ చేసి
పెట్టవూ” అంది నీతి.

“నాకో” అంది పెంకి.

“తాటాకు లెక్కడున్నా యేమిటి చెప్పా
ఇప్పుడు బొమ్మలు చెయ్యడానికి!” అంది
సూరి.

“నేను తాటాకులు తెచ్చుకోనా” అంది
నీతి.

“తెచ్చుకో” అంది సూరి.

“నాకో” అంది పెంకి.

“అక్కయ్య తాటాకులతో నీకూ చేసిపెడ
తాలే అమ్మా” అంది సూరి.

“నా తాటాకు లివ్వను” అంది నీతి అప్పుడే
నాలుగు తాటాకు ముక్కలు పరికిణీలోదాచి
తెచ్చి.

“ఇంకో రెండు తేడా పాపం: వెరియోకూడా చేసి పెడదాము” అంది సూరి

“తాటాకు లెక్కచున్నాయమ్మా ఇంకాను” అంది నీతి.

“ఇవెక్కడవే నీతి” అని సూరి అడిగింది.

“నేను నాన్న మంచంకింద దాచుకొన్నాను” అంది నీతి.

“పోనీ నీకు బూరాలు చేసిపెడతానులే” అంది సూరి.

“బూరాలికి కొబ్బరాకు లెక్క చున్నాయమ్మా ఇప్పుడు” అంది నీతి.

“నే తెచ్చిపెడతాలే దానికి కొబ్బరాకులు” అని సూరి వీధులో కొబ్బరిచెట్టు దగ్గరికివెళ్లి కాలైత్తి మట్ట అందుకోబోయింది. అదింది కాదు. అప్పుడే ఆదారిని ఒక అబ్బిపెడు తూంటే, “అబ్బీ, అబ్బీ, నా కోరెండు కొబ్బరాకులు కోసివ్వవు” అని అడిగింది.

“ఎవరమ్మాయి వమ్మానువ్వు” అని నాలుగు కొబ్బరాకులు కోసి ఇచ్చాడు.

“రామ్మూర్తిగా రమ్మాయిని” అనిచెప్పి సూరి ఇంట్లోకి పరుగెత్తుకు వెళ్లింది.

అందరూ పడవలో కూర్చున్నారు. సూరి పరికిణీలో కొబ్బరాకులూ తాటాకులూ పోసుకొని తాటాకుబామ్మలు చేస్తోంది. నీతిబామ్మకి బట్టలు కట్టడానికని పాతగుడ్డలకోసం ఇల్లంతా మెదుకుతోంది. ప్లవెంకి సూరిపక్కను కూచుని

బామ్మలు చెయ్యడకి చూస్తోంది. రెండే తాటాకుబామ్మ లయ్యాయి.

ఆబామ్మలు అక్కడ పెట్టి కొబ్బరాకులతో ఒకపెద్ద బూరా ఒకచిన్న బూరా వెంకిటీ, నీతికోబూరా, తనకోబూరా చేసుకొంది.

నీతి పాత గుడ్డపీలికలతోటీ, కాటిక్కాయతోటీ, కుంఖంభరిణీతోటీ, వచ్చి,

“ఏవే సూరి నాబామ్మలు” అంది.

“అవిగోనే తీసుకో” అంది సూరి. నీతి ఆ బామ్మలకి కాటికెట్టింది. పసుపురాసి కుంఖం పెట్టింది. పాతగుడ్డలతో పమిటివేసి బట్ట కట్టింది.

“సూరీ, నాకో పూసలదండ ఇవ్వవుటే దీనికి వేస్తాను.” అంది.

“నాబామ్మలకో అంది” సూరి.

“నీకు రెండున్నాయి గావుటే” అంది నీతి.

“నువ్వు పాడిచేస్తావమ్మా నీకివ్వను” అంది సూరి.

“పాడిచెయ్యనే. అక్కయ్యవు కాదా? నాకో దండివ్వవు?” అంది.

సూరి తనబామ్మ మెడలో ఒక నల్ల పూసల దండ తీసి నీతికిచ్చింది. నీతి ఆదండ తనబామ్మ మెల్లో వేసింది.

కొబ్బరి బూరాలు రెండూ వెంకి ఖచ్చుకొని ఊదబోయింది. ఊదేయికావు.

“అలాగ్గాదే వెంకి. ఆపీవి, నోట్ల పట్టుకొని గట్టిగా ఊదు” అంది సూరి.

“నే ఊదిపెట్టనా నీకు వెంకి?” అంది నీతి.

“వత్తు” అని వెంకి బూరా ఊదింది.

నీతికూడా తన బూరా తీసుకొని ఊదింది. బాగా ఊదలేదు. కీచుమంటూ ఊదింది.

“సూరి నా బూరా పీపి బాగాలేదు. మంచిది పెట్టిపెట్టవులే” అంది నీతి.

“అంతేనే అది. అదేమిటిబాగా ఊదతూంటునే” అంది సూరి.

ముగ్గురూ బొమ్మలు ఒళ్లోపెట్టుకొని బూరాలు ఊదడం మొదలుపెట్టారు.

ఇంతట్లోకి వాళ్ల నాన్న బజారునుంచి వచ్చాడు. కూరలూ, అరిటిపండ్లూ, దోసకాయలూ, వెలక్కాయలూ, తెచ్చాడు. సూరి ఒక వెలక్కాయ పుచ్చుకొంది. నీతి ఒక వెలక్కాయ పరికిణీలో దాచుకొని ఒక అరిటిపండు పుచ్చుకొంది. వెంకికి వాళ్ల నాన్న ఒక అరిటిపండు పెట్టాడు.

“నడవనిండా ఏమిటమ్మా ఈ ఆకులన్నీనీ” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

“బొమ్మలూ బూరాలూ చేసుకుంటున్నాము నాన్నా” అంది నీతి.

“నాన్నా, నాన్నా, ఇదో బూరా” అంది వెంకి.

“ఊదు వెంకి బూరా ఊదు” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

“వెంకి బూరా నోట్ల పట్టుకొని గట్టిగా ఊదింది. వాళ్ల నాన్న నవ్వాడు. సూరి నీతికూడ నవ్వారు.

“ఈచిన్నబూరా బాగా ఊత్తుంది. పెద్దబూరాబాగా ఊత్తునాన్నా” అంది వెంకి.

“ఆడుకో ఆమ్మా ఆడుకో” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

నడవలో ఆకులన్నీ సూరి ఎత్తివేసి వీధిలో పారేరింది.

అందరూ కలిసి వసారాలోకి వెళ్లిపోయారు.

వెంకి అరటిపండు నగం కొరికేసుకుతింట్లోంది.

“అరటిపండు తినకే వెంకి; మనము బొమ్మరిల్లు కట్టు కొందాం; కట్టుకొన్నాక గుడ్డెన్నగూల్లొండుకుండా” అంది నీతి.

“అమ్మ కోప్పడుతుందే నీతి” అంది సూరి.

“అమ్మ చూడకుండా ఇక్కడ కట్టుకుందాం” అంది నీతి.

“అమ్మతో చెప్తాను” అంది వెంకి.

“నీకు అరటి పం డెడతానులే అమ్మతో చెప్పకు” అంది నీతి.

“ఊ” అంది వెంకి.

ముగ్గురూ కలిసి గోడమూల బొమ్మరిల్లు కట్టడం మొదలెట్టారు. మంచినీళ్లు కావాలని వాళ్లమ్మ నడిగి నీతి చెంబెడునీళ్లు తెచ్చింది.

వెంకి పెంకులూ బెడ్డముక్కలూ తెచ్చింది. నల్లమన్ను సూరి పోగోసి అదంతా నీళ్లతో కలిపింది సూరి నీతి కలిసి ఆరాళ్లతోనూ,

మన్నుతోనూ చిన్నగోడలు లేవదీసేరు. ఆ గోడలమధ్య రెండు ఇటికముక్కలు నిలబెట్టి ఇంకో ఇటిక అడ్డంగాపెట్టి వాటినిండా మన్ను పట్టించి అలుకుతున్నారు.

వెంకి ఓమూలా, నీతిఓమూలా, సూరి ఓమూలా గోడతూ ఇట్లా అలికివేశారు. అందరిచే తులూ మన్ను అయ్యేయి.

తరవార దానిముందుకూడా మన్నుతో అలికార. ముగ్గుపెట్టాలని అనుకొన్నారు. ముగ్గు తెస్తే వాళ్లమ్మ కొడుతుందేమోనని భయమేసింది. అందుకని గోళ్లతో మన్నుమీద ముగ్గుల్లాగ గీతలు గీశారు.

“చూడవే, సూరీ, చూడు; నాగోళ్లు ఎంత బాగున్నాయో. నిన్నను ఆకాశంమీద కొంగలు వెడుతుంటే.

“కొంగా కొంగా
నాగోళ్లుచ్చుకు
నీగోళ్లియ్యి
నాగోళ్లుచ్చుకు
నీగోళ్లియ్యి”

అని కేకవేశాను. అప్పుడు కొంగ తనగోళ్లు నాకిచ్చి నాగోళ్లు పట్టుకుపోయింది.” అందినీతి.

“అన్నీ అబద్ధాలే” అంది సూరి.

“అక్కా నాగోళ్లతూడు” అంది వెంకి.

“బాగున్నాయమ్మా. ముగ్గుపెట్టు” అంది నీతి.

“పిల్లికి అంతా గోటు” అంది సూరి నీతిని చూచి.

“నీకే గోటు” అంది నీతి

“చిట్టి చిట్టి గోళ్లు
సింగారాయిడి గోళ్లు
మాతార గోళ్లు
మండాప రాళ్లు”

అని పాడుతూ సూరిగీతలు గీస్తోంది.

చిన్ని చిన్ని గోళ్లు
సింగారాయడి గోళ్లు
మాసూరి గోళ్లు
మండాప రాళ్లు”

అని నీతి సూరిని ఆక్షేపించింది.

చిన్ని చిన్ని గోళ్లు
సూరేకాంతం గోళ్లు
మానీతి గోళ్లు
మండాప రాళ్లు”

అని సూరి మళ్లీ ఆక్షేపించింది.

“చిన్ని చిన్ని గోళ్లు
నీతారాముడి గోళ్లు
మావెంకి గోళ్లు
మాసూరి గోళ్లు
మండాప రాళ్లు”

అని మళ్లీ నీతి అంది.

“మంచి పిల్లవే! ఊరుకుంటావా ఒక్క టెయ్యనా? పాపం వెంకి నెందుకంటావు” అంది సూరి. నీతి ఊరుకొంది.

ముగ్గులుపెట్టాక మన్ను చేతులతో నలుపుకొని దులిపివేసుకొన్నారు. ఇంట్లో తాటాకు

బొమ్మల్ని పెట్టారు. నైవేద్యం అని వెంకి తిన్న
వగం అరటిపండ్లు, ఇంకో అరటిపండ్లు వెం
క్కాయలూ పెట్టారు. తరవాత బూరాలు
పుచ్చకొని గట్టిగా ఊదారు.

బొమ్మలకి నైవేద్యంపెట్టి అరటిపండ్లు వెంక
పండ్లు అమట్టిచేతులతోనే తినేశారు. తరవాత
సూరి నీతి కలిసి బొమ్మరిల్లు పాట పాడారు.

“చిట్టిచిట్టి మిరియాలు
చెట్టుకింద పోగోసి
పుట్టమన్ను తెచ్చి
బొమ్మరిల్లు కట్టి—”

“అల్లాగ్గాదే సూరి” అని నీతి నవ్వుతూ ఇలాగ
పాడింది.

“చిట్టిచిట్టి మిరియాలు
వసారాలో పోగోసి
నల్లమన్ను తెచ్చి
బొమ్మరిల్లు కట్టి
బొమ్మరిల్లు బిడ్డనుకంటే
సూరి తలకునూనె లేదు
వెంకి తలకు చమురులేదు”

“నన్నూ వెంకినీ ఎందుకంటావూ? నేనూ
పాడు కంటాను” అని సూరి పాడింది.

“నీతి తలకు నూనె లేదు
నీతి తలకు చమురు లేదు”

నీతి! ఉడుకుమోత్రనం వచ్చింది వెంకికూడా
“పుత్తమన్ను తెత్తి బొమ్మరిల్లుకత్తి” అంటూ
కూచుంది.

“నన్నెందుకు ముందరనాలి?” అంది సూరి.

“నేనన్నానా ఏమిటి? నేను పాడుకొన్నానూ”
అంది నీతి.

“నేనూ పాడుకొన్నానూ; నీకెందుకు; ఉడుకు
మోత్రనం” అంది సూరి.

“పుత్తమన్ను తెత్తి,
బొమ్మరిల్లు కత్తి,
సూరితలకీ నూనెలేదు
నీతితలకీ చమురులేదు”

అని వెంకి పాడుతోంది. సూరి నీతి దానిని
చూచి నవ్వారు.

తరవాత సూరిబొమ్మకీ నీతిబొమ్మకీ పెళ్లి చేతా
మనుకొన్నారు.

సూరి అడపెళ్లివారు.

నీతి మగపెళ్లివారు.

వెంకి నాజుట్టు అంటే నాజుట్టు అని ఇద్దరు దెబ్బ
లాడుకొన్నారు. ఇద్దరికీ తగుపు పరిష్కారం
కాలేదు. వెంకినే అడుగుదా మనుకొన్నారు.

“వెంకి, నీకు నేకావాలా, నీతికావాలా” అంది
సూరి.

“నే కావాలి కాదమ్మా నీకు” అంది నీతి.

“అలా అడక్కుడదు” అంది సూరి.

“అడగనులే. అయితే. వెంకి నాతోటే జుట్టు
కడుతుంది” అంది నీతి.

“వెంకి చెప్పవే. నేకావాలా, నీతి కావాలా”
అంది సూరి.

“నువ్వు నీతీని” అంది వెంకి.

“నాపేరు ముందు చెప్పింది. నేనే” అంది సూరి.

“అమ్మా అమ్మా నాపేరూ చెప్పిందీ” అంది నీతి.

ఇలాగా తగువు పరిష్కారం అయింది కాదు.

సూరి నీతీని ఒకరిబుజంమీద ఒకరు చేతులు వేసుకొని ఉజ్జీలుకట్టుకు వెంకి దగ్గరికి వచ్చి, వెంకి నీకు కంటె కావాలా, కాసులపేరు కావాలా” అని నీతి అడిగింది.

“కంటె” అంది వెంకి.

కంటె నీతి. కాసులపేరు సూరి. అందుచేత నీతి వెంకి మగపెళ్లివారయ్యారు. సూరి ఒక్క రే ఆడపెళ్లివారు. నీతి వెంకి చేతులు కట్టుకొని దూరంగా నిలబడ్డారు.

సూరి వాళ్లకు దూరంగా నిలబడి వాళ్లకేసి తిరిగి పాడింది.

“చినచిన దొంతుల్ చిటారిదొంతుల్
లక్కామేడల్ లవంగ మొగ్గల్.

చిన్నీ మేం పిల్లనిస్తామే

చిలకా మేం పిల్లనిస్తామే

దాంఱా మేం పిల్ల నిస్తామే

తామర మొగ్గల్లా తామర మొగ్గల్లు”

నీతి వెంకి ఇలాగ పాడారు.

“చిన చిన దొంతుల్ చిటారిదొంతుల్
లక్కామేడల్ లవంగ మొగ్గల్

చిన్నీ మీ రేయింటివారే

చిలకా మీ రేయింటివారే

దాంఱా మీ రేయింటివారే

తామర మొగ్గల్లా తామర మొగ్గల్లు.”

అప్పుడు సూరి మళ్లి పాడింది.

“చినచిన దొంతుల్ చిటారిదొంతుల్

లక్కామేడల్ లవంగ మొగ్గల్

చిన్నీ మేంమంచి బ్రాహ్మణమే

చిలకా మేంమంచి బ్రాహ్మణమే

దాంఱా మేంమంచి బ్రాహ్మణమే

తామర మొగ్గల్లా తామర మొగ్గల్లు” అప్పుడు

మళ్లి నీతి ఇలాగ పాడింది.

“ఓన చిన దొంతుల్ చిటారిదొంతుల్

లక్కామేడల్ లవంగ మొగ్గల్.

చిన్నీ నగ లేంపెట్టాలి

చిలకా నగలేం పెట్టాలి

దాంఱా నగలేం పెట్టాలి

తామర మొగ్గల్లా తామర మొగ్గల్లు” సూరి

ఇలాగ చెప్పింది.

“చిన చిన దొంతుల్ చిటారిదొంతుల్

లక్కామేడల్ లవంగ మొగ్గల్.

చిన్నీ మాకు కాసులు కావాలి

చిలకా మాకు కాసులు కావాలి

దాంఱా మాకు కాసులు.....”

“అమ్మాయీ, ఒకేపు సూరి, ఏమేపు నీతి.

ఒకరూ పలకరేమిటమ్మా” అని వాళ్లమ్మ కేకవేసింది.

“ఇక్కడాడుకుంటున్నామే” అంది నీతి.

ఇంతట్లోకే వాళ్ల అమ్మ వచ్చిచూచింది.

“ఏమిటరా ఇది. ఇట్లూపట్లూమన్నే. ఈవాళ్ల పొద్దున్నేనా తలంటి నీళ్లోస్త? చెపతా ఉండండి మీరాపని” అని వాళ్లమ్మ కోప్పడింది.

వాళ్లమ్మమాట విని వాళ్లనాన్నకూడా వచ్చి చూచాడు.

నీతి ఏమీఅనకుండానే ఏడ్చింది. సూరి చిక్కమొగం వేసింది.

వెంకి వాళ్లనాన్న కాళ్లు కాగలించుకొని “నాన్నా, నన్నెత్తుకోవూ” అంది.

వాళ్లనాన్న వెంకిని ఎత్తుకొన్నాడు.

“చేతులుకడుక్కొని నాన్న గారు స్నానంచెయ్యి డానికి నీళ్లు తోరపవే సూరి” అంది వాళ్లమ్మ. సూరి నీతి నీళ్లు తోరపడానికి వెళ్లారు.

క వి ప్ర శం స

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు గారు

కల మనెడు మంత్రవేత్రంబుఁ గావ్యకర్త-యనెడుజాలికుఁ డాడింప నహిగోచరంబు నమ్ముడు మిగులదూరంబు నదియు-నమ్ముఁ బ్రత్యక్షమట్లు మానవుడు వింత.

కవితాజాలము విప్పిన-గవివలలోఁబడని నొకటి గలదే సత్యంబువలె సనత్యము దోచును-నవునది కా దనియుఁ, గాని దవునని తోచుకా.

కలిలో సింగములేదు; హంసములకుం గాలంబు గాదండ్రు; వేటలురా నెల్ల వనంబులకా శరభఖడ్గ వ్యాఘ్రు సింహంబుల న్వలయుంచుం; గలహంస లేదనిన నుర్విభృత్కుమారిజనంబులు వెంప న్నడనేర్పఁ జేయు నివిగాఁబోలుం గవిప్రాధిమల్.

కవి యను గౌరవంబు చిరకాలముఁ బట్టియు సర్వలోక సంస్తవ మయియున్న దట్లగుటఁ దల్క-విగర్వము మేరమీఁతఁ దా నెవి వచియించు నవ్వ జను లెల్లరు నమ్ముగఁ జేయు మాఱుమాట పలుక గొక్కరుం గవికడంక యటంచురు చిత్రమయ్యెడుకా.

ఆస్తవాక్యము గ్రాహ్యమానైనఁ గన్ను-మూసి కట్టెఁడుగంతకు మురిసియొప్పు కొందు రేమందుఁ జిత్రము కూటసాక్ష్య-మచ్చుచునుండె నెల్లొప్పునంతరాత్మ. పద్యము మోము, చేతులును బద్యములే కనుదోయిపద్యముల్ పద్యము డెంద మజ్జలును బద్యములేసిరియిల్లుపద్యమే పద్యము బ్రహ్మతల్లియు నభాస్థలి వీరము నేమి పుణ్యమో పద్యము చేసికొన్నది సెబాసు కపిశ్వరు నోటిలోఁబడకా.

కుట్టలములుఁ బెద్దకుంభరంబులును భర్త-కలశములును జక్కవలును బిల్వ
ఫలము లొర సుకవిభావన నొకవస్తు-వెంతగారడీఁడో వింతసుకవి!

సింహద్వారము దూఱును-సింహాసనమెక్కుఁ జేయు సింహధ్వనియు
సింహావలోకియగునయి-సింహము లేదనును గొను నిరియలవడమిన్.

కలహంసలేడు కలిగినఁ-గలదే క్షీరములు నీరుఁ గలిపిన క్షీరం
బులు ద్రావి నీరువదలెడు-కళ యెఱిగినదనుచు సోదె గనుఁగొనియె నొకో!

కవియన నవ్య దెవ్వఁడు సుఖంబగు వాక్యమె కాని దానిలోఁ
గవియును గావ్యముం గలపు కంచునఁ దాళము నాదముం బలె
గవియుదయించుఁ గావ్యమునఁ గావ్యము తత్కవికల్పితంబు న
క్కవియును నక్కవిత్వము నకారణబంధులు జీవకోటికిన్.

వివరముఁ బురాణకథ విప్పవచించెను నవ్వడేఁ గ్రో
త్తనియగు వాక్యముల్ బహువిధంబులు సామ్యము లర్థవిశ్రముల్
వ్యవస్థి వానికే పరిచితార్థము దొప్పట యజ్ఞలెనను
జవిగొని గ్రంథము ల్బదునఁ జాలయి కిచ్చెడు మార్గమే నగున్.

వీరణస్తంభ ముచెప్పి వెనుకదాని-నవుకంటని తెల్పుట యందు మఱియు
నొక్కయుదాహరణుని దానిప్రక్కనూత-చనెడు భారతరీతియు నట్లె తోచు.

ఒకరురచించినట్టిదె మఱొక్కరు మించి చమత్కరించి యం
తకును విలక్షణ-బుగఁ బవక్రియఁ గూర్చుట భాషవృద్ధిచే
తక యనవచ్చు నాత్మచరితర్పణకై యనవచ్చు నన్నియుం
బ్రకటము లొకరంజనకరంబులు నక్కవిలోకకృత్యముల్.

కవినమయంబు నొక్కతఱి గన్వనఁబోయిన నాకుఁదోచు నీ
విధచమత్ క్రియాకలిత విస్తృతకల్పన మీకుఁ దెల్పఁగా
దు విదులు మీరమర్చినవి దుర్బలమద్భవాన్వేదియంబుచే
దవిల్గ్రహించినంతయు ముదంబునఁ బై కుబికింఁ జూచెదన్.

తంతులులేక నాకనముదారిని దూరమువోయి పైద్యుతో
దంతము మంత్రపేటికకు నందెడు రీతిని గాల్చితోవ న
శ్వాంతముఁ జేరుఁగావుతను శావ్యముగాఁగ మదుక్తి కర్ణమే
ట్యంతరసీమ బాలురకు సంతకులేనియు దూరు లేనియన్.

చిట్టేశ్వర

గోమాత శాపం

చూస్తే చాలు, కడుపు నిండుతుంది. ఆవంటే ఆవు గాదు. 'కామధేను'వే కేవలం భూలోకంలోకి దిగి వచ్చిందా? అనిపించేటంత ముచ్చటగా ఉంటుంది. ఇట్టి గోమాత ఒకప్పుడు చూలుకట్టింది. రమారమి, ఆనమయం లోనే ఒక ఇల్లాలు గర్భం ధరించింది. ఆమెను అంటి పట్టు కున్నవా రెవ్వరూ ఉన్నట్టు తోచదు, చేదోడువాదోడవడానికి. అంచేత, కాబోయే ఆమాత, గోమాతతో చిన్న ఒడంబడిక చేసుకుంది. మతేమీ లేదూ, పరిస్థరం సహకారులై, ఒకరికొకరు పురుడు పోసుకోవడం.

అంతట, కొన్నాళ్లకు— మనుష్యశ్రీ ముందుగా బిడ్డను కనింది. అనుకున్న ప్రకారం ఆవు వచ్చినానా చాకిరి చేసి, తనమాట అక్షరాలా నెఱవేర్చుకుంది. సరే, తరువాత ఆవుకి ప్రసవకాలం ఆవన్నంకాగా, ఇల్లాలిని ఆహ్వానించింది. కాని, ఉహు! 'ముందు మాటలు పెనుక ఉండడం' ఎంతటివారికి? 'దిక్కులేనవారికి దేవుడే దిక్కు' అనుకొని, ఆవు, తనగొడవ తనే చూసుకుంటూ, ఎల్లాగైతేం, శాపం, చల్లగా ఉనింది. తిల్లి, బిడ్డా ఖులసాగా ఉన్నాడు.

సమ్ముకున్నందుకల్లా బాగా 'తలపెంట్టుకతో' గొంతుకోసింది'కదా యిల్లాలు, అని వాళ్లు మందుకొచ్చి, ఆవు ఈ పెద్దచనిషిని గుఱించి కనబడినవాళ్లతోటీ, కనబడనివాళ్లతోటీ, అడిగినవాళ్లతోటీ, అడగనివాళ్లతోటీ ఎఱిగున్నవాళ్లతోటీ, ఎఱిగనివాళ్లతోటీ, ఈముచ్చట చెప్పగొచ్చింది. 'నీకు తెత్తునా, నీకులానికంతా తెత్తునా' అని, ఆఅమ్మకే కాకుండా, మానవజాతికంతా కళంకం తెచ్చిపెట్టింది, తన తీవ్రప్రచారంవల్ల. 'పుల్లాకు చాలును, మేడ తగులబెట్టడానికి.' మనుష్యులు కృతఘ్నులు అనేమాట భూలోకంలో నలుదిక్కులా చాటించయింది, ఏ వార్తాపత్రికలోనూ ప్రకటన వేయించక్కణలేకుండనే.

ఇంతటితో కసి తీరిక, గోమాత ఈవిధంగా ఘోషాశాపం ఇచ్చేసింది: "మాజాతిలో బిడ్డ పుట్టిపుట్టగానే సంతోషంతో స్వతంత్రంగా చెంగున లేచి గెంతులేస్తూంటే, మానవులబిడ్డలు పుట్టుకతోటే ఏడుస్తూ, ప్రతివిషయంలోనూ పంసహాయం అపేక్షిస్తూ, ముత్రాల్లోపడి పొర్లాడుచుందురుగాక!" అని.

కథ కంచికి వోయింది, మనం యింటికి వచ్చాం. ముద్దా విశ్వనాథం

ఒకపూల్లో నుంచి మహారాజు వొకరెడ్డి పుండేవాడు. ఆయన గొప్పదాత. బాగాచదువుకున్నవాడు కూడా. వాళ్లనాయన తొంత్రేయేళ్ల ముసిలాయన చచ్చిపోయినాడు. రెడ్డి ముసిలాయన కర్మాంతాలు మాబాగా చేశాడు. వేగొందిగా బ్రాహ్మలు వచ్చారు. వాళ్లకు దినాం సంకర్షణలు చేశాడు. రెడ్డి కడాపటి నాడు అందరికీ దక్షిణ తృప్తిగా యివ్వాలనుకున్నాడు. నామ సంకెనేళ్ల అందరినీ తమ దొడ్లలోకి పిలిపించాడు. తాను పక్కన కూచుంటున్న పల్లెపెట్టుకొని దొడ్డివాటికి తిన్న పయిన కూచున్నాడు. ఒక్కో బ్రాహ్మడుగా లోపలి నుంచి వస్తూవుంటే ఒక్కోడికి రెండేళ్లదీక్షిళ్ల రూపాయలు యిస్తూవచ్చాడు. ఒక్కోడికి యిరవయ్యరూపాయలకు తగ్గకుండా పుణ్యంబి.

దక్షిణతిసుకుని యివనలికి వచ్చిన బ్రాహ్మల్లో ఒకాయన నిండా ఆశపాటు. ఆయనకు దక్షిణ మల్లీ తినుకోవాలని బుద్ధి పుట్టింది. బాగాచీకటిపడింది. అంతే, దొడ్డికి వెంకటేశుకు పోయినాడు. ఎత్తుగావున్న దొడ్డిలోడ ఎట్లాగో ఎక్కాడు. గతాలుక లోపల దుంకినాడు గోడకింద బాగాపెరిగున్న నాగజెముకు పాదలో పడ్డాడు. 'కుయ్యో ముక్రో' అని అరవడం మొదలుపెట్టాడు. లోపల పున్న వాళ్లంతా

అక్కడికి చుక్కెత్తివచ్చారు. రెడ్డికూడావచ్చి దీపం తెప్పించాడు. అందరుచేరి పాదలో పడివున్న ఆయన్ను ఇవతలికియూడ్చారు. ఆయనఒళ్లి నిండా సందులేకుండా ముట్టుయెక్కి పున్నాయి. 'ఇదేం కర్మంబాపడా' అని రెడ్డి అడిగాడు. ఆ బ్రాహ్మడు సుస్కృతంచదువుకున్నవాడు; కాంచం కవిశ్యంకూడ చెప్పగలవాడు అందుచేత మూలుగుతూ మూలుగుతూనే వొక జ్ఞోకం చెప్పి తిరిగివచ్చుకుని పడుతూ లేస్తూ అచీకట్లో యెక్కడికో పోయినాడు. అందరూ ఆయన జెలివిశక్కునకు నొచ్చుకున్నాడు — కథ కంచికి వెళ్లింది మనం యిటికివచ్చాం.

ఆయన చెప్పిన జ్ఞోకం యిది:
 తుచ్చిదా... త్రయో దారా
 మము జీవతి నాన్యగా,
 తానా మంత్యాప్రియతమా
 తిస్యా శ్చింగారచేష్టితమ్.

దీనికర్థం: 'ఆకలి, దప్పి, ఆశా అనేవి మూడూ నాకు ముగ్గురు పెళ్లాలు. నాళ్లు నా కుడిలో వూపి రున్నంతవరకూ నన్నొదిలి పెట్టిపోను. వాళ్లల్లో కడాపటి దానిపైన నాకు నిండా మోజు. ఇదామె తాలూకు శ్చింగార విలాసిం' అని. "దత్త."

గు ట్టం

ఒక పల్లెటూల్లో ఒక బ్రాహ్మడుండే వాడు. ఆయన మహాశ్రోత్రీయుడు. దీపం తెల్ల వాడే స్నానం, సంధ్యా, బ్రహ్మయజ్ఞం, పార్థివం యిలాటివాటితోనే రామాష్టమ అని కాళి జేపుచేస్తూ ఉండేవాడు. ఆయన చాలాదరి

ద్రుడు. జరుగుబాటు తక్కువ. కాని ఎవ్వరినీ యాదించలేడు పాపం. 'అయ్యో, నుంచి బ్రాహ్మడే' అని యెవరియినా అయాదితంగా ఇచ్చేదాంతోనే భుక్తిగడుపుకుంటూ ఉండే వాడు.

ఆయనభార్య ఆవిశ్యదరిద్రం పకలేక
 'ఏమండీ, రాజగారిని చూచి ఏదయినా
 అడగరాదటండీ, ఆమహారాజు అందరికీ ఇస్తా
 డుటకడ!' అంది. ఆమెమాట వోశెవ్వరేక
 ఒప్పుకున్నాడు. కాని 'రాజగారిని చూడ
 డానికి ఎప్పుడువెళ్లడం' అని ఆలోచిస్తూనే
 కొన్నాళ్లు గడిపాడు. ఇట్లా ఉంటే, రాజ
 గారి తల్లికి పెద్దజబ్బు చేశారనీ, అందుకని
 ఆరాజు ఏనేవోగొప్పదానాలు చేస్తాననీ తెలి
 శింది. ఇదేసమయమని ఆ పేదబ్రాహ్మడు
 రాజగారి పురోహితుణ్ణి ఆశ్రయించాడు.
 ఆయన కనికరించి కోటలోకి తీరికల్లాడు. రాజ
 గారితో చెప్పి, ఆయనకు ఒకగుఱ్ఱాన్ని దానం
 చేయించాడు. ఆగుఱ్ఱంతో ఏం చేయమనా
 తోచక బ్రాహ్మడు దాన్ని యింటికి తోలుకొని

వచ్చాడు. వెంటల్లో కట్టికాడు రోజూ—తాను
 బ్రహ్మయజ్ఞం అనీ చేసుకున్న తర్వాత, వి
 త్రాటకట్టుకున్న దర్బలను దానినుండరచేసి,
 ఉద్ధరించోనీర్లను దానికి తాగపెడుతూ వచ్చా
 డు. కొన్నాళ్లు యంతర్వాత ఒకనాడు అట్లాగే
 చేసి తిండిలేక ఎరిపిపోయిన ఆగుఱ్ఱాన్ని
 మాస్తూ నిలుచున్నాడు. గుఱ్ఱం 'ఉహుహు
 హుహు' అని నకిలించింది. ఆవెట్టి బ్రాహ్మడికి
 కోపంవచ్చింది. ఉధయవిత్త్రాలూ తిని ఉద్ధరిం
 నీర్లూ తాగి ఉహుహుహు అంధున్నావా" అని
 మీదవున్న రేడిబట్టతో కొట్టాడుదాన్ని. అది
 సిందబడి గింగిల తన్నుకుని చచ్చిపోయింది
 పాపం. కథ కంటికి పెల్లెండు, మనం ఇంటికివచ్చాం.

హనుమచ్ఛత్రీ.

పిల్లల పాటలు

గోపరాజు రాజన్నగారు
 సంపాదించినవి

చేతిలో బెల్లం ఉన్నంతనేవే
 కాకి బలగమంతా
 చేతిలో బెల్లం చెల్లిపోతే
 చేరరెవ్వరు చెంతా
 కలిమి కలిగినవాడు కలరు
 బంధువులు
 కలిమి లేకున్నవాడు లేరు
 బంధువులు.

అరటిపళ్లు కొబ్బరికాయలు-అమ్మవారికి
పూజిగా ధనమంత-పూజారికి
చెంగల్వ పూదండ-శీతమాలక్ష్మికి
చేతిలో కాసూలు-నన్యానికి
భక్తితో మొక్కాలి-మా అమ్మకూ
చేతులూ జోడించి-చెలుపు మీర.

చుక్కలన్ని నావి
సూర్యుడంత నాది
చందమామ నాది
జాబిల్లి నాది
మొక్కలన్ని నావి
మల్లి మొగ్గ నాది
ఊటనీరు నాది
ఊరు వాడ నావి
దేశం అంతా నాది
దేవుడు కూడా నాది.

చిట్టి చిట్టి మిరియాలు
చెట్టుకిందా జోసారు
బొమ్మరిల్లూ కట్టారు
బొమ్మల పెల్లిళ్లు చేసారు
వియ్యపురాలికి నూనేలేదు
వియ్యపురాల్లో వచ్చినదానికి నయ్యా
లేదు.

నీడ గడియారము

కొ. నరసింహాచారి గారు

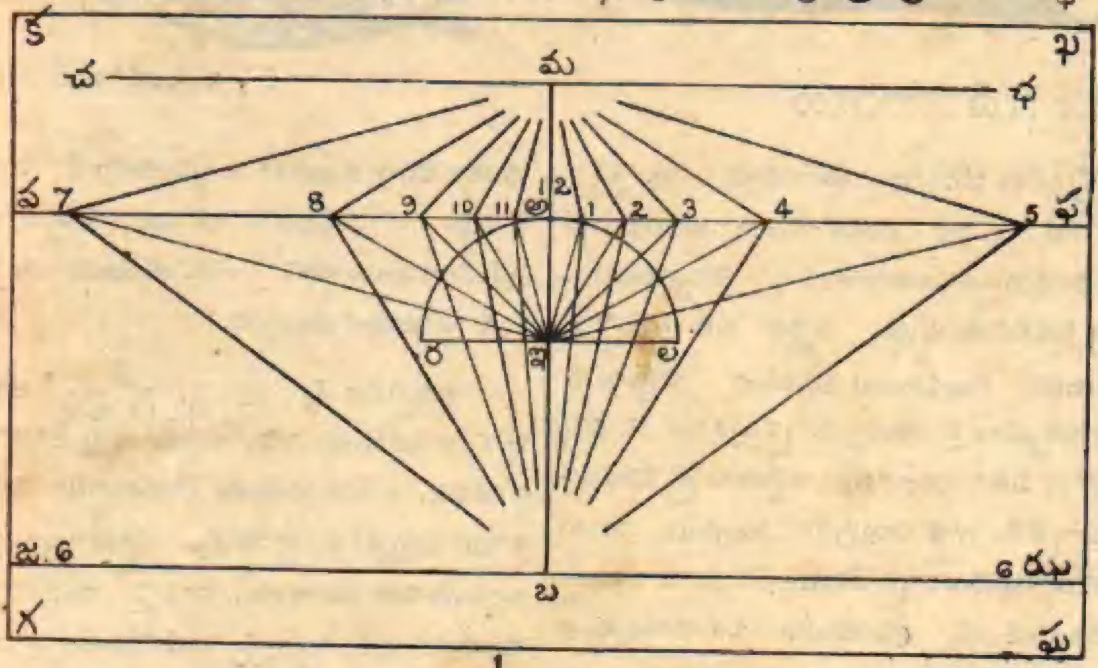
ఇంతకు ముందు ప్రమోమాత సం. చైత్ర మాస భారతి సంచికయందు ఒకవిధమగు నీడగడియారమును గుఱించి చెప్పియుంటిని. ఆ నీడగడియారము, ఏదైన ఒక సమప్రదేశమున (horizontal surface) అడ్డముగా నమర్చదగినదై యున్నది. ప్రస్తుతము నే తెప్ప బోవు నీడగడియారము అడ్డముగు ప్రదేశమున మాత్రమే గాక నిలువుగా (vertical) నుడు గోడ మొదలగు ప్రదేశములందుగూడ నమర్చదగియున్నది. దీనియందు ఒక నిలువుపలక (vertical board) యు, ఒక అడ్డపలక (horizontal board) యుగూడ నున్నవి. ఈ రెండు పలకలమధ్య నీడను జూపు ముల్లు అమర్చబడియుండును. ముల్లుయొక్క నీడ రెండుపలకలపైనను బడును. ఏదైన నొక ప్రదేశమునకు ప్రయోజనకారి యగునట్లు నీడ గడియారమును చేయవలెనన్న, ఆ ప్రదేశముయొక్క అక్షాంశము (degree of latitude) ను తెలిసి కొని దాని నాధారముగ గడియారమును

చేయవలెనని ముందటి వ్యాసమునందే చెప్పబడెను. అదేవిధముగ నిప్పుడు చెప్పబోవు గడియారమునుగూడ అక్షాంశమును గుర్తెరిగి చేయవలసియున్నది.

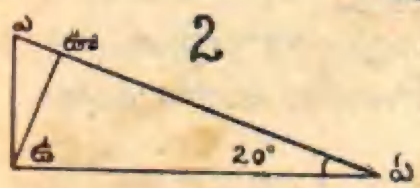
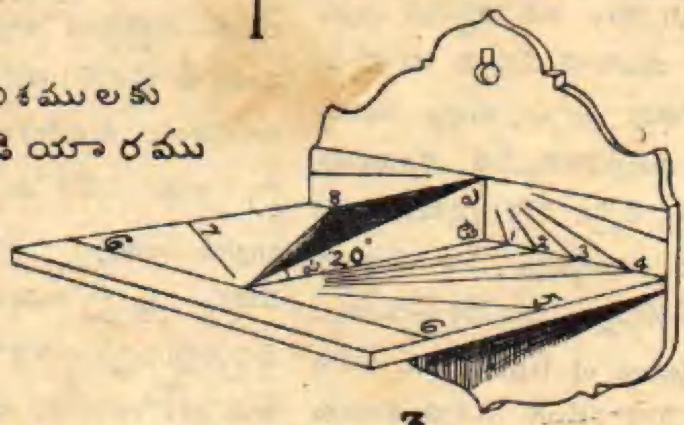
(చిత్రము 1) క ఖ గ ఘ అను నొక కాగితమును గాని, అట్టను గాని తీసికొనవలసినది. గడియారమును చేయుపద్ధతిని తెలిసికొనిన పిమ్మట నీచట్టయొక్క పరిమాణమును నిర్ణయించుట సులభము. దానిపై మధ్యభాగమున నిలువుగా బ మ అను రేఖను వ్రాయవలెను. మఱియొక కాగితమున (చిత్రము 2 నందు చూపినరీతి) మనము తలచుకొను ప్రదేశముయొక్క అక్షాంశమును గలిగిన డి ఎ ఏ అను సమకోణత్రిభుజమును (right-angled triangle) వేయవలెను. త్రిభుజముయొక్క డి ఏ అను వాడము మనయిష్టము వచ్చినట్లు నిర్ణయించుకొనవచ్చును. ప్రస్తుతము అక్షాంశకోణము 20 అని తీసికొనబడినది.

ఎవ్వు అను కర్ణము (hypotenuse) సమాసముగ నుండుటలుల తేసికొని వృత్త
నుండి డ్రాడ్ అను లంబము (perpendicular) అను అడ్డగీతను త్ర గుండా వేయవలెను.
ను వేయవలెను. పిమ్మట క ఛ గ ఘ అటువెనుక త్ర ఇ అను భాగమును డ్రాడ్
అను కాగితముపై వేయబడిన బ మ అను (చిత్రము 2) అను రేఖకు సమాసముగ
రేఖపై బ త్ర అను భాగము డ్రాడ్ గ ర్తింపవలెను. ఇ కేంద్రముగను, ఇ త్ర
కురు, త్ర మ అను భాగము డ్రాడ్ అర్థవ్యాసముగను ర త్ర ల అను అర్థవల

20° అక్షాంశములకు
నీడగడియారము

యమును వేయవలెను. ర ల అను వ్యాసము
 ప ప కు సమాంతరము (parallel) గా నుండ
 వలెను. పిమ్మట ర అ ల అను అర్థవలయ
 మును అ అ కి ఇరుప్రక్కల ఆతేసి సమ
 భాగములుగ భాగించవలెను. అట్లు సమముగ
 భాగించెడి రేఖలు ప ప అను రేఖను క్రమ
 ముగా 7, 8, 9, 10, 11,—1,
 2, 3, 4, 5 అను ప్రదేశములందు చేరు
 నటుల పొడుగుగ వ్రాయవలెను. పిమ్మట
 7, 8 మొదలగు గుర్తులనుండి బ కు ను
 మ కును రేఖలను వేయవలెను. బ మ కు
 ఎడమప్రక్క నుండు భాగమునందలి రేఖ
 లన్నియు ఉదయకాలమునందలి గంటలను తెలి
 యపఱచును. బ మ కు కుడిప్రక్క నుండు
 రేఖ లన్నియు అపరాహ్ణమునందలి గంటలను
 తెలియజేయును. బ బ ఉదయమున ఆఱు
 గంటలను జూపురేఖయు, బ ర్పు సాయంత్ర
 మున ఆఱుగంటలను జూపురేఖయును. తక్కిన
 సంఖ్యలు ఆయాగంటలను తెలియజేయును.
 ఉ ఎ ఏ అను త్రిభుజమువంటి యొక అట్ట
 ను గాని, తగరపురేకును గానికత్తిరించి ఉ ఏ
 అను పాదము (Base) ను బ అ పై నుండు

నట్టుల దిగింపవలెను. పిమ్మట క ఛ
 గ ఘ అను అట్టను ప ప మెబడి మడిచి,
 ప ప గ ఘ అను భాగమును అడ్డవలక
 గాను, ప ప క ఛ అను భాగమును నిలువు
 పలకగాను ఉండునటుల చేయవలెను. అప్పుడు
 తగరపురేకుయొక్క ఉ ఏ అను నిలువు
 అంచు అ మ అను భాగమును తాకు
 చుండును. ఇందలి ఉ ఏ ఏ అను తగరపు
 రేకునీడను చూపుముల్లు అగును. దానినీడ
 ఏరేఖపై బడునో దానినిబట్టి గంటను నిర్ణయిం
 చవచ్చును.

గడియారమును ఉత్తరముఖముగా
 గోడపై తగిలించవలెను.

పై పద్ధతిని చేయబడిన గడియారము
 కొయ్యపలకలతో చేయవచ్చును. పలకల
 అంచులను మనయిష్టము వచ్చిన విధముగ
 అలంకారయుతముగ జేయవచ్చును (చిత్రము
 కి చూడుడు). గడియారమునకు గావలసిన
 కొలతలను, భాగములను ముందుగా నొక
 కాగితముపై నేసికొని వాటిని కొయ్యపలకల
 తో జేయబడిన గడియారముపైకి మార్పు
 కొనవలెను.

మోతీలాలు నెహ్రు స్మృతి కావ్యకలానిధి శతావధాని పి. చిదంబరకాశ్రి గారు

హౌ

దమితి వార్యచంశమున భూజనులెల్ల నుతింపఁజాలు నె

క్కుఁడు విభవంబుతోడ సమకూరినభోగము లందినాఁడ వే
ర్పడ సజదేశమా పృథివస్యకునై సకలస్వ మిమ్మొయిన్
నిదుచుతెకాక ప్రాణములు వీడితి నెహ్రుమహాశయ్యాగ్రణీ!

భోగములొందుపట్లఁ బ్రపూర్ణుడవంచును దేశసేవకై
త్యాగముచేయుపట్ల పెనుకాడనిబంటవటంచుఁ జాల నూ
రేగితి వెల్ల దేశముల నింతటికంటెను నీకు భూమిలోఁ
గాఁగలకార్య మన్నదె యొకండును నెహ్రుమహాశయ్యాగ్రణీ?

ప్రారంభించు ప్రాజ్ఞ లేకృతియుఁ బ్రారంభించువో వీడఁగాఁ
బో రాకార్యము బొందినుండి యసువుల వోకుండుఁడవాఁడ నం
చారూఢిఁ గనినట్టి న్యాయమును సస్వర్థంబు గావించి నా
వారా! నీవు నుతింప సర్వుడవు కావా? నెహ్రుమహాశయ్యాగ్రణీ!

ధనకు లనేకు లుండురు స్వదారసుతోదర పోషణంబునన్
దనిసెడివారు వారలకుఁ ద్వద్వశమబ్బున? వేయిజన్మముల్
పనిపడి తల్లక్రిందుగఁ దపంబొనరించినఁగూడఁ గప్పరం
బున కిల నుప్పుగల్లు సరిపోవునె? నెహ్రుమహాశయ్యాగ్రణీ!

విడిడితి గేహమున్ ధనము వీడితి వాత్మసతీసుతాదులం
దడరెమరాగమెల్ల విడనాడితి పన్నివిధంబులన్ బడల్
పడితివి వీక్షతోఁ గడకు భారతమాతఁబుణంబుదీర్చి నీ
వుడిగితి నీకు లోపమన నున్నదె? నెహ్రుమహాశయ్యాగ్రణీ!

అనుభవించితివి రాజాధిరాజులుగూడ - ననుభవించఁగరానియట్టి సుఖము
అభ్యసించితివి దేశాంతరస్థులు గూడ - నోహూ! యనందకు హూణవిద్య
ఆర్జించితివి లోక మాదంపఁగఁగల్గు - రాజ్యాంగతంత్ర నిర్మాణశక్తి
అర్పించితివి భారతావనిసేవకై - యాత్మీయమైన సర్వార్థవితతి
నిలిపితివి దిక్పటంబుల సజయశంబు - యెందితివి దివ్యమగు స్వర్గమందిరంబు
నన్నివిధముల ధన్యుడవైతి వీవు - మోతీలాల్ నెహ్రునామ! నిర్మూక్తకామ!

దైత్యులు, దైతేయులు, అసురులు, దనుజులు, దానవులు, రక్షస్సులు, రాక్షసులు, కోణపులు, క్రవ్యాత్తులు, క్రవ్యాదులు, అస్రపులు, అశరులు, అసురులు, యాతుధానులు అను శబ్దములు పర్యాయ పదములుగా సంస్కృత నిఘంటువులందు వ్యవహరింపబడి యుండుటవలన వారగదఱు నేకజాతి జాతు లనియును, సూరస్వభావులనియును, హిసచరిత్రు లనియును, సరమాంస భక్షకులనియును బెక్కుజనుల తలంపు. పురాణములను లెస్సగాఁ బఠించినచో నట్టితలంపు భ్రాంతి మూలకమనియే యేర్పడును. పురాణ విషయములను జర్పించుటకుఁ బూర్వము తత్తచ్ఛబ్దములకుఁ బండితు లిచ్చిన నిర్వచనములను పేరుకొందము. (కశ్యపుని ప్రథమ భార్యయైన) దితికిఁ బుత్తులగుటవలన దైత్యులు, మఱి దైతేయులు; సుర లేనివా రగుటవలన అసురులు; (కశ్యపుని కేతాకభార్యయైన) దనువునకుఁ బుత్తులగుటవలన దనుజులు, మఱి దానవులు; (రక్షత్యాత్మావ మేవేతి రక్ష; రక్ష ఏవ రాక్షసః) తమ ప్రాణములనే రక్షించుకొనువా రగుటవలన రక్షస్సులు; రక్షసులే రాక్షసులు. రాక్షసులు కేవలము తమప్రాణములనే రక్షించుకొనువారా? తమభార్యుల ప్రాణముల ననునను, బిడ్డల ప్రాణముల ననునను రక్షింపనివారా? ఇది యేటి నిర్వ

చనము? శబ్దార్థమునందులేని “తమప్రాణములనే” యను నాకాంక్ష యేల? “ఆశ్రితుల” నను నాకాంక్ష గూడదా? రక్షించువా రగుటవలన రక్షస్సులు, రక్షస్సులే రాక్షసుని కర్మ పదలోపముఁ జేసి చెప్పినను, బండితుల నిర్వచనముకంటె నసమంజసముగా నుండదు. ఈణసములను (శవములను) దినువా రగుటవలన కోణపులు; మాంసమును దినువా రగుటవలన క్రవ్యాత్తులు, మఱి క్రవ్యాదులు; రక్తమును ద్రావువా రగుటవలన అస్రపులు; హింసించు వారగుటవలన అశరులు; ప్రాణములను దీయువా రగుటవలన అసురులు; వ్యథ పెట్టువా రగుటవలన యాతుధానులు. వ్యవహరింపఁబడుచున్న పర్యాయపదములయొక్క నిర్వచనములను ముగించుటవలన నీరకఁ బురాణ విషయములను దడుముదము.

ఒక విషయ మన్ని పురాణములందు నేకవిధముగా నుండక భిన్నభిన్నరూపములను దాల్చి యుండును. అట్లుటవలన నాస్వాధారణ జనాదృత పురాణకథిత విషయములను బట్టియే చర్చించుట యుక్తముగదా. కశ్యప ప్రజాపతికి దితి, అదితి, దనువు, వివర, కద్రువ యను నైదుగురు భార్యలు. అందు దితివలనఁ గలిగినవారు దైత్యులు లేక దైతేయులని పిలువఁబడిరి. అదితివలనఁ గలిగినవారు రాదిత్యులు లేక యాదితేయులని చెప్పఁబడిరి. దనువువలన

గలిగినవారు దనుజులు లేక దానవులని నుడువబడిరి. వినతానంతరి గరుడాది పక్షినిచ యము; నాటి కద్రువానంగతి వానకీద్రభృతి సరిస్పృశచయము.

కృతయుగమునందు దైత్యాదిత్యులకు జరామరణముల నొందక మనవలె నను నిచ్చ గలుగఁగా వారు పాలకడలిని ద్రచ్చిరి. [వాల్మీకి రా. బా. కా. స. ౪౫, శ్లో. ౧౫, ౧౬, ౧౭, ౧౮]. అప్పుడు పాలకడలియందు వరుణుని సుత యయిన వాణి (సుర) జరించి, వరింప రాఁగా దానిని దైత్యులు విరాళిరిందిరి; ఆ దితులు గ్రహించిరి. [వాల్మీకి రా. బా. కా. స. ౪౫, శ్లో. ౨౩, ౨౪]. సును గ్రహింప కుండుటవలన దైత్యులసురులయిరి; సురను గ్రహించుటవలన నాదిత్యులు సురలయి మోదముఁ బొందిరి.

[శ్లో. అసురాస్తేన దైతేయా
స్సురాస్తే నాదితే స్సుతాః,
హృష్టాః ప్రమాదితా శ్చానన్
వారుణీ గ్రహణా త్సురాః.

వాల్మీకి రా. బా. కా. స. ౪౫, శ్లో. ౨౫]. పాతకులారా, వరించి వచ్చినసురనే నిరాకరించినదైత్యులు రక్తపాయులును, శవధక్షకులు నయి యుందురా? వారిలోఁ గొందఱు రణరంగమునందు తౌదరస ముద్రేకించినపుడు వైరిరక్తమును ద్రాగియు పవచ్చును. దుస్సేనుని రక్తమును భీమనేరఁడు ద్రావినట్లు మహాభారతిమునందుఁ గలుగు. ఒక్కచుక్క యయినను మిగులకుండ రక్తవిద్యునిరక్తిమును

గాలికాదేవి పాన మొనర్చినట్లు దేవీపురాణము నుడుపుచున్నది. దైత్య దానవులలోఁ గొందఱు జిహ్వచాపవ్యవశులయి యనుపాకృత వివిధమాంసభక్షణము సలిపి యుండవచ్చును. యజ్ఞ శేషము గాని మాంసమును దినుటవలననే వారు కోణపులని నిందింపబడిరి.

[శ్లో. యజ్ఞాయ జగ్ధి రాంసస్య
త్యేష దైవో విధిస్సృష్టోః,
అతోఽన్యథా ప్రవృత్తిస్తు
రాక్షసో విధి రుచ్యతే.
—మమస్మృతి, అ. ౫, శ్లో. ౩౧].

వచ్చిపీనుఁగులనే మెనపువా రుండరుగదా! యజ్ఞదత్త మాంసమును దేవతలును, యజ్ఞ శేషమాంసమును ఋషులును దినుట సుప్రసిద్ధ విషయము.

ఆధిక్య మాలోచించితిమా, దైత్యులగు వాయు నిర్పతులు దిక్పాలకులు. కృత్యము లాలోచించితిమా, బలి చక్రవర్తి మహాదాత; ప్రహ్లాద విభీషణులు పరమభాగవతులు; రావణ బాణాసురులు వైవశ్రేష్ఠులు; మయుఁడు శిల్పివరుఁడు. దైత్యదానవులశక్తియు, సధ్యవ సాయమును, శౌర్యనిర్యగాంభీర్యాదార్యములును సుప్రసిద్ధములు. వారిలోఁ గొందఱు యజ్ఞ వ శకులును, బరవనితారకులును, బ్రాణి హింసకులు నున్నంతి నే వారందఱును యాతు భానులు, నాశకులు, నాశురులు ననవచ్చునా? దేవత లందఱును, మానవు లందఱును బవిత్ర చరిత్రుగా? దేవతలకు రాజగు నింద్రునిచర్యలను బరికింపము. అలఁ డెందఱు లెఁస్సులను

జెలువ... యజ్ఞమును జెలువ... జెలువ... పుణ్యము... దిన సవతిలిక్కికడుపునఁ జొచ్చి గర్భమును ఛేదించుట యుక్త కృత్యమా? అహమ్యను జెలువ... పవిత్రకామ్యమా? వృత్రాసురుని జంపుట పౌరుషమా? జంభాసురాదలను జంపుట హింసాకరము గాదా? అధిపతి వెల్లడియగుటవలన గౌరవ జెలువ... సటుంచి మానవులఁ జాలము. సరవశలయిన శిశుపాల దంతవక్ర జరాసంధ దుర్యోధన దుశ్శాసనాదుల పనులు నింద్యములు గావా? మహామృదు తగ్లకు, తైమూరు, నాదర్వామొదలయిన ప్రభువులచేత లెట్టివి? గతించినవారిని వెదక నేల? ఇప్పటిజనులలో ననంస్కృత మాంసము మొదలగు సభత్యవస్తు ప్రకరము, నుడికియు నుడుకని మత్స్య మాంసములను, బచ్చిగుడ్లను దినువారును, బరాంగనా మాస భంగము నేయువారును, బరద్రవ్యహర్తలును, బ్రాణిహింసకులును, మఱియు పతిదారుణ కర్మకరులు నుండుట మన మెఱుంగుదుము గదా. ఉపరికథితాచరణముల వలన సఖల దేవతలును, శిశులమానవులును నింద్యచరిత్రు లగుదురా? పాతకులారా, వ్యక్తిగతాచరణముల వలనన, సమయోపయుక్తాచారములవలనను సమగ్రకులమును దూషించుట గాని, భూషించుట గాని యుక్తము గాదు.

సురాసుర నరులకు వైవాహిక సంఘంధము లుండుట దెల్లమ. పులోమదానవుని కూఁ

తురు శచి. ఆమె యిందుని మహిషి. బ్రహ్మ పుత్రికయయిన యహల్య మానవుఁ డయిన గౌతమున కియ్యబడెను. దమయంతిచేత పరియంపబడుట కింద్రాది దిశ్పాలకులు ప్రయత్నించిరి. ఊర్వశి పురూరవుని వలనను, మేనక విశ్వామిత్రునివలనను సంతానములం గనిరి. వజ్రనాభుని కూతురయిన ప్రభావతిని బ్రహ్మ మ్నెడును, బాణాసురుని కూతురయిన యుషను అనిగొడ్డుడును బెడ్డియాడిరి. ఇట్టివి మఱి కొన్ని గలవు. ఇట్లుండ ననుకులు నిందితులయిరేల? తత్కారణములను లెప్పగా నాలోచింపఁగా వారియందు దేవతలకుఁ గల ద్వేషభావమును, దేవతలయందు మనుజులకుఁ గల పక్షపాతిత్వము నని సహృదయుల హృదయములకుఁ దట్టక మానదు.

విష్ణుపురాణాదులందు ననురుల చరిత్రావళి విపులముగా వర్ణింపబడి యున్నను, వారికి రక్షో రాక్షసనామములు గలిగిన వైనము స్ఫుటముగా గాన రాకుండుట శోచనీయము.

జనిగుణకర్మములవలన ననురు లందఱు నేకకులజులును, గూరాత్ములును, సభ్యత్వ హీనులును గరనియు, బ్రత్యేక కులమునందును దుష్టచరిత్రులు గొందఱుండు రనియు, నట్లున్నంతనే సమగ్రకులము నిందితము గాఁ జాలదనియు నుపరికథిత విషయములను మనమున నిడి దీర్ఘముగా నాలోచించు వ్యక్తి దృఢక నమ్మునని నమ్ముదము.

హాస్య చిత్ర కారుడు

గలి ఇతరచేయెన్నగలి తెలియులైనో అంధమును
వ్యయము ఈమొదలె కృషియును తిరువ జమియగళై తరు
నమ్మపర్కారక్కొడువతరిగ ఆయముక్కాల్లభాగ
దప్తన్నమాత్రకొట్టరేసాకు. ఉళిదభాగవత్తు భగవత్ప్రీ
త్యర్థవాసిధర్మక్కొట్టిది. పరాసవాగి భూమియన్న
పాగు శి మాడువల్లరూ పుత్రపాత్ర పారపగ్య వాగి
ఆచంద్రార్కవాగి అవరవర భూస్థితియన్న అశభరస
కొందు బరబహుదాగె. కాశ్యకవాగి కొట్టికన ఈ
కొడగగ యాపమమవ్యవాదరూ విన్నుచరమాడిరరే
అభవాఅనుతిప్పి సిదరే అంథామ్రూరాత్మకు పాపిష్ట
వాదనైతాసనోపాదియల్లి మనువ్యవర్గక్కొ శత్రువెందు
భావిల్లమనను. అనను ఇల్లియరైతిరిగమాతరే అల్లరే
అభిలజగ తిగూ ద్రోహమాడిరనెందు భావిల్లమనను.

“(ఁదబాళుపెను భగవంతుని పేర స్థాపింపఁబడినది.)

పైగంబర్ మహమ్మద్ జన్మదినమునుండి ప్రా
రంభమైన సారమాసకేకమయొక్క వేయియు రెండు
వందల తొంబదియవ సంవత్సరమైన (1794 ఎ. డి.)
మద్రాస్ శుభవర్షము మొక్క రిశి నల యిరువదితొమ్మిదవ
లేదియైన సోమవార శుభదివసమున మార్గోదయమున్న
రవ్యము, అరుణోదయకాలమునందు శుక్రగ్రహబలయుక్త
మైన వృషభులన్నమునకు భగవంతుని ఛాయావ్యయాపు
లైన పాజరత్ టిప్పునుల్లాదులకు మేము, ఇష్టార్థ పరా
యణఁడగు భగవంతుని కృపవలనను, పదిత్రైమే కరీఫ్
పదవియందుండి జగత్తుకు సార్వభౌమప్రాయులైన పై
గంబర్ మహమ్మద్ ప్రేరణారూపమైన దివ్యవహాయము
వలనను, కావేరీనది కడ్డముగాఁ జరస్థాయియైన యాన
కట్టను గట్టుటకై శుభస్థాపనలు చేసితిమి. ఈ కార్యము
ప్రారంభింపఁబడినది మాచేత. ఇది పూర్తియగునట్లును
గ్రహించుట భగవంతుని యధీనమునఁ గలదు.

ఈ కార్యము ప్రారంభింపఁబడినదియన మూర్ఖ
చంద్రులును శుక్రఁడును గురువును శుభయోగము కలగు
నట్లుగఁజేరి ఫలదాయకులుగా నున్నారు.—

ఇక్కడ నిర్మింపఁబడుచున్న యావికట్ట సర్వ
వ్యయమైన భగవంతుని యుగ్రహముచేత ద్రువనక్షత్ర

మండలమువలె కాశ్యకముగా నిలుచుఁగాక! జగన్మయా
మకుడైన భగవంతుని యుగ్రహముచేత దొరకిన మాన
క్కాదు చెచ్చించిన లక్షోపలక్షల ధనముగూడ భగవ
త్పాదసేవకుఁగానే వెచ్చించఁబడినది. పూర్వము కృషి
చేయకున్న భూమి వేమనువ్యయము వ్యవసాయముచేసి
ధాన్యమును గాని మలొకపంటనుగాని పెట్టునో యట్టి
మనువ్యయమున, ఇంతకుఁ బూర్వమే కృషిచేయుచున్న
రైతులును మాపక్కాగు కిచ్చు కందాయములొ ము
క్కాల్లభాగ మిచ్చినమాత్రమునఁ జాలును, మిగిలిన
పాతికభాగము భగవత్ప్రీత్యర్థమై ధర్మార్థముగ విడువఁ
బడినది. క్రొత్తగ భూములు సాగువారందఱును బుత్ర
పాత్రపారంపర్యముగ వానందితారక్కముగ వారి
వారి భూస్థితి ననుభవించికొనవచ్చును. కాశ్యకముగ
నీయఁబడిన యీదానమున కేమనువ్యయమైనను విన్నుమా
చరింపవల్లయినను, లేక దానిని దప్పించినట్లయినను, అట్టి
మ్రూరాత్ముఁడు పాపిష్టుఁడగు నైతామవలె మనువ్యవర్గ
ముకు శత్రువని భావింపఁబడును. అతఁడివలె రైతు
లకు నూత్రముకాక జగత్తుకంతయు ద్రోహమాచేసినట్లు
భావింపఁబడును.

ఏమిది? ఇఁకను మనము చరిత్రములలోఁ జదివి
నట్టి టిప్పుకంటె నితఁడెఁదా యేమి? చరిత్రములలోని
టిప్పు నిష్కరుణుఁడు, ప్రజాకంటకుఁడు. అన్యమత
నిష్కరుణులతోఁగి, క్రూర్యమున నారంగఁజేయఁజేసెఁడు.
కాసినమువలనఁ జెలియునట్టి టిప్పునో మహాకరుణా
శువు. ప్రజాసేవాత్మియుఁడు. అన్యమత పద్ధతుల గౌర
వించువాఁడు. అత్యంత విజయాన్వితుఁడు. కేవల భగవద్భ
క్తుఁడు. కాని టిప్పు 1782 వ సంవత్సరమునుండి రాజ్య
పాలకుఁడుగ నుండుటచేతను, దాను రాజ్యమునకువచ్చిన
పండ్లెండు సంవత్సరములకు రాజధాని సమీపప్రదేశము
ననే పాపానామకుగఁ బరిశీలించి చచ్చించి యానకట్ట
నిర్మాణమున ముగ్యుఁడగుట కవకాశముఁడుటచేతను
పైకొంటస్థాపన శిల యాతఁడు నాఁటివదే యిటులో
నించుకంతయు పండియములేదు. గుజాగుగచ్చుకుఁ
గడంగినతోఁ జరిత్రపు టిప్పునకును, కాసినపు టిప్పునకును
వాస్తవికకాంతరము గలదు.

“ఈ కార్యము ప్రారంభింపఁబడినది మాచేత. ఇది పూర్తియగునట్లునుగ్రహించుట భగవదధీనమునఁ గలదు.

* * * * *

ఇకఁడు రై కుంకుమాక్షియుకాక జగత్తునకంతయు శోహముచేసినట్లు భావించఁబడును.”

అనునాకార్యములు స్వర్ణాత్మకములతో లిఖింపఁబఁపఱిచి కదా! నీచ చరిత్రములలో విట్టియంశములు. హిందు మహమ్మదీయ ద్వేష వ్యాజయన మహమ్మదీయ ప్రభువులకు లేనివాని? శంకమున వలికెయోత్తానో సంబంధి పరస్పర

భేదభావముల హిచ్చిందుటకంటె నాచరిత్రాంశములకు వేరొట్టిభేదముకలదు? లేదు మహమ్మదీయుఁ డనుట చేత టిప్పుసహజ ఆగ న్యమత ప్రేమగలిగియింపవచ్చును. కాని యంతమాత్రముననే యతినికీ నీచకృత్యములొనర్చుట సంబంధింపబడుటయో! నీవృక్షపాతముతోఁ బరిశీలించి నచో టిప్పునలె నెందఱు మహమ్మదీయరాజుల నిష్కారంక చరిత్రములఁజూతుద్వంష్టాంతము లెన్ని లభింపఁ గలవో!

నీదర్శనము, నీసేవ

నయ్యదు బడదుద్దీను సాహెబ్ గారు

నీపాదయుగళంబు నాబాష్పములఁ గడిసి,
నీకు నుపహారముగ నాయాత్యై నర్పింతు;
నిన్ను నేవింతు నోదేవ, నీవు
గైకొనుము నేఁ తేయు నేవ.

నీదివ్యదర్శనము, నీపాదసేవనము,
లమృతభోగ్యములు, నా కళలభాగ్యము లవియె;
దర్శనం బీయ రావోయి, నన్ను
ధన్యాత్ముఁ తేయ రావోయి.

నీకొఱకుఁ బ్రేమరస మీహృదయచాత్రలో
నుప్పొంగుచున్న చది చెప్పఁజాలనియటుల,
దీనిఁ బానముచేయర మ్ము; రమ్ము,
నాహృదయ మిదె యందుకొమ్ము.

నీసేవయే నాదు నిజమైనజీవనము,
నిరుపమానంబైన నిండైనజీవనము;
నిన్ను నేవింతు నోదేవ, నాకు
దయ నేయుమోయి నీసేవ.

౫. విలియం జెంటింగ్ ప్రభువు-రణజితసింహుడు

[“పైయ్ లాస్ ఇంజియా” ఉగాదిసంచిక (1931) యంబలి శిల్పచిత్రమనుండి.]

క. పా జహను మరణము

[“శైవు ల్ ప్థ ఇందియా” ఉగాదిసంచిక (1991) యంపలి (రివర్స్ ఇతిహాసం)]

పునరిషమర్థసము

మనుచరిత్ర రచనాకాలము

కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, B.A.

‘పెద్దన్న, న్యూనిక్, లక్ష్మీనారాయణ అను కీర్తికతో శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు మను చరిత్ర రచనాకాలమును గూర్చి మఱి నేను వ్రాసిన దానికి విపులముగ విమర్శనమును వ్రాసిరి. ‘ఏత్తిసాధువు మాటలు వాదమును గల్పింపఁజాలవు. వాదమునకు బలము నొసఁగునది అనునగు ఆధారములు, యుక్తులు’ అని విమర్శితత్వ నిర్ణయమునుగావించి, వారినీతినివారే తమవ్యాసమునందు నిలుకొనలేక పోయిరి. విమర్శన మును వారేవ్యక్తిగతమును గావించిరి. వారు చెప్పిన నీతికి నేనైనను బద్ధుడఁ కావలసియున్నది.

మొదటివిషయము: పెద్దన ఆంధ్రకవితా పితా మహుఁడన్న విరుదము మనుచరిత్ర రచించిన తరువాత వచ్చియుండునని నేను వ్రాసినది సరికాదని వారివాదము. శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు పెద్దన్న పెక్కుసంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల రచించెనని చెప్పినదానిని నేనాక్షేపించితిని. మఱి వాక్షేపించవలసిన స్థితికి వారే పాల్పడిరి. పెక్కుగ్రంథములనగా నెన్ని? వారు మనుచరిత్రకాక మఱి మఱియు గ్రంథములను చేర్చొనిరి. అందొకటి తిలుగు; రెండు సంస్కృతము. రంగరాజ్యుండములోని పారికథాసారమువినా; నేను వినియుండలేదనియు, వాంఛలోక మెఱుంగదనియు నేను వ్రాసితిని. దానికి పేరు ప్రతుర్తిరముగా పారికథాసారము, సత్యావధూ పరిణయము, రసమంజరి గ్రంథములు పెద్దన రచించి యుండెననిరి. వీరికి శ్రీ ప్రభాకరకావ్యిగారి వ్యాస మాధారము. శ్రీ కావ్యిగారు మాత్రము తన గ్రంథములు పెద్దనయేరచించియుండెనని విన్నవ్వులుగా వచింపఁగలరా!

ఆముక్తమాల్యదసీతిలో రాయ లాగ్రంథముల రచించిరి వని కదా చెప్పుకొనెను. శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు ఆముక్తమాల్యదలోని యంశములన్నియు విశ్వసనీయములని తలంచుచు, వారు తమ వ్యాసములలో రాయల్యతాముక్తమాల్యదయని పరిమాణముల ప్రశంసించి రాయల వాక్యములు ప్రమాణములుగా సహితము గ్రహించిరి. ఆముక్తమాల్యదలోని యాశ్రయి పద్యము వారెఱుంగదురా!

“నీ. పలికు ప్రేక్షిజోపనులజాతి పెంసెక్కర నీకు తానన మచాలన చరిత్ర

భావిధ్వని వ్యంగ్యసేవధి గాఁగఁ జె

ప్రీతిని సత్యావధూ పరిణయము

శ్రుతి పురాణోపసంహిత లేర్పి మాస్థితి

సకలకథాసారసంగ్రహము

శ్రోత్రధున్దుటలు విద్యుగ రచించితి నూతై

నై పుడిజ్ఞానదంతామణిన్పురి

గీ. మఱియు రచమంజరిముఖ్యునిధుర కాన్య

రచన మెప్పించిగాటి గీర్వాణభావ

భాంధ్రభావ యసాన్యంత యందు నొక్క

కృతి విరిర్నింపు మింక మామఁ ద్రియము గాఁగ.”

పైపద్యములో పెద్దనకు ముడిపెట్టిన గ్రంథములే రాయలు తాను రచించితివని చెప్పుకొనెను. అదికాదు; భూపల్లభుఁడు కల్లలానుమండెనని శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు పలికినచో వాకుసంతోషమే. కావున శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు పెద్దన్న బహుళసంస్కృతాంధ్రగ్రంథనిబంధనఁడని వ్రాసిన విషయము నేలెరుము.

పరిహాసాన్నిద మేవంగతి. ఇక పెద్దవయస్సు అయిన కృష్ణాల్లద రచించినన్ని విషయము ప్రాసంగికముగా వ్రాసినవిగానీ, శ్రీచెంకటరమణయ్యగారు వాచియునకై వ్రాసినవిషయము గాని, వీరప్రభును వీరివ్యాసములందు పెద్దన్న కృతా ముక్తమాల్యదయని చెప్పలేదు. చాలే అకృతికర్తృ త్వమునుచూచి ప్రతీతిలో ద్రోహిణి. కాబట్టి పెద్దన్నకు మనుచరిత్ర రచనలన్నిటే ఆంధ్రకవితా పితా మహానుభవి విరుదువచ్చినదనునది 'పిడివాదమో', 'సత్యా వధూపరిణయము', 'రసమంజరి' అను పెక్కు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు విరచించుటచే వచ్చెననునది పిడివాదమో శ్రీచెంకటరమణుని చెప్పిచ్చెదక గా!

నేను వ్రాసినదంతయు జరుపుకొని, దానికంతయు ప్రత్యుత్తరమియ్యక కొంతకొద్దిపుచ్చినచో భర్తృమనా! కృత్యాదియందు

“హితుడవు చతురవచోనిధి
 పతులపురాణాగమేతి హాసవచార
 పృథ్వియునుండ ఆంధ్రకవితా
 పితామహుడెవ్వరిడు పేర్కొన కరుకా.”

అని పెద్దన్న చెప్పుకొనుట హాసగునా యను దానిని నేనిదివఱకే ప్రత్యుత్తరమిచ్చి కావ్యతీర్థులకు శేషాద్రోహముగా రిట్టిభర్తృసంక్షేపములను సంభాషించి చ్చిన తెలుగుగెలిగించితిని. దాని కంతకును మీరు సమాధానము చెప్పక యుండు వ్యాఖ్యమా! కావున పెద్దన రచించిన మనుచరిత్ర వినా యిట్టిగ్రంథములేదయి లేక, మనుచరిత్ర రచించినవచార, ఇక ఆంధ్రకవితాపితా మహాయన్న విరుదు సారక పెద్దనకు సంభవించెనని చెప్పుట శ్రీ శేషాద్రోహముగా వ్రాసిన ఖక్కిని 'మ యాక్షి'గాక మఱియొకటి కాదు. మనుచరిత్రసేటి కావ్యరత్నమును రచించి, ఆంధ్రకవితాపితామహాయన్న విరుదమును సంపాదించుకొనెననుట సరసమా! సారకయే గాను పద్యము లన్ని సంపాదించెననుట సర సమా?

మనుచరిత్రకు బూర్వము పెద్దన యితరగ్రంథముల రచించియుండునని నేను వ్రాసిత దానిని వారా

క్షేపించిరి. కొందఱు కవులు తాము రచించిన గ్రంథములకు చేర్కొనిరి కొందఱు జట్టు చేయలేదు. గ్రంథములు వ్రాసినప్పుడుగదా, వారట్లు చేర్కొన్నను, చేర్కొనకొనకపోయినవి! కాని యేగ్రంథములు వ్రాశునప్పుడో? వా మతము ప్రకారము మనుచరిత్రకు బూర్వము పెద్దన యేగ్రంథమును రచించియుండలేనని.

మ్యానిక్ వాక్యములు ప్రమాణములు కావా?—
 మ్యానిక్ వాక్యములు ప్రమాణములు కానివి 'కల్యాణ కలుబరిగెలు-కృష్ణరాయలు' అను వ్యాసము నందు శ్రీ చెంకటరమణయ్యగారి వ్రాసిరి. ఏవిషయమై చచ్చించుచుంటిమో, యావిషయమే 'అంత విశ్వసింపఁ దగినది కాదని వారు వక్కాణించిరి. మఱి యొక నెల గవవకపూర్వమే, మ్యానిక్ వ్రాసినది పశ్యమైవ దేయు, ఘోరప్రావాసినది కలయనియు వ్రాయుట వారికే సమంజసముగఁ జూపలేదు. ఒక వ్యాసమునందొకేవిషయము సప్రమాణము: రెండవ వ్యాసమునంద ప్రమాణము. అచ్చటను, ఇచ్చటను గుల్మగ్ధాలో బందీ కృతులైన బహుమనీ రాజపుత్రులపంగతియే! తుదివర్యా సమువర్తః గారణము సంగీత మార్కొనముకారని వాక్యములు, ఆరెదును మ్యానిక్ చెప్పిన విషయమునే. సుల్తానుపుత్రులను చెడిపో-మంజీ రాములువిముక్తులఁ గావించెనుదానిని-వ్రాసియుండెను. అది కాదనలేదు. మ్యానిక్ వ్రాత సరివాదను విషయము కాలమునుచూచి కాని, నిదచిన కళనుచూచి కాదు. శ్రీ కృష్ణస్వామి అయ్యంగారును, శ్రీ లక్ష్మణరావు గారును గుల్మగ్ధాదండ యాత్రి 1514 సంవత్సర ప్రాంతముల జరిగియుండెనని చెప్పిరి. వారి వాక్యములే ప్రమాణములుగాఁ గొని, యావిషయములో వారిలో నేకీభవించి, మనుచరిత్ర రచనాకాల సిద్ధయమనకుఁ బూనుకొంటిని.

ఆ ముక్తమాల్యదలోఁ గలిగిం దిద్దిజముసంతేరము కల్పరిగెనగరమును జయించిరినని రాములు చెప్పుకొనెను. దాని తర్వాత యేదులభానోగ్ర కపాలమర్దనప్రశంసను వ్రాసుకొనెను. శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి మతము ప్రకారము, శ్రీ చెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము ప్రకారము ఆ విషయము 1512 లోనో, అంతేభూపూర్వమో!

దాని ప్రకారము కళింగదీర్ఘమును, కల్పశివదండ
యాత్రయ, 1512 సంవత్సరమునకుఁ బూర్వము కాన
లేదు! అది చరిత్రకు విరుద్ధము. రాయలు వ్రాతకన్న,
మ్యూనిక్ లక్ష్మీనారాయణుల వాక్యములు ప్రమాణములే!

రాయమారు యుద్ధానంతరము బహమనీసుల్తాను
కుమారత్రయము, ఎట్లు చెబునది? విముక్తినికెందెలో నరి
త్రకారాలు నిర్ణయించలేదు. శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు
'కలుబరిగె—కృష్ణరాయలు' అను వ్యాసమునందు
మ్యూనిక్ వాక్యములు సందర్భమ్యాములని త్రోసివేసిరి.
'పెద్దన, మ్యూనిక్, లక్ష్మీనారాయణ' అను వ్యాసము
నందు వేదవాక్యమనిరి. కాని పైన్పుత్రాంతి మాకాలమున
నెట్లు పాపెనునో చెప్పక ఘరిస్తా యిబద్ధపు పంచాం
గము నల్లెనని యొక్క పెట్టన త్రోసిరాజిరి. ఆకాల
మున బహమనీ సుల్తానునకు ముగ్గురుపుత్రులు అరికి
యండిరా? ముగ్గురును కాలాగృహమున, దినములు
గడుపుచుండిరా? ఈవిషయమునను శ్రీ వెంకట
రమణయ్యగారు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుదు గాక!

మనుచరిత్ర — ఆముక్తమాల్యద

మనుచరిత్ర రాయమారు యుద్ధానంతరమే, విరచింపఁ
బడినదో పెద్దన రచివ్రాజము మేల వర్ణింపబడునని నేను
వ్రాసినదానికీ నన్నే సమాధానము చెప్పకొనుమని కొన్ని
ప్రశ్నలనిచ్చిరి. వారిప్రశ్నలన్నియు వాదమునకు అప్రస్తుత
ప్రశంసలు—రాయమారు యుద్ధమునకుఁ బూర్వము,
మనుచరిత్రయు, ఆముక్తమాల్యదయు విరచింపఁబడినవి
నావాదము ఆముక్తమాల్యదరచనాకాలనిర్ణయమును
గాచించుచు శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు, దిద్దింగిరచనా కాల
మును 11-2-1519 అని నిర్ణయించిరి. ఆనిర్ణయము
శ్రీకామేశ్వరశాసనము ననుసరించియున్నది.*

ఆముక్తమాల్యదసంకీర్ణ రాయలు, మనుచరిత్రలో
వర్ణింపఁబడిన దీర్ఘమును పద్యముల ప్రథమ పురుష
త్రయలను మధ్యమపురుష త్రయలుగా మార్చి తానే మహల
వ్రాసికొనెననిగాదా! మనుచరిత్ర రచించిన తర్వాతనే
కదా రాయలు ఆముక్తమాల్యదను రచించియుండవలెను!

లేకపోయినదో వాగ్రంధములోని పద్యముల రాయలు
తన గ్రంథములోఁ గైకొనుట పాపెనని శేరిదు. కావున
మనుచరిత్ర ఆముక్తమాల్యదరచనా కాలమైన 11-2-
1519 తేదికి పూర్వము విరచింపఁబడి యుండవలెను.

ఇక ఆపంచ గౌడభాస్రీప్రశంస. — ఈవిషయము
వాద్యప్రపథమున కెక్కలేదని వారు వన్నెగతానియైన
ర్చిరి. శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి వాదాన్నను కాలనిర్ణయము
సరిగానుండక పోవచ్చునని చెప్పిరి "ఈకాల మిదివఱకు
హించిన కాలముతో సరిపోవుటలేదు. ఈరెండుకాలము
లలో నేదనివఱమో శోధింపవలెను" అని వ్రాసిరి. శ్రీ
వెంకటరమణయ్యగారు ఈవిషయమై ప్రస్తావించి,
శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసిన పైరెండువాక్యములు ఏల
ఉదాహరింపఁగలరో నెలవిచ్చెదరా! ఇది వారివాదము
నకు సహకారికాదనిచెప్పి, ఆవాక్యములు వ్రాయ
కుండుట పొడియ!

మనుచరిత్రలోని యాశించి సద్యమును తాడుడు:

"కుమరు, కాళి, కరు, కరుక, కోస, లాంగ్ర, సింధు, బా
హ్మిక, కకాంగ, వంగ, సింహాళీ కన్యకామణి
ప్రకరపాణి ఘటితరత్న పాదుకాకలాదికా
ముకురదీపికాకరండముఖ్యరాజులంధనా!"

అను పద్యమున కెట్టియర్థమో.

"అవాడవతి కేకంధర సింధు నాధ్యక్షు

లరిగాపు లేవ్యాని ఖరతరాసి

కాశంకగౌడ భాస్రీపదం చెవ్యాని

కనీషారుగా నేనునట్టిబయలు."

అను నీపాదముల కదియే యర్థము. కుమరు, కాళి,
కురు, కరుక, కోసలు, లాంగ్ర, సింధు, బాహ్మిక, అంగ,
వంగ, సింహాళీదేశాధికుల రాజకుమారులే కృష్ణరాయల
కుడిగము చేయుచున్నప్పుడు, అవాడ కేకంధర సింధు
రాధ్యక్షులరిగాపు లేవారు! ఇందులఁగూర్చి నేను మాన
ముద్ర పెట్టించిరినియు, నేనెఱుంగనెట్లు నటించిరి
నియు వ్రాయుట శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు బోధించిన
విమర్శ తత్త్వమునకు విరుద్ధము.

* ఈ తేదికి పదునైదుదిలముల క్రితమని నేను నవంబరు 1980 భారతిలో వ్రాసెతిని.

రాయలు కళింగ దిగ్విజయమును ధాతసంకల్పక పుష్ప బహుళ ద్వితీయకును బాధ్యమే కావించి, పొట్టు నూరిలో విజయస్తంభమును కలకాలపునని కంఠీవర కాసనములు తెచ్చుచున్నది. రాయలు పొట్టునూరిలో జయస్తంభమును బ్రతిష్ఠించి, రాజును పాండ్రమహారాజుగా విజయనగరమున కేరి, యచ్చటనుండి కంఠీవరమునకు వచ్చెనని కాసనపరిశోధకులు తెల్పుచున్నారు. వారి యభిప్రాయము నీ క్రింద నిర్ణయింపవచ్చును:

'Nos 474 and 533 of 1919. (18-10-1516) Para 44, Epigraphical report for 1920. 'Of these two copies of the same inscription copied at Conjeevaram give a complete list of conquests prior to Saka 1438 and contain so far as historical introduction is concerned the same information as 574 of 1902 and 196 of 1903. The second series of conquests were, that in the view to subdue the country of Kalinga, he started again for Bezvada, laid siege to the fort at Kondapalli and captured alive..... and marched to Simhadri and after erecting a pillar of victory at Potnur, he performed certain Mahadana...and thence returned to Vizayanagar via. Rajahmundry. (Vide Para 80 for 1903—09). The King then made a religious tour to the south and halting at Conjeevaram in the way made to the Varadarajah's present of...Vimana etc.

రాయలు కళింగ దిగ్విజయసంకల్పము విజయనగరమునకు విచ్చేసెనని చామర్లకోటకైఫీయతులోనున్నట్లు శ్రీ రామమూర్తికృత కవితీవితములలో నున్నది.* పెద్దన్నయు మదురైత్రయందు విజయయాత్రలు పొట్టునూరి విజయస్తంభ ప్రతిష్ఠతో పరిపెట్టుటచే, మొదటి సింహాద్రికాసనకాలమైన ధాతసంకల్పక చైత్ర బహుళ ద్వాదశినాటికిని, కంఠీవర కాసనకాలమైన ధాతసంకల్పక పుష్ప బహుళ ద్వితీయకును మధ్యనేకదా తిద్విజయ

ము పూర్తియైనది చెప్పవలెను. ఆకాలముమధ్య రాజులు విజయనగరములో కొంతకాలముండెను. వా మతముప్రకారము మదురైత్ర రచనాకాలము నేననుకొనినట్లు 1520 కుం బాధ్యమనగా 1516 సంవత్సరమునున్నది. శ్రీ లక్ష్మణరావుగా రూపొందినట్లు గుల్బర్గా దండయాత్ర క్రీ. శ. 1514 సంవత్సర ప్రాంతమువనే యొనయెడల యా నిర్ణయమునకు వారి పుణ్యమాయరి నాకు సహకారి కాగలడు.

ఎట్లయినను నా మతముప్రకారము మదురైత్ర రచనాకాలము క్రీ. శ. 1520 పూర్వమే యగుచున్నది కాని, తరువాత కాదు.

రాయలు చెంభావిజయసంగ్రహము రాయమారు యుద్ధమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నదిని శ్రీ కృష్ణస్వామి ఆయ్యంగారి యభిప్రాయమునకెట్టి, దానితో నేనేకీ భవించుట, శ్రీ చెంకటరమణయ్యగారి విమర్శ పరిజ్ఞానమునకుం బరిహాసపాతమయ్యెను. వీరు న్యూనిక్ విషయమై యాచరిత్రకారుఁడు వ్రాసిన వ్రాత లసత్యములని యొకప్పుడును, సత్యములని మఱి యొకప్పుడును వ్రాసిన విచక్షణులగుటచేత నిట్టి విషయములు సహితము వారి సత్యశ్రేయవని రాజరాజయ్యమునకు నుజ్జీయయ్యెను.

మదురైత్ర క్రీ. శ. 1526 సంవత్సరములర్యాతనే పెద్దన్న రచించియున్నచో శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి యభిప్రాయము ప్రకారమే, రాయలుదివంగరుడై పర్వతలోకమున నిండ్రపథగో నాకృతికవ్యకు మంగళసూత్రమును గట్టియుంచును. శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు రాయల నిధన కాలముఁగూర్చి వ్రాయుచు, "రాయలు క.శ. 1446 లోనే మృతిచొందియుంచవచ్చును. తరువాత 1452 వలకును ఆయ్యతరామరాజులు కలహపడుచు రాజ్య మరాజకముగానున్న కాలమందుఁ గొంతలు నాయకులు లేట స్థులగునంటి వీరివైపుఁజేరక వారివైపుఁజేరక యుండవచ్చును..... కాసనములను శోధించెడు వారందఱును గృష్ణరాయనికాసనములు క. శ. 1446 తరువా

* కవితీవితములు:—కృష్ణరాయలు, పుట 676.

తిది శోధించునపుడు నేను రాయల నిధనకాలమును గూర్చి పైని వ్రాసిన విషయములను జ్ఞాపకముందు కొందురని నమ్ముచున్నాడ నని చెప్పిరి.*

అదియును గాక ఆ సంవత్సరప్రాంతముననే పుత్రవియోగదుఃఖముచే గందురు, దేశమునందు విప్లవాయుధములు మొలకలిడి, దురవస్థలోనున్న రాజమూర్తాండుడం కృతులనందుచుండె ననుటకన్న, దిగ్విజయనంకితమె నునుదరిత్రమ గృతినందెననరాదా! పారిజాతాపహరణము రాయలట్లు కృతినందెనని నిరూపించితిని

గదా! రాయల నిధనకాలము పరియైనదియుఁ గానిదియుఁ జక్కనియొక మైనను, ఆ నిధనకాలము 1526 సంవత్సరము నేకు బూర్వమే కావచ్చుననెడి ప్రతిబంధక మొకటి వచ్చెనుగదా?

వానిర్ణయము పరియైనది కాదని వృథముగ వారి మనోనిశ్చయమున కాండ్రలోకమున కెఱింగించిరి. మాటలు నేర్వనివారెవ్వరు? వారొసర్పిన కాలనిర్ణయము పరియైనది కాదని నేను వొక్కిచెప్పెదను.

త్వరపడుడు!

ఆంధ్రగ్రంథమాల ౧౪-వ గ్రంథము

త్వరపడుడు!!

ఆ త్మ క థ

రెండవసంపుటము వెలువడినది.

వెల రూ. ౧-౦-౦

(గాంధీమహాత్ముని స్వీయచరిత్రము) ప్రథమ సంపుటము (మూడవకూర్పు)
క్రాన్ పైజా, పుటలు ౪౫౦, మేలయిన కాగితము, ముచ్చటలు గూర్పు అచ్చు
అమూల్యమైన ఈ గ్రంథమునకు వెంటనే ఆర్డరులు పంపుడు
శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు తెనిగించినది
వెల పండ్లెండు అణాలు మాత్రమే: తపాలఖర్చులు ప్రత్యేకము

మేనేజరు: ఆంధ్రగ్రంథమాల, నెం. 7, తంబు శెట్టివీధి, జి. టి. మద్రాసు.

సంధ్య:—

అర్చనలోక పృథ్వీవిహాయసమున-నూతన యుగోదయారుణ జ్యోతి వెలుగ
నమృతజీవనము సయోధరముల దొలుక-దాండవము నల్పుచుండె సంధ్యాకుమారి !

అవి హోమకుండానలారుణ జ్వాలలా, యలముకొన్నవి ప్రాగ్నిశాంతరమున?
అవి ధూమరాజీ విహారంబులా, కారు గ్రమ్ముకొన్నవి మేఘగణము లట్ల?
అది యజ్ఞశాలయా, యాసేతు హిమవన్న గాంతరస్థంబైన యార్యభూమి?
వేల్పుచునుండిరా వేదోక్తవిధి హవ్య కోటి ముప్పదిమూడు కోట్ల జనులు?
అవల ప్రభవింపఁబోలు జ్ఞానార్క-బింబ-మిమ్మహాయజ్ఞఫలముగా నేవు మిగిలి
స్వర్గధామంబునుండి విశ్వప్రపంచ-శాంతిరమ యవతిరించు నిశ్చయము భవిక. (?)

హారతులెత్తుచున్ జగమునందలి యందము లెల్ల వచ్చి కై
వారమునేయఁగా మహిత వైభవముల్ వెలయుచు, రాజ్యమై
పైవైరవిహారధీరయగు స్వర్గకుమారి; క్షణంబులోన బం
గారముగాఁగ మార్చెను జగం బఖలంబుఁ గృషీవలాగ్రణి!

శ్వేచ్ఛాస్వీకృతచిత్రవర్ణ యగుచున్ సౌందర్యసామ్రాజ్య మే
కచ్ఛత్రంబుగ నేలుచున్న యది; యజ్ఞనాభిధానాంధకా
రాచ్ఛాదంబుఁ దొంగఁజేసి, విపులార్యావర్త మాత్మీయదే
హచ్ఛాయావృతమై వినూతన శుభోద్యత్కాంతి పొల్పారఁగన్.

ఈ యుషస్సుందరియే కదా దివ్య సౌందర్యంబు వర్షించు ధరణిపైన;
ఈ స్వర్గనందనయే కదా ప్రకటించు దివి బుట్టు శాంతిసందేశములను;
ఈ కళారసలోలయేకదా పలువితనగిషీపనులు చూపు గగనసీమ;
ఈ జగన్మోహినియేకదా యమృతంబు పంచిపెట్టును కళోపాసకులకు;
ఈ మహాగాయనీమణియేకదా త- లంప విశ్వగీతంబు పల్లవి గ్రహించి
పాడుకొను, హానిహృదయవిపంచి యందు-వేదగాంధర్వకృతు లాలపించుచుండు.

మనుగారి యలలె సోకినఁ గందిపోవునో సుకుమారమూర్తి, యీసుమళరీర;
 పసలారు నెమ్మేని మిసిమిపై మసి పూసినటు లానో మొయిగుల నలుపుడాలు;
 కనుగందునో యేమొ పసిమిలేమొండకీ యొడకన్నెఱుగని యీలతాంగి;
 కరఁగి కలియునో యేమొ విరిసి విరియుచు పుగి నీలాల చాలులోఁ జేలి సోలి;(?)
 ఆగమాంతశిరోవర్తియో ముకుందు-చరణతలములఁ జెలువారు నరుణిమయయ
 కాంతి దళుకొత్తు నాయుచుఃకమలనేత్ర- యీ ఘనీభవించిన భూమి కెటుల డిగ్గు!

అయరుణరాగ మంటినదోయి, యార్య-భూతలమునందు ప్రత్యక్షువునను గూడ
 కవ్రతరమైన యా యుచుఃకాంతులందు-భావిభారతృప్తి తాఁ బ్రతిఫలించు.

అంటియు నంటుకోక చెలువారెడు సద్దకముల్ సెలంగ నీ
 మంటికి మింటి కద్దు సుకుమారపు శిల్పములెల్లఁ బైరులై
 పంటవలంతిపై సభముపైఁ బలువన్నెల, నెంత వింతలొ
 పంటలు పండిపోయినవి! బాపురె! కోసుకొనంగ రావాకో!

అది సకలావసీతల జనావనపావనమైన కాంతియై
 యుదయము నందుచున్నదదుగో మృదులారుణ సవ్యశోభ పూ
 ర్య దిశఁదలిర్చి రత్నముల రాసులు నీపయి గ్రుమ్మరించుచు
 న్నది కనుమోయి! నీవు యుగనాథుడవయ్య కృషీవలోత్తమా!

ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దళముల్ చెలువారెడు పద్మరాజమై
 యొప్పిన భారతావని ననోదయశోణ సువర్ణవల్లరుల్
 కప్పిన యంత నూతనవికాస మెలర్పఁగ రేకులన్నియున్
 విప్పచునున్న మేటిరమణీయతఁ గాండఁగదయ్య కర్మ కా!

తొలకరినాళ్ల తూర్పుదెసఁ దోచిన యీవసిపాపప్రాద్దులై
 జెలువము భూమి వ్రాలి, యొకచేతను మేఁడి పహించి దుక్కిఁబె
 ద్దుల నదలించుచున్ పుడమి దున్నెడు నీకృషి కాత్మ మెచ్చి నీ
 తలఁగల తెల్ల పాగ మడతన్ పురి విచ్చినజాడ దోఁచెడిన్.

అవభృథన్నానమోయన శ్రమాంబుకణంబులు జాలువారు మూ
 ర్తివిలసనంబుతో నసుమతినముపానసతోడ నిత్యయా

గవిధి భజింపుచుండెడు జగద్ధితబుద్ధి వహించు సోమయా
జీవనఁ దనస్సి భాగవతజీవనమున్ వెలయింతు కర్మతా !

శ్యామలమూర్తి మేఘములచాటున చక్రము దిష్టచున్న కే
లీమయ తత్త్వమే ప్రతిఫలించుచున్నది చూడఁగా, ప్రజా
స్వామిక రాజ్యతంత్ర పరివర్తనలన్ వెలయించు ధాత్రిలో
నీమెయి నీలిచాయ నును నిగ్గులలోనఁ గృషీవలగఁజే !

వరుసన్ బ్రాహ్మణశ్రేత తేజములు నా వైశ్యత్వముఁకూడ ను
ర్వరఁ బాలించినవోయి, నీవిమలసేవాధర్మమే నేడు రా
జ్యరమం గైకొని యేలుచున్నదని పాశ్చాత్య ప్రజాపాలనా
చరిత్రల్ చాటుచున్న విన్నియును విశ్వశ్రేయమున్ గూర్చుతన్.

ఆశత్ పల్ల వితంబులై వెలయ సంధ్యాకాల మర్క ప్రభా
క్షైశోరత్వము దాల్చి భూవలయమున్ గై నేసె, నవ్యోద్యమా
వేశస్సూర్తి వెలుంగ నీహలము వేవే దోలుమీ వీయుగ
ప్రాశస్త్యం బెదలోఁ దలంచి మహిత ప్రారంభ సంరంభివై.

భోగవిమోహితంబును, తమోహతమై, జడయంత్రబద్ధమై
నాగరికంబు పేరిటి యనాగరికం బది తస్థలంప, నేఁ
డో గృహమేధి ! నిస్సోలువనున్నది లోకము, దీని కింక నీ
నాఁగలియే శరణ్యమగునా ! తలపోయ విచిత్ర మింతయన్.

అంటినవోయి యా యరుణప్రభలు మేన నై పోయె నీకు పట్టాభిషేక;
మింద్రియంబుల నావహించిన జడతయుఁ జీకటు లంతంతఁ జెడరిపోయె;
పొంగారుచుండె నుత్తరంగరంగద భంగ భంగంబు లెగయ నీప్రాణశక్తి;
అగునోయి నీ సకలాంగకంబులయందు నుత్తమ జ్ఞాన సూర్యోదయంబు
నమ్ము నామాట, నిను నీపు నమ్ముకొనుము-భావియుగ శాంతనీరుడవీవు, శాంతి
ధర్మమయ జీవనంబు సగృహసంబు-నలువఁగల వీవె నా నమస్కారము లివె !

హిందూదేశపు ఆర్థిక దాస్యము

హిందూదేశపు ఆర్థిక చరిత్రను పరిశీలించిన కొన్ని ముఖ్యాంశము లేర్పడుచున్నవి. పోల్ తొక్కొనదగినదేదన, మనపాలకులు ఆర్థికవిషయముల పట్ల ఒకక్రమమైన విధానము ననుసరించియుండలేదు. తాత్కాలికప్రయోగములు (Experiments) చేయుట, వాటివలన కలుగు లాభనష్టములను గమనించి సవరించు కొనుట, పరిస్థితులువారిచేరి మించినప్పు డాప్రయత్నమును మానుకొనుట, ఇట్టివి ప్రమాఖముగా కనబడుచున్నవి. అందుచే మనకు ఏర్పడవద్దగుచున్నయు ఆకస్మికములే. ఇందులకు నివర్తనము లేన్నియే నీకలవు. 1899 వ సంవత్సరమున 'ఫౌలర్ కమిటీ' వారి ఎదుట రిండ్రేవోరగారు తమప్రజాభీకను నివేదించగా ఆ 'కమిటీ' వారు ఆపద్ధతి నిరసప్రయోగమని త్రోసివైచిరి. ప్రభుత్వము వారుమాడ దానిని నిరసించిరి. కాని తరువాత కొలది కాలమునకు ప్రభుత్వమువారు ఆపద్ధతినే ఆచరణలో నుంచిరి. 1913 వ సంవత్సరమున జె. జం. కీమ్స్ వోర గారు ఆపద్ధతి 'బంగారుమారకపుప్రమాణము' (Gold exchange standard) అని నామకరణము గావించి, అనివర్త్యమైయున్నది చాటిరి. 1914 వ సంవత్సరమున 'చేంబర్లెనుకమిషను'వారు దానికే తమ ఆశీస్సులనొసగి చిగ్గపాయిగానుండుమని దీవించిరి. 1919 వ సంవత్సరమున 'చేంబర్లెనుకమిటీ' కమిటీ వారిని, ఈ పద్ధతిలోని లోపములను సవరింపవలయునని ప్రభుత్వమువారు కోరి యుండిరి. తరువాత 1928 వ సంవత్సరమున 'హిల్టన్ యంగ్ కమిటీ' వారు మరల ఈ పద్ధతిని నిరసించిరి. ఇక రూపాయిమారకపురేటునుగూర్చిమాత్రము. 1893 వ సంవత్సరమున హిల్టన్ కమిటీవారు రూపాయికి 16 పెన్నుల రేటును నిర్ణయించిరి. 'ఫౌలర్ కమిటీ'వారు 1899 వ సంవత్సరమున రూపాయికి 16 పెన్నులరేటును బలపరిచిరి. ఆరేటు 1914 వ సంవత్సరమునాకును నూగలేదు. ఆ కమిటీవారే హిందూదేశమునకు బంగారు నాణెములను,

బంగారు ప్రమాణమును (Gold standard with gold currency) ప్రవేశపెట్టవలయునని సిఫార్సు చేసిరి. 1900 వ సంవత్సరమున ప్రభుత్వమువారు 20 లక్షల పవరనులను చెలామణి (Circulation)లో నుంచిరి. కాని ఆ సంవత్సరము ఔనుమగుటచేతన, దేశమున కధను పక్షము 1500 లక్షలపవరలు కావలసి యుండగా, 20 లక్షలు చాలకపోవుటచేతను ఈ నాణెములు ఖరీదా నాలోనే నిలిచిపోయినవి. పదునాలుగు సంవత్సరముల తరువాత చేంబర్లెను కమిషనువారు హిందూదేశమునకు బంగారు నాణెములు పనికిరావను వాదమునకు కారణముగా అప్పటి వృత్తాంతమును తడవుట కేవలము హాస్యాస్పదము.

తరువాతి వెండిసర పాచ్చినప్పుడు ప్రభుత్వము వారికి కష్టపడక ప్రారంభమాయెను. యుద్ధకాలమునందు హిందూదేశపు సరకులకు 'మిత్రముండలి' (Allies) వారు మూడు 240 మిలియన్ల పౌనులు (24 కోట్ల పవరలు) ఈయకలసియుండిరి. రూప్యములను ముద్రించుట లాభకరముగాకపోయెను. నోటుకాగితములకు ఆధారముగా నుండబడిన 'ఫెక్యూరిటీ'ల మొత్తమును (Fiduciary portion of the paper currency reserve) 14 కోట్ల నుండి 120 కోట్లవరకు 9 ఆర్డీ నెన్సులతో పెంచిరి. అప్పటికిని వారిచేతకాక, 1919 వ సంవత్సరమున 'చేంబర్లెనుకమిటీ' కమిటీవారిని నియమించిరి. ఈ కమిటీవారు రూపాయికి 2 పిల్లింగుల బంగారము (gold) రేటును నిర్ణయించవలయునని సిఫార్సుచేసిరి. ఈ కమిటీలో సభ్యులుగానండిన సర్ రాబిల్ బాదలాల్ గారు (ఒకరే భారతీయులు) ప్రభుత్వమువారు 16 పెన్నులరేటును రెండు పిల్లింగులకు మార్పుట నిష్పత్తి చెల్లాటనునియు, దీని వలన చాల విపత్తులు సంభవించుననియు జోష్యము చెప్పిరి. కాని వీరీమాటను త్రోసివైచి ప్రభుత్వమువారు రూపాయికి రెండు పిల్లింగుల బంగారు (2sh gold) రేటు

ను నిర్ణయించిరి. బంగారుమారకపు ప్రమాణముయొక్క ఆశయము మారకపురేటు నిశ్చలముగానుండుటయే అయిన ప్రభుత్వమువారు రప్పకు మారకపురేటును హెచ్చింపక రూపాయిలవచ్చుకొట్టుటకు కలిగినవద్దమును బంగారు ప్రమాణపు మూలధనము (gold standard reserve) నుండి భరించుకొనవలసినది. అందుచే బంగారుమారకపు ప్రమాణము పరిమోసమయమున ఓసిపోయెను. 1919 డిసెంబరునెలకు మారకపు రేటు 2 పి. 4 పెన్నులకు హెచ్చిపోయెను.

1920 వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరినెలకు వెండిధర రెగ్గపాగెను. మారకపురేటుమాడ 1 పి. 11 పెన్నులకు దిగెను. వెండిధర హెచ్చినప్పుడు రేటు హెచ్చించిన ప్రభుత్వమువారు, వెండిధర తగ్గిపోయినప్పుడు రేటును తగ్గించుటవియుండెను. అట్లు చేయక ప్రభుత్వమువారు 2 పిల్లలనులరేటును పోషించుకొనుటకై 'రివర్సు కాన్సిల్స్' ను ఆమోదముని ప్రకటించిరి. 1920 జనవరి మొదలు సెప్టెంబరువరకు 5,81,82,000 సవలకు రివర్సు కాన్సిల్స్ ముద్రపడినవి. వీటిని ప్రభుత్వమువారి కాపితాలలో నున్న వారికే అమ్మిరి. బకారురేటునకును ప్రభుత్వమువారి రేటు నకును కలభేదముతో 'రివర్సు కాన్సిల్స్'ను కొన్నవారు మూడు 40 కోట్ల రూపాయల ఆదాయమును బడసిరి. ఈవద్దమును హిందూదేశము భరించవలసినవైసెను. సవర 15 రూపాయల వంతున కొన్న 'పెన్యొంటో'లను 10 రూపాయల వంతున అమ్ముట తటస్థించెను. చివరకు సెప్టెంబరున ప్రభుత్వమువారు తా మింక రివర్సు కాన్సిల్స్ నమ్మకాలమనియు, మారకపురేటుతో బోకర్లము కలగ జేసి కొనమనియు ప్రకటించిరి. ఈ రివర్సు కాన్సిల్స్ ఎలన హిందూదేశములోని ధనము విదేశీయులకు పోవుట తటస్థించెను. బంగారు మారకపు ప్రమాణముయొక్క మాత్రముల ప్రకారమైనను, ఎంతమొత్తమునకు రివర్సు కాన్సిల్స్ నమ్ముచున్నో, అంతమొత్తమునకు నోట్లను రద్దుచేయవలసి యుండెను; ఈ 'రివర్సు కాన్సిల్స్' మనదేశమునకు చేర నలసిన దబ్బాకంటే, ఈయాలగినధన మెక్కువ అయి వచ్చుచే అమ్ములయెను. అట్లు నోట్లు రద్దు చేయకపోవు టచే ధరలు విపరీతముగా పెరిగిపోయినవి. హిందూదేశపు

ఎగుమతులేదగుమతులకన్న ఎక్కువగా నుండుకాలమున, వ్యాపారేతరకార్యములకు 'రివర్సు కాన్సిల్స్' నమ్ముటచే మారకము బాదముగా పరిణమించెను. ఈ 'రివర్సు కాన్సిల్స్'వలన దేశమునకు కలిగిననష్టములను త్రమాకా టి. యన్. కృష్ణమూర్తి ఆచార్యుగారు 'రివర్సు కాన్సిల్స్, మరియు పట్టపగలు బోషిల్స్' (Reverse councils and other organised plunders) అను గ్రంథమున విపులముగా వివరించియున్నారు. ఇది "అర్థకాస్త్రవైద్య"న కూర్చున్నది, వ్యాపార సమాచారములలో 'ఒక-మలు' తెలియని పర్ మాత్ కాంహాయిరీ దొరగాని 'ఆర్థిక పథ్యము'గా నియమించుటచే కలిగిన ప్రమాదము" లని రూఢిపరచిరి. వీరి అంచనాప్రకారము హిందూదేశము నకు వాటిల్లిన నష్టము మొత్తము 50 కోట్ల రూపాయలు. దేశముకలక వివ.జ్యరములచే బాధపడుచుండ, నిరక్ష రకుష్టుల లెక్కకు మిగిలియుండగా, దారిద్ర్యము దేశ మును పీల్చివేయుచుండ ప్రభుత్వమువారి ప్రయోగము నకు దేశమున కొక సంవత్సరమునకు నష్టము 50 కోట్ల రూపాయలు! ఇట్లు దోపిడీలో మునిగియుంటే ప్రపంచమంతయు నవంబరు 11 లేదిన యుద్ధవిరాయము నకుగా రెండునిమిషములు తమరకు పనులను చాలించిరి. కాని కలకత్తాలోని 'కాక్సు అండు కంపెనీ'వారు మాత్రము తమ లాభమును పోగొట్టుకొనేక రెండునిమిష ములమాడ తమపనిని కట్టివేయరైరి.

1923 వ సంవత్సరమున మారకపురేటు 16 పెన్నులకు దిగెను. అప్పుడు ఆరేటుప్రకారము రూపాయి మారకమును స్థిరపరచవలయునని ప్రజలు ప్రభుత్వము వారిని కోరిరి. కాని ప్రభుత్వమువారందఱు కియ్యకొన లేదు. చెలామణిలో నన్ను రూపాయలను క్లింగించుచు ఎన్నోపాట్లునడి 1928 వ సంవత్సరమునకు మారకపు రేటును 18 పెన్నులకు తెచ్చిరి. 2 పిల్లలనుల రేటు ఎలనకలిగిన లాభములకు చెరిజూచి వడలలేక మరల 16 పెన్నులకంటే ఎంతో హెచ్చుగానిర్ణయించిన అంతమేలని ప్రయత్నించిరి. లండనులోని హిందూదేశపు మంత్రి యు, గాల్ ప్రతినిధి ఆస్థానియందు ఆర్థికసభ్యుడగు పర్ లేవీట్ బ్లాక్లుగారును రాతగా 18 పెన్నులకు

స్థిరపరచుకొనవలయునని నిర్ణయించిరి. 1926 వ సంవత్సరమున హిల్లములు గుకహిమహివారుమాడ 18 పెన్నుల రేటునే నిశ్చయించెరి. అందులో పథ్యముగా నుండిన సర్ ఫురుహేత్తరుదాసు కామర్షానుగారు 16 పెన్నుల రేటును బలపరచుచు ప్రత్యేకనివేదికను రాయించెరి. 1927 వ సంవత్సరమున ప్రభుత్వమువారు 18 పెన్నుల రేటునే నిర్ణయింపవలయునని ఫిల్లీ కాపనభటా శాక త్తమును ప్రవేశపెట్టిరి. ఈచట్టమును ప్రవేశపెట్టుచు సర్ జేమిల్ బ్లా క్లెముగారు 18 పెన్నుల నిర్ణయపడినరేటు (Defacto ratio) అనియు, అది 9 నెలలనుండి అనులు లోనుండుటచే, ఆరేటుప్రకారము పస్తువులధరలు పడ్డ కొనినవనియు వాదించిరి. మరియు 11 ఆర్థికమాత్రము లనుచెప్పి నీటికి బదులు చెప్పుచని పథ్యమునుపవాలుచేసిరి. శ్రీజమ్నాదాసు మెహతాగారు నీటికి జవాబుచెప్పుచు 18 పెన్నులరేటును ఘాండుటకు, నిలుపుకొనుటకు ప్రభుత్వము వారు పడ్డపాట్లను వివరించిరి. “పస్తువులధరలునుగొన్ని ముప్పులేంచుచు, పస్తువులవగా ఆర్థికపస్తువులు, అవగా ప్రభుత్వోన్యోగోగ్గియుల శీతములు, హిందూదేశపు ఋణములపైక్షిణి మొదలగునవి. ఇవి ఎంత గొప్ప ఆర్థిక పథ్యము చేప్పినను 18 పెన్నుల రేటుప్రకారము సరి పడవు”. మేమిచ్చు రూపాయిల కక్కువ విలువ నిర్ణయించి, తమ శీతముల కక్కువపెట్టు సంపాదించుకొన వలయునను ఆకే ప్రభుత్వోన్యోగములలో నున్న తెల్లవా రిని, విదేశముల దిగుతులివ్యాపారమున కనుకూలము కలుగజేసి, దేశీయవ్యాపారమును నాశముచేయవలయు నను ఉద్దేశము ఇంగ్లీషు వర్తకులకును కలవనిన్నీ నీవి లలన రయితులకు కావ్యతముగా తమపంటల ఎంచుతు లకు తిక్కువరూపాయిలు లభించునుననిన్నీ జమ్నా దాసు మెహతాగారు చాటిరి. సర్ ఫురుహేత్తరుదాసు కామర్షానుగారు బ్లా క్లెముగారి పదునొకండు మాత్రము లను పోషకుముగా ఖండించి అందొక్కటియు నిలువ జాలవని నిరూపించిరి. “ఈ రేటును ప్రభుత్వమువారు చాలకాలము నిలుపుకోలేరని నేను డివిడెంట్టి చెప్ప గలను.” అని ఫురుహేత్తరుదాసుగారుపలికిరి. “హిందూ దేశమున మైనారిటీ రిపార్టునుండియు, ఒక్కొక్కపథ్యుల ప్రత్యేక నివేదికలనుండియు ఉదాహరించుటబహుశువు”

నుని ఆర్థికపథ్యములు నడిచిరి. “నిజమే. మా గ్రహచార మేమన ద్రిటిషువారు ఏర్పరచుకొనినీలలో భారతీయు లను కొద్దినుండినే నియమింతురు. ఇంగ్లీషువారు ఈ దేశముపైపు మాటలాడరు. కాబట్టి ఆకమివీలలో నియ మింపబడిన భారతీయులు ప్రత్యేకనివేదికలను రాయు చుచునున్నప్పుడు. ఈదేశమువారు వాటినే పలుమరు ఉదాహరించుటయు తటస్థము. సర్ జేమిల్ బ్లా క్లెముగాను చేంబర్లను కమిషనులోను, సర్ దాదీబాదలాల్ గాను ‘తెలియకు స్మిత్ కమిటీ’లోను, నేను హిల్లీ క్లయంగ్ కమిషనులోను ఉండు అప్పట్లమో, దురదృష్టమో నాకు కలిగినది” అని సర్ ఫురుహేత్తరు దాసుగారు నడిచిరి. ఈచట్టముపై చర్చకు సర్ జేమిల్ బ్లా క్లెముగారు జవాబుచెప్పరైరి. తీర్మానము రెండు వోట్లతో నెగ్గను. ఈ తీర్మానమునకు వోట్లు సంపాదించుటకు ప్రభుత్వము వారు పడ్డపాట్లను వివరింప నవసరములేదు. ఈ విషయ మున పైలిజమను 16 పెన్నులవాదుల (బాతీయవా దుల) దేయనుట నిర్వివాదాంశము.

ఈచట్టము నేర్పరిచిన తరువాత ఈ 18 పెన్నుల రేటును పోషించుకొనుటకు ప్రభుత్వమువారు పనుచున్న పాట్లను కొంతవిచారింకిము. ఈ కాపనము అనులు లోనిశించిన తరువాత 9 నెలలు మాత్రమే రేటు 18 పెన్నులుండెను. ప్రభుత్వమువారు భగీరథప్రయత్న ములు చేయుచున్నను ఈరేటు 18 పెన్నులవర కైకను పోలేదు. కడచివారమునందు బాటిల్వాలా కిరానిగారి వ్యాపారవిమర్శనలో ఇట్లుకలను (ఫీబ్రురి 14న లేది 1931) బాంబాయి క్రానికలుపత్రికలోనుండి అనువదింప బడినది): “రూపాయి మారకపు రేటు ఈ వారములో స్థాయిగానుండినది. త్వరలో తీరిపోవువిల్లులను 1 పి. రిక్కి పె. పైగా అమ్మలేకపోయిరి. ఈ వారములోమాడ పోయినవారమునరేనిక్కువమొత్తమునకు ‘వివర్ణవిల్లుల’ అమ్ముబడినట్లు తెలియుచున్నది. ‘కరెన్సీ’ యొక్క ‘డిప్రెషన్’ కంట్రోలరుగారు ఫిబ్రవరి 7 న లేదితో అంతరుద్యోగవారమునకు తమనివేదికలో ఇట్లు తెల్పు చున్నారు. లండనులోనున్న ‘పేపురుకరెన్సీ రివియూ’

శ్రీరమచంద్రుని పరమమునని నిర్ణయించిరి. 1925 వ సంవత్సరమున 'హిల్లీ' నుండి గుకమిషన్ బాధుకూడ 18 పెన్నుల రేటునే నిశ్చయించెను. అందులో ప్రభుత్వముగా నిశ్చయించిన సర్ ఫురుషేత్తరుదాసు తామగ్దాసుగారు 16 పెన్నుల రేటును బలపరచుచు ప్రత్యేకనివేదికను తయారుచేసిరి. 1927 వ సంవత్సరమున ప్రభుత్వమువారు 18 పెన్నుల రేటునే నిర్ణయించుకలయునని ఢిల్లీ కాపనలలో కొక చట్టమును ప్రవేశపెట్టిరి. ఈ చట్టమును ప్రవేశపెట్టుచు సర్ జేసర్ బ్లాకలుగారు 18 పెన్నుల రేటును నిశ్చయించినరేటు (Defacto ratio) అనియు, అది 9 సెంటులనుండి అనుబంధములలోనుండుటచే, ఆరేటు ప్రకారము పన్నుపులభరలు సర్దుకొనివచ్చునని వాదించిరి. మరియు 11 ఆర్థికమూలములను చెప్పి వీటికి బదులు చెప్పునని సభ్యులను సవాలుచేసిరి. శ్రీజమ్నాదాసు మేపాతగారు వీరికి జవాబుచెప్పుచు 18 పెన్నులరేటును పొందుటకు, నిలుపుకొనుటకు ప్రభుత్వము వారు పడ్డపాట్లను వివరించిరి. "పన్నుపులభరలనుగూర్చి ముచ్చటించుచు, "పన్నుపులభరగా ఆర్థికవిషయములు, అవగాహనతోవ్యక్తులయల జీతములు, హిందూదేశపు ఋణములపైక్షేడ్లు మొదలగునవి. ఇవి ఎంత గొప్ప ఆర్థిక సభ్యులు చెప్పినను 18 పెన్నుల రేటు ప్రకారము సరిపడవు". మేమిచ్చు రూపాయిల కెక్కువ విలువ నిర్ణయించి, తమ జీతముల కెక్కువపెట్టు సంపాదించుకొనవలయునను ఆ ఆర్థిక ప్రభుత్వవ్యవస్థలలో నున్న తెల్లవాడిని, విదేశముల దిగుబడివ్యాపారమున కనుకూలము కలగజేసి, దేశీయవ్యాపారమును వాణిజ్యముచేయువలయునను ఉద్దేశము ఇంగ్లీషు వర్తకులకును కలవనిన్నీ దీనివలన రయతులకు శాశ్వతముగా తమపంటల ఎరిమకులకు తక్కువరూపాయిలు లభించునననిన్నీ జమ్నాదాసు మేపాతగారు చాటిరి. సర్ ఫురుషేత్తరుదాసు తామగ్దాసుగారు బ్లాకలుగారి పదునొకండు మూత్రములను సహేతుకముగా నిశ్చయించి అందొక్కటియు నిలువజాలవని నిరూపించిరి. "ఈ రేటును ప్రభుత్వమువారు చాలకాలము నిలుపుకోలేరని నేను విశ్వాసితి చెప్పగలను." అని ఫురుషేత్తరుదాసుగారుపలికిరి. "హిందూదేశమున మొదటిది రిపోర్టునుండియు, ఒక్కొక్కసభ్యుల ప్రత్యేక నివేదికలనుండియు ఉదాహరించుటబహుశ్యము"

మని ఆర్థికసభ్యులు నడిచిరి. "నిజమే. మా గ్రహచారమేమన బ్రిటిషువారు ఏర్పరచుకొనినలో భారతీయులకు కొద్దియిందినే నియమింతురు. ఇంగ్లీషువారు ఈ దేశముపై ముట్టచురు. కాబట్టి ఆకమిషన్లలో నియమింపబడిన భారతీయులు ప్రత్యేకనివేదికలను తయారుచేయవలసివచ్చును. ఈ దేశీయవారు వాటినే పలుమారు ఉదాహరించుటయు తెలిసిందగును. సర్ జేమ్స్ బెన్టిన్ గారు చేంబర్లెను కమిషనులోను, సర్ దాదిబాదలూర్ గారు 'తెలియదు స్పెక్టెటర్'లోను, నేను హిల్లీ కాయంగ్ కమిషనులోను ఉండు అప్పట్లమో, దురదృష్టమో నాకు కలిగినది" అని సర్ ఫురుషేత్తరుదాసుగారు నడిచిరి. ఈ చట్టముపై చర్చకు సర్ జేసర్ బ్లాకలుగారు జవాబుచెప్పలేరి. తీర్మానము రెండు వోట్లతోనెక్కెను. ఈ తీర్మానమునకు వోట్లు సంపాదించుటకు ప్రభుత్వమువారు పడ్డపాట్లను వివరింప నవసరములేదు. ఈ విషయమున సైలిజియము 16 పెన్నులవారుల (బాటియవారుల) చేయనుట నిర్వివాదాంశము.

ఈ చట్టము నేర్పరిచిన తరువాత ఈ 18 పెన్నుల రేటును పొషించుకొనుటకు ప్రభుత్వమువారు పగుచున్న పాట్లను కొంతవిచారించెను. ఈ కాపనము అనుబంధములలోనికొచ్చిన తరువాత 9 సెంటు మూత్రమే రేటు 18 పెన్నులుండెను. ప్రభుత్వమువారు భగీరథప్రయత్నములు చేయుచున్నను ఈరేటు 18 పెన్నులవరకైనను పోలేదు. కడవికవారమునందు బాటిల్యాలా కిరానిగారి వ్యాపారవిమర్శనలో ఇట్లుకలదు (ఫిబ్రవరి 14వ తేది 1931) బొంబాయి క్రానికలుపత్రికలోనుండి అనువదించబడినది: "రూపాయి మారకపు రేటు ఈ వారములో స్థాయిగానుండినది. త్వరలో తీరిపోవువిల్లులను 1 పి. రిక్వి. పె. పైగా అమ్మలేకపోయిరి. ఈ వారములో మాడ పోయినవారమునరెండున్నెలలము త్తమునకు 'రివెన్యూవిల్లులు' అమ్ముబడినట్లు తెలియుచున్నది. 'కరెన్సీ' యొక్క 'డిప్యూటీ కంట్రోలరు'గారు ఫిబ్రవరి 7 వ తేదీలో అంతయ్యోవారమునకు తమనివేదికలో ఇట్లు తెల్పుచున్నారు. లండనులోనున్న 'పేపరుకరెన్సీ రివెన్యూ'

నుండి ఇంగ్లాండు ప్రైవేట్ 10,78,759 పౌనులకు మార్చినట్లు తెలియుచున్నది.

1980 ఏప్రిల్ 1 వ తేదీనుండి 52,09,735 పౌనులకు రేపర్చు బిల్లులనుబట్టెను. ఈ కాలములోనే పేపరు కరెన్సీ రిజర్వ్ నుండి 78,43,976 పౌనులు మాన్యుబేషన్. పేపరు కరెన్సీ రిజర్వ్ లోనున్న బంగారు లోహము గత డిసెంబరునుండి 8 కోట్లు తగ్గినది. దీనివలన ఆహార వలన ఏర్పడు అంశములు మరింత స్పష్టములగుచున్నవి. ఇందువలన రేలు సారాంశ మేమనగా సరాసరి వారము సగు ఒక కోటిరూపాయలు విలువగల బంగారము మనమాలభనమునుండి డిడించుచున్న దన్నమాటే. ఈలాటి మార్పులవల్లను, హిందూదేశపుకోట్లకు అధికముగా నున్న లోహపు మాలభనమును తగ్గించుటవల్లను కలిగిడి ప్రమాదములను పలువరు వివరించుచున్నాము. బ్యాంకులు బాణీపు కలలోని రేట్లును స్పష్టముగా చెప్పలేక యున్నవి. ఇప్పుడు చెప్పుటకు రేట్లన్నియు నాను కాగములే..

దగ్గర బిల్లులకు 1 పి. 50-ఫ్రీబురి 1-5²³/₂₂ - మార్చి 1-5²/₂₃ ఏప్రిల్ 16⁹/₁₆

ఇట్టి అన్ని క్రమరేఖలును పోషించుకొనుటకై చెలామణిలోనున్న వాణెములు నానాటికి తగ్గింపబడుచున్నవి. దీనివలన ధనమున కనవరమును కనాలాను కలిగించి బ్యాంకిరేటు హెచ్చురేఖ బడుచున్నది. ఇప్పుడు ఇంగ్లాండులో బ్యాంకిరేటు నూటికి 8 వంతునకు, ఫ్రాంసు, ఆమెరికాలలో నూటికి 2 వంతున నుండగా, హిందూదేశమున ఇండియన్ బ్యాంకిరేటు నూటికి 7 మిగుల విపరీతముగా నున్నది. వ్యాపారము చురుకుగా నున్నప్పుడు ధనము చేయవలసినపని ఎక్కువగా నుండుటచే, దేశముయొక్క "సెంట్రల్ బ్యాంకు" రెన మాలభనమును తగ్గించుకొనుటకై రెనరేటును హెచ్చుచేయును. మన దేశమున ఆలాటి సెంట్రల్ బ్యాంకు లేనేలేదు. పైగా ప్రపంచమున అన్ని దేశములలోను వ్యాపారము నుండగింది ధనము విరివిగా తిక్కున వడ్డీకి లభించుచుండే మన దేశములో మాత్రమే ఈ 18 పెన్సులరేటును పోషించు

కొనుటకై నూటికి 7 వంతున బ్యాంకిరేటు సాగింపబడుచున్నది. ఇస్తువులధరలు విపరీతముగా తగ్గిపోవు కాలము వచ్చే చెలామణిలోని వాణెములు తగ్గించుటచే ధనమునకు విలువ ఎక్కువై ఇస్తువుల ధరలు ఇంకను తగ్గిపోవుట తలపించుచున్నది. ఏటికికోడు లంఘనలో సవరల అప్పులు విరివిగా తీసికొనబడుచున్నవి. రెండువారముల క్రిందునే 17 మిలియన్ల సవరలు లండన్ లో మన ప్రభుత్వమువారు అప్పువుచ్చుచున్నారు. ముద్రాపత్రాలకోపులగుటకు కైటాకాగారు, సర్ ఫుర యోత్తనదాసు గారు "మొక 1920 వ సంవత్సరమున రెండు పిల్లలకు రేలు సాగించుటకు రేపర్చు బిల్లును పంపించే దేశమునకు నుమారు 50 కోట్ల వడ్డయు కలిగినది. మరల ఈసారి ఎన్ని కోట్లు కల్గియునునో?" అని విమచయతో పలుకుచున్నారు. ఎన్నో క్లాడగలలో ఈయనా! ఇట్టితరీగతవారమున చెక్కుగారు పార్లమెంటులో "హైందవ కానసభవారు 18 పెన్సులరేటును నిర్ణయించిరి. ఆరేటింకమారదు. దానిని ప్రభుత్వమువారు తమ యాన్ స్పెక్టివినియోగించి పోషించెన"రని అభయమిచ్చిరి. మొక రెండు పిల్లలకురేటు నిలుపుకొనుటకై 50 కోట్ల రూప్యములు వడ్డయు కావించి విఫలమైరి. ఈసారి ఏమనునో మారముగాక, 1927 వ సంవత్సరమున సర్ డేవిడ్ బ్లాక్ గారు '18 పెన్సులరే థిరవడనరేటు' అని పలికియుండిరి. అదియే క్రమమైనరేటు అయినయెడల ప్రభుత్వమువారు యాన్ స్పెక్టివినియోగింపవలసిన అవసరమెందులకు? సర్ డేవిడ్ బ్లాక్ గారు ఇస్తువుల ధరలు 18 పెన్సులరేటుకు సర్దుకొనినవిని పలువరు పత్రికయుండిరి. 1930 జనవరిలో ఇంగ్లాండుదేశములోని ఇస్తువులధర సార్ చెక్కుచొరగారి లెక్కప్రకారము మాత్రము సంఖ్య (Index number) 125. ఆమెరికాసంఖ్య బ్రాడ్ స్ట్రీటు లెక్కప్రకారమునూడా 125. కలకత్తాసంఖ్య 181. కాని డిసెంబరునెలకు ఇంగ్లాండు అంకె 102 కు దిగెను. ఆమెరికాఅంకె 104 కు తగ్గెను, కలకత్తా అంకె 101 అయెను. ఇంగ్లాండు, ఆమెరికాల అంకెలు 28,23 తగ్గగా కలకత్తా అంకె 30 తగ్గినది. హిందూదేశమున ఇస్తువుల ధర తగ్గుట ఇంగ్లాండుకంటె 1/3 ఎక్కువగా నున్నది.

దీనివలన బ్లాక్‌లుగాను తెలిపినవస్తువుల భరణు కట్టకొనుట శీఘ్రము అపొహమని విచిత్రమగుచున్నది. ఈరేటును 16 పెన్నులకు తగ్గింపవలయునని గాంధీగారి 11 మరకులలోకలదు. మిథవాద ప్రముఖులను ఎకోకేంద్రంగవులను దీనిని కొడుచున్నారు. కావున రాజోవు రెండవ 'రాండుపేలికో' సమావేశమున 16 పెన్నుల యోధులకును (knights) 18 పెన్నుల యోధులకును గొప్పయోధ్యము జరుగగలదని ఊహింపవచ్చును. ఇక ఇంగ్లాండులోనున్న మన 'రిజర్వ్'ల సమాచారము యోచింకము. మొదట ఈ 'రిజర్వ్'లకు చేయబడినవి ఎవరికిని తెలియదని కిన్ను దొర గారుమాడ ఒప్పుకొని యున్నారు. ఫోల్‌కమిటీ వారు (1899) రూపాయలను అచ్చగొట్టుటవలన కలిగిన లాభములను బంగారులో హిందూదేశమున నిలువజేయుచున్నదని దీనిని బంగారుప్రమాణము (gold standard) ప్రవేశపెట్టబడినప్పుడు, వాణిజ్యుల కాధాముగా నుండవలయుననియు నిశ్చయజేసిరి. ప్రభుత్వమువారి 'రిజర్వ్'ను ఇంగ్లాండులోనుంచెరి. 1907 వ సంవత్సరమున దీనిలో నుండి కొంత ద్రవ్యమును వ్యయపరచి రైల్వేపాములను కొనిరి. మరకపురేటును పోషించుకొనుట కీ ధనము పనికి వచ్చునను జ్ఞానము వారికప్పుటికి కలిగియుండలేదు. తరువాత భారతీయులు వలదని ఎంత మొరపెట్టుకొనినను వివిధ తురికద్యులు (Gold Standard Reserve) లిటి ము పెక్కురియేలో నుంచెరి. 'పేరెండు కిన్నిరిజర్వ్'తోల్ల కోట్లకు ఆధారముగా ఏర్పరపండినది. దీని కేట ఇంగ్లాండులోపల ఉంచవలయునో విశేషము కాలేదు. దీనిని మరకమురేటును పోషించుకొనుటకు రెండవదిగా చూచుకొనుట గొప్పతప్పని వేరుగా చెప్పనవసరము లేదు. అదియునుగాక సాధారణముగా హిందూదేశపు ఎగుమతులు దిగుమతులకన్నను ఎంతయో ఎక్కువ కాబట్టి సాధారణముగా హిందూదేశమునకే ధనము చేరవలసియుండును. అట్టివారి ఏ పటిష్ఠ కొకసారియో కలుగు సందర్భమునకు ప్రభుత్వమువారు రీరి మిలియన్ల పత్రాలను (గోల్డ్‌సాండర్బిజ్‌గ్ 42 మిలియన్లు) కేవలం రెన్ని రిజర్వ్ 13 మిలియన్లు) నిలువజేయుట హాస్యాస్పదము. ఈదెబ్బతో హిందూదేశమున బంగారు ప్రమాణము (Gold standard) ను ప్రవేశపెట్టమాడదా యగు విషయమును

గూర్చి హిల్టను యంగ్ కరొమనుచు రిట్లు వ్రాసిరి: "ఈ ధనమును ఇంగ్లాండు లేనమూలధనము తగ్గిపోవు వనుభవముతో ఇవ్వదు. అమెరికా లేన మోడివ్యాపారమున కాటంగము కలుగునను భీతితో ఇంగ్లాండునకు అప్పివ్వదు. కావున ఆధనము ఇంగ్లాండు ఇచ్చుటకు వీలులేదు. అమెరికానుండి అప్పులెప్పుకొని ఇచ్చుటకునూడ వీలు పడదు. మరియు హిందూదేశము బంగారు ప్రమాణము (Gold standard) ప్రవేశపెట్టిన ప్రపంచములోని పెండిని కొనుచురెవ్వరును ఉండిరా. అది ప్రపంచవ్యాపారమునకు చాల ఇబ్బందులు కలుగజేయును. అందుచే హిందూదేశమునకు బంగారు ప్రమాణమును ప్రవేశపెట్టుటకు వీలులేదు." హిందూదేశము బంగారు లోహమును ఆధారములకొరకను, దాచుకొనుటకొరకను విశేషముగా కొనునని ప్రసిద్ధి. పంచవత్సరమునకు ఘనము 400 మిలియన్ల డాలర్లు విలువగల బంగారము గవలనుండి తీయుబడుచున్నది. అందులో ఘనము 180 మిలియన్ల డాలర్లు విలువగల బంగారు హిందూదేశమున మాయమగుచున్నది. బంగారు నిలువ జేయుటకు కారణము, బంగారు పోయిన మరల దొరక దను అతమాన మేకదా? హిందూదేశమున బంగారు ప్రమాణమును, బంగారు వాణిజ్యమును ఉన్నయడల ఇట్లు బంగారు దాచుకొనవలసిన అవసరముండెడిది కాదు. సర్ జేడ్‌బార్నరుగారు కాపనపథిలో ముప్పటియను ఇట్లని పత్రికరి "ఇంగ్లాండు దేశములు 1816 నుండి 1914 వరకు బంగారు ప్రమాణము ననుభవించిన వ్యామోహమే వారిని యోధకాలముందు విరమింపబడిన బంగారు ప్రమాణమును మరల పొందుటకు విశ్వప్రయత్నములు చేయించుచున్నది. 1500 సంవత్సరములు బంగారు వాణిజ్యుల కలవాటు పడిన భారతదేశీయులకు బంగారుపై వ్యామోహముండుట యందేమియు ఆశ్చర్యములేదు." అట్టివారి ప్రభుత్వమువారు లండనులో 55 మిలియన్ల నిలువజేయుటయు, హిందూదేశమున కలుగు బంగారు దాచుకొనుటయు ఈరెండు అలవాట్లుమాడ బంగారు మాంకపు పదవివలన కలిగిన ఫలితములే! బంగారు మరకపుపదవివలన ఈదేశమునకు మిగిల్చిన బంగారమును ఈదేశము

ననే ఉంచవలయును గాని లంఘనలో మంచుటకేలాటి సవరణమును కనబడదు.

మరియుకవిషయ మేమనగా ఇంగ్లాండుకు నష్టము కలిగించి హిందూదేశమునకు లాభముకలిగిన ప్రయత్నించిన ఆర్థికసభ్యులెవ్వరును రాజప్రతినిధి మంత్రివర్గమున కేరుకాని ఇంగ్లాండుకు నష్టముకలగని విషయములలో హిందూదేశమునకు మేలుచేయవలయునని సంకల్పించిన ఆర్థికసభ్యులు కొందఱుకలరు. 1899 వ సంవత్సరమున ఫౌలర్ కమిటీ నిర్ణయములప్రకారము బంగారు నాణెముల వచ్చుకొట్టు బంగారము (Gold Mint) ను కొట్టుటకు హిందూదేశపు ప్రభుత్వమువారు సమకట్టిరి. కాని ఇంగ్లాండులోని హిందూదేశపు మంత్రి ఆర్థ్యంతరములచే కష్టమునకరము మూలబడినది. 1912 వ సంవత్సరమున ఈ విషయముపై కీ. కే. సర్ విజ్ఞానాను తాకట్టె గారు కాసనసభలో నొకవీర్యమును ప్రవేశపెట్టిరి. అప్పుడు రాజప్రతినిధిగానున్న కర్లను ప్రభువుగారును, వారి ప్రభుత్వవర్గమువారును ఈ విషయముపట్ల నుముఖులై బొంబాయిలో బంగారు నాణెముల వచ్చుచేయుటకు సాల్పను జేరెదరి. కాని అప్పుకొట్టు సంకల్పించినది ఇంగ్లీషువారి పంచకముక అందుకు బ్రిటిషుభవానావారి అనుమతి కైకొనవలసివచ్చెను. మరల హిందూదేశపు మంత్రియు, బ్రిటిషు భవానావారును అడ్డుకొనిరి. ఆచరణము మంచిదికాదని యు, మంచి ఉద్యోగ లేదని యు, హిందూదేశమున కింతవ్యయ మెందుకనియు, దీనికి సరిపడ్డ బంగారము ఈదేశమున దొరకదనియు, ఇట్లు ఒక నావికాకట్టి సంబంధములేని ఆర్థ్యంతరములను చెప్పసాగిరి. చివరకు హిందూదేశపు ప్రభుత్వమువారు విసిగిపోయి ఈ ప్రయత్నమునే మానుకొనిరి. మరల ఈవిషయము ప్రస్తావనకేరలేదు.

1898 వ సంవత్సరమునకు పూర్వము చెంకి ఎవరైనను బంగారముకు తెచ్చిన నాణెములుగా అచ్చుకొట్టి ఇచ్చెను వారు. పూర్తి విలువకల నాణెములచే దేశములో అచ్చుకొట్టుటకే రూప్యములో సంవత్సరమునకు 1/4 పాలుకరగింపబడిది. రూపాయనుచూపుడు నాణెముగా (Token Coin) మార్చుటచే ఈ రకముగా చెల్ల

మణిగోడున్న అనవసరములను నాణెములు కరగింపబడెడి అసకాశము కొలగిపోయింది చూపుడు నాణెము లధికము నుటచే కలిగెడి వడ్డములను సర్వేయ్యచెప్పుగాక (1914 వ సంవత్సరమున కేంబ్రిడ్జ్ కమిషనులో సభ్యులు) ప్రత్యేక నివేదికలో వివరించియున్నారు. అందువలన రూపాయ ఎంచుకొనికే మాన్యుకొనుటకు పిలువేని బంకిపై ముద్రింపబడిననోట్లు అయిపోయినవి. ఎంచుకొనికే మాన్యుకొనడానికి పిలువేని నోట్లును (Inconvertible paper) అచ్చు చేయునప్పుడు ఏ ప్రభుత్వమువారునూడ ఎటు, ఏ నోట్ల వచ్చుచేయు నుష్టప్రకృతికి లోబడుదురు. అట్టివి ఇంగ్లాండు మేలుకొరకై పాలింపబడు హిందూదేశమున బంగారు మారకపు ప్రమాణము (Gold exchange standard) అంటి వడ్డమున హిందూదేశమునకు వాటిల్లిన వడ్డపు పంటల పెంపొందిన వివరింపగలము? ప్రపంచములో అన్ని దేశములలోను ఒక ఉచిత బంగారాచలము. చివాదేశముకెప్పు మిత్రత్వము దేశములలోను బంగారు ప్రమాణము అలలులో నున్నది. చివాదేశము నూడా బంకి ప్రమాణమును ఏ లి బంగారు ప్రమాణమునే స్వీకరించునని గతవార్షమున ప్రయరింపబడినది. హిందూదేశమునకట్టి ప్రాప్తి ఎప్పుడొకదా?

ఇక నున 'రిజర్వు బ్యాంకు బిల్లు' సమాచారము చూడము. 1922 వ సంవత్సరమున నానాజాతీయులమితి (League of Nations) వారు ప్రతిదేశమునకును ఒక 'సెంట్రలు బ్యాంకు' అవసరమని తీర్మానించిరి, అందుచే సర్వ దేశీయ బ్యాంకులు గారు 1927 వ సంవత్సరమున రిజర్వు బ్యాంకు బిల్లును ప్రవేశపెట్టిరి. 'సెంట్రలు బ్యాంకు' అందు ప్రభుత్వమువారును, ప్రతిపక్షములును, అంగీకరించి నలయు మాన్యుకు గాంచిరి. అప్పుడు లాడునులో నున్న హిందూదేశపు మంత్రి ఆజ్ఞచే ఈ బిల్లు ముపసంహరించుకొనబడినది. అంతిబిల్లు కలుగారు ఇంగ్లాండుకుపోయి తిరిగి ద్వి వేలొక బిల్లును కాసనసభలో ప్రవేశపెట్టుటకు ప్రయత్నించిరి. ముందటి బిల్లుములో రిజర్వు బ్యాంకుపై కాసనసభకు అధికారముకలదు. రెండవ బిల్లుమున అది తీసివేయబడినది. ఈ 'రిజర్వు బ్యాంకు' గవర్నరు మొదలగు ఉద్యోగులకు ప్రభుత్వమువారే నియమింపవలయు

నది యెంతవచ్చుమునకలదు. కాపనసభాధ్యక్షులగు పటేలు గారి రంగీకరింపకపోవుటచే ఈ చట్టము విరమింపబడెను. రాజ్యేమేగ్గవాల్డుగారు మాడ రొండుటేలింగ సభలో నుపన్యసించుచు “హిందూదేశమున రాజకీయములకు మారమైన రిజర్వ్ క్యాంకు ఏర్పడినయెడల ....” అని ఏమోపలికినారు. అనగా కాపనసభకు అట్టి క్యాంకుపైన అధికారముండమాడదని కాబోలు వారి అర్థము. ఈ సెంట్రలు క్యాంకువిషయమై ప్రస్తుత మొకవిచారణ జరుగుచున్నది. పరిసిత్తులెట్లు పరిగమించునో గదా! మన దేశమునకు ఆర్థికముగా కలిగినవస్తువులకు మూలకారణము వాణిజ్యులకు (Currency) పరపనికి (Credit) సామరస్యము లేకపోవుటయే. కొంతవరకు పరపతి ఇంటిరియర్ క్యాంకుపై వాధారపడియున్నది. వాణిజ్యమలగద్దతి ప్రభుత్వమువారి చేతులలోనున్నది. ఇంటిరియరు క్యాంకులెట్లముగోని లోపములచే అది ‘సెంట్రలు క్యాంకు’ కారేకపోయినది. దేశముగోనున్న మూలధనమంతయు దీనిచేతులలో లేదు. ఇది ‘క్యాంకర్ల క్యాంకు’కాదు ఇది ప్రతివారమున కివ్వబడిన వార్తాపత్రికలో ప్రచురింపదు. ఇదిగ క్యాంకులవలె ఇది ‘రెసిడెన్ట్’ కొరకు పోషింపల్లును. ఇది రిజెలరులవైగా అప్పించుటకు వీలులేదు, మారకపు విషయములలో నిది జోక్యము పుచ్చుకొనగూడదు. “మారకము జాడము చంటిది, అదులో ఇంటిరియరు క్యాంకు జోక్యముకలగ లేనికొనగూడి” నని ప్రభుత్వమువారి వాదము. ఈ వాదము నిలువగినదికాదు. ఏలని ఇంటిరియరు క్యాంకు చేయగూడని జాడము ప్రభుత్వమువారిల చేయవలయునో తెలియుటలేదు.

ప్రభుత్వమువారు ‘కరెన్సీ’పద్ధతిని నడపటలన కలిగినవస్తువులు కొన్ని ఇదివరకే వివరింపబడినవి. సర్ బేసిలబ్లా క్లుగారు “ఏ ప్రభుత్వమువారును వాణిజ్యుల పద్ధతిని నిర్ణయించుటకు సరియైన అధికారులు కాగినవి ఒప్పుకొనిరి. డా. అంబేద్కరుగారు రూపాయి సమస్య (Problem of the Rupee) ఆమె గ్రంథమున ఇట్లువ్రాసిరి: “బంగారు ప్రమాణములే ఆర్థికము చేసికొనువారు కాపనసభలలో బహుశొద్ది మంది

జుందురు. బంగారు మారకపురస్థితి వర్తము చేసికొగల వారు మాటికి 5, 10 గురు మాడ ఉండరు” సర్ మాట్ కాం హెయిలీలాటివారిని ఆర్థికసభ్యులుగా నియమించినందున కలిగిన వస్తువులు జగద్విదితములేకదా. సర్ బేసిలబ్లా క్లులాటి గొప్ప ఆర్థికాస్త్రవేత్తమాడ హిందూదేశపు మంత్రికి తలయొగ్గి హిందూదేశమునకు లాభముచేయుటకు మారుగా తీరరాని కష్టమును కల్పించెను. ఇంకను ఆర్థికవిషయములు విచిత్రవారి రక్షణలో నుండవలయునని రొండుటేలింగ సభవారు నిర్ణయించుట హిందూదేశపు ఆర్థికదాస్యమున కార్యకరము చేయుటయే అగును. ఎవ్వార్లు హిందూదేశము ఇంగ్లాండునకు లోబడియుండవలయునో ఆవ్వార్లు హిందూదేశపు ఆర్థికదాస్యము లొంగదు. మేగ్గవాల్డుగారు రొండుటేలింగసభలో ఇట్లుని ఉపన్యసించిరి: “ఈప్రాచీనమైన హాయింపులు హిందూదేశపు మేలునకే. ఇందులన మేము జోక్యము చేసికొనవలయునని కాదు. మాకు ద్రవ్యము కావలసిమాడ కాదు.” ఇది కేవలము ఖాటకములు, చరిత్రమునెచ్చుటను దీనికి నిదర్శనములు కన్పింపవు. హిందూదేశమునకట్టి రాజ్యాంగవిధానము ఏర్పడినను ఈగునవ కేర్వొనబడ్డ అంశములపై అధికారముండవలయునని శ్రీ వాడిమా, రావుగార్లు వ్రాయుచున్నారు:

- (i) బోక్సనముపై అధికారము; (ii) ఆర్థిక వాణిజ్యములయందు స్వేచ్ఛగా దేశమువర్ధకుల నవలంబించు అధికారము; (iii) మన ఆప్యలనుచూర్చి ఆలోచించుకొను అధికారము; (iv) వాణిజ్యులపైనను పరపతిపైనను అధికారము; (v) విదేశీవ్యాపారములపట్ల దేశముపై ఖరీదని నిర్ణయించుకొను అధికారము; (vi) మన ఋణములను పక్షపాతములేని మధ్యవర్తుల ఎదుట పరిష్కరించుకొనటం. ఈ అధికారములు లేని రాజ్యాంగ మెట్టివారివైన— సమాఖ్య అయినను, ఏకైకమయినను, అగినవేతప్రతిపత్తి అయినను, సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమైనను—సర్వాజ్యముని కేర్వొనుట, అంధబాలికను పద్మలోచన అని పిలుచుట యెయ్యదు.

గు. గో. శృ.

రా లిన పత్రముల్ కలకలం బొనరింప, మరుత్కిశోరమం

దాలన యానవై నిదురయ ట్లరుదెంచెడు నిన్ను నీలియ
ద్దాల కవాటముం దెరచి తక్కున జావీలి తొంగిచూచె కా
బోలు; తపించు నా కనుల ముట్టపు స్వప్నపు చాయ నేనియున్.

* * * * *

ఆమె నిశావసాన సమయాగత బాల సమీర శీతల
శ్యామలమైన వేకువ బయల్ల వియోగ వినిగ్గ తాశ్రుమా
లామలినం బొనర్చి, చదలన్ విడబారు తమంపు నీడ వి
శ్రామమునొందు, మై మర పొసంగు పురాస్మృతి రెప్ప లంటగన్.

* * * * *

నీ హృదో విషంబు భరియించెను కంఠమునం దటంచు కో
లాహలమయ్యె సంస్తవములన్ భవనావళి; త్వద్వియోగహా
లాహల మీ విశీర్ణపు గళంబున డాచిన నాకునై నిశా
సాహసికా! జగమృవరు జార్చరు కారుణికాశ్రువేనియున్.

* * * * *

తడ బడి వచ్చు నీ మృదు పదములకుం బ్రణమిల్లి ధన్యతన్
తొడిమలు వీడె నీ పుడమిలొయ్యలి చేరువ పూవు; లాశలే
యుడిగిన నా తమోఽంగణమునుండి స్వనించు విలాపగీతి నీ
యెడద యొడిన్ సుషుప్తి గనియెన్ తుదికేయి నిసుంగు పోలికన్.

ఆమె శయించె నున్నిచట; నామెయి యొత్తిడి కంగులల్లె శ
య్యామృదనీమ నిల్చినవి యాశలు వీడిన జాడలట్ల! నే
డీ మధుమందిరంబు శరదించు కళాస్తగతామల ప్రభా
యామున యామిసీ సదృశమై నివదించును కాల ఘోషమున్.

దిత్రసందయము

కావేరివటదలు

ఇది ౧౯౩౦ సంవత్సరమున వచ్చినవటదలు. పసు యమున తీసివ కాయాదిత్రము. ఇందు కలవలపయి నట నట పడవ లాగుచున్నది.

తిరుతలయూరు దేవాలయము-పెద్ద తటాకము

ఈ తిరుతలయూరు తిరుచినాపల్లి మండలమున నున్నది. ఇచట రావణాసురుడు చిరజీవిత్యమును గోరి శివునిగూర్చి తపము చేసెను. చిరకాలమునకు పిమ్మట నొక యగ్నికుండమును నిర్మించి శివునకు గ్రీతిగా తపతలల నొక్కొక్కటిగా వ్రేలి హోమముచేయుచుండెను. పదియవ తల వరకనుండే శివుడు ప్రత్యక్షమయి యతని వరములొరు నునెను. రావణుడు చిరజీవిత్యమును కోరెను. రావణునికి వెనుక దాగి విష్ణువు అటుచేయవలచని సంజ్ఞ చేసెను. శివు డెగబెట్టెను. ద్వితమనందలికటాక మేకకుండమని ప్రతీతి.

అక్కరువుత్రసందర్శనము

అంబరురాజున విహారముల్లునిహకును అక్కరు పెం డ్లాడెను. అతడు పెండ్లాడిన హైదరాబాదునెలలో నామె మొదటిది. ఆమె సరిముకురురుని ప్రసంగించెను. అకుకురుని అక్కరుచక్రవర్తి చూచుచున్నట్లు ఇందు చిత్రింపబడినది. ఘటేపూరు స్త్రీతొండలి యంగిపురము. సరిముకురురు నొకమేలిమిగును వైదకొనియున్న యంతరి యుత్తికొని యున్నది. శిల్పి శేలకయ శివమించియున్నది. అక్కరు, అతనిచెంబ రాజాధిగమరాజానాగుతోదర్ ముల్లునున్నారు

రాజా ప్రతాపసింహుడు—కన్యసింహుడు

సరిముకురురుని పలుమారు విలుగుతిహాలు చేసిన ప్రతాపుని నొకమారు తురుష్కు సేనలు చుట్టుముట్టివది. అత డవుడు చేటకము నెక్కి నిప్పహాయుడుగ పాటి పోయెను. ఇరువురు మొగలు యోధు లాతని వెంటాడిరి. వారిని దప్పించుకొన నొక్క మొగిని సుల్తమును దివసుం తయు బకవెల్తించెను. చేటకము పరువికి పకవిడి దివర కొక కొండవొనను రాటి యపాయము నప్పటికి తప్పించెను. కాని యదియును క్షుతగా త్రనుగుటచే మరల వారి కందుబాటుయ్యెను. అంత 'నిల్వాన్తెహా' యను పిలుపు ప్రతాపునకు వివరచ్చెను. అతడు వెనుకకు దిగిరి చూచెను. ఒక్కరాజుమాత్రమే కాన్పించెను. అతడు ప్రతాపుని సోదరుడు కన్యసింహుడు. అక్కయెడ తనకు గలిగిన ద్వేషమువలన దేశక్షోహియై యతడు అక్కకును గలిసికొనియుండెను. ఇపు డన్న యశ్వము నెక్కి నిప్ప హాయుడయి పోవుచుండుట కీత్ర సైన్యమువనండి చూచెను. అతని ద్వేష మంతరించెను. హృదయము ప్రేమాశ్చరియయ్యెను. బజ్జారుఖిములతో నిండుకొనెను. దిత్రిమున కట్టి తమ్ముడన్న కార్లవయిం బడి మన్నింప వేడుచున్నాడు. ప్రతాపునియశ్వము చేటకమును సోద రుల కైకమశ్యము పుడికినపిదప నచ్చట మరణించెనట.

విలియంబెంటింగ్ ప్రభువు - రణజితసింహుడు

ఈ యిరువురకు ౧౮౩౧ సంవత్సరమున మైత్రి పుడికినది. సంధిపమయము దగ్గరుచున్న కొలది రణజిత సింహుడు ఫితింగ్ డిగను. ఇం దేవో మోసమున్నది

యతకు కించెను, కౌత్తిరిషికులకు కప్పించెను. వాడు కౌత్తిరిగంధములను బరిశీలించి పులమనుమలముగ నుండు నని నిశ్చయించిరి. "రెండు ఆపిలపండ్లను గొనిపోయి యొకదానిని చెంటింకునకును, రెండవదానిని అరవికార్య దర్శిని ఇమ్ము. వా రాపండ్లను పంకోచింపక కై కొందురేని అది శుభమాదకము. కార్యము కట్టిన పుడని నిశ్చయించుము" అనిరి. తొలుతిరగజిరిసింపాడు చెంటింకు నేమాడ దటస్థించెను కాన వాతని కే రెండుపండ్లను ఇచ్చె నట. అతడును వానిని పంకోచింపక కై కొనెనట. అటవంకి యిద్దఱును పంధి జరుగవన్న నుదాహరణలోనికి జోయిరి. చిత్రమున రగజరుడు చెంటింకు ప్రభువును సన్మానించు చున్నాడు.

పా జహాను మరణము

జౌరంగజేయరెడ్డి పాజహానును రాజ్యభ్రష్టుని చేసి ఆగ్రాలో కఠాయం దుంచెను పాజహా నం దెచ్చే యిండి న్యుతికొండెను. ఆచెలకుల యొకసుంరగిండి రము. అది యొక్కదాహనమున నున్నది. ప్రాణములు పోవునపు డాది జొకింత యూది లేచి చెకక నొకని వానుకొని ఎదుట కాన్పించుచున్న తాత్ మహాయుగని జీవముల విడిచెనట. చిత్రమున హాతిగు, సురణశిష్యులయి నుండి తాత్ మహాయును బాచుచున్నటు లున్నది.

అరసమువంకికు పెరుగుచున్న న్యాయార్కు నగరము

మాది—పాండురాజు

పల్లరంగును గాని, మరి దేరంగును గాని యొక్క దానినే పూసి, ఆపూయటతో నీ యొకవ్యక్తి లేక వస్తువు వాకార మేర్పక నట్లు చేయుట చిత్రకళావిధానములలో నొకటి. ఆవిధానమునకు సిల్ హౌట్ (Silhouette) అని అంగ్లమున పేరు. ఈ బాధిచిత్రములకు శేఖరితో గాని, మెనుదికట్టులతో గాని పని లేదు. చిత్రకారుడు ఒక్కతెరనున రంగును పూసి యుద్దిష్టచురు వాక్యలికి భాషము, సౌందర్యము, వయోపరిమాణము మొదలగు విశేషములకు కల్పించును.

ఈచిత్ర మట్టిది ; వనమున మాది పాండురాజు లొకచెట్టుక్రింద గూర్చున్నాడు. మాదిచిత్రము సౌందర్య పౌరుషార్థ్యముల కాటపట్టుగ నున్నది. పాండురాజు ముఖమున నాదాస్యము, హృదయ గాభీర్యము, కాప భీతి—కమగట్టుచున్నది. ఇట్టిది పాండురాజుమాదిరి : వాచికపిరి యోచన మనుమభౌసురమచనది మాదిమాదిరి ; ఇది యొంజొంటికి విరుద్ధములయి యున్నవి. ఈపన్నితే శము చిత్రకారుని కళాకాశిలమునకు నిదర్శనము. చిత్రమునంబలిచెట్టు, తీగలు, వానిపయి గూడచున్న పిట్టలు నీచిత్రమునకు ప్రాణమువలె నొప్పియున్నవి.

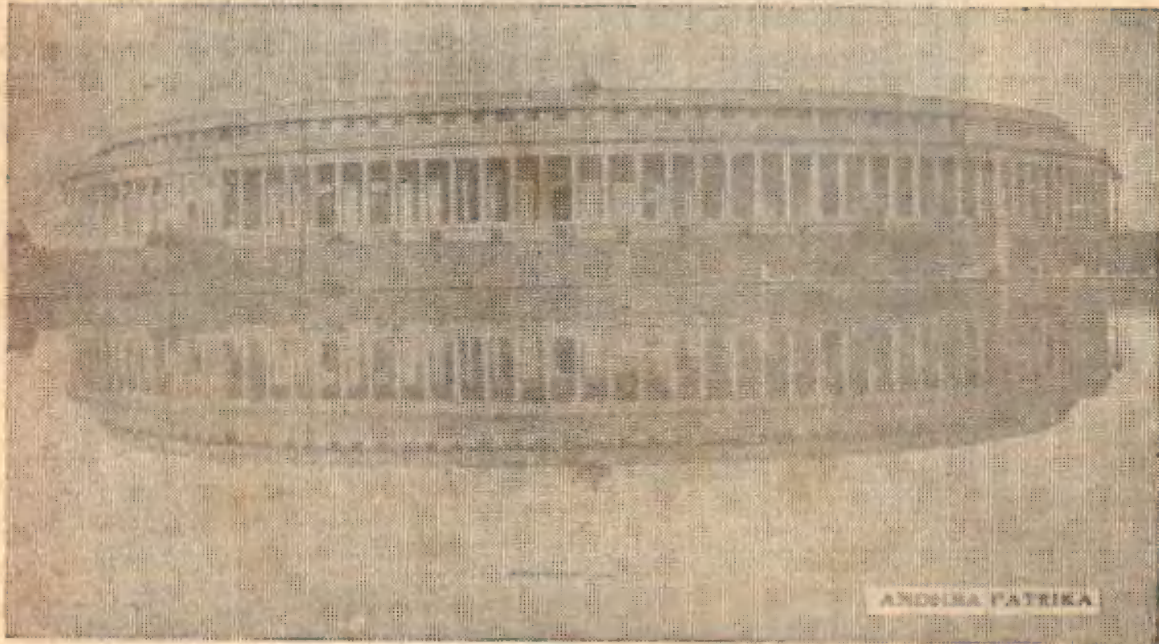
‘అటు హస్తను’ నాటకమునందలి యోకరంగము

శ్రీయుక్తులు పోరీంద్రనాథ భట్ పాధ్యాయులుగాను— నాయకుడు.
శ్రీమతి కలకాశీతి భట్ పాధ్యాయురాలుగాను— నాయిక.

౧. రాజప్రతినిధి భవనము

౨. సూతన భారత కానవదభా భవనము

విమర్శనము

శృంగార కంఠాభరణము

క్రాంతి వాణిశ్రుతిపైజాపు. ౧౩౪ మె. ౧౦. ౧-౨-౦

సంపాదకులు, ప్రకాశకులు: శ్రీగంటి నూర్తి వారాహకృష్ణగారు, శృంగారగ్రంథాలయము, తపాలా పేటపై నెం 111 రు చెన్నపురి.

నేనాంధ్రదేశమునకు బయలువుకొన్నప్పుడు యాభరణముల వాంఛనరాని! పురుషులందున్నారు. ఈశృంగార కంఠాభరణములపట్టిదేమును నొక్క శ్రాంతి యాభరణము. కాస్త్రీగారు 'ఇతిరవాద్యజములో'వలె నొక్కొక్క రసమునకు పెక్కు గ్రంథముల చొప్పున మన యాంధ్రవాద్యజమున ప్రకటింపబడలేదని యాలోచనమును దీర్చుటకై 'నారస్యకరస పారమున' చర్యనోముల ముగ వ్యాప్తి నొందించుటకును, రసస్వరూపమును గ్రహించి యానందించుటకును రసవిశేషనిర్వచన గ్రంథములు ముఖ్యవిశ్లేషములని తలంచి యొక్కొక్క రసమున కొక్కొక్క గ్రంథమును పరిపూర్ణముగ ముద్రించి ప్రకటింపబడినది. 'ప్రథమమన రసరాజమునశృంగారరసము యొక్క స్వరూపస్వభావాదులను ప్రకటించు గ్రంథ రాజము' ఇట్లు ముద్రింపించి ప్రకటించినారు. కాస్త్రీగారి ప్రయత్నము మిగుల సఫలమనింపబడినది; రసజ్ఞులు, సహృదయులే మెచ్చునది. వీరితలపు నిరంతరాయముగ గొనసాగునేని ఆంధ్రవాణి సర్వాభరణధూషితయై యితోధి కుంకుమరూపమున విలసిల్లె గలదు.

ఈ మార్తవాభరణమునకు ముద్రాభ్యాసులగు ఆంధ్రవాణి కేసులు పరికరములను సమకూర్చినారు. వారిలోఁ బలువురు భారతి, గృహలక్ష్మీ మొదలైన పత్రికలవలనను, ఆంధ్ర

పత్రికా, సమకర్షిసీ-ఈ గాదిసంచితములను ఆంధ్రలోకమునకుఁ జిక్కిరించుట. ఇందు రసస్వరూపమును వివరించు వ్యాసములు రెండుమాత్రమే. కథలు మాఁడు గావు. తిక్కినవానిలోఁ బద్యలఁది కావ్యములు మిక్కిలిగ నున్నవి. ఆభరణము నందలి రత్నములకొన్ని యిందుకముదుకదనము గలిగియున్నవి.

ఆంధ్రలోక మీయాభరణమును విలిచి శ్రీకృష్ణగారి ప్రయత్నము కొనసాగునట్లు చేయఁదగును.

లీలావతి (అపరాధపరిశోధకనవల)

గ్రంథకర్త: నందివాడ కామేశ్వరరావుగారు, డి. ఏ., ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము, పితాపురము. మె. ౧-౨-౦.

పాతకలోకమునకు చిరపరిచితుడగు అరిందముడే యానందముందలి అపరాధపరిశోధకుడు. యోగింద్రుడును నిం దోపాత్రయే. కాని, యపరాధిమాత్రము నారీయూర్తిని చాల్చిన పరంతపుడు! 'లీలావతి' యాభరణకర 'స్త్రీ'యొక్క కేరు.

ఈనవలయందలి కథ మిక్కిలి చమత్కృతిలది. చివరకు లీలావతియే, పరంతపుడును నొకవ్యక్తియే యని యూహించుట యసాధ్యము. అరిందముని నిరూపకశక్తి ఐక్యగ బ్రదర్శింపబడి యున్నది. కొన్నిస్థలములయందు చదువరు లుక్వేగచిత్తులు కాగలరు. అరిందముడు చాపాయెనని లోకమునకు ప్రకటింపబడు ఘట్టముట్టివానిలో నొకటి.

ఇందరికభయంతయు స్వకల్పితమని గ్రంథకర్త గారు పితృకలో వక్కాణించి యున్నారు. తైత్తిరీయగ్రంథముననుసరించి.

పర వాల్మీకి స్కాంధ (అంగులవలూగారును) గారి ఘోషాని గ్రంథకర్త యానవలయంతరి పలుప్రకరణములందు ప్రారంభమున ఇందరి యంతముల కంతయు గోప్యమును సవ్యములను జేర్చియున్నారు. కలాపాగోదయము, ఉత్తర పారిశుశ్యము, భోగినీ దండకము మున్నగు నిమిషి యాపవ్యములు వైకృతములని.

స. చ. కా.

గ్రంథ స్వీకారము

శ్రీస్కాంధమహాపురాణము. యుద్ధకాండము గ్రంథకర్త: శోధనాది మేకటావల కవిగారు. తైత్తిరీయగ్రంథముననుసరించి గ్రంథములు, వరంగల్లు. వెల రు. ౧-౪. రాయలుపైజా: ౩౬ పుటలు.

ప్రణయ చాంచల్యము

గ్రంథకర్త: శేషులక్ష్మణ రామచంద్రరావుగారు, ఎస్. వీ., బి. ఎల్. ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథమితుము, పితాపురము. డిమ్మిపైజా: ౨౪౫ పు. వెల రు. ౧-౪.

మొగలాయి దర్శనము

ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థభాగములు (౩ సంపుటములు). అను: మొగలాయి సంగీతరావుగారు. సర్వవ్యాప్తి గ్రంథమునందలి, రాజమహేంద్రవరము. డిమ్మిపైజా: (౧) ౩౧౪, (౨) ౩౦౩, (౩) ౨౭౯ పుటలు. వెల ప్రతి సంపుటము రు. ౧-౪.

(i) నీతిపదవి

ప్రథమద్వితీయభాగములు (రెండుసంపుటములు). క్రామపైజా: (౧) ౮౦ పుటలు; వెల ౮. అ. (౨) ౧౬౪ పుటలు; వెల ౧౪ అ.

(ii) సన్మార్గ దర్శిని

మొదటి, రెండవ, మూడవభాగములు (౩ సంపుటములు). క్రామపైజా: (౧) ౩౩ పుటలు; వెల ౩ అ. (౨) ౪౮ పుటలు; వెల ౪ అ. (౩) ౬౪ పుటలు; వెల ౫ అ.

పై రెండుగ్రంథములకు కర్త: గొల్లపూడి శ్రీరామ కావ్యిగారు. విద్యానిశోధన గ్రంథముల, చిత్తూరు.

(i) నీతిపద్యరత్నాకరము

క్రామపైజా: ౧౦౦ పుటలు, వెల ౧౦ అ.

(ii) చమత్కార చాటుపద్యములు

డిమ్మిపైజా: ౩౨ పుటలు. వెల ౬ అ.

పై రెండుగ్రంథములు సమపూర్ణవనాః: దాసరి లక్ష్మణస్వామిగారు, పితాపురము (తూర్పుగోదావరి జిల్లా).

మధురావిజయము

గ్రంథకర్త: తాడేపల్లి రాఘవనారాయణకావ్యిగారు క్రామపైజా: ౧౦౫ పుటలు, వెల ౧౦ అ. గ్రంథములు దొరకుటకు విలాసము: బ్రహ్మశ్రీ ముది గొండ వాగ్గిరికావ్యిగారు, రామలింగేశ్వర శేట, తెనాలి.

కాదంబరీకథాసారము

(పూర్వభాగము) గ్రంథకర్త: భీమరాజు సశ్వేత వారాయణరావుగారు. క్రామపైజా: ౯౯ పుటలు. వెల ౧౦ అ. పుస్తకములు దొరకుటకు విలాసము. జె. కృష్ణస్వామిశర్మ గారు, ఒంగోలు (గుంటూరుజిల్లా).

బాణగద్యకావ్యకథలు

గ్రంథకర్త: శ్రీపాద లక్ష్మీపతికావ్యిగారు. క్రామపైజా: ౪౪ పుటలు, శ్రీపాదకావ్యి అందుకో., పితాపురము, తూ. గోదావరి.

సంగీతవిద్యాబోధిని

గ్రంథకర్త: యర్రంకెట్టి జగన్నాథమూర్తు.
ప్రకాశకులు: కొండపల్లి వీరవేంకయ్యగారు, సత్య
వారాయణ బుక్కు-డిపో, రాజమండ్రి. డిమ్మిపైజా:
౧౭౮ పుటలు. వెల రు. ౧.

(i) ఆత్మకథ

ద్వితీయసంపుటము. కర్త: మహాత్మాగాంధీ. అనువాద
కులు: శిరావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు.

క్రాసుపైజా: ౩౮౮ పుటలు. వెల రు. ౧.

(ii) జీవన ప్రభాతము

శ్రీ వెంకటరమణిగారు రచించిన 'Murugan
the Tiller' అను ఆంగ్ల నవలకు అనువాదము. అను:
పోలవరావు రావల్రహ్మంగారు, యమ్. ఏ. క్రాసుపైజా:
౪౭౬ పుటలు. వెల రు. ౧-౮.

పైరెండు గ్రంథములకు ప్రకాశకులు: కాశీనాథుని
వాగ్గేయరావుగారు, ఆంధ్రగ్రంథమాల, ౭, తిరుచెట్టి
పీఠి, మద్రాసు.

దాసు లింగమూర్తి జీవితము

గ్రంథకర్త: పాలపర్తి మూర్యవారాయణగారు,
దాక్టరు గంగరాజు వెంకటరామయ్యగారు. ప్రకాశ
కులు: డా. గంగరాజు వెంకటరామయ్యగారు, చాగల
మట్టి; డిమ్మిపైజా: ౮౪ పుటలు. వెల ౧౨ ఆ.

ప్రేమచంద్రకథలు

అనువాదకుడు: దివంగు సత్యవారాయణగారు.
ప్రకాశకుడు: సంపాదకుడు, సరస్వతీగ్రంథమాల, కాకర
పట్టు, తిరుగుతాలూకా, ప. నోదావరి. డిమ్మిపైజా:
౧౧౨ పుటలు, వెల ౧౨ ఆ.

(i) సత్యవారాయణస్తవము

పూర్వశ్లోపు గుర్తెజా: ౧౧౧ పుటలు. వెల ౨ ఆ.

(ii) గంగలమారి

పండితరాధ్యక్షి కాండ్రీకరణము. డిమ్మిపైజా
౧౨ పుటలు. వెల ౪ ఆ.

పైరెండు గ్రంథములకు కర్త: పండితరాధ్యక్ష
వాగ్గేయరామగారు. కవిత్వాభిలాషిణి సంఘము,
మమ్మిడివరహ, మార్పునోదావరి.

శ్రీలక్ష్మీవారాయణేయము

పూర్వకవి గోకులపాటి మూర్తవాధకవి విరచి
తము. సంపాదకులు: దేవులపల్లి వీరరాఘవ శర్మగారు,
కాజులూరు, కాశీనాథ తాలూకా, మార్పునోదావరి.
క్రాసుపైజా: ౨౮ పుటలు, వెల ౩ ఆ.

శ్రీగవానీశంకరాద్ధాప్త తీర్థశతకము

గ్రంథకర్త: బాలకవి మారపాటి వేంకటరత్నము
గారు. ప్రకాశకులు: యార్లగడ్డ కొండయ్య చాదరిగాక,
వేకంకి, కాశీనాథ తాలూకా, మార్పునోదావరి.

జ్ఞానబోధిని

సంపాదకులు: దంతుర్తి శ్రీరామమూర్తిగారు,
అప్పల వీరవేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు. ప్రకాశకులు:
దంతుర్తి రామమూర్తి అండు బ్రహ్మ, వెనురుపాక,
మార్పునోదావరిజిల్లా.

ఉత్తమధర్మము

గ్రంథకర్త: ఇమ్మిడిరాజయ్యగారు, ఉపాధ్య
యుడు, చెన్నూరు (ఆదిలాబాద్ జిల్లా). చిన్నపైజా:
౧౫ పుటలు, వెల ౧ ఆ. ౬ పై.

(i) ఆభిజ్ఞాన శాకుంతలము

కుంభకోణ, ప్రభుత్వకళాశాల, ప్రధానసంస్కృతి పండితులగు శతావధాన శ్రీనివాసాచార్యులు వ్రాసిన సంస్కృతవ్యాఖ్యాని, భూమికలు; 'ఒక మాస్టర్ ఆఫ్ ఆర్ట్స్' రచించిన అంగ్ల ఉపోద్ఘాతము, అనువాదము, జ్ఞాపికలు—కలది.

క్రాసుపైజా : పుటలు ౪౪ + ౬౬ + ౩౨౦ + ౬౬ + ౧౨౪.

(ii) మాలవికాగ్నిమిత్రము

అంగ్లమున ఉపోద్ఘాతము, అనువాదము, జ్ఞాపికలు రచించిన వారు : ఎ. యస్. కృష్ణారావుగారు, యం. వీ. (చెన్నపురి, లయోలాకళాశాల, లెక్చరరు); గొలుపలకు వ్రాసిన వారు: మహామహోపాధ్యాయ, విద్యావాదస్పతి యస్. కృష్ణస్వామి శాస్త్రిగారు, యమ్. వీ., ఐ. ఇ. యస్. (చెన్నపురి, రాజధానికళాశాల, సంస్కృతాచార్యులు)

క్రాసుపైజా: పుటలు ౬ + ౬౬ + ౧౨౬ + ౮౨ + ౧౫౮ + ౮.

పై రెండు గ్రంథములకు ప్రకాశకులు: వావిళ్ల రామస్వామికాస్తులు అండ్ సన్సు, ౨౯౨, ఎన్ ప్ల సేదు, మద్రాసు.

మేఘసందేశము

మల్లి నాథవ్యాఖ్య, విద్యాక్ జి. కె. సోమయాజి (యమ్. వీ. యచ్. టి.) గారు రచించిన జ్ఞాపికలు, చిత్రణములు, మూలమునకు అంగ్లానువాదము—కలది, క్రాసుపైజా: పుటలు ౨౩ + ౧౦౬ + ౨౪ + ౧౩౦.

పుస్తకములు దొరకుటకు విలాసము : బి. రామస్వామికాస్తులు అండ్ సన్సు, ౨౯౨, ఎన్ ప్ల సేదు, మద్రాసు.

(i) శబ్దప్రాసాదః

(బౌద్ధీదధూమిక య సెడి ప్రథమధూమిక, వైద్య పదార్థభోధక నిఘంటువు. క్రాసుపైజా: ౧౦౩౯ పుటలు, వెల రు. ౬-౪-౦.

(ii) చరకసంహిత

ఇంద్రియస్థానము, అంప్రటికాసహితము. క్రాసుపైజా: ౧౫౦ పుటలు, వెల రు. ౧-౪-౦.

శబ్దప్రాసాద గ్రంథకర్త, చరకసంహితా టీకా కారుడు: 'వైద్యశ్శుభ్ర' రాణి శ్యామలాధిపతి ప్రసాద శాస్త్రిగారు. శ్రీ వెంకటేశ్వర ఆయుర్వేదకళాశాల ప్రధానపండితుడు, లెజివాడ.

బ్రహ్మచర్యము

గ్రంథకర్తలు: పాలడుగు శేషచలార్య, ఆరిక పూడి వేంకటరామచందరిగార్లు. అదిర్క గ్రంథమండలి' ఎలమట్టు, కృష్ణాజిల్లా. క్రాసుపైజా: ౨౩౬ పుటలు, వెల రు. ౧-౮-౦.

పారమత్వ శిక్షకము

గ్రంథకర్త: మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయ శాస్త్రిగారు, పాలూరు (బి. యచ్. వై శ్రేష్ఠ), వికాఖ పట్నం జిల్లా, వెల ౨ అ.

శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ సంవాదము

కర్త: గరిమెళ్ల సీతారామయ్య పంతులుగారు, బి. వీ., బి. యచ్., ఆద్యోగేష్, బరంతురము. వీవీవీ పైజా: ౧౩ పుటలు, (సశేషము.) ౩౫ పుస్తకములు.

సాభిప్రాయవిశేషములు

"జతో ధర్మైశో జయః"

ధర్మము దేశకాలపాతాతితమైనపరమ ధర్మము. రాజ్యములు మారుచున్నవి. యుగములు మారుచున్నవి. పాత్రములు మారుచున్నవి. ధర్మముమాత్ర ముచ్చిన్నము గను ప్రవర్తించుచున్నది. విశ్వప్రవృత్తియందు ధర్మవిజయము నిత్యము, సత్యము, శాంతము; అధర్మవిజయ మనిత్యము, అసత్యము, ఘోరము. వర్తమాన ప్రపంచ పరిస్థితులందు నిత్యమైన ధర్మము దురా రాధ్యముగను, అనిత్యమైన అధర్మము సుఖరాధ్యముగను గన్పడుచున్నది. నిత్యమైన ఆత్మధర్మ మనిత్యముగను, అనిత్యమైన దేహధర్మము నిత్యముగను గను పడుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు ప్రకటించిన సత్సాగ్రహప్రస్థానము మహాప్రతిమానస్థయందున్న ప్రపంచమునందు ధర్మమును శాంతిని స్థాపించుట కవతరించినను భౌతిక విభూతుల కభ్యంతరమైన ప్రపంచమునందు నిత్యమైన ధర్మ స్వరూపము దుర్గాహ్యమై పరిహాసపాత్రముగ నున్నది. భౌతిక సంపత్సంస్కారులైన వింటును చర్చిలుగారిని బోలిన బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులకు ధర్మాత్ముడును, నిత్య సంపన్నుడును, త్యాగమూర్తియైన గాంధీ మహాత్ముని అధ్యాత్మ సంస్కారము పరిహాసపాత్రమగుటయందు విచిత్రము గనుపడదు.

ధర్మ నిరీక్షణమునందు గాంధీమహాత్మునకును బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులకును సామ్యము గలుగుట దుస్తరము. ధర్మనిరీక్షణమునందు సామ్యము గలుగునపుడు సామాన్య విషయములందు సామ్యము సహజముగను గలుగగలదు. గాంధీమహాత్ము కభిలషించెడి ధర్మ గౌరవమునకును, అధికారు లభిలషించెడి యధికార గౌరవమునకును సామ్యము దుర్లభమని అధికార హృదయము విశదముచేయుచున్నది. ఇటీవల ఢిల్లీలోను నడచిన గాంధీ ఇర్వినుగారల సంప్రతింపులును సీవిషయమునకు మహావ్యాఖ్యానముగ నున్నవి.

గాంధీ ఇర్వినుగారల సంప్రతింపులు

హిందూ దేశప్రభుత్వము కాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీ సభ్యులను నిజమ రహితముగను విడుదలచేసినపుడు ప్రజలు ప్రభుత్వ హృదయమునందు పరివర్తనము గలిగినదని యానందించిరి. నిష్కల్మషహృదయము గల గాంధీమహాత్ముడు ఇర్వినుప్రభువు యొక్క రాజ్యధర్మమునే కను మానసధర్మమును సయితము గ్రహించుటకు బూనుకొనెను. ఇర్వినుప్రభువునకు సమావేశము నభిలషించుచు జాబును వ్రాసెను. ఇర్వినుప్రభువు సమావేశమును నంగీకరించెను. సప్రూ శాస్త్రీ జయ

కరుగారలకును మహాత్ములకును, సప్తా
శాస్త్రీ జయకరు గారలకును ఇర్విను ప్రభువు
లకును సంప్రతింపులు జరిగినవి. గవర్నరుల
కును గవర్నరు జనరలునకును, గవర్నరు
జనరలునకును కార్యవిర్యాపాక సభ్యులకును,
భారత ప్రభుత్వమునకును బ్రిటీషు ప్రభుత్వ
మునకును సంప్రతింపులు జరిగినవి. సంప్రతిం
పుల స్వరూప స్వభావములు గోప్యములైనను
దేశలక్ష్యము గతించిన రెండువారములందును
ధీల్లీయందు లగ్నమైనది. ప్రజలలక్ష్యమును,
ప్రభుత్వ లక్ష్యమును ఆశానిరాశల నడుమను
ఊగులాడినవి. ఒకదినమునం దాశయుచు, రెం
డవదినమునందు నిరాశయును భారతీయ
హృదయము నావహించినవి. సంప్రతింపుల
వివరములు గోప్యములైనను ఊహలు బయలు
దేరినవి. ఊహాపాపాలఫల మెటులున్నను ధర్మ
నిరీక్షణమే యోచనీయమైన విషయము.
గాంధీమహాత్ముడు గోరనది నిరంకుశాధికార
నిరాకరణముగాని ధర్మాధికార నిరాకరణము
గాదు. దేశమునందు నిరభ్యంతరముగను
నిరంకుశాధికారము రాజ్యముచేయుచు ప్రజల
యాత్మకారవమును ప్రజల స్వత్వములను
నిర్మూలముచేసినవిధమును గతించిన పదకొండు
మాసములందును నిరాటంకముగను రాజ్యము
చేయుచున్న పోలీసు రాజ్యము పరమ
ప్రమాణముగ నున్నది.

* * *

పోలీసు రాజ్యము

దేశమునం దనేకస్థలములందు పోలీసు
బండ్లాకులు, ఇక స్పెక్టరులు, సూపరింటెం
డెంటులు, డిప్యూటీ కలెక్టరులు, కలెక్టరులు
రాజప్రతినిధులై సర్వాధికారము చేలాయించిరి.
శ్రీమంతులు సామాన్యులు, వృద్ధులు
బాలుకు, స్త్రీలు పురుషులు, పండితులు పామ
రులు పోలీసువారి నిందాదార్శవ్యదండనములకు
లోనై దుఃఖవేదన ననుభవించిరి. పోలీసువారు
ప్రజలనవమానపరచిరి; రాటములను విరుగగొ
ట్టిరి; ఖద్దాబట్టను టోపీలను తగులబెట్టిరి; బల
వంతముగను ఇండ్ల నుండి వెడలగొట్టిరి; ఇండ్లను
పంటలను తగులబెట్టిరి; కర్రదెబ్బలును బెత్తపు
దెబ్బలును వియతకర్మాకులైనమై అంగవైక
ల్యము గలుగజేసిరి. ఈయన్యాయ మంతయును
శాంతిక్షేమరక్షణవ్యాజమునను చేయబడినది.
పోలీసుచర్యలు ధర్మనామమునే పరిహాస
పాత్రము చేసినవి. మూలధర్మ మంత
రించునచుడు తిజ్జన్యము లైన ధర్మములు
ఓలువకాలపు. పేరునకు లిచినను నిర్జీవ
మైన ధర్మము నొకన వెవరికిని ప్రయోజ
నము గలుగదు. నిరంకుశప్రభుత్వ హృదయము
నందు గలిగిన ధర్మనిరీక్షణమును పరిశీలించు
టకు పోలీసు చర్యలను ప్రమాణముగను గైకొ
నుట ధర్మాత్మ్యమై గాంధీమహాత్ముని ధర్మశీల
మున కనురూపముగ నున్నది. ధర్మాత్ములను
స్వార్థప్రయోజనములవలెనే కపటతంత్రము
లును మోసగింపకాలపు. దుర్యోధనుడు స్నే
హపూర్వకముగ నొకపల్లె నిచ్చినను ధర్మరాజు

సంధి సంగీతకరించుటచేత విధముననే గాంధీ మహాత్ముడు కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సంఘమును పోలీసుచర్యల విచారణను శాంతికి ప్రమాణముగను నిర్ణయించుట సముచితముగ నున్నది. పోలీసుదౌర్జన్యములను గురించి దౌర్జన్యముల నాజ్ఞాపించిన పోలీసు శాఖాధికారులు విచారించుట కేవలము కపట నాటకము. గతకాలమునందలి వాగ్దానముల వలెను నిదియును న్యూతాక్షరముగను నుండగలదు. ప్రభుత్వప్రాయమునందు గలిగిన పశ్చాత్తాపమునకు పోలీసువారి దురంతములను విమర్శించుటయును నిర్ణయించుటయును నిరర్థకము గాగలదు. శాంతిధర్మములను గోరువారందఱును దీనిని హర్షించుట సహజము. ఈ విచారణ జేయుటవలనను అధికార గౌరవము బలపడగలదు గాని కృశించువలదు. భగవద్భక్తిగల ఇర్వినుప్రభు వధికారాభిమానమును విడిచి ధర్మనిర్వహణమునకు బానుకొనుట ధర్మవిజయమునకు నిదర్శనము. గాంధీ మహాత్ముడు కాంగ్రెసునకు గడించిన ధర్మవిజయము శాంతిధర్మసంఘాపనములకు ప్రపంచమున కాదర్శముగ నుండగలదు. గాంధీమహాత్ముడు కాంగ్రెసుసభ్యులును కోరునటులు ప్రభుత్వ విధానమునందు సిద్ధాంత ప్రయోగములు సహజధర్మమును గలిగియుండవలయును, అది సాధ్యమైనపుడు సామాన్యనిషయములు శాంతిని సహకారమునకును నాటకములు గాజాలవు. ఈ ధర్మవిజయమునై ఇర్విను గాంధీ మహాత్ములకును కుదిరిన యొడంబడిక విశేషము చేయుచున్నది. సంధిప్రయత్నములందు ఇర్వినుప్రభువు చూపిన సహనము ప్రశంసనీయును.

* * * *

వర్తమానకాలమునందు ప్రపంచావృతమైన దుర్భిక్షము భరతవర్షమునందు ప్రపంచరూపమును దాల్చుచున్నది. గతవత్సరమునందు గలిగిన యతివృష్టి అనావృష్టిదోషములును ప్రపంచవైశిష్ట్యములును ప్రజలస్థితిగతులను దుర్భరము చేసినవి. పంటలు చేతిపోయినవి. ధరలు పడిపోయినవి. దేశాదాయము తగ్గిపోయినది. కేంద్రప్రభుత్వమునందు 15 కోట్లరూప్యములు లోటుగలిగినది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వములందును లోటుగలిగినది. లోటును పూర్తిచేయుటకు క్రొత్తపన్నులు హెచ్చుగా విధింపబడుచున్నవి. పన్నులభారము క్రిందను క్రుంగిపోవుచున్న ప్రజలు హెచ్చుపన్నుల క్రిందను నిలువలేకను పడిపోవుట సహజము. పన్నులభారమును తగ్గించుటకు వ్యయమును తగ్గించుట సాధనముగాని పన్నులను హెచ్చుచేయుట సాధనముగాదు. కేంద్ర ప్రభుత్వమునందు సైన్యవ్యయమును కోటిన్నర రూప్యములు తగ్గించబడినను వ్యయమునక నాదాయము కన్నను 14 కోట్లధికమైనది. పన్నుల భారముక్రిందను క్రుంగుచును పరమదర్శిదముననుభవించుచున్న ప్రజలు హెచ్చుపన్నులను భరింపజాల రనువిషయము సర్వత్ర తెలిసియున్నది. పరదేశ సైన్యము పరదేశ పండితులు పరదేశ వ్యాపారులు దేశాధికారమును గలిగి

యున్నంత కాలమువ్యయభారము తగ్గుటయును
వన్నులు తగ్గుటయును దుర్లభమని సర్వత్ర
తెలిసిన విషయము. కృశించుచున్న దేశము
రాజ్యసాధనముననే పోషణమును బడయ
గలదుగాని పారతంత్ర్యమూలమునను పోషణ
మును బడయజాలదు. ప్రజాపోషణమునకు
విదేశీయులు తోడ్పడకపోయినను స్వదేశీయు
లైనను తోడ్పడట ధర్మమై యున్నది. గాంధీ
మహాత్ముడు నుష్టించుచున్న నిర్మాణ కార్య
విధానమును, సత్యాగ్రహ సీతయును, శాసనో
ల్లంఘనోద్ద్యమమును ప్రజల కాత్మవిశ్వాస
మును గలుగజేయుచున్న విధమును. గాంధీ
మహాత్ముని ధర్మవిజయము రుజువు చేయు
చున్నది. ఇర్విన్-మహాత్ముల రాయబారము
సఫలమైనను, విఫలమైనను దేశమోక్షము నిర్మాణ
కార్యవిధానమునం దాధారపడియున్న విధ
మును ప్రజానాయకులు గ్రహించి కర్మయోగ
పరాయణులై భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రులై
పురుషార్థమును బడయుదురు గాత!

* * * *

ధర్మవిజయము

గాంధీమహాత్ముడు సాధించిన సత్యా
గ్రహవిజయము ప్రపంచచరిత్రయందు ధర్మ
విజయసాధనమైన నూతనాధ్యాయమున కుప
క్రమణముగ నున్నది. కాంగ్రెసువిజయము
ధర్మసంస్థాపనమునకు హింసాత్మక మైన
ప్రారంభమున కధ్యస్తమైన ప్రపంచమునందు,
సనాతనమైనను నవీనమైన అహింసా త్యాగ
సాధనమును పునరుద్ధరణమును జేయుచున్నది.

భారతీయులకు సంక్రామనమర్థమునకు, శ్రీకృష్ణ
పరమాత్ముడు కురుక్షేత్రమునందు విజయునకు
జేసిన గీతోపదేశము, ప్రమాణ మైనది.
పాశ్చాత్యసామర్థ్య మీ ప్రమాణమునకు విప
రీతార్థమును గల్పించినది. ధర్మలక్ష్యము
సాధ్యమునందు లగ్నమై సాధనమునం దంత
రించినది.

ధర్మాధర్మములకు సంబంధము గలుగు
నపుడు ధర్మావతరణ మాత్మరూపమునను
సంభవ మగుచున్నది. అవ్యక్తమైన ధర్మము
నామరూపములను పరిణామమును బొందుటకు,
వ్యక్తమైన సాధనములు దేశకాలపాత్రబద్ధ
ములై నిత్యధర్మము గాకను నిమిత్తధర్మ
మగుచున్నది. నిమిత్తధర్మమునే నిత్యధర్మ
ముగా నారాధించుచున్న యుగమునందు
గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహము నిత్యనైమి
త్తికధర్మ స్వరూప స్వభావములను పరిస్ఫుటము
చేసినది. గీతోపదేశమునకు కీలకము స్వధర్మ
నిర్వహణము. స్వధర్మనిర్వహణమునకు సాధన
సాత్మధర్మనిర్వహణము. ఈ పరమార్థమును
గీతోపదేశమువలెనే గాంధీమహాత్ముని యాత్మి
కధయును విశదముచేయుచున్నది. ఆత్మిధర్మ
సాధనమునను స్వధర్మనిర్వహణమును జేయు
టకు అహింసాత్మకమైన త్యాగము పరమ
ప్రయోజనమని సత్యాగ్రహము విశదముచేసి
నది. అఖండమైన ఆత్మధర్మారాధనమునకు
ఆత్మపరమైన సత్యాగ్రహము పరమసాధనమై
నకలమును సాధ్యమగుచున్నది. భారతీయులు

నవయుగనిర్మాణమున కాధారభూత మైన సత్యాగ్రహధర్మమునందు బడసిన విజయము ప్రపంచశాంతికి దోడ్పడగలదు. వేలకొలది స్త్రీ పురుషులు దేశక్షేమమునకును ప్రపంచ శాంతికిని ఆత్మార్పణముచేసిన యపూర్వైతి హాసము ప్రపంచమునకు విస్మయమును గలుగ జేసినది. సత్యయుగసంస్థాపనమున కాత్మార్పణముచేసిన శాంతివీరులు ధన్యులు. గాంధీ మహాత్ముడు అమెరికాయందలి హోమ్సుగారికి బంపినసందేశ మీ శాంతిసందేశమునె వ్యక్తము చేయుచున్నది.

ధర్మసంస్థాపనమునకు హింసాత్మకమైన యుద్ధసాధనమును విశ్వసించిన ప్రపంచము నందు గాంధీమహాత్ముని విజయము ప్రపంచ లక్ష్యమున నిత్యమైన అహింసాధర్మప్రభావమును స్థాపించుటకు వినియోగపడుచున్నది.

భారతీయుల ధర్మవిజయము ప్రపంచమునందు అహింసాత్మకమైన సత్యాగ్రహ సంరంభము విజయమును బడయగల విధమును విశేషము చేయుచున్నది. దుర్భరమైన ఆయుధభారము క్రిందను నాశనమును బొందుచున్న ప్రపంచము నకు సహాయనిరాకరణము శరణ్యమై ప్రపంచ శాంతి సాధ్యము గాగలదు. గాంధీమహాత్ము డుపక్రమించిన సత్యాగ్రహ సాధనమును భారతీయ పూర్ణస్వరాజ్యనుభవమునకును ప్రపంచకల్యాణమునకును సాధనభూతము చేయగల యధికార సంస్కారములు భారతీయులకు గలవు. ఆభారమును యథోచితముగను భారతీయులు వినియోగించి గాంధీమహాత్ము డుపక్రమించిన సత్యాగ్రహమును స్వరాజ్యమునకును శాంతియుగ స్థాపనమునకును సాధనమును చేయుటకు భగవంతు డన్నగ్రహము జేయు గాత!

ప్రజాపతి సంవత్సరము

పి. చిదంబరశాస్త్రిగారు శతావధాని

అల గలయంతకాలమును నింపెనలారెడి దేశశాంతి నీ
వలన ఘట్టిల్లుంగాక జనవల్లభులెల్లరుగూడ నీ కళా
కలనముచేత మూససవికాసము గాంతురుగాక నీవు మౌ
గళముల కాన్వదం బవుడుగాక ప్రజాపతివర్ష రాజమా!
ధనముగలట్టివారలకు ద్రవ్యమదాంధత సూపుమాపి ని
ర్ధనులకుఁ బాపకార్య పరతంత్రత వాటిలకుండ జేసి నీ
కేన యగు వత్సరంబు మును నెన్నఁడు లే దను సుప్రసిద్ధి గై
కొనుటకుముందె మా నతులు గొమ్ము ప్రజాపతివర్ష రాజమా!

నీవు గలంతకాలమును నిచ్చలు భారతదేశమెల్ల ని
ద్యావిధవంబుతోడ ధన ధాన్య సమృద్ధులతోడ నెందును
గివి నహించునట్లు గమనించుచు నేలుకొనంగదమ్మ ధా
త్రీవలయంబుఁ బ్రాక్ష్యభిలీతిఁ బ్రజాపతివర్ష రాజమా!

ధర్మము కూలిపోయె భరతపీఠి సత్త్వము మాసిపోయె స
త్కర్మములెల్ల నొక్కవరి దద్దములాయె దురాగతంబుపై
నర్మిలి హెచ్చె నీ యభినవాబ్దమునం దను నింద లేక నీ
వోర్మి నహించి యేలుకొను ముర్వి ప్రజాపతివర్ష రాజమా!

ధనమునకంటె ధర్మము ప్రధానముగాఁగొని పుణ్యభూమియం
ననెడు ప్రసిద్ధి గన్న భరతావని నేలు నదృష్టరేఖ నీ
కొనరెను గాన నీ పనికి యోగ్యములైన గుణంబు లన్నియుక
ఘనముగ నీకుఁ జేకుతెనుఁగాక ప్రజాపతివర్ష రాజమా!

అంతరమందునుండు ముద మాఁగని వేగిరవాతెకాని నీ
చెంతిలఁజేరి యజ్ఞులకుఁ జెప్పెడిచొప్పునఁ జెప్పవల నీ
వింతకుఁబూర్వము దెలుఁగవే భరతావని నేలు మార్గముల్
స్వాంతమునం దలంపు మొకసారి ప్రజాపతివర్ష రాజమా!

(ప్ర)

లీలా మృదు మందహాసవిలస త్రేమామృతాంశుభ్రా
జ్ఞానాం ద్వందవా! అజేయ! సకలస్వాంత్యభిగాన్వితా!
కాలాత్మా! శ్రిత దీన జీవచయ రత్నదత్త! నారాయణ!
చాలున్ భూ ప్రసవార్తి! కావు మిణ నీ సత్య ప్రజోత్పత్తిచే!

శ్రీరతివంట! ఏవైపుల జూచెదమన్న శుక్కుదారిద్ర్య నంత్తో భమేమి?
జ్ఞానకాంతివంట! ఏకోనకేగ, మదమోహ మయయా సజ్జనతిమిర మేమి?
ఆనందనిధివంట! ఏనేల గాండవ దీన జీవన దుఃఖ దృశ్యమేమి?
అమృతత్వసుచివంట! అరసి యేదెసజూడ ఘోర మారణ రుజా ఘోషయేమి?
సత్య మీనవంట! ఎటను మోసం బిదేమి? శాంతిమూర్తివంట! ఎటను సమరమేమి?
ఘ్న లింకేల, భవిని భవత్ప్రభుతయ-సందియంబయ్యె! లోకైకచక్రవర్తి!

నిట్టూర్పుకాదు! ఊరేసాస్వి నానల గ్రాలు నగ్నిగిరుల గామ్యగాని!
తనుకంప మదికాదు! ఘన శైలకుచభేదకంబగు భూకంప కలనగాని!
దీనారవముకాదు! వేనోళ్ల నీ కుర్చి బంపెడు నాహారవంబుగాని!
నీరు కాదది! మేదినీకాంత కనులంటగారెడు హృదయక్షధాగాని!
ధృతిగతులుదప్పి క్షీతి యిట్టి నెతను గుండ-తగదు! తగదోయి! నీయట్టి ధర్మపతికి
సతిని జూచి చూడనటల్ మనలుచునుంట, రక్షితానన్! సత్యపరాక్రమధన!

స్త్రీయరాజ్యసతి ప్రజాశేటి విడిచి, స్వసుఖలోలురౌ నేటి లుబ్ధ ప్రభువుల
సాటివాడవేనంట! తండ్రి! సైవజాల-జనులు నిన్నాడు దూటుల! చాలు జాలు!

లెమ్ము! లెమ్ము! వేగమ మా మనమ్ములెల్ల-సంస్కరించి, ప్రజోత్పత్తి జగతిపైని
స్వర్భుజనయోగ్య శాంతిరాజ్యంబు నిలుపు-సరణి జూడుమన్నా! దీనజన శరణ్య!

కొండలెత్తుటకాదు! కోదండమూని-చండవైరుల జెండాడ భండనముల
జేయుమనలేదు! రవ్వంత చెల్మియుండి, త్నజనని, మమ్ము తలచిత చాలునయ్య!

శిలలకైన చైతన్యంపు జెలువ మిచ్చి, కుబ్జులనయిన మోహవాంగులుగఁ దీర్చి,
మర్త్య లమరులై పొల్పొంద మార్పజాలు-నేర్పరీ! మా మతుల దిద్ద నీ కడెంత!

దేవతలకుం బంచాగముల్ దెలుప నెవడు-వీ డటంచు నన్ గిన్నతోఁ జూడవలదు;
తండ్రి యపయశం బోపని తనయుడ నయి-లోకవాదుల జెప్పితి నీకు దేవ!

నీదు చేదోడు విడి నిల్వనేరనుసుమ!-మాటలా? నచ్చిరానివి! మేటికరుణ
నీ యుగాదివాంఛను దయనేయుమన్న! ప్రేమశక్తిప్రపూర్ణ! శ్రీరామ కృష్ణ!